This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

[illegible]

W. J. Hofdijk, del. J. Hilverdink, lith. Kleurendr. v. P. W. M. Trap.

MERKWAARDIGE KASTEELEN

IN

NEDERLAND

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

DOOR

Mr. J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK.

II.

Bladz.

AMSTERDAM, G. W. TIELKEMEIJER.

1860.

S.G

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

LENOX LIBRARY
NEW YORK

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

VOORBERICHT.

By het eindigen van onzen arbeid over de merkwaardige Kasteelen van Nederland, achten wy het noodzakelyk, tot opheldering der by deze laatste serie gevoegde Wapenkaarten, een enkel woord te voegen, dat wel ook voor al de vorige deelen geldend, maar hier het meest noodzakelyk geworden is. Waar een kasteel, gelijk dat byna in den regel het geval is geweest, in handen van verschillende Geslachten is overgegaan, hebben wy steeds het wapen van het oirspronkelyk of van het meest belangryke Geslacht gegeven; waar het een sterkte betrof, die van den aanvang af, of reeds zeer spoedig, een landsheerlyk kasteel was, daar stelden wy de gewestelijke wapens. Zoo geldt dus de Liebaart van Holland *voor het Kasteel van* Medemblik *zoowel als voor den* Teylingen, *terwijl het kruis van* Utrecht *op* Vreeland, *en* Gelders *Leeuwenpaar op* Rozendaal *wijst.*

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

n. 2

HET KASTEEL TE ROSENDAAL.

HET HUIS TE ROZENDAAL.

Van al de burchten, waar onze hooge Landsheeren uit een vroeger tijdperk zich onthielden, waar zy krijgstochten of verbonden beraamden, machtige vazallen om zich heen verzamelden, doorluchte gasten op luisterrijke spelen, tornooien en andere feesten onthaalden; van die burchten, waaruit zy hun bevelen afvaardigden, hun keuren en privilegiën dagteekenden, of, aan 't hoofd eener talrijke schare, ter jacht of ten oorloge heentrokken, zijn er niet meer dan twee, die de knagende hand des alvernielenden tijds niet tot den grond gesloopt heeft. Het eene, het Hof te *'s Gravenhage*, is reeds in ons werk beschreven. Voorheen een lustslot, op de grens tusschen bosch en duin en weide gelegen, is het sedert lang herschapen in een verzameling van staatsgebouwen, midden in een volkrijke stad gelegen. Welke onschatbare herinneringen het den beschouwer voor den geest terug moge roepen, het is zoo geheel van zijn oirspronkelyke bestemming ontaard, het doet zich voor

Zoo heel anders gesteld dan te voren,

dat ook de levendigste verbeelding zich niet dan met moeite en hoofdbrekens, door alles wech te denken wat het gebouw omringt en aan dat gebouw zelf zijn oirspronkelyke torens, kanteelingen, uithoeken, borstweeringen en vechthuizen te rug te geven, zich kan voorstellen, een jachthuis der Graven van *Holland* te aanschouwen.

Slechts een enkel slot in ons land, hoe ook veranderd en verbouwd, staat nog, even als voor zeshonderd jaren, in 't midden van sombere beuken, blonde berken, en uitgestrekte dennebosschen te pronken: en, zij het ook niet langer als een der zetels van een Vorstenhuis aan te merken, het is tot op heden gebleven wat het van den aanvang af geweest is, een bekoorlijk lustverblijf, waar men, verwijderd van het gewoel, een frissche en versterkende lucht inademen en het genot smaken mag, dat de vrije natuur, liefelyke dreven, en de uitspanningen van het buitenleven, hun, die er prijs op stellen, kunnen opleveren. Dat slot is het Huis te *Rozendaal*, het voormalig pronkjuweel der Geldersche Vorsten, en thands nog eene dier bevoorrechte plaatsen in Nederland, die, boven anderen, in het lachende seizoen landgenoot en vreemdeling uitlokken om er zich te komen verlustigen in de schoonheden, welke vijvers en bloemperken, bosschen en waranden, hem aanbieden, die gevoel heeft voor een afwisselend statige en bevallige natuur. Gewis, by al wie thands nog *Rozendaal* bezoekt kan het geene verwondering baren, dat ook *Gelres* Graven en Hertogen er gaarne vertoefden, ja er de voorkeur aan bleven schenken boven hun kasteelen te *Gelre*, te *Goch*, te *Nergena*, te *Nymegen*, te *Meerbeek* of te *Poederoien.*

Rozendaal! — liefelyker naam werd nooit en nergends door een adelyke burcht gevoerd. Uit een eeuw van ijzer en strijd klinkt die naam ons verrassend en verkwikkend tegen: ja hy schijnt ons een waarborg te leveren, dat, ook in die sombere dagen van oorlogen en veden, binnen die fiere krijgersharten, hard als het staal dat hen omgordde, toch nu en dan gewaarwordingen ontkiemden, die van een open zin getuigden voor het schoone en liefelyke dat de natuur ons biedt. Was het in een zoodanig oogenblik van aandoenlyker, weemoediger stemming, dat de Vorst, die deze plek aan den Veluwzoom tot jachtverblijf uitkoos, er den naam aan schonk, dien het sedert behield? of wel, was het een bekoorlyke, teêr gevoelende dochter van Gelre, die de nieuwe stichting doopte? of eindelyk, was het een min-

streel, die, by 't zingen van den „bouwzang," aan het slot zijn dichterlyke benaming gaf? — Wie zal het raadsel oplossen, daar zelfs de tijd der stichting zoo wel als de naam des stichters ons onbekend zijn gebleven, ja niemant tot heden daaromtrent zelfs eenige gissing heeft durven wagen?

De oorsprong van *Rozendaal* verliest zich alzoo in de nacht der tijden. Immers, ofschoon wy het niet vroeger genoemd vinden dan in de veertiende eeuw, zoo mogen wy echter daaruit geenszins de gevolgtrekking halen, dat het eerst omtrent dien tijd zoû gesticht zijn. Het is met de geschiedenis van het lustslot der Geldersche Graven even zoo gelegen als met de geschiedenis dier Graven zelven: zoo wel de eene als de andere mist haar begin. Wy weten, dat er in de elfde eeuw Graven van of in *Gelre* waren; doch de oirsprong, de aart en de omvang van hun gezach zijn ons onbekend: — even zoo weten wy, dat, in de dertiende eeuw, het huis te *Rozendaal* bestond; doch sedert hoe lang, en op wiens last, het gebouwd was, ziedaar wat, zoo ver ons althands bewust is, tot heden toe aan niemant is gebleken.

Maar, moge het met *Rozendaal* te dezen opzichte gelegen zijn als met vele andere middeleeuwsche sloten — door eene byzonderheid onderscheidt het zich van meest al de overige sterkten in de *Nederlanden*: en wel door deze, dat het (althands zoo ver de berichten reiken) juist gedurende die tijden van gestadige veden en binnenlandsche onlusten, wanneer de geschiedenis van andere kasteelen niet anders is dan een geschiedenis der aanvallen en belegeringen, die zy te verduren hadden, voor het woên des krijgs bleef gespaard, en wy, by het verhaal der lotsverwisselingen, welke het ondervonden heeft, alzoo grootendeels alleen van blijde of althands van vreedsame gebeurtenissen te gewagen hebben, ja niet dan by zeldsame uitzondering tooneelen van bloed en strijd — hoedanige anders veelal de hoofdbestanddeelen onzer beschrijvingen uitmaken, zullen behoeven op te voeren. Een merkwaardig verschijnsel gewis, waar 't een landsheerlyk slot en bovendien een zoo benijdbare bezitting geldt!

Intusschen, al derft hierdoor ons opstel veel van hetgeen anders belangstelling wekt en leven aan 't verhaal geeft, toch biedt de geschiedenis van *Rozendaal* lezenswaardige byzonderheden genoeg aan om onderhoudend te zijn: en zal men het alleen aan ons te wijten hebben, indien hetgeen wy daaromtrent te boek stellen, aan eentonigheid lijdt.

Reeds de eerste oirkonden betreffende *Rozendaal* leveren ons om zoo te zeggen een voorspel en kort begrip van hetgeen volgen zal; zy spreken alleen van vrolykheid en goede cier. In April 1314 was de banier van Gelre hoog van de tinne opgestoken, en heerschte daar binnen en in den omtrek luidruchtig feestgewoel. Een doorluchte gast, de Graaf van *Holland*, werd als vriend en bondgenoot op het slot onthaald [1].) Hoe lang hy er vertoefde kunnen wy niet bepalen: wel vinden wy, dat de Graaf en de Gravin van *Gelre* omstreeks Hemelvaartsdag op *Rozendaal* terugkwamen, tegen den tijd van het ontbijt, en er tot Pinxteren na den noen verbleven: dat zy er nogmaals in July tot aan Sint Margriet verwijlden, en nog drie vier malen in den loop van dienzelfden zomer hun bezoek herhaalden. Ja wy vinden meer: wy kunnen vrij naauwkeurig opgeven, welke de gerechten waren, die de Geldersche Vorst aan zijn Hollandschen buurman voorzette. Vooreerst de gewone hoofdschotels: rundvleesch, vooral ossetongen (op welke de Geldersche Graven zoo gesteld waren, dat zy er uit *Keulen* meermalen twee tonnen te gelijk van ontboden): Geldersche haring, die zoo geacht was, dat de Graaf er geschenken van plach te zenden niet alleen aan de naburige Vorsten, maar zelfs aan de Kardinalen, te *Rome* vergaderd, en dat met strenge keuren tegen het verkoopen van bedorven haring gewaakt werd: hoenderen, die de ruime hof by het slot in overvloed opleverde: varkens, in de omgelegen eikebosschen vetgemest: schapen, op de Veluwsche heiden geweid; reebokken en ander grof en fijn wild en gevogelte van

---

1) G. van Hasselt, *Rozendaal.*

alle soort, hoedanig de uitgestrekte jachtgrond in talrijken overvloed kon opleveren. Maar bovendien vond men er meirzwijnen, een toen uitgezochte lekkerny, door de Harderwijker visschers aangebracht; kostelyke zalm en elft uit *Rijn* en *IJssel*; reigers, paauwen en andere vogels, die, al bewonderen wy ze nog in de diergaarde, van onze tafels sedert lang verbannen zijn, maar die toen aan geen vorstelyken disch mochten ontbreken. Ook voor toespijs en nagerecht was behoorlyk zorg gedragen. Uit *Lobeth* waren, door 's Graven tolgaarder Matthias van Vryecop, naar *Arnhem*, en van daar, door zijn spijsverzorger Morseman, naar *Rozendaal*, de noodige peeren, appelen, kastanjes, rozijnen en vijgen gezonden, ja zelfs suiker, een toen nog zeldsame toespijs, en die eerst een paar eeuwen later ook by den burgerman in dagelyksch gebruik zoû komen. Op dezelfde wijze was des Graven kelder voorzien geworden, en niet minder dan negentien karrevrachten waren er noodig geweest tot aanvoer van den wijn, die het hart der gasten verheugen moest. Gewis, niet gering moeten de kosten geweest zijn, die 's Graven schatkist te dragen had, aleer de hier genoemde versnaperingen op zijn tafel konden prijken. Meest al het genoemde, gelijk in een gunstiger jaarsaizoen de perzikken en druiven, werd, vooral door Nymeegsche kooplieden, uit *Vlaanderen* ontboden of afgehaald. Doch ook daar was die verkwikkende voorraad niet inheemsch: hy was er aangevoerd geworden door Genueezen en andere Italianen, onder welken zich, sedert de kruistochten, de handelsgeest op een te voren ongekende wijze ontwikkeld had [1].)

Maar wie was nu die Graaf van *Holland*, die op *Rozendaal* als vriend en bondgenoot werd onthaald? en wie waren zijn doorluchtige gastheer en gastvrouw? De eerst gemelde was de acht-en-twintigjarige Willem de Derde, die, sedert 1304, als de

---

[1]) Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de Gesch. van Gelderland.* — v. Hasselt, *Rozendaal.*

tweede Graaf uit het Huis van HENEGOUWEN, over *Holland* en *Zeeland* regeerde, en onder wiens wijs en gematigd bestuur de oude veden voor een tijd lang sluimerden, rust en orde uit woeling en tweespalt geboren werden, handel, landbouw en nyverheid zich krachtvol ontwikkelden, en de landzaat een tijdperk van bloei beleefde, als te voren nooit gekend was. — Zijn gastheer was de grijze REINOUT de Eerste, die reeds byna vijftig jaren den staf over *Gelre* en *Zutfen* zwaaide, en zijn gastvrouw MARGARETA van VLAANDEREN.

Maar helaas! reeds voorlang hadden de Gelderschen den toenaam „den strijdbare," dien zy eenmaal aan hun Vorst gegeven hadden, tegen dien van „den spilzieke" verwisseld. Oorlog op oorlog had 's Graven schatkist uitgeput; wanorde heerschte in het beheer zijner geldmiddelen: zijn beste bezittingen waren verpand, en het ontbrak hem aan de noodige geestkracht om, door het nemen van afdoende maatregelen, het ingekankerde kwaad weg te nemen, zijn zucht tot verkwisting in te toomen, en den verwarden staat van zaken door orde en spaarzaamheid te herstellen. Diepe zwaarmoedigheid, een gevolg van het verdriet, dat het mislukken zijner ondernemingen, het ondergaan van kwellende vernederingen gedurende zijn krijgstocht in *Brabant*, het verlies van zoovele wakkere en trouwe Edelen, in den noodlottigen slag van *Woeringen* aan zijn zijde gevallen, hem hadden doen ondervinden, en daarby nog, een hoofdwond in dien slag ontfangen en nimmer geheel genezen — dat alles had samengewerkt om zijn verstandsvermogens te verzwakken: ja het schijnt, dat niet zelden een hevige aanval van krankzinnigheid hem ten eenemale voor de regeering ongeschikt maakte. Geen hulpmiddelen konden door de uitgeputte levenskrachten van het verarmde Graafschap worden verschaft om verbetering in dezen neteligen toestand te brengen. De akkerbouw, hoofdzakelyk door onvrijen gedreven, mocht op de algemeene welvaart geen invloed uitoefenen: der stedelingen handel en nijverheid waren nog weinig ontwikkeld: het landvolk was grootendeels van alle

rechten verstoken, en, met den grond-zelf, een eigendom des landheers. Van de oorspronkelyke Dynasten waren er nog velen, die, 's Graven oppergezach niet dan met tegenzin erkend hebbende, vaardig stonden hun onafhankelykheid met de wapenen te handhaven; terwijl zich, van een anderen kant, uit den boezem der gemeente, ofschoon nog alleen met een fluisterend gemompel, ontevreden stemmen deden hooren, die eerlang luider van poortrechten en gemeentelyke vrijheden en politieken invloed zouden spreken en woelingen verwekken, door wier al meer en meer aangroeienden stroom het vermolmde gebouw der feodaliteit om ver gerukt, ja geheel verzwolgen stond te worden.

Was het wonder, indien onder zulke droevige omstandigheden en by zoo dreigende voorteekenen de Edelen, ja de leden van het Grafelyk gezin, zich voor de toekomst bezorgd toonden; dat de steden, vooral wanneer zy het oog richtten naar de welvaart, die het naburige *Holland* onder een wijs en krachtig bestuur genoot, reikhalzend naar een verandering in de landsregeering uitzagen? dat 's Graven Erfzoon, hy, wien meer dan iemant de toekomst van het Graafschap ter harte gaan moest, ja die er verandwoordelyk voor geächt kon worden, met leede oogen het Grafelyk gezach meer en meer verzwakken en verachteren zag, en gedurig ernstiger peinsde op middelen tot herstel? Was het wonder eindelyk, dat Adel en Gemeenten hun toevlucht zochten by hem, van hem redding afvorderden, van hem eischten, dat hy den vorstenstaf zoû opvangen uit de verslapte handen zijns afgeleefden vaders? Was het wonder, dat by den zoon de vraag oprees, of hy, onder zulke omstandigheden, den plicht, dien hy aan zijn volk verschuldigd was, niet hooger moest stellen dan zijn kinderplicht?

Gewis waren het zoodanige overwegingen, die, midden in de feestvreugde ter gelegenheid van het verblijf des Hollandschen Graven op *Rozendaal*, het voorhoofd van Gelres Erfzoon rimpelden, zijn blik met onrust en onverschilligheid deden ronddwalen over de pracht die hem omringde, het hart hem hoorbaar

deden kloppen in de borst. En dat bezoek-zelf van Graaf Willem, had het geen andere aanleiding dan de bloote wensch, over en weder gekoesterd, om de vriend-nabuurschappelyke banden naauwer toe te halen? Neen gewis, voor hen, die weten, hoe reeds toen die zelfde Graaf Willem, ondanks zijn nog jeugdigen leeftijd, alom in 't ronde was geächt en ontzien om zijn kloekheid en doorzicht, maar vooral om zijn eerlyken inborst; hoe hy, reeds toen, by voorkeur werd ingeroepen door de Vorsten van zijn tijd om hun, in netelige omstandigheden, tot raadsman, by hun onderlinge geschillen tot middelaar te strekken — voor hen, zeggen wy, is het, vooral met het oog op hetgeen later volgde, buiten twijfel, of dat bezoek had, behalven de reden die er opendlyk voor gegeven werd, nog een verborgen en gewichtiger reden. Als van zelf vinden wy ons tot de onderstelling geleid, dat de Jonker van Gelre den goeden Graaf had aangezocht om zich met eigen oogen te komen vergewissen, hoe treurig het met den ouden Vorst geschapen stond. Immers, kwam Jonker Reinout eens tot het besluit om krachtige maatregelen te nemen, dan moest het hem veel waard zijn, in de oogen van zijn machtiger buurman gerechtvaardigd te zijn niet alleen, maar ook te weten, dat hy op zijn steun en medewerking kon rekenen. En wat Willem den Goede betrof — al ware de stem van het medelijden niet krachtig genoeg geweest, om te zien wat er kon gedaan worden ten behoeve van een ongelukkigen Vorst en een ongelukkig land — uit het oogpunt eener gezonde staatkunde moest hy wenschen, dat in *Gelre* rust en orde heerschten. Een binnenlandsche krijg, daar uitgebroken, kon te licht, by de onderlinge betrekkingen, door maagschap en grondbezit tusschen de Edelen uit de verschillende Nederduitsche Gewesten ontstaan, naar het Sticht en naar *Holland* overslaan, en de tweedrachtsfakkel, die het hem gelukt was in zijn gebied uit te dooven, weêr in lichter laaie vlam doen ontbranden. Zoo veel het dus van hem afhing, moest hy medewerken om de bedoelingen van Jonker Reinout en de wenschen der Gelderschen tot

vervulling te brengen: en daartoe werden waarschijnlyk reeds by dit bezoek de eerste grondslagen gelegd.

Ik zeg: de eerste grondslagen; want het duurde nog twee jaren, eer Graaf REINOUT zich bewegen liet, *Nymegen*, *Emmerik* en andere min belangrijke steden te ontslaan van den eed, dien zy hem gedaan hadden, en haar te gelasten, voortaan zijn zoon te gehoorzamen. Waarschijnlyk berouwde hem de gedane stap, toen hy bespeurde, hoe gretig die Steden aan dat bevel voldeden, en hoe de bloem des Adels hem verliet, om den Jonker aan te hangen. Het is een opmerking, wier waarheid door de ondervinding van alle tijden bevestigd wordt, dat lieden, die zich overleven, dit zelf 't minst bespeuren, en althands nimmer genegen zijn, het te erkennen. Dit was ook by den ouden REINOUT het geval, en de omstandigheid, dat hy op den 1en Augustus 1317 door den kwalyk beraden Keizer tot Vorst des H. Roomschen Rijks verheven werd, moest wel een noodlottige uitwerking doen op het suffe brein des grijzaarts. Immers, hoe minder dat brein geschikt was om een helder oordeel te vellen over plaats hebbende gebeurtenissen, hoe meer de gedachte zijn ydelheid streelen moest, dat zijn Soeverein, die het toch beter weten moest dan zijn zoon of zijn onderzaten, hooger dunk van hem bleek te koesteren dan zy, en hoe meer de waan er by hem door versterkt moest worden, dat hy nog volkomen geschikt was tot de regeering. Hy grabbelde dan ook de teugels van 't bewind, zoo veel hy mocht, weêr samen, handhaafde zich te *Arnhem*, te *Wageningen* en elders, schonk voorrechten en gaf leenen uit, en gedroeg zich overal als in 't volle bezit der hooge Heerlykheid. Hieruit kon het niet missen, of er moest tusschen hem en zijn zoon een spanning ontstaan, die tot dadelykheden dreigde over te slaan. Gelukkig werden, in 1318, de beide Vorsten overreed, hun geschillen te onderwerpen aan de uitspraak van een viertal machtige Heeren, zynde die van VALCKENBURGH, van MECHELEN, van VOORNE en van ARCKEL, aan wie, tot aan de eindbeslissing, het bestuur over het Graafschap

in handen werd gesteld. De bemoeingen dezer scheidslieden, als zoodanig, leverden geen voldoende uitkomsten; immers het bleek alras, dat de banden van maagschap waardoor zy met den Gelderschen Vorst vereenigd waren, minder sterk by hen trokken, dan de wensch tot bestendiging van een geleend gezach: in al hun handelingen sprak duidelijk de zucht om de regeering aan zich te trekken, meer dan die om de twistende partyen te bevredigen. Jonker Reinout zag dit in en oordeelde het daarom verstandiger, zich voor 't oogenbilk met zijn vader te verzoenen. Zoodanige verzoening kon echter, noch van de eene, noch van de andere zijde, hartelyk gemeend, veelmin duurzaam zijn: het twistvuur ontbrandde op nieuw: en nu eindelyk kwam men tot het besluit, dat men reeds voorlang had moeten nemen, namelyk om den Graaf van *Holland* als middelaar in te roepen en zich aan zijn eindbeslissing te onderwerpen. Willem de Derde nam de opdracht aan, en deed in September 1318 uitspraak tusschen Reinout en diens zoon, daarby echter, voorzichtigheidshalven en om niemand te kwetsen, den raad innemende, behalven van een goed getal Ridderen en Knapen, ook van Schepenen der goede Steden *Nieuwstad*, *Roermonde*, *Venlo*, *Gelre*, *Goch*, *Maas-Bommel*, *Zalt-Bommel*, *Arnhem*, *Harderwijk*, *Elburg*, *Zutfen*, *Lochem*, *Grol*, *Doetinchem*, *Doesburg*, *Nymegen*, *Emmerik*, *Hattem*, *Wageningen* en *Gent*. De hoofdpunten van den getroffen zoen waren: 1°. het loslaten der over en weder gemaakte gevangenen; 2°. de wijze van heffing der inkomsten; 3°. het toekennen van een jaargeld van 12000 pond aan den Graaf, van 7000 aan de Gravin en van 3000 aan hun zoon; 4°. het bezigen van het overschot der inkomsten tot aflossing van schuld: 5°. de rechtspraak by den Graaf, of, was deze ongesteld of afwezig, by zijn zoon; 6°. het doen van rekening door de Ambtenaren aan den Graaf van *Holland*, de beide Reinouts, de Leen- en dienstmannen en Schepenen der Steden; 7°. het opperbewind van Graaf Reinout — zoolang z i i n s l i i f s e n d e s i i n r e s i n n e i n a l s u l c k e n p o i n t e n w e r e —

en anders aan zijn zoon opgedragen: 8°. de benoeming van scheidsmannen ter bepaling der vergoeding wegends schade in den burgerkrijg toegebracht; 9°. waarborgen tegen het breken van den zoen door eene der partyen.

Eerlang vaardigde nu Jonker Reinout, onder den tytel van „'s Graven zoon van *Gelre*," zijn bevelschriften uit. Drie daarvan werden van *Rozendaal* gedagteekend, waaruit men mag opmaken, dat hy er zijn hofhouding bereids had heengebracht. Twee dier stukken, beiden van 14 December 1318, die een bevestiging behelzen der voorrechten, door Reinout den Eerste aan *Harderwijk* en aan *Zutfen* geschonken, zijn vooral daarom merkwaardig, om dat de Jonker daarin verklaart te handelen met toestemming en goedkeuring zijner moeder, vrouw Margareta, zijner zusters, Filippa en Izabella, zijner Raadslieden, Peter, Heer van der *Lecke*, Wolter, Heer van *Keppel*, en voorts der Heeren Jacob van Mierlar, Borre van Doorninck, Godfried Tengnagell, Balde van Avezaet, Johannes van Doorninck, Barnart van Dorenweert, Frederik van der Eese, Ridders, Hendrik van Wisch en Gijsbert van Buren, Rechter op de Veluwe: — een kennelyk blijk althands, dat de Jonker in zijn handelingen den schijn van eigendunk en aanmatiging vermijden en de verantwoordelykheid, welke hy, ten gevolge van het verrichten van regeeringsdaden, op zich laadde, door zijn naaste betrekkingen en door 's Lands Edelen wilde gedeeld zien.

Op den 9den October 1326 overleed de oude Graaf te *Montfoort*, by *Roermonde*, waar hy zijn laatste levensdagen in een soort van gevangenis, althands in afzondering, had doorgebracht, en Reinout de Tweede, bygenaamd de Zwarte, nam nu voor goed den staf in handen. Zijn huwlyk met Sofia, de rijke erfdochter der Berthouds van Mechelen, had hem in staat gesteld, de schulden van het Graafschap te vereffenen, de verpande sloten en tollen in te lossen, en uitgestrekte bezittingen aan te koopen; maar zy-zelve, de edele Vrouwe, had het tijdstip niet mogen

beleven, dat de dood van haar schoonvader haar tot Gravin zou hebben gemaakt. Reeds op den 3den Mei 1320 was zy hem voorgegaan in 't graf, zonder mannelyk oir na te laten. REINOUT de Tweede, nu de verwarde zaken in zijn Graafschap op een vasten voet gebracht hebbende, was bedacht, zich een erfgenaam te verwerven en te dien einde een tweede huwelyk aan te gaan. Maar dat huwelyk moest tevens van dien aart zijn, dat het zijn eerzucht streelde, *Gelre* verhief, en hem een doorluchtigen, machtigen bondgenoot verschafte. In 1331 zond hy een plechtig Gezantschap tot Koning EDUARD den Derde van Engeland, ten einde van hem de hand te verzoeken van diens zuster ELEONORA. Het aanzoek werd gunstig opgenomen, de echt by volmacht op den 24sten October voltrokken, en in Mei des volgenden jaars mocht *Rozendaal* de jeugdige en beminnelijke Koningsdochter als Gravin van *Gelre* binnen zijn muren ontfangen. Wederom verliep er een jaar, en zy schonk — 13 Mei 1333 — haar echtgenoot een zoon, die na hem genoemd werd. Op den 23sten April 1336 werd zy van een tweede verlost, die den naam van zijn Koninklyken oom ontfing.

Omstreeks Hemelvaart en Pinxter 1335 waren op *Rozendaal* luisterrijke feesten gevierd en het huis volgepropt geweest met doorluchtige gasten, waaronder wy JAN van HENEGOUWEN — of, onder welken naam velen onzer lezers hem wellicht beter zullen kennen, JAN van BEAUMONT, den waardigen broeder van WILLEM den Goede; voorts den Heer van VALCKENBURGH en dien van VOORNE, welke beiden een tijd lang, als wy gezien hebben, het bewind over *Gelre* hadden helpen voeren, en die door weinigen in de Nederduitsche Gewesten in rijkdom en aanzien werden overtroffen, met hunne Vrouwen, en de Jonkvrouwe van KLEEF en de Vrouwe van DALENBROEK — met name genoemd vinden [1]). Maar helaas! niet lang na dien tijd schijnt tusschen REINOUT en zijn echtgenote die verwijdering te zijn

---

[1]) VAN HASSELT.

ontstaan, waarvan het Graafschap eenmaal zulke bittere vruchten plukken zoû. Immers, na dat wy in den voorzomer *Rozendaal* herhaaldelyk door bezoeken van den Graaf zien vereerd, en gewach vinden gemaakt van steekspelen en andere feesten, door hem aldaar gevierd, bespeuren wy, hoe, na Sint Margriet, die bezoeken plotslings zeldsamer worden, niettegenstaande de Gravin met haar kinderen voortdurend op het lustslot verblijf houdt. Ook de volgende jaren schijnt zy *Rozendaal* niet te hebben verlaten, en, dewijl wy geen blijk vinden, dat de Graaf er in dien tijd verschijnt, mogen wy veilig de gevolgtrekking maken, dat het kasteel haar voortaan tot een soort van inbannings-oord verstrekte, waar zy — hoezeer dan nog steeds van de geriefelykheden des levens omringd — over de onbestendigheid van het aardsche en over de onstandvastigheid van den Graaf kon nadenken.

Dan, wy spraken van den Graaf — en reeds had REINOUT aanspraak op een hooger tytel. Op den 19den Maart 1339 had Keizer LODEWIJK de Vierde, op verzoek van Koning EDUARD van *Engeland*, aan *Gelre* een rang onder de vorstendommen geschonken, hoedanigen tot heden alleen uitgestrekte Gewesten verworven hadden, een rang, waardoor het in aanzien al de Nederlandsche Heerlykheden en Staten — met uitzondering van *Brabant* — overtrof. Het Graafschap namelyk was tot een Hertogdom, REINOUT zelf tot Hertog verheven. Maar die hoogere rang, dien ELEONORA voortaan mocht voeren, kon haar geen troost verschaffen over het gemis van de liefde haars gemaals, en over de afzondering, waarin zy veroordeeld scheen haar verdere dagen door te brengen. En, wat voor een minnend hart als het hare wellicht nog het pijnlykst was, zy was genoodzaakt een blij gelaat te toonen aan de soms aanzienlyke gasten, die haar voortdurend bezoeken kwamen. Immers, dat zy op *Rozendaal* den tijd niet in eenzaamheid sleet, daarvan getuigen de keukenboeken van die dagen, en vooral het Tolboek te *Lobeth*. In dit laatste vinden wy, om een voorbeeld aan te

halen, dat alleen in den zomer van 1340 naar *Rozendaal* gezonden werden:

Vier malen een karrevracht druiven.

Eens 400, eens 1200, en eens 700 regelpeeren.

Ettelyke malen eenige karrevrachten wijn.

Drie schepels kastanjes.

Herhaaldelyk zalmen, baarzen, snoek en andere visch.

Al leerden wy nu niet uit een aanteekening, in gezegd Tolboek gemaakt, dat eene der laatstgemelde bezendingen geschied was ter gelegenheid, dat de Hertogin een tornooifeest aanrechtte, waarop, onder andere aanzienlyke Heeren en Ridders, de Graaf van den *Berg* en de Deken van *Keulen* tegenwoordig waren, dan nog zoude een blik op de voormelde posten genoeg zijn, om ons te overtuigen, dat de gezonden voorraad te aanzienlyk was, om alleen door de Hertogin en haar hofhouding verbruikt te kunnen worden.

Maar noch hooge rang, noch tornooifeesten konden troost bieden tegen het zielelijden, en zelfs het bekoorlyke *Rozendaal* was voor de Edele Vrouwe een sombere kerker geworden, sedert zy de liefde van haar gemaal had verloren. Deze te rug te winnen, was het eenige doel van haar wenschen en gebeden; maar hoe daartoe te geraken? Vuige oorblazers hadden Reinout van zijn vrouw afkeerig gemaakt, niet door haar trouw by hem in verdenking te brengen — die was boven verdenking verheven — maar door haar die treurige kwaal der melaatsheid toe te dichten, welke hem, die er mede behebt was, ook voor zijn liefste betrekkingen, een voorwerp van walging worden deed. En helaas! zy die der Hertogin niet vyandig waren hadden of den moed of de bekwaamheid niet gehad, den Hertog van de valschheid der beschuldiging te overtuigen, hem althands te nopen, aan Eleonora een recht te gunnen, dat zelfs geen misdadiger geweigerd wordt, het recht namelyk van in haar verdediging gehoord te worden. 't Zij, dat de Edele Vrouwe zelve lang onbewust bleef wat haar de liefde van Reinout had doen ver-

liezen, 't zij dat zy ook na de ontdekking daarvan nog lang door vrees of door schaamte weêrhouden werd om pogingen aan te wenden ten einde zich van den haar opgeworpen blaam te zuiveren, zeker is het, dat het tot in 1342 duurde, eer zy een stap daartoe deed, maar die dan ook des te stouter was en met des te schitterender uitkomst werd bekroond. Van haar beide zoontjens vergezeld, verscheen zy op 't onverwachtst in de groote hofzaal te *Nymegen*, waar de Hertog met zijn Edelen aan 't banketteeren zat: zich voor hem stellende, liet zy den mantel, die haar dekte, van haar schouderen glijden, toonde hem haar ontblooten boezem en haar armen, zoowel deze als gene rein van smetten en verweet hem toen, dat, zoo eenmaal, door een vroegtijdigen dood der beide knaapjens die zy aan de hand hield, *Gelre* van Vorst verstoken zoû wezen, de schuld daarvan by hem, den Hertog, liggen zou, die haar op zoo onwaardige wijze, en zoo onverdiend, verwaarloosd had. Verrast, beschaamd, verplet, maar vooral overtuigd, rees de Hertog van zijn zetel op en vernederde zich voor de vrouw, welke hy zoo diep gegriefd, en die, door haar verhevene overwinning op vrouwelyke schaamte, zich zoo moedig voor hem, voor allen, gerechtvaardigd had. Volgends de byna algemeene voorstelling welke de geschiedschrijvers van de zaak geven, zoû Reinout wel berouw gevoeld hebben over het onwaardig gedrag, dat hy jegends zijn voortreffelyke echtgenote gehouden had, maar zoû hy te kort daarop gestorven zijn, om openlyk aan geheel *Gelre* te doen blijken, hoe zeer hem zijn dwaling smartte en hoe de oude genegenheid weder in zijn hart ontgloeid was. In wederspraak met die opgave der schrijvers, meenen wy uit de oirkonden van *Rozendaal* het bewijs te kunnen leveren, dat wel degelijk Eleonora openlyk, en op treffende wijze, door haar gemaal gerechtvaardigd werd. Immers in dat zelfde jaar 1342, blijkbaar na de ontmoeting, die te *Nymegen* had plaats gehad, lezen wy, dat Reinout op *Rozendaal* verscheen, en wel ter viering van den „jaartijt" zijner gemalin, welk feest op Dingsdag

na Paschen inviel. Gewis kon er geen stelliger, geen luider sprekend blijk dan dit bezoek, by een zoodanige gelegenheid gebracht, worden gegeven van 's Hertogen zucht om alle lastertongen tot zwijgen te brengen en aan geheel de waereld te toonen, dat hy zijn vrouw in eere hield. En zulks te meer, om dat het bezoek niet vluchtig was, niet een zoodanig, dat kon worden toegeschreven aan een blooten wensch om aan de voorschriften der ettikette, der welvoegelykheid, te voldoen: neen, het duurde ettelyke weken en werd gekenmerkt door het noodigen van onderscheiden aanzienlyke gasten. Onder deze treffen wy Elizabeth aan, tweede dochter uit Reinouts eerste huwelyk, en thands Abdisse van „*Nye Clooster*" of *'s Gravendael* — een gesticht, naby *Goch*, aan de *Niers* gelegen — met hare Jonkvrouwen, aan welke, op verzoek van den Hertog, door den Abt van *Campe* spetiale vergunning was verleend om op *Rozendaal* den dag te gaan doorbrengen. Ongetwijfeld zal die uitspanning aan de vrome zusters niet onwelkom zijn geweest, en later, als een der belangrykste tijdstippen in haar leven, herhaaldelyk stof hebben opgeleverd tot zoete herinnering en aangenamen kout. Immers by haar bezoek op *Rozendaal* hadden zy gelegenheid gehad, nog al deze en gene zaken te zien en te hooren, welke zelfs lieden, die overal vrij mogen rondzwerven, maar zelden of nooit te zien en te hooren krijgen, laat staan gekloosterde nonnekens. Wy mogen toch aannemen, dat, na een wandeling in de bekoorlyke dreven rondom het slot — bekoorlyk, ook zelfs in een saizoen, waarin zy van haar groenen loverkrans verstoken waren — en in den hof, waar Peter de Leeuweknecht haar den verschrikkelyken Leeuw liet zien — hoedanig dier ieder Vorst in die dagen er als een noodzakelyk meubel op nahield — dat zy, zeggen wy, onder het noen gesticht zullen zijn geworden door de fraaie verhalen, welke Meester Johan de Spreker uit *Beieren* aan het gezelschap opdischte, en vermaakt door het gezang, aangeheven door vier „scholaerkijns" uit *Arnhem*, of door de zotte kluchten, uitgericht door

„Herman mitten cleynen hoefde, des Bisschops ghec van Coelne" en broeder Koenraad, mede een gek uit *Keulen*: wat dan aan de Moeder Abdis de gelegenheid kon verschaffen, te verhalen van de kunsten, in haar kindsche dagen door Maaiken de kokelaarster en door Otto, den kluchtspeler, beiden van *Nymegen*, in 1314 aan 't Hof van wijlen Graaf Reinout uitgevoerd. — Gewis waren aan de vrome zusters te dier gelegenheid ook de fraaie misboeken vertoond, door Gerard van *Middelaer*, die, tegen een jaarwedde van 16 gulden en een paar kleederen, het ambt van 's Hertogen boekschrijver waarnam, op 't cierlykst geschreven, en door een „verlichter," daartoe opzettelyk uit *Vlaanderen* ontboden, met miniaturen en gekleurde voorletters opgeluisterd; en hadden zy in stille verbazing geluisterd naar den geleerden redetwist, door 's Hertogen Lijfarts gevoerd met Meester Herman, den Astronoom, wiens post het was, den Hertog voor 120 kleine ponden 's jaars op de goede of kwade dagen en andere teekenen des tijds oplettend te maken [1]).

Niet lang duurde het, of de 's Gravendaelsche nonnen ontfingen een tegenbezoek van den Hertog, maar, helaas! indien spoediger dan zy verwacht, dan zeker op andere wijze dan zy gehoopt hadden. Het was zijn lijk, dat er werd heengevoerd — na dat hy op 12 October 1343 plotslings uit dit leven gescheiden was — en er met treurigen praal in den Vorstelyken grafkelder ter aarde werd besteld. Veel was *Gelre* hem verschuldigd, die, door wijs beleid, en met behulp van de schatten, welke hy met Sofia van *Mechelen* getrouwd had, de schulden zijns voorgangers gelost en diens buitensporigheden vergoed had. Ongelukkig had de dubbele eer, die hem later was te beurt gevallen, hem verhinderd op den ingeslagen weg van bezuiniging voort te gaan. Verre dat zijn huwelyk met een zuster van Koning Eduard hem, gelijk zijn uitzicht was geweest, voordeel had verschaft, was die verzwagering met een zoo hoog geplaatsten bondgenoot

---

1) van Hasselt. — Nyhoff.

tot zijn nadeel uitgeloopen. In plaats van in EDUARD een machtigen bondgenoot en steun tegen zijn eigen weêrpartijders te vinden, had REINOUT zich in oorlogen laten wikkelen, door zijn zwager gevoerd, en waar hy anders had kunnen buiten blijven: en zijn verheffing tot Hertog had hem genoodzaakt, zijn hofhouding op een meer vorstelyken voet in te richten. Dat hy een tijd lang berouw had van dien tweeden echt, hebben wy reeds gezien, en wie weet, hoe vaak hy ook den hertogstytel verwenscht en zich zelven verweten heeft, dien niet te hebben afgeslagen even als zijn bondgenoot WILLEM IV van *Holland*, die, toen hem die werd aangeboden, ten antwoord had gegeven, dat hy liever de eerste onder de Graven bleef, dan de minste onder de Hertogen te worden.

Wat daarvan zij, zeker is het, dat REINOUT, in zijn laatste levensjaren, tot goedmaking zijner uitgaven weder gelden moest opnemen: dat deze, voor zoo verre zy besteed waren tijdens zijn laatste verblijf op *Rozendaal*, grootendeels — volgends de rekening van WERNER den schatmeester, gevonden moesten worden uit hetgeen „myns Heren Amptlieden, Lombarden ende Joeden mines Here leenden." Zelfs ELEONORAAS kleinodiën waren by de Joden te *Keulen* verpand geworden, van waar zy, na 's Vorsten overlijden, gelost en door zekeren Heer JAN BOLVEGHE, een geestelyke, by nacht en in 't geheim werden teruggebracht [1]).

Niet dan zeldsaam schijnt REINOUT III, die thands op elfjarigen leeftijd den Hertogstytel aanvaardde, zich in de eerste jaren zijner regeering op *Rozendaal* te hebben onthouden; wy vinden althands niet voor 1347, toen de jonge Vorst reeds drie jaren meerderjarig verklaard en als landsheer gehuldigd was, gewach gemaakt van een bezoek, door hem en door Jonker EDUARD op *Rozendaal* afgelegd. Het was in datzelfde jaar, dat hy MARIA van BRABANT als echtgenote zijn Staten binnenleidde.

---

[1]) VAN HASSELT. — NYHOFF.

De sombere toekomst, die ELEONORA van ENGELAND haar gemaal voorspeld had, stond intusschen vervuld te worden. Tusschen de beide broeders rees over het erfdeel of *apanagium*, dat den jongere toekwam, een twist die, van weêrszijden aangevuurd door heerschzuchtige en elkander vyandige Edelen, weldra tot een open oorlog uitbarstte. Onder de bekende namen van Hekerens en Bronckhorsten stonden de twee partyen tegen over elkander en brachten krijg en verderf over 't land. Schrikkelijk waren voor *Gelre* die dagen,

Toen der Eed'len woeste vede, toen des tweedrachts felle vlam,
Jaar op jaar de velden schroeien, 's landmans hoop vernielen kwam:
Toen de dienstknaap, staag in 't wapen, schaars een uurtjen overwon
Om den akker af te ploegen, dien zijn noeste vlijt ontgon:
Toen de legerknecht zijn krijgsros, by het zuchten van den boer,
Rondjoeg door de korenvelden en te gast liet gaan op 't voêr:
Toen het vuur de steden blaakte, vest en hoeve viel te gruis,
En geen kerkgebouw ontzien werd, noch geheiligd bedehuis.

Het was in die dagen van twist, in 1354, dat wy voor 't eerst bewijzen aantreffen van bezorgdheid, op *Rozendaal* voor de veiligheid van 't slot gevoed: althands de Hertoginne weduwe, die getrouw de belangen van den regeerenden Hertog bleef behartigen tegenover die van haar jongeren zoon, liet het slot vergrooten, versterken en in staat stellen, om niet alleen geduchten tegenweer te bieden, maar ook de omliggende steden in bedwang te houden [1]).

Prijzenswaardig moge in ELEONORA die trouw aan den wettigen Landheer geweest zijn: er kan daarvoor nog een andere grond bestaan hebben, dan louter plichtbesef: Immers, wat REINOUT betrof,

---

[1]) NYHOFF.

Schoon braaf van hart en vroom van zeden,
En lijdzaam steeds in tegenheden,
  Hem was die ridderlyke moed,
Die heldenkloekheid niet geschonken,
  Wier voorbeeld allen volgen doet;
  Die 't volk bezielt; die elks gemoed
In trouw en liefde weet te ontfonken:
  Veel min die zielskracht, die bedwingt
  Wat onbesuisd den band ontspringt,
Die, zoo de liefde ook mocht ontbreken,
Voor 't minst den eerbied aan blijft kweeken,
  En 't hoog ontzach der kroon bewaart.

Zulk een Vorst, log van lijf en zwak van karakter, moest wel van nature geneigd zijn om zich te laten beheerschen; en in hem kon de fiere Eleonora een lijdzaam werktuig vinden, dat zy zonder moeite besturen en in welks naam zy feitelyk regeeren kon. Maar

Gants anders was zijn jonger broeder,
  Hy, die aan 's vaders gullen aart
De fierheid paarde van zijn moeder,
  Hy, wel zijn dubbele afkomst waard,
Die, zacht in d'omgang, heusch in 't spreken,
  Het hart der onderzaten won;
Die tevens, kloek en onbezweken,
Geleden kwaad krachtdadig wreken
  Doch tijdig ook vergeven kon.

Van een Vorst als Eduard was het niet te verwachten, dat hy zich, ook zelfs door een moeder, in den blinde zoû laten leiden: en dit onderscheid in den aart der beide jongelingen geeft, naar onze meening, den sleutel tot de houding door Eleonora aangenomen: een houding in strijd anders met die,

waarin zich in de geschiedenis de vorstelyke weduwen vertoonen, als doorgaands geneigd, voor den jongeren zoon tegen den oudsten party te trekken.

De kans der wapenen was intusschen EDUARD en den Bronckhorsten gunstig: *Arnhem* en andere steden van minder gewicht waren in zijne handen gevallen: de party van REINOUT was verzwakt, en hy zelf met schulden bezwaard. Een vergelijk, althands een bestand, scheen onder zulke omstandigheden het wenschelykste dat er voor REINOUT op zat, en hy liet aan zijn broeder een onderhandeling voorslaan. Deze, die voor als nog niet op eenig aandeel in 't hoog bewind, maar alleen op erkenning van zijn recht op een apanagium doelde, liet zich gereedelijk tot het aannemen van den voorslag vinden. Op den 7den April 1355 kwamen de hoofden der beide partyen op *Rozendaal* samen: van de eene zijde, Hertog REINOUT, JAN, Graaf van *Kleef*, zijn bloedmaag en wakkere bondgenoot, ZWEDER, Heer van *Voorst*, die machtigste en fierste onder de Dynasten van het *Oversticht*, die alleen, en 't laatst, REINOUTS zijde getrouw zoû blijven, en ARENT van ARCKEL, zoon van JAN XI van dien naam en broeder van den heldhaftigen Utrechtschen Bisschop; — aan de andere, Jonker EDUARD, de jeugdige ENGELBERT IV, Graaf van der *Mark*, FREDERIK, Heer van *Meurs*, die 't eerst ten behoeve van den Jonker het zwaard opgevat en hem met zijn goud had ondersteund, en REINOUT, Heer van *Coevorden*. — Door hen werd overeengekomen een Landraad aan te stellen, uit acht leden bestaande, waartoe benoemd werden, van REINOUTS zijde, het hoofd der Hekerens, FREDERIK van der EESE; voorts GIJSBERT van TUYL, WOUTER van DOORNICK en HENDRIK de KOK; van de andere zijde, JAN de KOK, Heer van *Weerdenberg*, OTTO van BUREN, Heer van *Assen*, DIRK van BRIENEN en DIRK van MEURS. Deze Edele Heeren namen op zich, de zaken naar hun beste overtuiging te regelen; terwijl REINOUT en EDUARD op de heilige reliquien zwoeren, zich aan de uitspraken van dien Landraad te houden.

Dan, naauwlyks waren veertien dagen verloopen, toen de dood der Hertoginne-Weduwe (op 22 April) aanleiding gaf tot nieuwe verwikkelingen. REINOUT stelde zich onmiddelijk in 't bezit der *Veluwe*, die aan ELEONORA als douarie was toegekend, en EDUARD eigende zich de *Overbetuwe* toe, waar zy de inkomsten der aanzienlyke hoven te *Elst*, *Gent* en *Angeren* genoten had. Een hervatting der vyandelykheden was op handen, toen ter goeder ure de Steden, wier invloed zich te midden der woelingen begon te vestigen, tusschen beiden kwamen. Zy vooral leden door de gedurige gevechten en strooperyen, die de wegen onveilig maakten, haar poorters aan gevaar blootstelden op plaatsen, waar anders vrij verkeer vergund was, en op die wijze den handel belemmerden, ja zoo goed als onmogelyk maakten. Welke andere middelen er wellicht nog werden aangewend om een schikking tot stand te brengen, wy hebben hier hoofdzakelyk alleen datgene te vermelden, wat tot *Rozendaal* in onmiddelyke betrekking staat. Op 20 September dan vervoegden zich Schepenen van *Arnhem* by EDUARD, die zich toen weder op het slot bevond, en noodigden hem uit, met zijn broeder tot een vergelijk te komen. En in de daad, slechts negen dagen daarna kwam, wederom op *Rozendaal* zelf, tusschen REINOUT en EDUARD het navolgende verdrag tot stand:

„Wi REYNOUT bi der genaden Goeds Hertoge van *Gelren* ende Grave van *Zutphen*, ende EDUART van GELREN, gebruders, doen kont ende keinlic allen luden, mit desen apenen brieve, dat wi mit onsen vryen wille ende onsen vrienden eendrechtigh worden sijn, ende omme 't beist ons ende ons lants overdragen hebben, in vorwarden als hier na bescreven staat. Ten ensten dat in REYNOUT Hertoge vorscr. soelen hebben ende bliven sitten in der alingher (geheele) *Veluwen* mit heerlicheit, mit gerichten, mit rynten ende mit allen oeren toebehoeren, soe als die gelegen is, ende dat wi onsen bruder heren EDWART van GELREN afdoen soelen ende weder hebben die stat van *Embric*, ende alle guet, dat wi den Greve van *Cleve* in der *Liemers*,

of soe waer dat gelegen is, verfatt ende bezegelt hebben, in desen orloge; ende also langhe als wi des niet gedaen en hebben, soo soelen wi REYNOUT Hertoge vorscr. onsen bruder Heren EDWART van GELRE alle jaer leueren ende betalen op Paeschen, uyt der *Veluwen* vorscr. vier duysent royale, thent ter tijt toe, dat wi oen den Greve van *Cleve* afgedaen hebben als is vorscr. Voert soe soelen wi EDWART van GELREN, onse trouwe ende suster die hertoghinne van GELREN seitten, van huden over een maent in acht dusent royalen des jaers, in allen manieren als oer brieue spreken, die sy daeraf heft, ende daar en buven soe en sal sy in gheen maninghe noch eysghinge doen op 't lant van *Gelren* tusgen dit ende van middewinter ierst komende over vyf jaer. Voert soe soelen wi EDWART van GELREN, behouden, hebben ende besitten, anders dat alinghe hertochrik ende 't lant van *Gelren* mitter Graeffschap van *Zutphen*, mit allen sinen toe behoren, tusgen dit ende van middewinter neft comende over vyf jaer, in alder voegen alse du brieven inne hadden van den dombisscop, die wi EDWART van GELREN hebben, ende binnen desen jaren vorscz. soe en soelen wi hertoge van *Gelren* en gheen gelt uyt den tolle tot *Lobede* boren, noch hebben; voert soe en soelen wi REYNOUT hertoghe ende EDWART van GELREN vorscr. binnen desen vorgen. jaren, en gheen lant, erve, lene noch lude, vercopen, verseitlen noch en wech geven, ende alse dese jaren omme comen syn, soe soelen wi REYNOUT hertoge ende EDWART tot *Gelren* vorscr. mallic (elk) bliven in sinen rechten, als wi huden op den doch op datum dis briefs sijn. Voert soe en soelen wi EDWART van GELREN binnen desen jaren vorscr. onsen here den hertoge van *Gelren* niet manen, noch der niet aen tasten noch aenspreken. Voert soe en sal een ygelic van ons REYNOUT hertoge ende EDWART van GELREN vorscr. alsulcke schout (schuld) ghelden ende betalen, als mallic van ons van desen orloge gemoest heft. Voert soe sal onse suster MARIA van GELREN, mit oeren gesinde, binnen de-

sen jaren vorscr. wesen in cost ons REYNOUTS hertogen vorscr. Voert sint vorwarden, dat wi REYNOUT hertoge vorscr. den deken van *Zutphen*, heren RIQUIJN van BEERENTRADE, ende GARSELIS van den GRUYTHUYS tot *Arnhem*, houden soelen alsulcke brieuen als sy hebben, also verre als men oen die met recht ende bescheide seuldich is te houden. Ende alle dese punten vorscr. hebben wi REYNOUT hertoge van *Gelren* ende EDWART van GELREN, gebruders, onder eenmale den anderen geswaren op die heylige Goeds Evangelien lyflic mit onser hant geruert, ende gesehert ende geloeft in gueden trouwen, vast, stede ende onverbrekelic te houden, sonder arglist, ende hebben in orcunde des desen brief open mit ons zegelen doen bezegelen. Gegeven ende geschiet tot *Rosendale*, int jaer ons Heren dusent drie hondert vyf ende vyftich op sente Michoels dach (29 Sept)."

Dan, hoe plechtig ook bezegeld en bezworen, dit verdrag was niet bestemd om den vrede voortdurend aan 't Hertogdom terug te geven. Wel bleef EDUARD gedurende vijf jaren, gelijk bepaald was, hooge regeering uitoefenen, en nam REINOUT die, na dat tijdverloop, weder van hem over; maar de ongeschiktheid van den Hertog tot regeeren was hoe langer hoe meer gebleken, en de landzaten, eenmaal aan het bestuur van den wakkeren EDUARD gewoon, wilden ongaarne van Heer verwisselen en gaven vrij algemeen te kennen, dat hun die verandering mishaagde. *Nymegen* en *Thiel* waren de eerste Steden, die aan REINOUT de gehoorzaamheid opzeiden en EDUARD tot Hertog uitriepen. Van beide zijden greep men naar de wapenen en op Sint Urbaansdag (25 Mei) 1361, rukte REINOUT op tegen *Thiel*, waar zich zijn broeder bevond.

Daar, langs de helling van den dijk,
Die slingert naast de Waal,
Daar trekt een bende tegen *Thiel*,
Gedoscht in 't oorlogsstaal:

Daar hoort men 't trapplen en 't gebriesch
Van menig krijgsmansros:
Daar golven, als een bonte zee,
Banier en vederbos.

Daar spiegelt zich de glans der zon
Op menig wapenschild,
Op 't glinstrend staal van lans by lans,
In Riddrenvuist gedrild.

Maar hoor! ook van de stadzij klinkt
Ons 't krijgsgedruisch in 't oor,
En 't schouwspel, dat wy oostwaart zien,
Doet, westwaart, meê zich voor.

Daar trekt uit *Thiel*, ten strijd gedaagd,
Een wakkre legerstoet,
By wapen- en trompetgeschal
Den vyand in 't gemoet.

Wiens legers zijn het, die wy zien?
En wie — o meld het my —
Wie zijn de leiders van den tocht?
Wat krijgsleus voeren zy?

Hoor! Gelre! Gelre! luidt de kreet.
Hoor! Gelre is 't krijgsgeroep,
Dat my van de oostzij tegenklinkt
Uit gindsche legertroep.

Maar hoe! — daar rijst van d'andre zij,
Als of 't een weêrgalm waar,
Die zelfde kreet van Gelre omhoog,
By 's vyands legerschaar.

'k Sla weêr de blikken oostwaart heen,
Daar, onder 't vreugdgetier,
Ontrolt men boven 's Veldheers hoofd
Oud Gelres Leeuwbanier.

'k Zie westwaart! — Ach! kan 't mooglyk zijn?
Daar, onder 't krijgsgeschreeuw,
Wordt meê 't lazuren veld ontplooid,
Met Gelres gouden Leeuw.

En zy, die hier, in 't krijgspantsier,
Elk met zijn legerstoet,
Dus dorsten naar elkanders erf
(Licht naar elkanders bloed.) —

Één moeder droeg hen onder 't hart!
't Zijn broeders! — en dees dag
Hernieuwen zy het treurtooneel
Dat eens oud *Theben* zag.

't Is Gelre, in yverzucht ontbrand,
Dat Gelre daagt ten strijd,
Dat hier zijn eigen ingewand
Baldadig openrijt.

Hoe de uitkomst van den kamp ook zij,
Nooit is die uitkomst goed;
Want rust en zegen vlieden 't Land,
Waar burgertweespalt woedt.

En wie zich hier een hertogskroon
Verwierf door 's broeders val,
Indachtig blijf hy Kaïns vloek,
Die eens hem treffen zal.

De uitslag van den strijd was voor EDUARD voordeelig. REINOUT werd gevangen genomen en met hem zijn trouwe Ridders, ARENT van ARCKEL, DIRK, Heer van *Lienden*, GERARD van der RIJN en FREDERIK van der EESE. Onder de gesneuvelden telde men FREDERIK van ULFT, Erfmaarschalk van het Hertogdom, BORRE van DOORNINCK VAN HEMMEN en vele andere ridders en knapen. Aan EDUARDS zijde was het verlies gering en de overwinning volkomen. Te zeer was, na deze beslissende nederlaag, de party van REINOUT gefnuikt, dan dat er iets tot zijn verlossing had kunnen worden ondernomen. Hy zelf oordeelde dan ook te moeten zwichten, en deed, op 28 Mei, te *Arnhem*, gelijk vervolgends in al de overige Geldersche steden, ten behoeve van zijn broeder, afstand van de heerschappy. *Rozendaal*, nu voor 't eerst in een staatsgevangenis herschapen, ontfing den afgezetten Vorst binnen zijn muren, waar hy vijf jaren doorbracht. Hoezeer hy alzoo van alle bewind, ja van zijn vrijheid verstoken was, schijnt men echter zijn mede-onderteekening noodig te hebben geächt by zeker verdrag, tusschen EDUARD en Hertog AELBRECHT, den Ruwaard van *Holland* gesloten, waarby een eind gemaakt werd aan den krijg, kort te voren tusschen hen ontstaan, en de hand der jeugdige KATHARINA, AELBRECHTS dochter, aan EDUARD werd toegezegd. Althands wy vinden, dat de Arnhemsche Schepenen JAMMERLO, SAS en VELIC zich een en andermaal naar *Rozendaal* begaven, om er brieven, aan den Ruwaard van *Holland* gericht, door den „gewezen Hertog" te laten bezegelen. — In 1364 of 1365 werd de gevangen Vorst uit *Rozendaal* vervoerd naar het kasteel *Nyenbeke*, op de *Veluwe*, niet ver van het dorp *Voorst*, in een waard aan den *IJssel* gelegen.

Met vaste hand voerde intusschen de nieuwe Hertog de teugels der heerschappy; terwijl zijn bevallig voorkomen, het gemak, waarmede hy zich uitdrukte, en zijn ridderlyke geaardheid hem meer en meer in de gunst der landzaten deden rijzen. Ongelukkig werd hy herhaaldelyk in oorlog gewikkeld: zijn inkomsten

waren niet toereikend om de kosten daarvan te dragen, en meermalen moest hy den bystand inroepen, dien zijn meest vermogende Edelen hem in geld konden verschaffen. Het was vooral JAN van MEURS, die hem reeds vroeger meermalen met aanzienlyke sommen geholpen had, tot wien hy ook nu zijn toevlucht nam, en uit een rekening, in de maand January 1367 te *Rozendaal* afgelegd, blijkt, dat hy hem niet minder dan 19.520 oude schilden was schuldig gebleven: de aflossing en rentebetaling waarvan hy hem verzekerde uit de inkomsten van den tol te *Lobeth*.

Slechts vier jaren verliepen er sedert de hier bedoelde akte werd opgemaakt, of een noodlottige pijl trof EDUARD in de armen der glorierijkste overwinning. De treffende omstandigheden, waarmede de dood van den nog maar vijf-en-dertig jarigen Vorst vergezeld gingen, behoeven hier niet opgehaald te worden: zy zijn niet alleen by de geschiedschrijvers te vinden, maar ook opzettelyk bezongen geworden in een gedicht, waartoe wy meenen den lezer te mogen verwijzen [1]). Genoeg zy het hier, te herinneren, dat EDUARD, op 24 Augustus 1371, aan de wond, welke hem na den slag van *Baesweiler* was toegebracht, overleed, en, als zijn vader, te *'s Gravendael* begraven werd. — Zijn broeder REINOUT werd nu, als naaste en gerechte opvolger, weder uit zijn gevangenis gehaald en op den zetel hersteld. Zijn lichaam echter, aan alle beweging ontwend, tot zeldsamen omvang uitgezet en met kwade sappen bezwaard, was niet bestand tegen de verandering, zoo plotslings in zijn lot gebracht, en op den 4^{den} December van 't zelfde jaar volgde hy zijn broeder in den dood. Hy werd naast hem in de kerk van 't klooster te *'s Gravendael* in 't graf gelegd en met hem, naar ridderlyk gebruik, schild en helm van GELRE; want evenmin als EDUARD had hy manlyk oir nagelaten, en de oude Vorstenstam van *Gelre* was met hem gestorven. *Rozendaal* zou voortaan Heeren uit een nieuw Hertogelyk Huis binnen zijn muren zien.

---

[1]) Nederl. Legenden, VII en VIII »EDUARD van GELRE."

Niet zoo spoedig echter was het uitgemaakt, wie den ontledigden zetel zou innemen. Het recht op de opvolging was twijfelachtig, althands verre van onbetwistbaar, en geen van hen, die aanspraken meenden te hebben op het Hertogdom, kon zich vleien, die zonder tegenstand te zullen doen gelden. De naaste bloedverwanten van de overledene Vorsten waren hun halve zusters, MACHTELT, MARIA en ELIZABETH, welke laatste, als Abdis van *Gravendael*, niet in aanmerking kwam. MACHTELT, de oudste, was voor de tweede maal weduwe, doch kinderloos; terwijl MARIA, gehuwd met WILLEM, den tweeden Hertog van *Gulik*, by hem een zoon had, mede WILLEM geheeten, en die nu zeven jaren telde. Deed alzoo MACHTELT haar aanspraken steunen op haar eerstgeboorterecht, MARIA beriep zich op de oude gewoonte, dat, zoo lang onder de nagelaten bloedverwanten van den overleden Rijksleenman een mannelyke spruit gevonden werd, aan dezen boven allen de voorrang toekwam. De HEKERENS, wier party MACHTELT bestendig had voorgestaan, schaarden zich natuurlyk aan hare zijde; de BRONCKHORSTEN, die in de Hertogen van *Gulik* steeds bondgenooten hadden gevonden, omhelsden de zaak van MARIA, en het hervatten van den burgerkrijg was onvermijdelyk.

MACHTELT, beseffende, dat ook de machtigste aanhang haar niet baten zoû, zoo lang zy niet met het Hertogdom beleend was, en dat de Keizer weinig genegen zoû zijn, deswege de hulde eener vrouw te ontfangen, bovendien de hoop niet latende varen, om, in weêrwil dat zy reeds naar de vijftig helde, by een derden man te bekomen wat haar de vorigen niet hadden kunnen bezorgen, trouwde, in den aanvang van 1372, met JAN van CHATILLON, die zoo in *Frankrijk* als in de *Nederlanden*, inzonderheid in *Holland*, groote goederen bezat. Doch, ofschoon het echtpaar zich te *Arnhem* en elders liet huldigen, en hun gezach in het Hertogdom poogde te vestigen, de uitslag, dien MACHTELT van haar huwelyk verwachtte, bleef achter. Er kwam geen kind, en de Keizer beleende niet JAN van CHATILLON,

maar den Gulikker, voor diens zoon, met het Hertogdom *Gelre* en het Graafschap *Zutfen;* terwijl, in spijt van de bemoejingen der Hekerens, een huwelyk tusschen den jongen WILLEM van GULIK en Hertog AALBRECHTS dochter, KATHARINA, dezelfde, die vroeger aan EDUARD verloofd was geweest, werd vastgesteld.

Dit een en ander scheen by JAN van CHATILLON — of van BLOIS, gelijk hy naar zijn Graafschap meer genoemd wordt [1]) — den moed te hebben doen zinken; en ofschoon hy tot nog toe niet onvoorspoedig voor de rechten zijner vrouw gestreden had, hy begon berouw te krijgen, zich in zulk een wespenest, als *Gelre* toen aanbood, te hebben gestoken, trok naar zijn stad *Schoonhoven*, at er zalm naar zijns harten lust, en liet aan zijn vrouw en haar aanhangers het voortzetten over van den krijg. Na dat deze een tijd lang met wisselende kans gevoerd was, werd in 't laatst van 1373 een verdrag aangegaan, houdende, dat, tot op de meerderjarigheid van WILLEM van GULIK, het gedeelte des lands benoorden de *Waal* door MACHTELT, en het overige door den Hertog van *Gulik*, zoû bezeten en beheerd worden. Het tijdvak, dat verloopen moest, tot dat de jonge Vorst in persoon de teugels van het bewind zoû kunnen opvatten, maakte de Hertog zich ten nutte om de gereede erkentenis van zijn zoon als wettig Erfheer door geheel het Gewest voor te bereiden, en MACHTELT, om zich de genegenheid der landzaten te verwerven. Te dien einde diende onder anderen een zoen, door hen op 2 November 1376 gesloten met den Graaf van *Meurs*, met GYSBERT van BRONCKHORST, met GERRIT Heer van *Weerdenberg* en een aantal andere voorstanders der tegenpartij. Deze zoen mag als de aanleiding beschouwd worden dat MACHTELT en haar echtgenoot zich op den 6den Januarij van 't volgende jaar aan 't hoofd stelden van een landvrede, met het daarby uitgedrukte oogmerk, om openbaar geweld te keeren, en aan ingezetenen zoo wel als reizigers, veiligheid en

1) Zie over hem hiervoren D. I, blz. 53—74.

vrij verkeer te land en te water te verzekeren. Deze landvrede werd alomme afgekondigd: en wy vinden vermeld, dat zekere VLUGGERT — een uitmuntende naam voor een bode — er een cedel of afschrift van op *Rozendaal* bracht [1]). Weinig intusschen hielp al de moeite, welke zich MACHTELT gegeven had: hetzelfde jaar 1377 was nog niet ten einde, of reeds was WILLEM van GULIK als Hertog van *Gelre* te *Nymegen*, te *Arnhem*, te *Goch*, te *Venlo* en elders gehuldigd: en, terwijl de jonge Vorst door kracht van wapenen de nog wederspannige steden en door zijn minzaamheid de harten der landzaten voor zich won, zag zich MACHTELT eerlang genoodzaakt volledigen afstand van al haar aanspraken te doen. De jonge Hertog, die niet alleen door een vroegtijdig ontwikkelde kloekheid van gestalte en door lichaamskracht uitmuntte, maar by wien ook het verstand voor de jaren gerijpt was, voltrok op den 18^{den} September 1379 zijn huwelyk met KATHARINA van BEIEREN, en op *Rozendaal* werd aldra de hertogelyke banier opgestoken, waarop nu de leeuw van GULIK op 't gouden veld tegen over den gouden leeuw van GELRE prijkte, en brandden de vreugdevuren ter verwelkoming van het jeugdige paar. Van dat tijdstip af heerschten weder vreugde en bedrijvigheid op het slot. Nu eens was het de Hertog, dan de Hertogin, die aan de feestelykheden op *Rozendaal* voorzaten, en het tolboek van *Lobeth* vermeldt weder op den jare 1384 en volgende van de noodige hoeveelheden wijn en „prikken," derwaart gezonden om op den Vorstelyken disch genuttigd te worden. Het was ook op *Rozendaal*, dat de Hertog zich bevond, toen hy in 1387 de goede Steden aanspoorde hem by te staan, wanneer, na het eindigen van het bestand, met *Brabant* toen gesloten, de vyandelykheden zouden hernieuwd worden [1]).

Het is hier de plaats niet, gewach te maken van de ridderlyke feiten, door Hertog WILLEM bedreven, noch van de avontuurlyke tochten, door hem ondernomen. Bekend is het, hoe

1) VAN HASSELT.

hy, in 1388, voor de tweede reize naar Pruissen trekkende om de ongeloovige Lithauwers te bestrijden, in *Pommeren* door Eggard van den Wolde overvallen en gevangen naar het slot *Valkenburg* werd gevoerd. In 't volgende jaar ontslagen, kwam hy den 12^{den} October 1389 te *Nymegen* terug; en waarschijnlyk was het ter viering van zijn verlossing uit den kerker, dat kort daarop te *Rozendaal* een prachtig feest gegeven werd, waarop ook de Hertogin van Gulik met haar dochter tegenwoordig waren. Alle luister werd daaraan bygezet: de vertrekken met nieuwe gordijnen, tapijtwerk en meubelen vercierd: kostbare drinkkannen en ander zilverwerk van *Nymegen* naar *Rozendaal* overgebracht [1]): in een woord al het mogelyke in 't werk gesteld, om aan het slot een echt Vorstelyk aanzien te geven. Dat de toevloed, niet alleen van hooge gasten, maar ook van andere bezoekers, niet gering was, leiden wy af uit de omstandigheid, dat o. a. de paarden, waarmede de Pastoors van *Roermonde*, van *Roomsberg* en van andere „myns Heren vrynde" gedurende vier nachten „tot Moerkens huys" aldaar en elders besteed werden en er vier nachten „bellensier" hielden; en dat Matheus van Gent, een Keulsche poorter, er drie gouden haken en zeven gouden ringen aan de Jonkvrouw van Gulik verkocht [1]).

Maar ook niet alleen aangaande de gelden, uitgegeven tot gemak of gerief der gasten op *Rozendaal*, geven ons de Rekeningen van die dagen bescheid; wy vinden er evenzeer uitgaven in vermeld, bestemd ter voeding van dien bestendigen bewoner van 't slot, die, als hy stierf, altijd weder door een ander van 't zelfde ras vervangen schijnt te zijn geweest, van den koninklyken Leeuw. De rekening van den rentmeester G. van Strompolds, over 't jaar 1392, levert daaromtrent de volgende posten:

„Van xxix Scaep gesonden den Lewen des vridags na Decollationis Johannis costen x gl."

---

[1]) van Hasselt.

„Van XXIX Scaep gesonden den Lewen des dyngdags na Michaelis kosten VII gl. X gr.

„Van XIX Scaep gesonden den Lewen die Innocentii ad VI gr. valet III gl. XVIII gr.

„Van XXVI Scaep gesant den Lewen des manendags op Sente Fabiaens ende Sebastiaens doch 't stuc voor VIII gr. valet VI gl. XXIIII gr.

„Van XI Scaep gesant den Lewen des Vridages na Sente Aghaten doch 't stuc voor XI gr. maken t' samen III gl. XXV gr."

Ook Arent van Asselt, de Leeuwewachter, werd niet vergeten, en hem „tot enen rock gegeven V ellen zwerts ad XVI gr. ende V ellen wits ad XIIII gr. valet simul IIII nu. gln. VII gr." Voorwaar, met een rok, uit die beide verwen samen gesteld, moet gemelde Arent niet weinig op een ekster geleken hebben.

De dood van den Hertog van Gulik, in 1393, waardoor nu Willem ook diens zetel bekwam, vermeerderde natuurlyk zijn macht en zijn inkomsten en uit een ruime beurs werden in 't volgende jaar nieuwe vertimmeringen aan *Rozendaal* gemaakt, de bygebouwen hersteld, bak-, wagen- en molenhuis hernieuwd, het leeuwenhuis met nieuw traliewerk voorzien, en het altaar in de slotkapel op 't schitterendst met zijde en goud vercierd. Toen dit alles in behoorlyke orde was, moest de Hertogin het komen zien en bleef eenige maanden op *Rozendaal*, terwijl van haar verteering rekening gehouden werd als volgt:

„Des dinxdages op Sente Egidiusdach (1 Sept.) quam mijn lieve Vrouwe van *Nymegen* tot *Rosendale* te yersten eten, ende was in mijns lieven Heren kost thent des sonnendaegs daer noe oer mynre lieven Vrouwen kost aengenomen wert, ende begonst die des sonnendaegs nae Sente Egidiusdach thent des sonnendaegs na Sente Remeysdach (1 October) die tyt is een maent, hier en binnen heeft myn lieve Vrouw mit hoeren gesynde tot *R.* verteert an gereden gelde, ende myn lieve Heer heeft oick mede in dien cost geweest, behalven al provande, als wijn, broet, ossen, speck, ende haver, als die partes dat ynhalden

van dage te dage ende van weeken te weeken ende van maende te maende, by Ryckken den Coeckenscriver gerekent ende gescreven, te samen cclxxxiii gl. iii gr. iii br.

„Item van des sonnendags na Sente Remeysdach thent des sonnendags op Alreheiligendach (1 Nov.) thoe, die tyt is een maent, hier en binnen heeft myn lieve Vrouwe tot *R.* verteert mit alle aenvallen na ynnehalt des Coeckenbuecx aen gereden geld te samen, als die partes ynhalden vii° iii gulden iii gr. 1[1] br.

„Item van des sonnendags ome sanctorum thent des sonnendaegs na Sente Andriesdach (30 Nov.) toe, die tyt is een maent, daer en bynnen heeft myn lieve Vrouwe tot *R.* verteert enz. vii° gl. xxx gr. ½ br.

Item van des sonnendags na Sente Andriesdach thent des sonnendags op Sente Johansdach Euangelist (27 Dec)., die tyt is een maent, daer en binnen hevet myn lieve Vrouwe mit mynen lieven gnedigen Heeren tot *R.* verteert enz.... xi° xxxix gln. [1] gr.

„Item van des sonnendags op Sente Johansdach Euangelist thent des sonnendags op Sente Pouwelsavont (25 Jan.), die tyt is een maent, enz.... vii° iii gln. x gr. iii brab.

„Item van des sonnendags op Sente Pouwelsavont thent des sonnendags Esto Mihi (17 Febr.), die tyt is een maent, hier en binnen heeft myn lieve Vrouwe mit mynen lieven Here tot *R.* verteert enz.... x° xxxviii gln. xxv gr. iii br.

„Item van des sonnendags Esto Mihi thent des sonnendags Letare (14 Maart) dats midvasten, die tyt is een maent, enz. xiii° x gl. xviii½ gr.

„Item van des sonnendags Letare thent des sonnendags Quasimods (11 April) dats belaken Poeschen, die tyt is een maent, enz. viii° xliii gln xx½ gr.

„Item van des sonnendages Quasimodo thent des sonnendages Vocem Jucunditatis (9 Mei) die tyt is een maent, daer en binnen tot *R.* verteert an gereeden gelden, als die partes dat ynneholden te samen, mer des heeft myn lieve vrouwe van daer ge-

weest in den Hage ylff dage ende nachte, simul ccccIIIII gl. I gr.

„Item van des sonnendags Vocem Jucunditatis thent des dingsdages toe op Sente Vitidach (15 Juny) die tyt is een maent ende twee dagen enz.... v^c xcIII gl. xvI½ gr."

Uit deze rekening blijkt, dat de Hertogin, in de negen en halve maand — want 's Hertogen Rentmeester J. Balyws, Deken tot *Zutfen*, is in zijn berekening van de maanden niet overal even naauwkeurig — te *Rozendaal* niet minder verteerd heeft dan byna *f* 7900 — een niet geringe som in die eeuw — en dat men er alzoo geen gebrek geleden heeft staande haar verblijf. En men lette wel op, dat die gelden alleen voor de verteering van het huishouden zijn verstrekt: dat daaronder begrepen zijn, noch de reis der Hertogin naar *'s Gravenhage*, noch de tien el linnen, die Gerrit van Asperden tot voetlaken, noch de twee stuks zilverdoek, het stuk garen en de twee stuks roldoek, die Ryckken de Keukenschrijver gekocht en naar *Rozendaal* gezonden hadden, en die door Herman van Wylack in rekening werden gebracht.

In het volgende jaar werden de vertimmeringen en verbeteringen voortgezet, en niet onaardig is, onder de overige rekeningen deswege ingeleverd, die van Hendrik den glazemaker; waaruit blijkt dat in „der heymelicken camer" drie vensteren zijn voorzien met xII½ voet glas; in de kelder twee, die xv voet glas hielden; boven op „die gemaelde camer" twee vensteren van xxv voet en boven de kapel xII½ voet; in de keuken drie vensters van xII voet: op den stal Ix voet glas, in het waschhuis xvIII voet en in den gang xlvIII voet glas.

Na dat alzoo de Hertog, die zich in dit en de volgende jaren meermalen op *Rozendaal* onthield, voor de verfrajing der gebouwen had doen zorgen, schijnt hy in 1396 ook bedacht te zijn geweest, de hofbedienden aldaar van nieuwe livryen te voorzien. Heineken de Portier, Godeken van *Delen* en Pereboom, Arent van *Assel* de Leeuwewachter, de Hovenier en de Mulder kregen ieder 4½ el graauw laken voor hun mid-

delkleederen en elk vier vierendeel rood en groen voor de mouwen, benevens het noodige voor de voering; op gelijke wijze werden de vier wagenknechten AREMT van *Sopen* de bouwknecht, DIRK de barbier, HERMAN de rookverdrijver, WILLEM de stokwaarder, PETER de tapytestopper, WILLEM de schaapherder, HEYLKEN in den Molkenhuus, HEIN van den Lande de karreman, WILLEM POST de waker, HERMAN de papegaaiemeester, WILLEM van *Enghuisen* de Valkenier en VOGEL de pluimgraaf in nieuw graauwen dosch met witte voering gestoken, en, wat zonderling klinkt, ook WESSEL de „Heydensche man", de „Heydensche wijven" en de „Heydensche kinderen", die zich op *Rozendaal* bevonden niet alleen, maar zelfs herhaaldelyk vermeld worden als een deel uitmakende van 't Hofgezin [1]). Alles was dus in orde om de hooge gasten naar behooren te onthalen: 't Was voortaan jaar op jaar feest op feest: zoo vinden wy, in 1396, den beruchten JAN van BEIEREN, broeder van KATHARINA, en Bisschop van *Luik:* in 1399, nevens den Heer van *Ghemen*, ook den Heer van *Culemborg*, die hem zijn bruid wist te ontvryen [2]), JAN de KOK, STEVEN van MANDERICH, HENDRIK van APELTERN, de Heeren van *Ripperscheid* en van *Heinsberg*, de Gravin van *Kleef*, de Vrouwe van *Voorne*, de Vrouwe van *der Lecke*, en een aantal andere aanzienlyke personaadjen op *Rozendaal* tegenwoordig.

Dan, er is niets op aarde bestendig, en ook hier moest eerlang het vrolyk gejubel, dat zoo herhaaldelyk de zalen en tuinen van het vorstelyk lustslot had doorklonken, in rouwgebaar verkeeren. Op den 10den November 1400 overleed, te *Hattem*, waar zy afwisselend verblijf hield, de beminnelyke KATHARINA van BEIEREN. Haar uiterste wilsbeschikking alleen zoû reeds als bewijs mogen gelden harer zachte, menschlievende geaartheid. Schoon

---

1) VAN HASSELT. Waarschijnlyk had de Hertog die van zijn tocht naar *Lithauwen* met zich gebracht.

2) Zie *Ned. Legenden, Jacoba en Bertha.* 1 Zang.

de kerk van het Predikheerenklooster te *Maastricht* aanwijzende als de plaats, waar haar stoffelyk overschot rusten zoû, laat zy de nadere bepaling daarvan aan den Hertog over. Aan dezen vermaakt zy haar kleinodiën, van welke zijde die haar mogen toegekomen zijn. Zoo zy kerken, kloosters, haren biechtvader en kapellaan, enz. gedenkt, het is niet in die mate, waarin zulks toen gebruikelyk was, en, zoo zy aan enkele Ridders en edele vrouwen, met wie zy byzonder gemeenzaam was, een blijk van herinnering achterlaat, vooral vergeet zy haar hofbedienden niet. Aan al wie tot de dienst van kamer, kelder, waschhuis, bakkery, stal, poort of toren behoorde, wordt, naar hun stand, een vereering in geld geschonken: boden en loopers, ook ouden en blinden, worden daarby niet voorbygezien, en ook de Heidens, de Jodin en de Dwerg, die tot het huisgezin behoorden, door haar bedacht. Was het wonder, dat haar nagedachtenis op *Rozendaal* in zegening bleef?

Naauwlyks was de rouwtijd over haar verlies verloopen, of, op het oogenblik, dat Hertog Willem zich gereed maakte, moediger dan immer, in *Holland* met Arckel, in *Friesland* met de misnoegde Edelen, in *Frankrijk* met Orleans, tegen Hertog Aelbrecht en de Hoekschen, *Engeland* en *Borgondiën*, te strijden, wierp hem een hevige koorts op het ziekbed neder. Twee maanden kampte zijn krachtig gestel tegen de kwaal, die hem eindelyk overmocht en op 16 February 1402, in slechts acht-en-dertigjarigen ouderdom, uit dit leven scheiden deed.

Roemvoller tijdperk dan onder Willems regeering biedt ons de geschiedenis van *Gelre* nergends aan. Door geheel Europa was de naam vermaard geworden van den wakkeren Vorst, die, gelijk de minstreels zongen, aan den ontembaren moed van Achilles het beleid van Ulysses en de wilsvastheid van Agamemnon wist te paren. En toch, in weêrwil dat hy, by zijn komst tot de regeering, het Hertogdom verarmd en ten prooi vond aan binnenlandsche verdeeldheden; in weêrwil dat hy, in zijn rusteloos leven, krijg achter krijg, ook tegen de machtigsten

van Europa voerde, hy wist in zijn gebied de orde te herstellen en vrede en rust te doen heerschen. Deze uitkomst had hy te danken aan zijn strikte rechtvaardigheid, aan zijn gehechtheid aan eed en trouw, aan de onpartijdigheid, welke hy jegens aanhangers en tegenstanders aan den dag legde, en waardoor hy het beleven mocht, dat, terwijl elders de inwendige verdeeldheden nog jaren voortduurden, de namen van Hekerens en Bronkhorsten reeds alleen maar in de herinnering bleven bestaan.

Katharina had geen kinderen aan haar echtgenoot geschonken, en zoo was diens jongere broeder, Reinout, zijn natuurlyke erfgenaam. Op het bericht van Willems overlijden haastte hy zich uit *Gulikkerland* naar *Rozendaal*, waar het Hertogelyk gezin zich nog na de volbrachte lijkplechtigheden ophield. Van daar begaf hy zich naar de drie hoofdsteden, *Nymegen*, *Arnhem* en *Zutfen*, en vervolgends naar de kleinere steden, om er de hulde der landzaten te ontfangen, die hem dan ook zonder tegenstand werd opgedragen.

Volgde Reinout als staats- en krijgsman de stappen zijns broeders, hy deed dit evenzeer door zijn ingenomenheid met *Rozendaal*, dat niet ophield de geliefkoosde verblijfplaats van het Hofgezin te zijn. Den 16den Augustus 1406 was het er wederom feest en voerde de Hertog er de schoone Maria van Harcourt als echtgenoote binnen. Dat zy er door den Heer van *Gemen* met een havik en door de Vrouwe van *Cronenburch* met een sperwer verwelkomd werd, leeren ons de Hertoglyke rekeningen [1]) en het zal gewis aan andere geschenken niet ontbroken hebben. Dat deze door tegengeschenken werden beandwoord zouden wy byna opmaken uit de navolgende rekeningkoerant die in dat jaar wegens de runderslacht gehouden werd:

„Ossen tot der slachtingen.

„Item dit sijn die ossen die gecoft sijn tegen die slachtinge omtrent Gallenmesse, ende gesant op myns genedigen Heren

---

1) Nijhoff.

slaeten (sloten) en de vrienden, als hyrna in der bewisingen gescreven steet.

„In den iersten van HENRICH VOSSEN XXV ossen ad XXIII gln. 1 quart valet V°XCIII gln. III qrt.

„Item van ARNT MUYS XXXIX ossen ad XXI gln. valet VIII°XIX gln.

„Item noch van ARNT MUYS XXII ossen ad XV gln. valet CCCXXX gln.

„Item ALBERT VAEKE XVIII ossen ad VII gln. valet CCCXV gln.

„Item GYSBERT van ALLER IX ossen ad XX gl. valet CLXXX gln.

„Item noch GYSBERT van ALLER XXIX ossen ad XIX gln. valet V°LI gln.

„Item HERMAN ROECKINCK IIII ossen ad XX gl. valet LXXX gln.

„Item HENRICK BONGERT XVI ossen ad XVI gln. valet CCLVI gln.

„Item WILLEM die oliesleger IIII ossen ad XIIII gln. 1 quart valet LVII gln.

„Item HERMAN ROECKINCK III ossen ad XII gln. valet XXXVI gl.

„Item COEP WITTINC VI ossen ad XVII½ gln. valet CV. gln.

„Item van den vorscreven XXIX ossen van der *Nyenkircken* tot *Arnhem* te driuen ouermits GYSBERT van ALLER 1 gln.

„Summa 't samen van den CLVI ossen die hebben gecost an gelde als vorscreven is III^M III°XLIIII gln. III quart, dat syn XXVII gr.

„Bewisinge der ossen vorsz.

„Item das dinxdags na Sente Lucasdach ter kuypen gesant X ossen.

„Item so heeft mijn genedige Heer zynen grooten vaelen oss.

„Item tot *Gelre* gesant VI.

„Item tot *Oyen* XXV.

„Item in die weke na Galli ten *Rosendale* gruen (d. i. „niet gerookt of gezouten") geten V.

„Item op Alreheiligenavont tot *Moudic* gesant, dair zyn vode-ringe wesen solde, IIII.

„Item den Joncker van BOERCLOE XIX.

„Item den Rentmeister VI.

„Item tot *Rosendale* tot der slachtinge XXXIII.

„Item tot *Hattem* gesant XVI.

„Item tot *Momfort* gesant VI.

„Item die Marschalck II.

„Item ELBERT van EYLE II.

„Item die Cokenmeester II.

„Item HEYMERICH ten Haage I.

„Item Joffer GAETSTOUWE I.

„Item JAN van VOSHEM I.

„Item HENRICK, Barbier, I.

„Item JAN van WYCK I.

„Item HEYMAN I.

„Item GOISSEN MOMME I.

„Item LUDEKEN I.

„Item HENRICK Hueffsleger, I.

„Item GERIT Borduerwercker, I.

„Item LUYPHART I.

„Item CRUMBKEN I.

„Item LODDERPAEP I.

„Item JAN van der WEIDE tot synen bruloften I.

„Item in die weke voor Sente Katherinendage, doe myn genedige Heer tot *Arnhem* was, dor worden tot *Arnhem* gruen geten III.

„Item in die weke nae Sente Katherinendage to t*Oyen* gesant, dair myn lieve Heer komen solde, VI.

„Item in die selve weke tot *Grave* gesant, dair myn genedige eer quam, III.

„Item noch nae Allenselen ten *R.* gruen geten XIII ossen.

„Summa CLVI ossen.

„Ende aldus syn die ossen beweesen [1]).”

Talrijke bescheiden zouden wy by deze koerant-rekening: waarby *de ossen bewezen werden*, kunnen voegen, allen betrekking hebbende tot de vertooningen, ten behoeve van den Hertog of

---

[1]) VAN HASSELT.

van zijn gezin gemaakt, en allen het bewijs opleverende, dat, gedurende de oorlogen, welke REINOUT zich, kort na zijn verheffing, genoodzaakt zag, tegen zijn naburen, vooral tegen *Holland*, te voeren, *Rozendaal* hem als tot een hoofdkwartier bleef strekken, waar hy telkens te rug kwam, waar hy zijn tochten beraamde en van waar hy zijn bevelen uitzond. Wy zouden echter zoodoende tot die eentoonigheid vervallen, welke wy wenschen te vermijden, en wy verwijzen onze lezers, die meer byzonderheden verlangen, naar de stukken zelve, zoo als zy door van HASSELT in zijn „*Rozendaal*" zijn opgenomen. Alleen meenen wy tot staving der uitdrukking zoo even door ons gebezigd, toen wy *Rozendaal* 's Graven hoofdkwartier noemden, te mogen wijzen op de omstandigheid, dat de Graven van den *Bergh*, van *Kleef*, van *Meurs*, van *Seyn*, van *Vernenburch*, en andere Heeren, die in den Arkelschen oorlog een voorname rol speelden, in 1408 en volgende jaren zich herhaaldelyk op *Rozendaal* bevonden, waar gewis hun tegenwoordigheid belangrijker oorzaken had dan de bloote zucht om de deugdzaamheid van REINOUTS wijn, of die zijner valken en windhonden op de proef te stellen. Zeker is het bovendien, dat, in 1417, toen, na den dood van WILLEM den Zesde van *Holland*, de Hoeksche en Kabbeljauwsche twisten feller dan immer te voren uitbersteden, en WILLEM van ARKEL, de zoon van REINOUTS eenige zuster en zijn vermoedelyke erfgenaam, in krijg met *Holland* gewikkeld, by de overrompeling van *Gorcum* door Vrouw JACOBAAS benden zijn leven en zijn erfgoed verloor, en op het bericht dier treurmaar, Hertog REINOUT zijn vazallen van heinde en veer te wapen riep en te *Arnhem* vergaderde, dat toen voornamelyk uit *Rozendaal* de benoodigde mond- en krijgsbehoeften naar gemelde stad werden afgezonden.

Het was echter den Hertog weldra niet meer mogelyk, zich vreemde belangen aan te trekken: hy werd gedwongen, zijn eigene tegen zijn onderzaten te verdedigen. Sedert de eerste helft van de veertiende eeuw hadden ook in *Gelre* de Edelen

en Steden een toenemenden invloed op het bestuur verkregen. Thands, waarschijnlyk warsch van de kosten, waarop hun het krijg voeren te staan kwam, en vooral, alle twisten die na Reinouts dood over de erfopvolging konden oprijzen, willende voorkomen, besloten zy zich in tijds te doen gelden. Te *Nymegen* had, in February 1418, een onderhandeling plaats tusschen 's Hertogen Raden en vrienden aan de eene en de Ridderschap en Steden van *Gelre* aan de andere zijde, die kort daarna te *Arnhem* in tegenwoordigheid van Reinout werd voortgezet. Men kon van den Vorst niet verwerven wat men begeerde en nu verbonden zich op 3 Mei de Edelen, de Ridderschap en de Steden der kwartieren *Nymegen*, *Roermond*, *Zutfen* en *Arnhem*, eendrachtig by elkander te blijven, geen Heer aan te nemen, dan die algemeen als zoodanig werd goedgekeurd, het smaldeelen van het gebied niet te gedoogen, en hun bestaande rechten en privilegiën te handhaven: — behoudens getrouwheid aan den regeerenden Vorst.

Niet te verwonderen is het, zoo Reinout zich verbolgen toonde over den stap, door zijn onderzaten gedaan; doch hy zag geen kans, dien met geweld te keeren. Zelf ongesteld, of, wat vermoedelyk daarby kwam, onwillig om in persoon met hen te handelen, bleef hy op *Rozendaal*, en liet aan zijn gemalin de taak over om zijn bedreigd gezach tegen de weêrbarstige eedgenooten te verdedigen. Vergeefs waren echter hare pogingen, en zy moest eindelyk in naam van den Hertog belooven, dat niemand door hem wegens het aangegane verbond zou gemoeid, en dat geen gedeelte des Lands door hem verpand of vervreemd zoû worden zonder voorkennis der Ridderschap en van de Vier Hoofdsteden, welk staatsstuk, op 25 Oct. 1819, door de Hertogin en acht Guliksche Raadsleden bezegeld werd. Hoogst belangrijk was deze uitkomst, waardoor, ofschoon nog geen Lands Staten, in den eigendlyken zin dien men later aan 't woord hechtte, dan toch Stenden in 't leven geroepen werden, die voortaan wettig konden samenkomen en 's Vorsten regeringsdaden

nagaan, ja de uitvoering daarvan belemmeren. De overtuiging, dat zijn gezach voortaan aan banden lag, was niet geschikt om den hooghartigen REINOUT op te beuren. Zijn gezondheid bleef van dat tijdstip af kwijnende, tot dat hy op den 25[sten] Juny 1423, van zijn geliefdkoosd *Rozendaal* uit rijden gegaan zijnde, in de buurtschap *Ter Let* zich ongesteld gevoelde, van 't paard steeg en spoedig overleed. Het klooster *Monnikhuizen* by *Arnhem*, dat reeds het stoffelyk overschot van zijn broeder en diens gemalin bewaarde, ontfing nu ook het zijne en daarmede helm en schild van den laatsten wettigen zoon uit het Guliksche stamhuis der Geldersche Vorsten.

Uiteenloopend was het oordeel, dat REINOUTS tijdgenooten over hem velden. Maar het nageslacht vereert in hem een Vorst, die het zwaard nimmer ongetergd of ongeroepen ontblootte, nimmer eigen voordeel gelden liet boven trouw aan eed en plicht; die, oprechtheid parende aan beleid, de rust in zijn gebied wist te handhaven, en, by de verschillen tusschen hem en zijn onderzaten, door een verstandig toegeven gevaarlyke botsingen wist te voorkomen.

Even als by den dood van EDUARD moest ook nu weder de regeering over *Gelre* op een zijtak overgaan; doch Ridderschap en Steden waren thands niet, als toen het geval was, in partyen verdeeld: zy hadden zich voorbereid, elken pretendent te weeren, die der meerderheid niet aangenaam was, en de overleden Hertog had zelf zijn opvolger niet onduidelyk aangewezen. Die opvolger was AERNOUT, de oudste en byna dertienjarige zoon van JAN van EGMOND, uit diens huwelyk met MARIA van ARCKEL. Wel was hy de naaste bloedmaag der overledene Vorsten; want MARIA was de dochter hunner zuster JOHANNA, die de gade van JAN van ARCKEL geworden was, toen deze nog onder de machtigste Heeren van *Neder-Duitschland* geteld werd. Maar toch moest het nu by den fieren Gelderschen adel een heimelyke ergernis wekken, een knaap te moeten gehoorzamen, wiens vader en grootvader door rang en afkomst niet boven hen verheven

waren en bovendien, van hun bezittingen beroofd, als ballingen rondzwierven. De gedachte intusschen, dat zy hem gemakkelyker naar hunne hand zouden zetten dan zijn beide mededingers, Adolf, Hertog van den *Berg* en Jan van Loen, Heer van *Heinsberg*, daarby, hun afkeer voor het ontaard karakter van genen en hun bezorgdheid voor den krijgszuchtigen aart van dezen, deden hun alle andere beschouwingen ter zijde stellen: byna met algemeen goedvinden werd Aernout naar *Nymegen* gevoerd en als Hertog gehuldigd, terwijl zijn vader, voor den tijd van dertien jaren, tot Ruwaard werd aangesteld, om, met een Landraad, hem uit de Vier Kwartieren toegevoegd, het bewind uit te oefenen. Eerlang trok nu de jonge Vorst het land door om den eed der onderzaten te ontfangen. In Oktober kwam hy te *Rozendaal*, waar, toen hy van daar de *Veluwe* rondreed „omme die huldinge," zijn jonger broeder Willem achterbleef. Spoedig echter was hy te rug en zijn gevolg deed zich aan des Hertogen kelder niet weinig te goed: althands er werden, volgends de rekeningen, in acht weken, niet minder dan vijftig aam wijn gedronken. Ook in de volgende jaren bleef *Rozendaal* Aernouts gewone verblijfplaats, waar wy ook, nevens hem, telkens zijn vader en broeder, en den Landraad, of „de Zestienen," gelijk zy genoemd werden, ontmoeten, en meer dan eens Edelen met hun wapenknechten gedagvaard vinden.

Vooral werd *Rozendaal* een wapenplaats, by gelegenheid van den oorlog, die eerlang uitbrak. In het Sticht waren, gelijk gewoonlyk by het kiezen van een Bisschop plaats had, hevige onlusten ontstaan. Aan de party der Lichtenbergers, die met de Hoekschen eene lijn trokken, was het gelukt, Rudolf van Diepholt op den Bisschoppelyken zetel te plaatsen, in spijt der Lockhorsten, die, naar de Cabiljauwsche zijde overhellende, Sweder van Culemburg begeerden. Deze laatste was, door zijn moeder, een volle neef van Jan van Egmond, by wien de verbannen Lockhorsten toevlucht en bescherming vonden. On-

mogelyk konden alzoo Hertog Aernout en de Gelderschen onzijdig blijven in de Utrechtsche geschillen: de eerstgenoemde sloot op 16 July 1426 een verdrag met Sweder en zeide hem zijn hulp toe tegen *Utrecht*, *Overijssel* en Rudolf van Diepholt; terwijl Sweder van zijn kant 28000 Rijnsche guldens beloofde, daarvoor de eerste stad verbond, die hy op Stichtsch grondgebied bemachtigen zoû, en hem *Amersfoort* als onderpand in handen stelde. Deze stad werd door de Gelderschen bezet; doch op 2 November ontsloten haar burgers de poorten voor de Utrechtenaren, en maakten de bezetting gevangen.

Intusschen waren er nog geen ontzegbrieven tusschen den Hertog van *Gelre* en Rudolf van Diepholt gewisseld; deze laatste, een openbare vredebreuk willende voorkomen, schreef op 6 November een brief, waarby hy Hertog Aernout in gematigde bewoordingen aanmaande tot vergoeding der schade, te *Amersfoort* en elders door de Gelderschen aangericht. Scherp en beleedigend was het andwoord, dat drie dagen later hem uit *Rozendaal* werd toegezonden, en waarby de Hertog verklaarde, van geen schade te weten, door de zijnen bedreven, maar daar-en-tegen zelf aanspraken te hebben tegen het Sticht, waarom hy een dagvaart voorsloeg, op welken de wederzijdsche vorderingen overwogen en beslist zouden kunnen worden. Hiermede was een officieele pennestrijd geopend, die tot in January voortduurde en waarvan de toon niet strekte om de verbittering te doen ophouden. Wel werd eindelyk te *Buren* een dagvaart gehouden, maar die ongelukkig tot niets leidde: Rudolf draalde niet langer met Aarnout te ontzeggen (wat den 13den Maart 1427 geschiedde), verbond zich met Jacoba van Beieren en met den Graaf van *Bentheim*, en rustte zich ten oorlog uit. Inmiddels had zich te *Rozendaal* een krijgsbende van 215 ruiters verzameld, die op 6 Maart naar het slot *ter Horst* reed, 'twelk door Sweder van Culemborg aan den Hertog was afgestaan, en er krijgs- en mondbehoeften binnen voerde. Op de lijst van hetgeen achtereenvolgends, tot aan February 1428 uit *Rozendaal*

werd afgezonden, vinden wy steenbussen, een donderbus, donderkruit, schotelen, kannen, hoppe, wijn, varkens, spek, haver, kruideryen, potsuiker, vijgen, rozijnen, haring, bokking, olie, azijn, kaas en boter genoemd, te samen ter waarde van 593 Rijnsguldens 55 blank.

Veel belangrijks over de bedrijvigheid, die dat jaar op *Rozendaal* heerschte, is er in de rekeningen, door Hubert Wolfs, vroeger Burggraaf of Kastelein op 't slot, en nu 's Hertogen Rentmeester, te vinden. Van Meidag af waren by Herman van Tricht, 's Hertogen Schatmeester, in de kost een aantal personen, „mit hoeren Harnasch om der Stichtschen Veden wil," als: met name Reymbolt Derixzoon, Raeb Trynen, Steven Gender, Werner de busmeester, Herman de pijlstikker en Vogel de wachter, en nog een dozijn anderen, die meer afwisselend op het slot verschenen. Maar wie er toen en later zich by voortduring op bevonden, er altijd aan 't hoofd van de overigen genoemd worden, waren „Jouffrouw van der Wetheringen met Jouffrouw Peter." Welke taak die dames te vervullen of welk bestuur zy te houden hadden, is ons niet gebleken.

Scheen de krijgstocht in den aanvang voorspoedig, gelijk men kan opmaken uit het aanvoeren van gevangenen naar *Rozendaal* op Donderdag na kruisvinding, reeds twee dagen later zien wy er, in stede van dat, een honderdtal vluchtelingen verschijnen, die met name genoemd worden en meest allen een of meer dienaars met zich brachten. Zonder aanzien des persoons staan zy op het rekenboek door elkander aangeteekend, Frederik van Baar en Gerrit van Steenbergen naast Gaaiken den kamerlingsknecht en Steven den aalmoesenier; Johan van Gelre en de Voogt van Belle, die met Reinouts bastertdochter getrouwd was, naast Bozen Gerrit en Jaeksken den Barbier; Jonkheer Johan van Buren naast Johan den keukenschrijver en Johan van Bylant naast Dirk Hendrikszoon den Bode. Af en toe bleef nu *Rozendaal* het middelpunt van waar alles

uitging en waar alles weder heentrok [1]), en dit hield aan tot dat de vrede, in 't begin van February 1429 gesloten, een einde maakte aan een vernielingskrijg, die *Gelre* op zoo veel bloeds en schatten was komen te staan. Met vrolyke byeenkomsten werd die vrede gevierd en na dat Aernout aan Rudolf van Diepholt brieven van veiligheid verleend had, kwam deze, vergezelschapt door stedegezanten uit *Utrecht* en *Overyssel*, hem in Mei op *Rozendaal* bezoeken. Het ontbrak, als men denken kan, niet aan vermakelykheden; de speellieden en de twee hofnarren van den Postulaat (welken tytel de nog niet bevestigde Bisschop droeg) de stadspypers van *Deventer*, van *Kampen* en van *Zwol* vertoonden hun kunsten en ontfingen van den Hertog rijke vereering; terwijl de Postulaat zelf, by zijn vertrek, door hem met een kostbaren hengst werd beschonken [2]).

Nog blijder feest vierde *Rozendaal* in 't volgende jaar, toen Aernouts huwelyk met de bruid, hem reeds voor zeven jaren toegezegd, Katharina van Kleef, was voltrokken. De groote toren werd gewit: moes- en bloemhof schoon gemaakt; de wijngaard langs den muur van nieuw latwerk, keuken en kelders van nieuw metselwerk (maar ook van behoorlyken voorraad) voorzien, het plein met hooi en mest belegd, „soe m. g. Heer dair steken (steekspel vieren) wilde," het uurwerk hersteld, Peter de Rottevanger belast het huis van die plaag te zuiveren (hy ving er 144 en kreeg een stuiver voor de vier), en alles in staat gebracht om de jeugdige Vorstin naar eisch te ontfangen [3]).

Den juisten dag, waarop de intocht plaats had, kunnen wy niet bepalen: zeker is het, dat op Paaschmaandag de wagenknechten met de losse paarden, die den wagen der Hertogin moesten trekken, en met Machguyt en Adriaen Jacops, die „by den wagen loopen moesten," zich uit *Rozendaal* begaven naar *Grave*, waar het jeugdig echtpaar zich toen bevond [4]). Het is

---

[1]) van Hasselt. [2]) Nyhoff. [3]) van Hasselt. [4]) van Hasselt.

dus te vermoeden, dat het bezoek op *Rozendaal* weinige dagen later plaats had. Dan helaas! welke heerlyke uitzichten de jonge Hertog zich mocht voorspiegelen van zijn verbintenis met een Vorstin, evenzeer uitschitterende door vernuft en kracht van geest als door betooverende schoonheid, te ras moest hem op de ondubbelzinnigste wijze blijken, hoe die treffelyke hoedanigheden gepaard gingen met een toomelooze heerschzucht, en hoe de verachting door haar al dadelyk opgevat voor een gemaal, die in geestvermogens beneden haar stond, allengs overging in een doodelyken haat.

Weinig gunstig waren de omstandigheden, waaronder het huwelyk gesloten was. Adolf van den Berg, thands ook Hertog van *Gulik* geworden, had, verre van zijn eischen op *Gelre* te laten varen, zich door den Keizer met dit Hertogdom laten beleenen: Aernout was tot driewerf gedagvaard om zich wegends het niet overgeven van het leen aan het hoofd des Rijks te verantwoorden, en, toen hy zich aan die oproeping niet stoorde, in den rijksban gedaan. Nu vielen weldra zijn trouwste bondgenoten hem af. De Heer van *Buren*, met wien de Gelderschen zich op een groote dagvaart, in 1430 op *Rozendaal* gehouden, vergeefs hadden pogen te verzoenen, verplichtte zich tot krijgsdienst jegens Adolf en deed in 1434 een inval in *Gelderland:* die van *Gulik* en *Keulen* stroopten in het Overkwartier, ja zelfs de Hertog van *Kleef* verzoende zich met dien van *Gulik*. Maar, wat het ergste was, ook de Steden, wier handel en nyverheid door den oorlog gedrukt werden, weten dien staat van zaken aan Aernout, die toch niet anders dan in overeenstemming met den Landraad gehandeld had. Reeds op de voormelde Dagvaart op *Rozendaal*, in 1430, hadden zy voor den Hertog hun grieven blootgelegd, maar nu drongen zy krachtiger aan om het herstel daarvan te verzekeren en grooteren invloed op het bestuur te verkrijgen: ja weldra stonden zy niet meer op zich zelven in hun weêrstreven van 't vorstelyk gezach: het verbond van 1418 werd hernieuwd en nogmaals

plechtig bezworen: en, na talrijk groote vergaderingen tusschen Ridderschap en Steden, werden twee geschriften opgesteld, waarvan het eene de gebreken in het landsbestuur opsomde en het andere een verklaring van den Hertog bevatte waarby hem alle dienst geweigerd werd, zoolang hy hen niet bevredigd had. In het voorjaar van 1436 werden hem deze stukken aangeboden; doch met verontwaardiging door hem afgewezen. Alle onderhandeling werd afgebroken, en de Hertog, reeds met een aanzienlyken schuldenlast bezwaard, welken hem zoo wel kostbare oorlogen als een te kostbare huishouding hadden op den hals gehaald, zag zich gedwongen, door het verkoopen van vrijheden, het verleenen van voorrechten en het verpanden van bezittingen, zijn inkomen meer en meer achteruit te doen gaan: hy bleef schulden maken: alleen zoo hy vroeger pandbrieven uitvaardigde met medewerking van den Raad van Zestienen, hy deed het nu zonder die medewerking. Waarschijnlyk begonnen toch 's Hertogen onderzaten in te zien, dat zy te verre waren gegaan; althands, er kwam toenadering; en in 1441 trad de Hertog zijnerzijds toe tot het verbond van 1436; terwijl Ridderschap en Steden in de behoeften zijner schatkist voorzagen.

Het Hertogdom was na den dood van Adolf van Gulik en Berg aan diens zoon Gerard beleend geworden en vergeefs zond Aernout in 1442 gemachtigden naar *Frankfort*, wier handelingen hy goedkeurde by een akte in de kapel van *Rozendaal* verleden, om hierin verandering te brengen. Hy moest wederom zijn toevlucht tot de wapenen nemen: de krijgskans viel wederom tot zijn nadeel uit, en, toen hy een bestand met zijn vyand gesloten had, ontvlamde wederom het vuur van den binnenlandschen twist. De rampen van het Hertogdom werden hem geweten: Ridderschap en Steden wapenden zich tegen hem en zelfs zy, op wier trouw hy het langst had mogen rekenen, de Heeren van *Kuilenburg* en van *Ghemen*, van *Batenburg* en van *Anholt*, van *Bronkhorst* en van *Borkulo*, van den *Berg* en van *Wisch*, zelfs zijn broeder Willem, sloten zich by het verbond

aan, dat tegen hem gericht was. Ten einde raad, en zelfs geen kleïnood meer bezittende dat hy verpanden kon, riep de ongelukkige Hertog in 1448 de hulp in van zijn machtigen bloedverwant, Hertog FILIPS van BORGONDIËN. Deze liet zich niet wachten om zijn bemiddeling aan te bieden; doch de Gelderschen wezen die af, en AERNOUT, door den nood gedrongen, willigde ook nu weder in 1449 de eischen zijner onderdanen in.

Het schijnt, dat al deze wederwaardigheden de ziel van AERNOUT in een sombere stemming gebracht hadden. Meermalen ontvlood hy de waereldsche woelingen om de eenzaamheid van het Karthuizer klooster te *Monnikhuizen* te zoeken, en na het huwelyk zijner dochter MARIA met JAKOB II, Koning van *Schotland*, trok hy naar *Palestina* ter bedevaart.

Het schijnt, dat deze daad van deemoed en de afwezigheid van den Vorst te weeg brachten wat zijn tegenwoordigheid niet had kunnen uitrichten: de Vorst, die, zoo lang hy in 't land was, bestendig was gedwarsboomd, werd, toen hy afwezig was, betreurd, en by zijn terugkomst, in 1452, met gejubel verwelkomd. — Slechts kort duurde echter de vreugde en weldra gaven 's Hertogen bemoejingen in de Munstersche geschillen en daarna in de twisten over het doen eener keuze tot vervulling van den opengevallen zetel van 't Utrechtsche Bisdom, aan de landzaten stof tot ontevredenheid. Het ongelukkig gesternte, waaronder AERNOUT geboren scheen, of, wat misschien juister is, gebrek aan doorzicht, aan hetgeen men politieke intuitie zoû kunnen noemen, deed hem altijd de zijde kiezen van die party, welke by de uitkomst het onderspit dolf, en zoo viel elke onderneming, die hy waagde, altijd onvoorspoedig voor hem uit. Schulden waren op schulden gestapeld, met de feesten op *Rozendaal* was het gedaan, en het was maar zeer enkel, dat de Hertog en Jonker ADOLF, zijn zoon, zich nog aldaar vertoonden om te jagen en te „rampeneeren;" maar dat ontbijt was sober; bier verving den wijn: boter, kaas en eieren de lekkernyen van vroegere dagen.

Het misnoegen tegen den „monnik," gelijk men den Hertog spottenderwijze noemde, was, vooral te *Nymegen*, ten top gevoerd: men veroorloofde zich de scherpste verwijten over zijn gedrag: men klaagde, dat hy de oude grieven niet had hersteld: men lei hem tal van misslagen te last, en niemand wilde begrijpen, dat zijn misslagen voor een groot gedeelte een onvermijdelyk gevolg waren van den toestand, waarin men zelf hem gebracht had. Maar, wat nog het grievendst van alles was, ook zy, by wie hy troost had moeten vinden wanneer alles hem verliet, zijn gemalin en kinderen, waren begonnen, gemeene zaak met zijn tegenstanders te maken. Geen schooner jongeling was er op dat tijdstip in 't land van *Gelre* te vinden dan de twintigjarige Adolf: geen, die aan een bevalliger uiterlyke zoo veel wakkere vlugheid, zoo veel geest en gevatheid, zulk een wegslepende minzaamheid paarde. Was het wonder, dat hy, reeds van zijn geboorte de oogappel zijner moeder, ook spoedig meer en meer de lieveling der Gelderschen geworden was? Was het wonder, dat men alom reikhalzend uitzag naar het oogenblik, dat hy den Hertogszetel beklimmen zoû, dat eerst die van *Nymegen*, en alras vele andere Steden op dat voorbeeld, naar de vervulling van dien wensch niet wilden wachten tot aan Aarnouts dood, maar den zoon reeds dadelyk tot de regeering wilden roepen? was het wonder, dat de Hertogin, sedert geruimen tijd in onmin met haar gemaal, die eischen ondersteunde? Weldra was het land in twee partyen verdeeld, waarvan de eene Adolf tot Regent begeerde, de andere den zwakken Vorst getrouw bleef. Na langdurige twisten gelukte het Willem van Egmond, als scheidsman ingeroepen, op 12 October 1459 een zoen tusschen partyen tot stand te brengen, waarby aan Adolf de opperheerschappy van slot, stad en rijk van *Nymegen* werd toegewezen, en aan de Hertogin *Lobeth* en het slot te *Rozendaal*, waarover eerlang, in 1461, Claas den Aller als Burggraaf werd aangesteld, welke benoeming, als uit latere stukken blijkt, geschiedde tot vergoeding voor gelden, door hem aan den Hertog

verstrekt. Het is te vermoeden, dat voorzegde CLAAS de noodige zorg zal gedragen hebben, om zich zelven terug te betalen.

Dat de Hertog echter het hooge rechtsgebied op *Rozendaal* nog op zijn eigen naam bleef uitoefenen, bewijst de omstandigheid, dat hy in October 1461 een strooper, zekeren NOYKEN, aldaar richten liet. Een stokwaarder moest uit *Deventer* ontboden worden om den armen drommel een zijner oogen uit te steken, en eene zijner handen af te kappen; maar toen deze Turksche rechtspleging voltrokken was, wist men met den patiënt geen weg meer. De kerker op het slot schijnt niet in behoorlyke orde geweest te zijn, in weêrwil van de herstellingen, welke het gebouw nog zeer onlangs had ondergaan, en zoo besteedde men NOYKEN voorloopig by een der slotbedienden in de kost.

Het zwaard, dat de vader tegen den zoon, deze tegen den vader, getrokken had, was in de schede terug gekeerd; maar het onderlinge wantrouwen niet geweken. Elke party zocht zich door nieuwe verbintenissen te sterken, bespiedde met argwaan de stappen der andere, en trachtte die door list of door geweld te verydelen. Men onderschepte niet alleen elkanders brieven, maar zelfs liet ADOLF de boden zijns vaders oplichten, en, zonder eerbied voor hun vrijgeleide, te *Nymegen* onthalzen. Wel daagde de Hertog, met recht verbolgen, zijn zoon in, op een Landdag te *Zutfen* om zich wegens den gepleegden gruwel te komen verdedigen; maar ADOLF stoorde zich niet aan de oproeping en ging, als om zijn vader nog meer te tergen, met zijn moeder op de *Veluwe*, buiten de grenzen van zijn gebied, het jachtvermaak genieten.

Blijkbaar steunde de overmoedige jongeling by dit alles niet alleen op de hem gebleken genegenheid der landzaten, maar ook op de gunst van FILIPS van BORGONDIËN, die hem, in 1463, de Vliesorde schonk en hem aan zijn nicht KATHARINA van BOURBON verloofde. Zijns vaders toestemming tot dit huwelyk niet wel kunnende ontbeeren, veinsde ADOLF berouw over de handelwijze, welke hy tot nu toe gehouden had, liet

door zijn oom Willem toegang tot den Hertog verzoeken, viel dezen te voet, verzocht en verkreeg vergiffenis, terwijl ook Katharina zich openlyk met haar gemaal kwam verzoenen. De eensgezindheid scheen hersteld; maar spoedig bleek hoe de deemoed, door moeder en zoon betoond, niet dan misleiding geweest was, om den argeloozen Vorst te verschalken. Op 9 January 1465 werd de Hertog, na een vrolyk feest, te *Grave* gehouden, door bestel van hen beiden uit zijn bed gelicht, in de gure winternacht naar buiten gesleept en naar het slot te *Buren* vervoerd, waar hy gevangen bleef [1]). Door dit stout en schendig feit had Adolf alle tegenkanting verlamd, en schier zonder verzet werd hy door geheel *Gelre* gehuldigd. 't Spreekt van zelf, dat hy te dier gelegenheid aan zijn medehelpers gunsten uitdeelde: zoo werd onder anderen zekere Berndt, bastert van Wisch, tot Slotvoogd en Ambtman van *Rozendaal* aangesteld, niet-te-min onder gehoudenheid, aan den reeds genoemden Claas den Aller een jaarlijksche rente uit te keeren in mindering van diens vorderingen. Voorts was de nieuwe Kastelein verplicht, alle drie jaren rekening van zijn Rentmeesterschap te doen, het slot in goeden staat te houden, en daarop te zijnen koste een Priester, een huiskamerling, die mede Slotbewaarder zijn zoû (waarschijnlyk op dat men er niet weder een van *Deventer* zoû hebben te ontbieden) en een Stalmeester te doen wonen [2]). In 1467 vinden wy den nieuwen Hertog zelven te *Rozendaal*, waar hy krijgsbenden verzamelt om weêrstand te bieden aan *Kleef*, *Egmond* en de stad *Arnhem*, die zich tegen hem verbonden hadden. Weldra tôonde hy metterdaad, hoe, zoo niet de ridderdeugd, dan althands de wakkerheid der Egmonden en der Arckels in hem leefde, en behaalde hy, op 23 Juny 1468, by *Stralen*, een roemrijke overwinning op zijn tegenstanders. Dit had een vrede ten gevolge, en hy werd op nieuw te *Arnhem* gehuldigd.

---

1) Zie Dl. I blz. 225.

2) van Hasselt.

Intusschen hield Karel van Borgondiën, even als voor hem zijn vader Filips, de oogen op *Gelre* gevestigd, als op een wissen buit, die, door binnenlandsche verdeeldheden verzwakt, eerlang in zijne handen vallen moest. In 1470 Adolf by zich ontboden hebbende, noodzaakte hy hem, eerst Hertog Aernout uit zijn kerker te ontslaan, liet toen Adolf zelf gevangen nemen, en drong by de Gelderschen aan, den ouden vorst weder in zijn gebied te herstellen. Maar zeer enkelen onder de Edelen en Steden gaven aan die uitnoodiging gehoor: de meerderheid bleef hardnekkig Aernouts eischen tegenstaan, en deze, wederom ten einde raad, droeg, in December 1472, aan den Hertog van *Borgondiën* de voogdij des lands op, ja verpandde hem, kort daarna, *Gelre* en *Zutfen*. Niet lang overleefde hy deze wanhopige daad: te *Grave* door een beroerte getroffen, overleed hij aldaar den 23sten February 1473. Zijn laatste handeling, hoezeer krachteloos en onwettig, was de felste slag, dien hy aan zijn tegenparty had kunnen toebrengen; want zy ontrukte haar den zegepraal, welken zijn dood haar anders kon verzekerd hebben. Als Simson had hy, stervende, zijn vyanden met zich ten val gebracht.

Karel, zijn leger verzameld hebbende, trok nu het hem afgestane Hertogdom binnen, verstrooide de tegen hem gezonden benden, nam *Venlo* en *Nymegen* in, en bracht, nog binnen het half jaar, geheel *Gelre* tot onderwerping.

Maar kort vertoefde de Hertog in zijn nieuw gebied en binnen de vroeger zoo blijde muren van *Rozendaal* bleef alzoo, jaren achtereen, een doodsche stilte heerschen. In 1477 kwam Karel in den slag by *Murten* om, en haastten zich de Gelderschen, Adolf, die nu uit zijn langdurigen kerker ontslagen was, weder als hun Hertog uit te roepen; maar het mocht hem niet gebeuren, zijn vaderland terug te zien. Voor *Doornik* sneuvelde de ontembare Vorst, na een heldenmoed getoond te hebben, die door vriend en vyand bewonderd werd. 't Moge verbazing wekken, dat een woestaart, die zich vooral door zijn handelwijze

jegens zijn vader, de algemeene verontwaardiging had moeten op den hals halen, by velen, en vooral by zijn landgenooten, zulk een voortdurende sympathie mocht ondervinden. Doch behalve dat de Gelderschen of op Aernout gebeten, of, meer nog, aangaande hem volkomen onverschillig waren, zoo bezat Adolf, gelijk reeds met een woord is gezegd, iets betooverends in uiterlyk en manieren, waardoor hy zich van aller harten meester wist te maken, hy was, volgens de getuigenis van een Franschen kronijkschrijver, „très-mignot et très-bel, car devant le jour de sa mort, plusieurs damoiselles et aultres voiant la beaulté de son viaire, avec la fachon de son corps et le ahournement de ses cheveulx passans les etpaulles, doulx comme soie, blonds et luisants comme or de Cipre, pleuroient sa mort: car nature a mis en feminin sexe cuer piteux, délicieux et bénin." En deed hy zich aldus op zijn veertigste jaar voor, na een langdurige gevangenis, hoe moet hy dan geweest zijn, toen hy nog in den vollen bloei van jeugd en gezondheid verkeerde.

Hoe de Gelderschen nog tot in 1481 onder het bestuur van Katharina, Adolfs zuster, als voogdes over zijn minderjarigen zoon Karel, de macht van Maximiliaan, die met Maria van Borgondiën getrouwd was, wederstreefden; doch eindelyk in onderwerping kwamen, is uit de geschiedenis bekend.

Weldra echter raakte Maximiliaan in geschil met Jan II, Hertog van *Kleef*, wiens vader hem in den Gelderschen krijg krachtdadig had ondersteund. De zoon, thands voldoening van oorlogskosten begeerende, nam de stad *Arnhem* in bezit tot zekerheid voor zijn vorderingen en verbond zich met de vyanden van den Roomsch-Koning, wier verzamelplaats en middelpunt *Utrecht* geworden was. *Wageningen* viel in hunne handen en nu moest het eerlang ook *Rozendaal* gelden. Op het slot, waar Bernt van Wisch thands geen bewind meer voerde, was door Maximiliaan een talryke bezetting, onder wakkere aanvoerders, gelegd. Een dier aanvoerders was die zelfde Jan van Schaffelaar, die, in July 1482, ter kwader ure, maar tot zijn on-

vergankelyke eer, met eenige ruiters van daar toog, den toren van *Barneveld* vermeesterde, en, door de Stichtschen belegerd, zijn leven voor dat zijner spitsbroeders ten beste gaf. — Voorzeker moet het gemis van een kampvechter als hy op het slot gevoeld zijn geworden, toen, in het laatst van Augustus, de Kleefsche benden, door burgers uit *Arnhem* gesterkt, hun banieren daar omheen plantten. Veertien dagen lang boden de Borgondiërs manhaften wederstand; doch zy zagen zich genoodzaakt, voor de overmacht te zwichten, en ruimden op 7 September het kasteel. Burggraaf voor MAXIMILIAAN, en alzoo bevelhebber der bezetting, was PELGRIM de VOS VAN STEENWIJK geweest, wiens broeders HERMAN en FRANS en wiens neef RUDOLF de machtigste en getrouwste aanhangers waren, die de Roomsch-Koning in *Gelre* bezat. Uit hun sterk kasteel te *Putten* by *Elburg* — spottenderwijze het „Vossenest" genoemd — hielden zy de geheele *Veluwe* onveilig niet alleen, maar stroopten tot zelfs in de omliggende steden. Geen wonder, dat deze het besluit vormden en zich vereenigden om aan die landplaag voor goed een einde te maken. Het roofnest werd bestormd, veroverd en geslecht en de gebroeders gevangen weggevoerd.

De Hertog van *Kleef* was, by zijn krijgvoeren tegen MAXIMILIAAN, door de ondersteuning van LODEWIJK XI van *Frankrijk* gesterkt geweest; doch deze Monarch sloot in 't laatst van 1482 vrede met den Roomsch-Koning en liet hem en zijn Stichtsche bondgenooten over aan hun lot. *Utrecht* werd eerlang tot onderwerping gebracht, en *Kleef*, niet by machte, den weêrstand te rekken, verdroeg zich met MAXIMILIAAN en ontruimde al wat hy op de *Veluwe* bezat, met name *Arnhem*, *Wageningen* en het fort *Rozendaal*, waar nu PELGRIM de VOS, aan wien deze gebeurtenissen zijn vrijheid hergeven hadden, het ambt hernam, dat hy vroeger had uitgeoefend. In 1488 sloten hy en zijn broeder FRANS een overeenkomst met die van *Arnhem*, door haar Burgemeesteren JAN van MEKKEREN en JAN GRUTER vertegenwoordigd, tot regeling van beider rechtsgebied.

Maar, al mochten nu de Gelderschen een tijd lang een rust smaken als welke zy in jaren niet gekend hadden, toch niet dan met weêrzin torschten zy wat zy het juk des overheerschers noemden en verlangend bleven hun oogen gevestigd op hem, dien zy als hun wettigen Hertog beschouwden, op Karel van Egmond, Adolfs zoon. Wel was hy ver van huis, als eerst door Maximiliaan bewaakt, later in Fransche krijgsgevangenschap; doch daarom was hy niet uit hunne, noch *Gelre* uit zijne gedachten. Weinig baatte het, of de Roomsch-Koning, wien de geheime onderhandelingen der Gelderschen met het Fransche Hof niet onbekend bleven, brieven vol waarschuwingen en dreigementen naar het Hertogdom zond, weinig zelfs of zijn Stadhouder, de gevreesde Albrecht van Saxen, met een talryke macht gereed stond, in *Gelre* te vallen, Karel van Egmond was naauwelyks uit zijn boei geslaakt, of hy haastte zich naar zijn Erfstaten, en even zoo haastte zich stad na stad hare poorten voor hem te ontsluiten en hem, met luid gejubel, als haar Heer, haar hoop, haar verlosser te verwelkomen. Goed en bloed werden voor den dierbaren Vorst opgezet, en met een eenstemmigheid, als de geschiedenis van het Hertogdom nog nimmer vertoond had, rusteden zich de Gelderschen uit ter verdediging van zijn rechten. En nu begon die oorlog tegen het machtige Huis van *Oostenrijk*, die niet minder dan vijftig jaar zoû duren, en waarin Karel en zijn volk zich door de eensgezindheid en de volharding, met welke zy hun klein gebied tegen de overmacht verdedigden, onsterfelyken roem verwierven.

Onder andere plaatsen had ook spoedig *Rozendaal* de banier van Egmond opgestoken, en Johan, bastert van *Gelre*, het slot bezet en voor zijn broeder bewaard, die er hem in 1501, ter erkenning van die dienst, het Burggraafschap van verleende.

Vier jaren later echter moest het Slot wederom de wisseling des krijgskans ondervinden. Na dat Maximiliaan vergeefs beproefd had om zijn zoon, Filips den Schoone, als Erfheer der *Nederlanden*, ook in *Gelre* te doen huldigen, had de jonge Vorst

begrepen, zijn aanspraken door kracht van wapenen te doen gelden en was in *Gelre* gevallen, waar hy de eene stad voor, de andere na, voor zijn overmacht deed zwichten. Ook *Rozendaal* opende hem by verdrag zijn poorten, terwijl hy er, op het voorbeeld der Geldersche Vorsten, zijn hoofdkwartier vestigde. Dan de dood zijner schoonmoeder, waardoor de zetel van *Kastiliën* ontledigd was, riep hem naar *Spanje*, en in deze omstandigheden achtte hy het voordeeliger, met KAREL van EGMOND een bestand aan te gaan, waardoor hy zich verzekeren mocht van hetgeen hy bemachtigd had, dan een krijg voort te zetten, dien zijn tegenwoordigheid niet langer bezielen kon. Aan FILIBERT NATURELLI, Domproost te *Utrecht* en 's Konings vertrouwden raadsman, werd door hem de taak opgedragen om met KAREL te onderhandelen. Deze bevond zich thands te *Tiel* en in de beste stemming om aan dergelyke voorslagen een willig oor te leenen. Behalve *Zutfen*, het Nymeegsche kwartier en een gedeelte van dat van *Roermonde*, had hy al zijn Erflanden verloren; de zegevierende legers van Koning FILIPS bedekten *Gelderland* en zelfs KARELS vroegere bondgenooten hadden zich tegen hem gekeerd. NATURELLI vervoegde zich dan ook niet zoo zeer by hem als iemand die een bestand komt voorslaan, dan als iemand, die de voorwaarden doet verstaan, op welke een deêmoedige onderwerping van KARELS zijde zoû worden aangenomen. Maar KAREL had, met zijns vaders ontembaren moed, ook de kunst geërfd om naar de gelegenheid te veinzen, en door zijn verblijf in *Frankrijk* had hy geleerd, zijn vader op dit stuk te overtreffen. Hy raadde 's Konings bedoelingen en zich heimelyk geluk wenschende met de straal van hoop, die op eenmaal door de donkere nevelen heenbrak, haastte hy zich, van den uitweg gebruik te maken, die hem geöpend werd, en alles toe te geven wat van hem verlangd werd. Hy deed meer; hy bracht aan zijn belang een offer dat hem zwaar gekost moet hebben en trok naar *Rozendaal*, ofschoon vooraf bewust, dat — gelijk NIJHOFF het uitdrukt — het hertogelyk slot, zoo vaak getuige van de groot-

heid en den luister zijner voorzaten, het tooneel van zijn diepste vernedering wezen zoû. Door Heer JAN van MONTFOORT en den Domproost FILIBERT NATURELLI binnengeleid, viel KAREL den Koning, wiens zetel van Borgondische, Hollandsche en Geldersche Edellieden omringd was, eerbiedig te voet, en smeekte hem om bekrachtiging van de voorwaarden, hem gesteld, en die — zoo als wy zien zullen, hem naauwlyks een schijn van vrijheid overlieten. Aan *Frankrijk* zeide hy, zich grootelyks verpligt te achten, waar hy, na voor de rechten van *Borgondiën* gestreden te hebben, vijf jaren in eerlyke gevangenschap had doorgebracht; — maar eindeloos meer nog aan het geslacht des Konings, dat hem tot aan zijn vijftiende jaar had opgetogen. Het onthaal van FILIPS was minzaam: hy reikte hem de hand, terwijl een bemoedigende glimlach om zijn lippen zweefde, verzocht hem op te staan, ja plaats te nemen aan zijn zijde, en verklaarde by plechtigen eede, onder aanraking van het evangelieboek en van de gewijde overblijfselen van het kruis, het verdrag, dat KAREL was voorgelegd, te zullen handhaven, ja hem gedurende drie jaren of zoo veel langer als KAREL mocht verlangen, een jaargeld van 12000 pond van 40 groot te verzekeren [1]).

Wat moet er intusschen in het hart van den jeugdigen EGMOND zijn omgegaan? Zeker minder dankbaarheid over het heusch onthaal, dat hem te beurt viel, dan schalksche blijdschap over het welslagen van zijn veinzery, dan verachtend medelijden met den goedmoedigen FILIPS, die zich zoo onnozel verschalken liet, en zelfs niet begreep, dat het terugzien van het oude Slot, waaruit de Geldersche Vorsten hun bevelen van ouds her- en derwaart zonden, een slechte voorbereiding voor hun wettigen erfgenaam was om zich tot ondergeschiktheid aan een vreemden overheerscher te stemmen; — maar dat het in tegendeel by hem de begeerte moest aanwakkeren om eerlang, als zy, aldaar

1) SLICHTENHORST.

oppermachtig te gebieden. Intusschen, wat KAREL ook gevoelen mocht, hy wist zijn gewaarwordingen te bemantelen, en den aangenomen schijn van deemoed tegen over den Koning te bewaren.

Wat dezen betrof, hoe vriendelyk hy KAREL ook ontfangen had, hy was wellicht niet zoo vrij van wantrouwen als deze zich verbeeldde. Hy kende KARELS ondernemenden geest, en diens invloed op zijn landgenooten te goed, om niet in te zien, dat zoo hy (FILIPS) naar *Spanje* trok, en den onrustigen Geldersman achter liet, deze hem kwaads genoeg brouwen, ja wellicht spoedig zijn erflanden herwinnen zoû. Het was dan ook deze overweging, die hem had aangedreven, als een hoofdvoorwaarde van het te sluiten bestand, te bepalen, dat KAREL hem naar *Spanje* volgen, daarvoor drie duizend gulden ontfangen zoû, die hem te *Brussel* of te *Antwerpen* geteld moesten worden en hem drie jaren dienen, tegen zoodanige bezoldiging gracioso et honesto appunctuato, als de Koning goed zoû vinden, hem, overeenkomstig zijn stand en waardigheid, te verleenen: — een bezoldiging, die gelijk reeds vermeld is, op 12000 pond was gebracht.

By dit verdrag, dat op 29 July 1505 bezegeld werd en notre chastel de Rosendale — gelijk FILIPS zich uitdrukte — was verder bepaald, dat de Koning niet alleen zoû behouden al wat hy in 't Hertogdom veroverd had, maar ook, dat KAREL hem de steden *Tiel* en *Bommel* in zoû ruimen. Nog gedurende beider verblijf te *Rozendaal* wist de listige Hertog den Koning te overreden, hem *Tiel* te laten, als de eenige plaats, waar hy voegzaam vertoeven kon; en werkelijk gelastte FILIPS JAN van MONTFOORT, de ingezetenen van die plaats, die reeds den eed aan hem gedaan hadden, daarvan weder te ontslaan en de stad aan KAREL in te ruimen.

Deze laatste voldeed nu in zoo verre aan de bepalingen van het verdrag, dat hy zich, hoezeer niet dan in de maand November, en na allerlei uitvluchten gezocht te hebben, naar

Brussel begaf. Doch maar kort bleef hy daar en keerde op 't onverwachtst naar zijn Hertogdom terug, terwijl hy FILIPS, die zijn reis niet kon uitstellen tot hy hem weêr in zijn macht had, alleen naar *Spanje* trekken liet. Reeds terwijl zich de Koning nog aan wal bevond, was KAREL aangevangen, sommige punten van het verdrag op zijne wijze uit te leggen en allerlei voorwendsels te zoeken om zich van zijn verplichtingen te ontslaan; nu weder de handen zoo goed als vrij hebbende, verzuimde hy niet er gebruik van te maken, verzamelde zijn getrouwe Nymegenaars, bemachtigde *Wageningen*, vervolgends de de meeste steden van het Graafschap en het platte land van de *Veluwe*; terwijl hy aldra in LODEWIJK XI van *Frankrijk* een bondgenoot vond, wiens hulp hem in staat stelde, aan FILIPS het hoofd te bieden.

Het was echter niet voor 1511 en toen KAREL reeds zoo geducht in macht en aanzien was toegenomen om zelfs voor *Oostenrijk* een geduchte tegenstander geächt te worden, dat *Rozendaal*, steeds van een goede bezetting voorzien, weêr in zijn handen kwam. Men zoû verwacht hebben, dat hy er, gelijk zijn voorzaten, zijn verblijf thands gevestigd had; dit was echter geenszins het geval. Het slot had te lang aan ruwe krijgers tot wapenplaats gestrekt, het was ten gevolge van het geldgebrek der bezitters zoo deerlijk verwaarloosd, zoo uitgewoond in een woord, dat het niet, zonder de aanwending van grootere onkosten, dan welke KAREL besteeden kon, weder tot zijn vorige bestemming kon worden ingericht. Het was vermoedelijk uit dezen hoofde, dat hy het by akte van 21 Januarij 1516 aan GERRIT van SCHERPENZEEL, genaamd PALICK, Landdrost op de *Veluwe*, verpandde voor datgene, wat deze tot herstel van den jammerlijk vervallen burg zoû te koste leggen; wat in der daad niet gering moet geweest zijn, dewijl de zoon van gezegden PALICH zich later bij Keizer KAREL V daarop beriep. Dat echter de Hertog zich nog nu en dan op het slot onthield, blijkt onder anderen uit den navolgenden brief, door hem van daar ge-

dagteekend en aan zijn rentmeester JACOB TEN STARTE geschreven:

„KAERLE, Hertoege van *Gelre* ind van *Guylich*, ind Greve van *Zutphen*,

„Lieve getrouwe! Wy verstaen dat gy een bruyn peerdt mit eyn blesse ind vier witte voeten hebt, bevelen wy u dat ghy ons 't selve peirdt terstondt by brenger van desen schickt, soe wy deselve van noeden te gebruycken hebben, wy willen u guetlick doen vernuegen, ind weren hyer inne nyiet geerne van u geweygert, dairom wilt het ons terstond schicken des verlaeten wy ons intlichen tot u.

Gegeven ten *Rosendale* den 19 dach Juny anno 1524.

(*was get.*)

CHARLES.

[*lager*]

HOLTHUYSEN."

Zeker bevond de Hertog zich niet by machte, of was althands niet genegen, de kosten te vergoeden, welke GERRIT van SCHERPENZEEL aan *Rozendaal* had besteed, en bovendien de schuld af te lossen, die daarop nog altijd kleefde ten behoeve der erfgenamen van CLAES van ALLER. Hy schonk althands by giftbrief van 25 November 1536 het huis *Rozendaal* met de hooge heerlijkheid en alle toebehooren van konynewaranden, visscheryen op den Ysselstroom, enz. enz. in erfelyk bezit aan WILLEM van SCHERPENZEEL, zoon van Heer GERRIT, met bepaling, dat, indien WILLEM zonder mannelijk oir overleed, de heerlykheid tot den Hertog of diens Erfgenamen zoû terugkeeren, en zulks in ruil tegen het Huis Kaldenhoeve en zeker deel in *Loenenbosch* met het richtersambt aldaar.

Twee jaren later eindigde KAREL van EGMOND zijn roemvolle loopbaan, en weldra verviel nu *Gelre*, gelijk reeds met al de

Nederlanden het geval was geweest, aan Keizer Karel den Vijfde. Deze bevestigde, in 1547, de Heerlykheid *Rozendaal* in haar oude voorrechten en vrijheden, by een charter, dat nog onder de archiven van het slot wordt bewaard. In 1555 vinden wy, in een brief van Burgemeesteren van *Arnhem*, Gerrit van Heukelum als Burggraaf van *Rozendaal* betyteld, die wellicht een zoon van Willem van Scherpenzeel en na zijn Heerlykheid genoemd is geweest.

Dat, toen *Gelderland* als Gewest was opgetreden en zich van de Spaansche dwinglandij had los gemaakt, een belangrijke stelling als *Rozendaal* niet onverdedigd werd gelaten, blijkt o. a. uit een „brief van Gedeputeerden des Furstendoms *Gelre* ende Graefschap *Sutphen* in d°. 28 January 1584 stilo veteri" aan die van *Arnhem*, waarin gewach gemaakt wordt van de bezetting, die onder Hopman Wijnbergen op het slot lag [1]). Of deze Hopman een bloedverwant was van Joan van Wijnbergen, die drie jaren later Afgevaardigde van *Gelderland* by de Staten was, durven wy niet beslissen. Nog nader toonden 's Lands Overheden hun bezorgdheid voor *Rozendaal* by een besluit van 25 November 1590, waarby Gekommitteerde Raden verzocht werden, den Schout van *Rhede*, nu op *Rozendaal* woonachtig, wel scherpelyk aan te bevelen, „'t selve huys also the bewaeren, dat der viant daervan geen meyster en worde [1])."

Dat slot was intusschen wederom van Heer veranderd en, in 1579, door de kinderen van Gerrit van Scherpenzeel verkocht aan Heer Derk van Dorth, derden zoon van Derk van Dorth van *Varik* en van Johanna van Rossem van *Meinertswijk*. Hy huwde een Jonkvrouw van Vorden, by welke hy een eenigen zoon won, mede Derk genaamd, die na hem *Rozendaal* bezat en in 1619 overleed. Zijn echtgenoote Margareta van Boecop volgde hem een jaar later in den dood: hun grafgesteente prijkte met de navolgende opschriften.

---

1) van Hasselt.

DORTH.	VORDEN.
ROSSVM.	MVNSTER.

DORTH.

AESWYN.	VYRDACK.
ZVYLEN.	TWICKELOE.

IN OBITVM NOBILISSIMI VIRI DOMINI THEODORI A DORTH, DOMINI QVONDAM IN ROSENDAEL, QUI IN HEERD PLACIDE OBDORMIVIT, A°. 1629, DIE NOVEMB. XI. AET. LV.

NOBILIS EN DOMINVS VIRIDI DE VALLE ROSARVM,
PRAECLARVS PROAVIS, PRAELVSTRI STEMMATE NATVS,
HAC IACET IN TVMBA, TERRENO PVLVERE TECTVS,
SPIRITVS ÆTHEREAE REQUIESCENS VALLE ROSARVM.
OPTAT IBI, TVMVLO DESERTO, CERNERE CORPVS,
LÆTITIA UT PLENA TOTVS VIVVSQUE FRVATVR.

d. i.:

„Ter herinnering van den zeer edelen heere DERK van DORTH, in leven Heer in *Rozendaal*, die te *Heerd* rustig ontsliep A°. 1629, den 11den November, oud 55 jaren.

„Hier ligt, doorluchte spruit van ridd'ren, hoog verheven,
In 't graf, begruisd van stof, de Heer van 't Rozen-dal.
Naar 't Hemelsch Rozen-dal heeft zich de ziel verheven,
En wacht het uur, waarin, tot eeuwig, zalig leven,
Zich 't lijf, de zerk ontsneld, met haar vereenen zal."

Daar over:

BOECOP.	ARNHEM.
LENNEP.	BENTINCK.

DORTH BOECOP.

DELEN.	BEMMEL
HIERDE.	APPELTHORN.

In obitvm nobilissimae et lectissimae dominae Margaretæ a Boecop in Masseloo, nob. domini Theodori a Dorth domini in Rosendael p. m. viduæ, quæ Arnhemi pie obdormivit A°. 1630, die maii XI, ætatis LXIIII.

SENSIT VT INFIXVM VIDVVM SVB PECTORE VVLNVS
NOBILIS IPSA SVI FVNVS MATRONA MARITI,
INSEQVITVR, MENSES SENOS DVM VOLVERE TITAN
COMPLET, ET EXVVIAS GELIDVM TENET OSSA SEPVLCRVM;
AST ANIMVS, POSITA LETHI FORMIDINE, GAVDET
VISERE CŒLICOLVM VALLES, ET AMOENA ROSETA.

d. i.:

„Ter herinnering der zeer edele en treffelyke Vrouwe Margareta van Boecop in *Marseloo*, weduwe den edelen Heere Derk van Dorth, Heer van *Rozendaal*, te *Arnhem* godvruchtig ontslapen A°. 1630, den 11den Mei, oud 64 jaar.

Sints de eedle Vrouw haar gâ naar 't kille graf zag dragen,
Kon haar, gedrukt van rouw, deze aard geen vreugde biên,
En met de zesde maand had ook haar uur geslagen.
Met zijne ziel vereend, schept thands haar ziel behagen
Van 't hemelsch Rozen-dal de lieflykheên te zien."

Ten gevolge van het overlijden der voornoemde echtelingen ging *Rozendaal* over aan hun dochter Ermgard Elizabeth, die met Robbert, Baron van Arnhem, was gehuwd. Hun dochter, Johanna Margareta, trad in 1667 in den echt met haar neef Johan van Arnhem, die, in 1651 in de Geldersche Ridderschap beschreven, in 1674 ordinaris Gedeputeerde werd van het Kwartier; voorts in 1675 Richter van *Arnhem* en *Veluwzoom;* in 1684 Extra-ordinaris Raadsheer in het Hof des Vorstendoms *Gelre* en Graafschap *Zutfen*, en in 1693 Burgemeester van *Arnhem*. Hy ontsliep in hoogen ouderdom op *Rozendaal*, den 12den De-

cember 1716. Ten gevolge der uiterste wilsbepaling zijner vrouw, die hem geen afstammelingen geschonken had, kwam alsnu de Heerlykheid aan LUBBERT ADOLF Baron TORCK, die, den 5den Augustus 1681 geboren, in 1723 trouwde met PETRONELLA WILHELMINA van HOORN en op 11 October 1758 overleed. Hy was Richter van *Arnhem* en *Veluwzoom*, Landdrost van de *Veluwe*, eerste Extra-ordinaris Raad der Provincie *Gelderland*, Drost en Burgemeester van *Wageningen*, Richter van *Nybroeck* en Gedeputeerde ter Amiraliteit te *Amsterdam*.

Het was door de zorg en de kosten, aan *Rozendaal* door zijn twee laatstgenoemde bezitters besteed, dat de plaats een luister verwierf, als zy, zelfs onder de meest prachtlievende Geldersche Vorsten, niet gekend had. In de onmiddelyke nabyheid van het slot had de Baron van ARNHEM prachtige waterwerken laten aanleggen in den smaak van die, waarmede LE NÔTRE *Versailles* had voorzien, en hoedanige noch vroeger noch later in ons vaderland werden aanschouwd: lommerryke berceaux en deftige lanen, in den Franschen stijl, verhoogden de statelykheid van het verblijf: en zoo zy eenigzins te veel een kontrast opleverden met het ouderwetsche kasteel, ook dit bezwaar werd wechgenomen, toen TORCK het oude slot, waarvan alleen de ronde toren in stand bleef, door een geheel nieuw gebouw liet vervangen.

Geen wonder, dat de roem van *Rozendaal* zich overal verspreidde, en het er sedert nimmer aan bezoekers ontbrak. Zelfs WILLEM de Derde, die er, reeds in 1674, toen hy als Stadhouder en Kapitein-Generaal de verdediging des lands tegen de Franschen bestuurde, een tijd lang verblijf gehouden had, vond zich uitgelokt er later als Koning van Groot-Brittanje herhaaldelyk te rug te komen. Zoo gebruikte hy er onder anderen in 1701 het middagmaal, en kwam er in 1717 het divertissement van de jacht — gelijk men toen in de nieuwsbladen schreef — genieten.

Van LUBBERT TORCK kwam de Heerlykheid aan zijn broederszoon ASSUERUS JAN, Baron TORCK, die, den 12den July 1733 ge-

boren, in 1758 trouwde met EUZEBIA, Baronesse de ROODE VAN HEECKEREN, en op 21 February 1793 overleed. Hy was Lid van de Ridderschap van de *Veluwe*, Opperjagermeester aldaar, President-Jonker der Ambten *Ede* en *Rhede*, Rechter en Dijkgraaf van *Wageningen* en *Bennekom*, Burgemeester van *Wageningen*, Hoofdschout van *Maastricht* en Ordinaris Gekommitteerde wegens *Gelderland*. Zijn broederszoon, REINHARD JAN CHRISTIAAN, in 1775 geboren, en vóor 1795 Burgemeester van *Wageningen*, kwam na hem in 't bezit: hy overleed in 1810: zijn weduwe, GOSEWINA GEURDINA Baronesse van NEUKIRCHEN genaamd NYVENHEIM, een wakkere en algemeen geachte en beminde vrouw, bestuurde na zijn dood de goederen tot aan de meerderjarigheid van haren zoon ASSUERUS LUBBERT ADOLF, die, op den 23sten November 1806 geboren, op den 14den Augustus 1842 overleed, eene eenige dochter nalatende, ADA CATHARINA, die op den 14den December 1854 in 't huwelyk trad met REINHARD JAN CHRISTIAAN Baron van PALLANDT, Jagermeester des Konings, Burgemeester van *Rozendaal*.

Is dan *Rozendaal* niet meer, gelijk voorheen, het verblijf van Vorsten, nog immer is het een vorstelyk verblijf: en wat het aan trotsche majesteit moge verloren hebben, heeft het aan bekoorlykheid gewonnen. Heerlyk verheft het zich op den rijk bewassen heuvel uit de breede wateren, thands niet meer bestemd om, als slotgracht, de veiligheid van het kasteel te verzekeren, maar om, als vijverplasch, de prachtige gebouwen en het verrukkelyke groen der statige beuken te rug te spiegelen. Bezit de diergaarde niet meer, als in de dagen van vroeger, haar koninklyken leeuw, te rijker is zy gestoffeerd met meer bevallige, soms niet minder zeldzame en zeker minder gevaarlyke bewoners. Wordt er geen tornooispel meer door pauken en bazuinen aangekondigd, nog vloeit er des zomers week aan week een talrijke menigte heen, om zich, onder de schaduw van 't koelend lommer, te vergasten aan de tonen eener meer liefelyke muziek. Huizen

in den omtrek geen vazallen meer, vaardig om op het kleppen der klok zich op het burchtplein te verzamelen en den Hertog ten strijde te vergezellen, vreedzamer bewoners hebben zich aan den voet en tegen de helling des heuvels nedergezet, en, telkens als de lente terugkeert, komen, regelmatig als de trekvogels en talrijk als zy, van heinde en veer de stedelingen, uitgelokt door het schoon dat de omtrek aanbiedt, om *Rozendaal* nederstrijken, en zich vermeien in de verrukkelyke wandeldreven, waarvan de toegang hun zoo gastvrij openstaat. Mogen nog lang de waardige bezitters van het slot er al het heil genieten, dat hun, by zoo vele andere voorrechten, het verblijf in een zoo gezegend oord verschaffen kan, en hun geluk steeds verhoogd blijven door het besef, dat zoo velen met en door hen in die genoegens deelen.

HET KASTEEL TE WIJK BY DUURSTEDE.

73

K St v C W Mieling

HET KASTEEL TE WIJK BY DUURSTEDE

HET KASTEEL TE WIJK BY DUURSTEDE.

Alles sterft, en is maar voor een tijd, is slechts een verschijnsel des tijds, en houdt zich-zelf toch voor werkelyk. De Merowingische Koningen, die, met lang golvend hair, langsaam op ossenkarren door de straten van *Parijs* trokken, zijn allen de eeuwigheid ingegaan. KAREL de Groote rust met gebogen scepter te *Aken*, en slechts de legende hoopt op zijne verrijzenis. KAREL Marteel, PEPIJN de Korte — waar is thands hun dreigend oog, hun fronsend voorhoofd? ROLFE en zijne Noormannen bedekken de *Seine* niet meer met hunne schepen: zy zijn van daar wech gezeild voor een langere reize. Het hair der Vlashoofden behoeft de kam niet meer, en de reusachtige TAILLEFER vermag zelfs geen spinneweb meer te doorsnijden. De gillende FREDEGONDE, de gillende BRUNEHILDE sluimeren in vrede, en heur brandende dolzinnige levenslust is afgekoeld. Geen veroordeelde hoffelyke Ridder stort thands meer, in een zak gehuld, van den zwarten toren van *Nesle*, in de golven der *Seine* in nacht verzinkend — want de Vrouwe van *Nesle* is den minnarijen dezer waereld vreemd geworden, en het oordeel der menschen bekommert haar niet meer: zy-zelf is in nacht verdwenen.

Ja — allen zijn zy verdwenen, allen zijn zy te gronde gegaan met hun gedruisch: het rollen en wentelen van altijd nieuwe geslachten gaat over hen heen, en zy hooren het niet meer.

Aldus mijmert de leeuw CARLYLE by zijn blik op de vreeselykste periode uit *Frankrijks* geschiedenis [1]).

En overmeestert een dergelijk gemijmer niet altoos onwillekeurig uwe ziel, wanneer gy den voet zet tusschen bouwvallen uit lang vervlogen dagen?

En hoe gaarne geeft ge aan dat gemijmer ook toe! Want immers — het is een rijk en wonderbaar genot, wanneer de verbeelding daar als een machtige fee de gedaanten oproept, voor wier verschijning zy soms zelf te rug huivert; wanneer zy opbouwt, bevolkt, weer vernielt en vernietigt, en eene belangwekkende epizode uit het reuzen-drama der eeuwen nogmaals als onder uw oog doet afspelen.

Menigmaal reeds gingen wy te zamen, en zochten de puinen op van een dier gedenkteekenen des verledens, die nog in het heden rusten op onzen bodem. Hebt ge lust tot een nieuwen tocht — zoo voere ik u thands wederom met my, en breng u onder den groenen lommer van het kleen maar liefelyk bosch van *Wijk by Duurstede.*

Zie daar, te midden der schilderachtige boompartijen, een viertal zware, vergrijsde muren en halve gewelven, blijkbaar overblijfselen van een kolossalen toren, die alom de sporen van hoogen ouderdom draagt; zijn spits is afgeworpen, zijne transen zijn nedergestort aan zijn voet, en het puin daarvan is reeds lang wech gehaald en opgeruimd — maar de lagere muren en gewelven staan daar nog als geworteld in den grond, en hun trotsche kracht getuigt van de dagen des gewelds waarin de heerschappy en de macht hen deden optrekken. Dicht daarnevens staat een andere, een ronde toren. Fier heft deze nog zijne transen en spits omhoog, maar bouwstijl en voorkomen spreken by hem van jongeren leeftijd dan dien zijns grijzen makkers, al is hy-zelf ook reeds oud en vergrijsd.

En de zich eeuwig verjongende natuur tiert en bloeit daar

[1]) The French Revolution.

rondom heen: iedere lente weer frisch en groen, iederen herfst weer geel en purper en bruin — gelijk zy zich reeds tooide in de dagen, toen de eerste spade hier in den grond werd gestoken, om de plaats te roden voor de grondslagen des kasteels.

Welk een reeks van eeuwen telt dat niet te rug! Wie is in staat zelfs, er het juiste getal van te bepalen!

Laat ons zoo vèr in den tijd te rug treden, als eene gegronde historiekennis ons dat hier vergunt, en bezoeken wy dat oude Frankische *Dorestad*, dat opwies uit het *Batavodurum* der Batauwers, en waarvan het tegenwoordige *Wijk by Duurstede* een overblijfsel is.

Nadat de Romeinen dezen bodem reeds hadden verlaten, streden Franken en Friezen er om het bezit des lands; Pepijn van *Herstal* overwon er Radbout in een hevigen strijd, 697, en sinds drong het Christendom er de Germaansche afgoden te rug.

Onder dat alles heeft de plaats gewis geleden; maar zy heeft zich ook weder hersteld. Zooals zy daar voor u ligt, aan de zoomen van *Rijn* en *Lek*, is zy reeds een beroemde koopstad, en zoo het waerelddeel door bekend, dat de schrijvers [1]) er zich soms van bedienen als een bekend punt, om er de ligging van andere plaatsen in den omtrek door aan te duiden: als by, boven, of onder *Dorestad* gelegen; waarby zy het overtollig rekenen om de ligging der stad-zelf te herinneren.

Een aantal schepen, van noord- en zuidwaart afgekomen, ligt in de haven, waar ge ook de muren van het tolhuis ziet oprijzen, het navigium, waar iedere schipper zijn tolpenning moet offeren.

En wanneer ge het nu westwaart wendt, dan rijzen daar de stoute muren op der sombere burcht, waar de stedeling rustig heen blikt als naar zijn beschermer, terwijl zy daarentegen iederen vijandig gezinden vreemde dreigend tegenstaren, en hem schijnen toe te roepen: „Bedenk u wel, eer gy het brein op

---

[1]) Uit de zevende en achtste eeuw.

een aanslag spitst, eer gy het zwaard trekt tot een daad van geweld."

Echter zullen weldra de dagen komen, waarop die dreiging zal blijken niet meer dan een ydel gesnoef te zijn; de dagen.... maar wat bezwaren wy ons met de toekomst, daar wy nog een blik hebben te werpen op een deel des verledens van het kasteel [1]).

Die zelfde langhairige Koningen, die Rois fainéants, wier statige optochten CARLYLE u met zoo weinige woorden eigenaardig schildert, hebben ook binnen die donkere muren vertoefd. Maar dan was het niet om, met den ruwen praal dier tijden, die vereeniging van weelde en barbaarschheid, zich in purperen gewaad op de pronkkar te zetten, door het zweetende ossenspan voortgetrokken, van ruighairige en gebaarde krijgers vooraf gegaan en gevolgd. Het was dan om, op het snelle en vurige ros gezeten, door de wildernissen in den omtrek, langs de rivier en op de heide te dwalen, het woud en de heuvelen te doordraven, en er, by het luide horengeschal en hondgebas, het wild op te jagen uit zijne schuilhoeken; het na te rennen en te volgen, hair met hair en veer met veer, en het te vellen en te dooden met spriet of met zwaard.

PEPIJN de Korte, machtig Hofmeier en geweldig Hertog, maakte een einde aan den lust van het ontaard ras der Merowingen, en stiet den laatsten schijnkoning uit dat geslacht met een enkelen vuistgreep van den throon. Toen werd *Dorestads* burcht een „mansio regio" der Pepynianen die nog altoos roem droegen op hun KAREL den Pletteraar [2]), en zich naar hem gaarne Karolingen zagen genaamd.

Des beroemden PEPIJNS nog meer beroemde zoon, KAREL de Groote, stelde prijs op zijn burcht en stede van *Dorestad*, en schatte het onder de beste en bekendste plaatsen van zijn

---

1) Misschien was er in Romeinschen tijd reeds eene veste. JANSSEN, Oudh. Mededeelingen. Blz. 168.

2) Zie Dl. II der tweede Serie, blz. 246.

Franken-rijk. Zeer waarschijnlyk alzoo heeft die edele heldenfiguur, die wy reeds eenmaal op het *Valkhof* hebben ontmoet [1]), binnen deze muren vertoefd; zeer waarschijnlyk heeft hy er, gezeteld in de hooge halle, omringd van een vorstelyker Vorstenpraal dan dien der Merowingen, zich laten voorlichten over de zaken zijns rijks in deze oorden; er geschillen beslecht en recht gesproken, en ook van daar sommigen dier wijze bepalingen doen uitgaan, die evenzeer zijn uitmuntend verstand eere deden als zijnen onderzaten zegen hebben aangebracht.

Maar het jaar 813 was gekomen, en liep reeds naar het einde, en de gemoederen veler Franken werden onrustig. Hoe menigmaal waren zon en maan in dit en de beide vorige jaren niet verduisterd — ja aan de zon was zelfs zeven dagen lang een donkere, zwarte vlek zichtbaar geweest. De Keizerlyke galery te *Aken*, tusschen het paleis en de kerk, was op 's Heeren hemelvaarts-dag plotselyk ingestort. De prachtige houten brug over den *Rijn* by *Mentz*, 's Keizers stichting, was door een brand verteerd. Een hevige bliksemstraal had den appel van het dak der Akensche domkerk wech geslingerd. By 's Keizers laatsten krijgstocht tegen der Denen Koning Godfried, was zijn ros gestruikeld en gestort, en had hem daarby met zooveel kracht afgeworpen, dat zijn mantelhaak sprong, zijn zwaardgordel scheurde, en zijn werpspiets ruim twintig voet ver geslingerd werd. En — het ergst van allen — in den dom te *Aken*, op 's Keizers last gebouwd, had menig oog opgemerkt dat van het daar tusschen de bovenste en onderste bogen geschilderde **Karolus princeps** het laatste woord in de laatste maanden allengs verbleekt, en eindelyk onzichtbaar geworden was.

Dat alles — het kon niet anders — moest een treurige beteekenis hebben; zooveel sombere voorspoken moesten wel bepaaldelyk wijzen op het naderend einde des grooten Keizers van het *Westen*.

---

[1]) Zie Dl. II der tweede Serie, blz. 246.

Velen geloofden dat ook, en met angst; „maar hy-zelf" — zegt de kronijkschrijver EINHARD, die tot den Keizerlyken hofstoet behoorde — „hy-zelf, hetzij schijnbaar, hetzij uit verachting, lette niet op al deze voorteekenen, als stonden zy in gants geene betrekking tot hem."

De vreeze van het bygeloof werd echter vervuld: in het laatst van January, 814, werd hy te *Aken* door een heftigen aanval van koorts aangetast, en zeven dagen later, op den 28sten dier maand, in het twee-en-seventigste jaar zijns ouderdoms, het zeven-en-veertigste zijner regeering, legde hy als een echt Christen zijn hoofd neder, en ontsliep rustig in het volle vertrouwen des eeuwigen levens.

Zijn dood was een der grootste onheilen, die het Rijk ooit getroffen hebben, en de kleine landstreek, die bestemd was om later den naam van *Nederland* te dragen, leed wel het meest onder de schrikkelyke plaag, die 's Keizers machtige hand krachtiglyk had weten te keeren, maar die by de zwakheid reeds van zijn eersten opvolger een heir van jammer en ellende over het land bracht.

Daarvan hebben de oude Dorestaders maar al te droevig een getuigenis kunnen afleggen!

Intusschen scheen de aanvang hun een gants andere toekomst te belooven. Onlusten in het Noorden hadden de drie Koningszonen HARALD, RORUK en HEMMING uit hun vaderland verdreven en deze ballingen namen daarop hunne toevlucht tot Keizer LODEWIJK.

Dat was niet te vergeefs. De broeders ontfingen van den Keizer eenige goederen in leen, en daaronder behoorde ook *Dorestad*, dat door HARALD en RORUK bezeten schijnt geweest te zijn. De juiste opvatting schijnt deze te moeten zijn, dat de koopstad *Dorestad*, die in die dagen een merkelyke welvaart en bloei bereikt had, en, behalven *Utrecht*, de aanzienlykste van het gantsche gewest mocht worden genoemd, het middenpunt en de zetel van des Noormans bestuur is geweest, waar RORUK,

by afwezigheid zijns broeders, of weder als diens leenman, het opperbevel voerde, want het schijnt wel te blijken, dat de rustelooze HARALD zelden lang op de zelfde plaats verblijf hield.

Men meene daarom echter niet, dat *Dorestad* en de overige streken gezegd kunnen worden onder het Noordsche bestuur te zijn geweest. HARALD werd er geen Graaf van: „maar hy vond er Graven aangesteld, en die Graven-regeering bleef onder hem in stand en wezen. Hy bezat er ook de oppermacht niet van, maar erkende den Keizer als zijn Overheer. Hy was gehouden tot bescherming der landen tegen buitenlandsch geweld, en hy had Graven onder zich. Hy was derhalven Hertog, en het heeft allen schijn, dat hy die waardigheid en de inkomsten als beneficie daarvan, naar leenrecht ontfing, zonder eenige wezendlyke vervreemding. In den omvang van dat hertogdom lag waarschijnlyk ook een deel, waarover hy met eenen 't graafschap had, en wel dat van *Dorestad*, hetgeen hy denkelyk weder in achterleen aan zijn broeder RORUK gaf, die daarom ook in die plaats eenig bewind voerde.

De Graven bleven onder het bestuur van HARALD en zijn kinderen of afkomelingen 's Keizers, niet HARALDS, Graven. Als vreemdeling kon het hun niet aangenaam zijn, hem over zich gesteld te zien. Als Hertog waren zy hem geene andere gehoorzaamheid schuldig dan in krijgszaken, en overeenkomstig het gebruik. En als vruchttrekker waren zy hem niets schuldig, dan hetgeen zy anders aan den Keizer verandwoordden. De Noor, in dit alles onkundig, en alleen zijner Deensche, nog onbeschaafde en ongeregelde wijze van regeeren gewoon, moest noodwendig met hen in de war geraken.

Door zijn vreemdelingschap niet ondersteld kunnende worden aan den landaart een goed hart toe te dragen, was hy spoedig verdacht, zoowel als den Keizerschen Graven hatelyk [1]).

Dorestad leed daaronder echter niet, en RORUK, of ook HA-

---

[1]) BILDERDIJK.

RALD, wanneer hy er zich bevond, zal zich-zelf het verblijf op de burcht, of de jacht in de wildernissen van den omtrek daarom niet in het minst onaangenaam hebben gemaakt.

De kwade gevolgen van HARALDS begiftiging daagden van de zijde der Denen op. Dezen, door de herhaalde pogingen van den verdreven Koningszoon om den zetel zijns vaders te herwinnen, verbitterd, kwamen hem benadeelen in zijne Keizerlyke leenen, zelfs in die daarvan te midden des lands gelegen waren.

In 834 ging er een kreet van schrik en angst in *Dorestad* op. De draken der Nooren [1]) stevenden in grooten getale den *Rijn* op, en de wilde krijgers die ze bevolkten repten zich, gretig op plundering en moord, aan den oever.

Was HARALD afwezig? Was hy onmachtig om zijn vijanden het hoofd te bieden?

De historie rept niets van het kasteel, niets van eene poging, daaruit gedaan, om de jammerlyk overvallen stede by te springen. Eenige inwoners werden gedood, anderen gevangen, en een gedeelte der stad ging in vlammen op.

Maar het scheen, als of de woeste roovers rouwe droegen, dat zy nog een deel hadden overgelaten: naauwlyks waren de sporen der eerste verwoesting wech geruimd en onder nieuwe timmeringen verdwenen — of, in 835, daar klonk weder met angstroep en jammerkreet: „de Noormannen!" Wat vlieden kon vlood; wat moed had stelde zich te weer — maar tegenweer baatte niet, en de herhaling van het treurspel was erger nog dan de eerste maal.

En toch bleef het er nog niet by. Reeds het volgend jaar waren zy wederom daar; en terwijl de *Maas* somber langs de rookende puinhoopen van *Wiedelham* stroomde, en de vlammen van *Andwerpen* droevig weerspiegelden in de *Schelde*, kaatste

1) Draken, drekar, zijn de lange krijgsvaartuigen dier stoute zeeschuimers die, ofschoon ook Zweden of Denen, allen met den naam van Nooren worden bestempeld.

ook de *Rijn* den rooden gloed weder, die opging uit de brandende daken van *Dorestad*.

De zomer van 837 kwam. Helder en vrolyk straalde de Juny-zon over de lachende beemden, de bloemrijke velden, de dicht belommerde wouden — en toch — vrees en schrik viel over de inwoneren des lands, want al weder klonk de gillende kreet: „De Noormannen!”

En weder ook te *Dorestad*. De bewoners, met doodelyken schrik geslagen, ijlen in wanhoop hunne woningen uit. De rijke koopman en de handwerker; de trotsche vrije en de gedrukte eigene; priesters, monniken en nonnen, de overblijfselen hunner heiligen met zich voerende — menschen van elken stand, van iederen leeftijd, slaan jammerend op de vlucht, want zy weten het, dat die ruige roovers, die daar naderen, gretig zijn naar brand en verwoesting, en dorstig naar menschenbloed.

Maar ook die inval had zijn dag, en ging voorby. En toen de laatste der hoog-oprijzende achterstevens dier met den roof gepropte vloot in de verte op de rivier verdween — toen kwamen ook allengs de verarmde vluchtelingen te rug, om te jammeren en te weeklagen, ja — maar toch ook, om, al ging het met diepe smart, puinen en cintels wech te ruimen, een verblijf op te slaan, en te trachten, om, in stede der vernielde welvaart, ten minste eenige voorziening in den blooten nooddruft te herwinnen.

Het laatste, hoe karig het aanvankelyk ook mocht zijn, gelukte; ook de eerste — dank zij der gelukkige ligging van de stad, dank vooral der noodzaak van den tol — ook de eerste keerde allengs te rug, en na weinige jaren telde men *Dorestad* weder onder de beteekenende koopsteden aan den *Rijn*.

Negen rustige jaren gaven den nyveren Doresteders gelegenheid om weder tot eenigen welstand te geraken..... ten voordeele der afschuwelyke Noormannen.

In 846 kwam een verwoestende zwerm in *Friesland* vallen. Vergeefs boden de Friezen wederstand: byna het gantsche ge-

west werd overstroomd; kerken en kloosters werden verwoest, en de inwoners gedood, of tot het opbrengen van zware schattingen gedwongen. De bende trok door — en *Dorestad* stond weldra weder in vlammen.

Allertreurigst en ellendigst moet het er in die dagen hebben uitgezien, en tijd om zich nog eenigzins te herstellen werd er niet eens gegeven: reeds het volgende jaar stormde een nieuwe bende het land op, „zonder zich door de Graven Sigur en Lodaar te laten weerhouden. *Duurstede* werd, als naar gewoonte, bezocht en geheel of gedeeltelyk in brand gestoken" [1]).

Onder dat alles begon men aan het Keizerlyk hof, Harold van verraad te verdenken, en eenige gedienstige Graven brachten den gehaten Noor verraderlyk om het leven.

Zijn broeder Roruk, gevangen genomen, wist te ontvluchten, maar nu duurde het niet lang, of hy verscheen, van zijn neef Godfried, Harolds zoon, en een macht van Noordsche zeeschuimers vergezeld, om wraak te nemen over den gepleegden moord. De *Betuwe* en andere streken langs den *Rijn* en de *Waal* werden geplunderd, en, oostwaart aan stevenende, verscheen hy eindelyk voor het ongelukkige *Dorestad*. Hy nam er, als van zijn eigendom, bezit van, en nestelde er zich zoo vast, dat Keizer Lodaar geen kans zag om hem te verdrijven, zonder zelf groot verlies te lijden. Onmacht derhalven was het, die den Vorst noopte om den Noorman goed gelaat te toonen, en hem *Dorestad* en eenige graafschappen in leen op te dragen.

Nu dreunde het burchtplavei weder van den trotschen voetstap der ruwe overweldigers, en met gebogen hoofd gingen de landzaten onder des Noormans bestuur. Gelukkig voor hen ontstond er echter een burger-oorlog in *Denemarken*, en Roruk en Godfried spoedden zich met hunne krijgers derwaart, hopende deel aan de regeering te kunnen bekomen. Wèl werd hun

[1]) Bolhuis.

het kruis nageslagen, en de Doresteders verheugden zich van hunne onderdrukkers ontslagen te zijn.

Doch maar al te spoedig bleek het, hoe men zich met ydele verwachtingen had gestreeld. De vreeselyke zonen der Grimmaherna [1]) daagden op nieuw op, wel in minder aantal dan voorheen, maar toch sterk genoeg, om het verdeelde en afgematte rijk der Franken andermaal ten speelbal hunner woede te doen strekken. Ook RORUK en GODFRIED keerden weder herwaart, daar hunne pogingen in *Denemarken* mislukt waren. Zy vestigden zich te *Dorestad*, en brachten het grootste gedeelte van *Friesland* nogmaals onder hun gebied.

Dat was in het jaar 856.

Maar reeds het volgende jaar rustte RORUK weder een vloot uit, om zijn geluk op nieuw in *Denemarken* te beproeven, en ditmaal slaagde hy; maar terwijl dit in het Noorden geschiedde, kwam weder een andere hoop zeeroovers op het Zuiden af. Vreeselyk leden de landstreken in het Stichtsche en de *Betuwe*. De hoofdstad van het Bisdom, die zich zoo lang staande had gehouden, werd nu ook ingenomen en voor 't grootste gedeelte vernield, en *Dorestad*, als naar gewoonte, bemachtigd en verbrand.

Nu volgden er eenige jaren van rust. Met wonderbare volharding bezigde *Dorestad* dien tijd, om zich uit puin en cintels weder te verheffen, en dat gelukte werkelyk: de stad bekwam nogmaals eenig aanzien.

Daar kwam de winter van het jaar 862; het werd January;

---

[1]) Grimmige landstreek, (hoek) zoo noemden de Friezen het land hunner doodvyanden; „hwande alle frisa er north herdon anda grimma herna." Denn vorher gehörten alle Friesen unter Norden, zu dem grausenden Winkel. WIARDA, Asegabuch. S. 5 en 10. nota u. v.

„Wacht jemmen van da Nordera oord.
„Wuyt da gryma herne compt alle quaed foord."

Hamconi Frisia p. 40. BOLHUIS.

en plotselyk ging langs den *Rijn* de noodkreet weder op: „De Noormannen!"

't Was weder een roofgierige hoop dezer zeeschuimers, die naar *Keulen* wilde. Zy waren daartoe den *Rijn* opgevaren, en *Dorestad* lag aan hunnen weg. Een aantal der omwoners had zich daar binnen geworpen, en men zal er zich dus ongetwijfeld hebben versterkt. Maar het mocht niet baten: de stad werd ingenomen en verwoest. Vele kooplieden vielen onder het zwaard der roovers, en een aantal volks trof nog rampsaliger lot, want het werd gevangen meègesleept.

Naar het schijnt herkreeg Roruk een vijftal jaren later hier op nieuw zijn gebied; maar meer zeker mag men het er voor houden, dat eindelyk in 1010 de laatste inval plaats had, die deze kwellende ellende van byna twee eeuwen lang besloot.

De kracht der handelstad echter, die zich in des Grooten Karels dagen zoo heerlyk ontwikkeld had, en zulk een schoone, zulk een rijke toekomst beloofde, was gebroken: die toekomst werd nimmer weder wat dat verleden geweest was.

Eeuwen lang kwijnde het plaatsjen aldus in vrij vernederden toestand voort, zelfs den ouden roemruchtigen naam in den loop des tijds verliezende en geheel voor het sobere „*Wijk*" inruilende; en het lag daar als een onbemuurd vlek aan den voet van de burcht, die zoo weinig in staat was geweest om het te behoeden, en die voorzeker zelf mede zeer zwaar geleden had.

Door welke omstandigheden het vervolgends als leen in handen der Graven van *Bentheim* gekomen is, wordt nergends gemeld, maar zeker is het, dat zy het bezaten, en van hunne zijde weder in achterleen hadden uitgegeven aan de Heeren van *Abcoude*, welk laatste feit onder anderen blijkt op het jaar 1300, toen de Ridder Gijsbrecht van Abcoude aan zijn „dorpe tot *Wijck*" poortrecht schonk.

Dat leen blijkt ook erfleen te zijn geweest.

De Bisschoppen van *Utrecht* stelden grooten prijs op hun kasteel *Duurstede;* daarom deed Frederyc van Blanckenheim

Heer JACOB van GAESBEEC, Heer van *Abcoude* in 1412 by bezegelden brieven ook belooven om deze burcht en die van *Abcoude* nimmer van het Sticht te zullen vervreemden of aan eenigen anderen Heer te brengen; ze voor niemant te openen, zonder Bisschoppelyke toestemming, en er ook niemant uit te beoorlogen of met niemant vrede te maken, dan met bewilliging van den Bisschop en het Sticht.

GAESBEEC hield echter slecht woord, want toen FREDERYC van ZYRIC den myter bekomen had, en in oorlog geraakte met JAN van BEIEREN, koos hy de zijde diens woelzieken vreemdelings tegen zijn wettigen leenheer den Bisschop. Voor dit maal ongestraft. In den vrede, vervolgends in 1422 gesloten, werd hy mede begrepen, maar toen hy in 1447 met *Utrecht* tegen Bisschop RUDOLF van DIEPHOLT samenspande, werd hy in een gevecht binnen de muren der stad gevangen genomen, en niet eerder ontslagen, dan nadat hy zijn erfleen aan den Bisschop had afgestaan voor eene som van twaalf duizend gulden, waarby hy alleen het vruchtgebruik voor zijn leven behield. Later stond hy ook dit af, voor veertien duizend gulden, en nu was het kasteel geheel en al Stichts eigendom [1]).

Van tijd tot tijd werd het nu wel eens door zijn nieuwe meesters bezocht; maar zijn grootste vermaardheid bekwam het eigendlyk eerst onder den Borgondiër DAVID, die het ook geheel deed ophalen en versterken. By zijne gedurige oneenigheden met zijn hoofdstad, hield hy er zoo dikwerf en achtereenvolgend verblijf, dat men het wel zijne residentie mag noemen.

Hoe luttel christelyk hy er evenwel soms deed huishouden, is u reeds in de geschiedenis der Heeren van BREDERODE gebleken,

---

[1]) Buiten deze twee gevallen heeft het Sticht dit slot nog tot driemaal moeten koopen en lossen; namelyk: den derdemaal van ANTHONY van BORGONDIËN, ten dienste van den Drossaat van *Culemborch*, voor dertien duizend gulden; den vierdemaal van den Graaf van *Buren*, die het gedurende den oorlog met het Sticht veroverd had, en den vijfdemaal uit handen van FILIPS, broeder van DAVID van BORGONDIën, na diens overlijden, door Bisschop FREDERYC van BADEN. — *Ned. en K. Oudh.* VIII, 112.

waarom ik dat afkeerwekkend verhaal van onmenschelyke martelingen hier sparen kan [1]).

Op den 16den April, 1496, was het kasteel in rouwe: DAVID van BORGONDIË had het tijdelyke met het eeuwige verwisseld, en was heengegaan om verandwoording te geven van zijne daden. Moge het daar gebleken zijn, dat het oordeel der menschen jegens hem overdreven is geweest, want dat was hard, en naar zijn gedrag en zijne handelingen gezien, toch maar al te rechtvaardig. Er zijn weinig ondeugden en gebreken — is er gezegd — die het karakter van dezen Kerkvoogd niet bezoedelen. Heerschzuchtig en willekeurig; trotsch en laaghartig; wellustig en wreed; schraapzuchtig en verkwistend; geveinsd en opvliegend; lichtzinnig en geweldig; zonder geweten, zonder trouw, zonder gevoel voor recht, billykheid en menschelykheid, strekte hy tot geesel der onderdanen, wier rechten hy zoo min als die der Utrechtsche Hooge Geestelykheid eerbiedigde. De vleierij eens tijdgenoots heeft hem deugden en goede hoedanigheden toegekend, die geheel in strijd zijn met zijne daden [2].)

In 1524 vond er op het kasteel een gelijke sombere gebeurtenis plaats: Bisschop FILIPS van BOURGONDIË legde er op den 7den April het sterfelyke af. De getuigenis, van zijn karakter gegeven, onderscheidt zich zeer van dat zijns bloedverwants. Hy was een man van verlichte denkwyze, rijk van ondervinding in staats- en krijgszaken, die steeds het goede wilde, maar wien die standvastigheid van geest en verstandige onverwriktheid van wil ontbraken, die tot het verwezendlyken zijner heilzame bedoelingen gevorderd werden [3]).

Intusschen is ons van geen kasteel in die dagen zoozeer de gelegenheid gegeven om het inwendig met zijn huisraad, zijn vercieringen, zijn wapenen, zijn waarderobe breedvoerig in overzicht te nemen als van dezen *Duurstede*, die zulk een merkwaardig figuur in

---

1) Eerste Serie, I dl., blz. 69.
2) AREND, *Gesch. des Vaderl.* II. 3 St. blz. 311.
3) A. w. 338.

de Stichtsche historie is geweest, en waarvan de historie toch zoo weinig heeft geboekt. Heb ik alzoo mijns ondanks meer dan karig moeten zijn in de voorstelling van belangrijke feiten — ik beloof u eene voor den beminnaar van geschiedenis en oudheden allerbelangrijkste rondwandeling.

Volg my het eerst naar de Bisschoppelyke slaapkamer.

Wat ge er natuurlyk verwacht, daarop slaat ge het eerst ook den blik: het groote, zware, gebeeldhouwde ledikant, welks gordijnen, breed van plooien, hier van geele en blaauwe saai zijn. Maar wat ge zeker niet in zoo ruim getal, ook by een kunstlievenden Bisschop, zoudt hebben verwacht, zijn die schilderijen, die den wand vercieren en het gantsche vertrek opluisteren. Wèl moogt gy ze bezien; wèl u verwonderen over de zorgvuldigheid waarmêe het penceel hier werksaam is geweest, en te gelijk letten op de naïveteit van des kunstenaars opvatting en op de groote liefde voor het onderwerp dat hy weêrgaf op het paneel, met een waarlyk innigen eerbied voor de natuur. Zie slechts dit tafreel — zooals men nog eene schilderij betytelt — van het „wit hontken;" is het niet of zijne lange hairen u als zijde tegen glinsteren? — Ziedaar dien Abt, met zijn linnen scapulier; deze „hoofdsche Joffer"; dat Vlaamsch vrouwken — is het niet of de heldere oogen u aanstaren uit het teêre, fijne vleesch, ofschoon het licht, dat hier door de hooge vensterramen met de kleine looden ruitjens binnen valt, niet eens gunstig is om alles met juiste naauwkeurigheid te aanschouwen. Intusschen schijnt dat beeld van dien deftig gedoschten grijzaart, met een hondeken by zich, wel een historiesch portret te zijn, zoo goed als deze Hertog Filips van Borgondië met zijn gulden vlies, die Filips van Wassenaer, en gintsche Nassau, die dáar zelfs ten tweedemale voorkomt, slechts wat ouder.

Laat ons Coppen den schilder van zijn kamer roepen; hy zal er op dit uur van den dag nog wel niet onder zijn blaauwen deken liggen.

„Dat is een Spaansche joffer" — dus verklaart hy — „maar ik weet heur naam niet, zoomin als dien van dat kleine Spanjaardken, of dat vrouwken van *Mechelen*, dat daar op één tafreel samen is met sinte MARIËN MAGDALENEN. Die bejaarde Ridder, naar wien ge my vraagt, is „mijn olde Heer van RAVESTEYN." En hier volgen nog twee Messires, als: Mijnheer van GAESBEEC, en Mijnheere van RAVESTEYN „nu ter tijt." Ook Edele Vrouwen. Hier mijn Vrouwe van CORTGENE, en vervolgends mijn Vrouwe van HOORNE, en mijner Vrouwe van HOOCHSTRATENS zuster. Dat is NEELKEN, de zottinne mijner liefs Vrouwe van BORGONDIË. Dit is PINNECK, de Schout van *Brugge*, en dáar hangen twee hofmeesters, ROLLE de een, en MONSROY de ander."

Dat is waarlyk een echt schoone verzameling, en rijk genoeg voor een Prins uit het BORGONDISCHE Huis, waar behoefte aan weelde een aangeboren aart was; voor ieder anderen Bisschop dan den voormaligen Admiraal zou ze echter wel wat waereldlyk mogen heeten, en 't werkelyk ook zijn.

Den krijgsmans-zin kent ge ook nog lichtelyk in die nette verzameling van blinkende wapenen aan deze plaats. Ziedaar twee haakbussen en twee handbussen, een groote en een kleine; ziedaar twee Spaansche rapieren, met vergulde appelen en kruiswerk; ziedaar des Bisschops rij-zwaard, met verzilverd gevest; een ponjaart blaauw gepluimd, en twee semsesteren, waarvan de een in fluweelen schede.

En werp nu eens uw oog in zijn waarderobe. Het zou te veel tijd vergen om alles op te nemen, maar zie ten minste iets, opdat ge u een denkbeeld zult kunnen vormen van 't geheel. Merk wel op dezen langen tabbert van fijn goudlaken, met hermelijn gevoerd; dezen zwarten satijnen tabbert, geheel met fijn sabelpels gevoerd; dezen korten taneiten damasten tabbert, met dertien gouden knoopen, en dezen taneiten satijnen tabbert, met sabel gevoerd, en met zes gouden knoopen op de mouwen; en — om nu in de tabberts maar kort te zijn — nog dezen langen tabbert van karmozijn fluweel, met zwart satijn

gevoerd, waarby ook deze kaproen behoort, van gelijk fluweel vervaardigd. Terstond herkent gy dat gewaad, waarvan het recht tot dragen zulk een groote eere en onderscheiding is: het Ordegewaad der Ridders van het Gulden-vlies.

Ware het niet onbescheiden — ik zou zeggen: trek eens éen van deze twee paar nieuwe zwarte hozen aan, en daarover dit lijfroksken van zwart satijn, van voren gevoerd met orillons van sabel, achter met marteren; gesp dan dezen rood lederen lijfriem om, met dat kleine taschken daaraan, zoo net bestikt en met kwasten vercierd; sla u daarna dezen scharlaken mantel, met twee zwarte fluweelen boorden, over de schouderen, en tooi u den hoed met deze „plumagien van rode, witte, blauwe ende geluwe verwen;" vervolgends een der Spaansche rapieren op zijde — en gy zoudt gedoscht zijn als een deftig Edelman, ofschoon ik vrees, dat ge de volmaakt hoofsche manieren des verstorvenen moeielyk zoudt weergeven.

Wilt ge nog rij-rokken zien? Zie hier een zwart fluweelen met orillons van marter gevoerd; dáar een, gevoerd met zwart taffetaf; en deze is van graauw laken, met wit bont gevoerd.

Ook een krijgsrok ontbreekt niet: zie slechts dezen van zwart satijn, met trielje gevoerd, waarop deze witte vilten mantel, of ook wel die zwarte, „op Spaensch fatsoen" niet slecht passen zou.

By koud weder, of op reis, is goed gebruik maken van dezen Spaanschen zwarten kap, of, den machtigen Prelaat meer waardig, van dien prachtigen Spaanschen scharlaken kap, met karmozijn-fluweel gevoerd, die daar over die twee kussens van goudlaken ligt uitgespreid.

In een vertrek als dit, zult ge natuurlyk niet te vergeefs naar getijde-boeken rondzien. Werp slechts een blik naar dat stuk kort damast met gouden bloemen, nevens dien lederen lijfriem met vergulde gesp en oogen: daar ligt een groot getijdeboek, op perkament gedrukt; en hier hebt ge er weder een, met tien vergulde doppen op den band, en sluitende met zijden koorden.

Van uit de slaapkamer willen wy een bezoek brengen in het Bisschoppelyk bidvertrek.

Al wederom dat hooge licht, dat een sombere statigheid binnen de wanden verspreid, die, gy zult het moeten erkennen, hier echter niet zoo gants misplaatst, en zelfs van eigenaardige en harmonische werking is rondom dat altaar van keurig „scrijnwerk", met het groote perkamenten missaal en het brevier in zwart camelot, beiden met zilveren sloten. Het schilderwerk dat hier de wanden ciert, is ook van geheel religieusch karakter. Zie slechts dit groote „tafreel van der bootschap ende visitatie van den heyligen drie Coningen aen onser liever Vrouwen," met eene andere voorstelling der heilige Maagd daar boven. Ook deze derde schilderij der Gebenedyde is des beschouwens waardig, zoowel als deze sinte Franciscus en die sinte Bernardus; terwijl dit portret tusschen zooveel heiligheid volstrekt niet is misplaatst, want in dat hoofd en wel ietwat hangend maar overigends zeer zachtmoedig gelaat, herkent ge terstond zijne Heiligheid Paus Adriaan den Zesde. Daarby moogt ge ook dat in hout gesneden tafreel wel bezien, en dat, met een doodshoofd, en ook dezen sint Salvator met twee engelkens, in zilver gezet en verguld met een zilveren vergulden keten, om den wille der kostbaarheid gewoonlyk in zijn custodie besloten.

Dat deze kamer intusschen ook tot studeervertrek dient, hebt ge reeds by 't inkomen ontwaard, want al terstond viel toen uw oog op deze twee kasten, die voor een beminnaar van studie den niet onbeteekenenden schat van wel honderd en negentien boeken bevatten, waartoe ik die beiden op 't altaar niet reken, en evenmin dezen kleinen perkamenten bybel met zilveren sloten en doppen; dit perkamenten pontifikaal, van Bisschop David afkomstig, waarvan de sloten en doppen verguld zijn; het brevier daarnevens welks zilver-verguld slot is verwapend met het blazoen van Mevrouwe van Ravesteyn, toen zij den Heer van *Brigdamme* ten echtgenoot had; dit per-

kamenten brevier, in rood taffetaf met vergulde sloten en tien vergulde doppen; dat perkamenten souter [1]), met zilver-vergulde sloten, waarop de wapenen van BORGONDIË en *Breda*, en eindelyk dit „Rationale divinorum," gebonden in zwart fluweel, met vergulde sloten en doppen.

Ook die vierkaute lade, met verschillende oudheden, penningen, en „aensichten" in hout gevat, zoowel als dit „koperen manneken op zijn antiques naict," en deze negen-en-tnegentig „olde penningen van antiquiteyten," bewijzen voor des Bisschops zin voor studie der oudheid, en ik wenschte wel dat hy-zelf hier beter in beeltenis vertegenwoordigd ware, dan door dat conterfeitsel van gebakken aarde, waarop, alsof het de dienst van mutsebol deed, dwaselyk een fluweelen bonnet gezet is.

Den grooten zilver vergulden Bisschops-staf met zijn toebehooren; de beide Bisschops dienst-rokken, den een van wit damast met gulden bloemen, den ander van wit satijn, en beiden met taffetaf gevoerd; den casuifel met de alba en toebehooren, van wit damast, en het kruis van wit satijn, met wit taffetaf gevoerd; den kleinen kelk met de patine, van verguld zilver, met zijn corporaal in een custodie van wit damast, en wat daar verder toe behoort — dat alles willen wy met een enkelen oogwenk overzien, om iets meer tijd te geven aan het bezoek der Bisschoppelyke slotkapel.

Terstond vallen u daar die vier prachtige tapijtwerken in het oog, die de wanden vercieren, en, naar het wapen te oordeelen, een geschenk zijn der Vrouwe van RAVESTEYN. Ook ben ik niet vreemd aan het denkbeeld, dat de kunstige naalde der begaafde Edelvrouwe met hare vrouwen en maagden ze wellicht mag hebben vervaardigd, want de onderwerpen zijn van dien aart, dat ze wel een vrouwelyk gemoed ter bewerking kunnen aantrekken: de Kersnacht; het bezoek der drie Koningen; onzer lieve Vrouwen sterfdag, en onzer lieve Vrouwen hemelvaart. Niet minder

[1]) Psalmboek.

opmerkenswaardig is ook dit „Mariënbeelt mit Misericordia en Justitia, mit syde ende golt, heel mitter naelde gewrocht,' terwijl dat rood-fluweelen stuk met damasten bloemen, daar boven 't altaar, recht op zijne plaats is.

Moogt ge het altaarkleed met bloemen een weinig bont vinden — waardeer ten minste de helderheid en levendigen glans der kleuren, die u tegenschitteren met al de frischheid der natuur. Bovendien past die rijkdom van kleur by deze „monstrantie mit metselrie boven een crusifix 't samen vergult"; by dezen zilveren ciborie, „daer men 't heilig sacrament inne thoont;" by deze twee zilveren ampulen; dien kelk met de patene; de vier zilveren outerkandelaars; den zilveren bel; het zilveren wyrooks-vat en den kwispel met zilveren steel, en keurige missaal, en de dwalen, en zooveel daarby, wat tot de outerdienst behoorende is. Op de tunekeelen, de alven, de kappen, in zoo rijken overvloed aanwezig, wijs ik u niet eens; de kas van kristal en jaspis, boven 't oratorie, en het ander „casken mit heylicheden" gaan wy voorby; maar ik kan toch niet nalaten u te wijzen op dezen rooden casuifel van damast, met een geel kruis, en boorden van satijn, rood en geel, „mitte alven ende synen toebehoren," en op dezen blaauw damasten casuifel, met kruis en boord van geel satijn, met de albe en wat daartoe behoort.

Na alzoo nog een blik te hebben geworpen op het orgel, houden wy de zilver-vergulde broodbus, den metalen kandelaar met twee pijpen en een pen, het kleine vergulde krucifix, de twee kleine zilveren kandelaars — waarby deze tinnen lamp met heur ijzeren handvatsel zulk een armelyke figuur maakt — de brevieren, en „outaercleer kleerkens", en handdwalen en nog zooveel dergelijks bovendien, voor gezien, en begeven ons naar „de andere camer boven mijns Genadigen Heeren slaepcamer."

Dat ledikant, met matras, bed, deken, gordijnen, geheel met geel en blaauw taffetaf gestoffeerd, doet volstrekt niet onder voor de slaapstede die wy reeds in oogenschouw namen; ook is er hier nog gelegenheid om, zoo de nood het vereischt, haas-

tig een leger te spreiden, want dat tapijt, dat ge daar samengerold ziet, dient „voor een bedde ter eerden."

Laat dat „gordijnken" van „blauw ende geluw taftaf" maar onverplooid: wat daar achter hangt is al zeer luttel geestelyk [1]), en zou u slechts herinneren aan een erkend zwak van den Bisschop, dat hem wel wat al te lang den rol van „galant" krijgsman heeft doen spelen.

Zet u liever eens in dien „sitstoel op sijn antycque, mit een cusseken, d'een sijt mit swart fluweel overdect," en ik sal u wel met andere zaken bezig houden.

Naar dat „cantoer," onder die vierkante tafel, behoeft ge niet zoo nieuwsgierig heen te blikken — omdat daar „niet en in" is. Let derhalven liever op dit „comptoirken vol fyne cristallyne glasen ende andere;" en wanneer ge daar genoeg van hebt gezien, bega ik om uwent wille een onbescheidenheid, en open deze doos, wier papieren u een blik geven in des Bisschops huishouding.

Zie hier een kwijtbrief van twee duizend Filips-gulden, van FAULCMER; een dito van twaalf-honderd Rijnsch-guldens, van Meester HANS POPPEN, Ridder; nog een dito van CORNELIS van TRONCKE, van duizend Rijns-guldens, benevens nog andere kwitantiën en brieven, van minder aanbelang.

Deze tweede doos bevat een kostbaar stuk, waar wel acht op mag worden geslagen: de oirconde van 21 Augustus 1499; waarby Bisschop FREDERYC van BADEN de Heerlykheid *Montfoort* verpandt aan den Burchtgraaf JOHAN, voor een som van vier duizend gouden Rijns-guldens, maar waarin ook te gelijk met zoovele woorden is beschreven, dat zy tegen behoorlyke terugbetaling der pandpenningen wederom kan worden ingelost [2]). De fortuin is FILIPS van BORGENDIËN niet gunstig genoeg geweest

[1]) „Een groot tafereel van een naict vrouken mit een pijl in de hant, en Cupido." Mattheus Analecta, I, 237. De geheele beschrijving des Bisschoppelyken inboedels is getrouw aan de „inventaris" ontleend.

[2]) Zie Eerste Serie II, bl. 98.

om die duizenden te kunnen afdoen; alzoo blijft het perkament op den bodem der doos, en de hoop op de toekomst zit er geduldig nevens.

Ook dat vierkante kistjen, met ijzeren banden en dubbel slot, is al te zeer getuige van mijns genadigen Heeren geldgebrek: wel ligt in die holle ruimte een „ceelken," met zijn eigen hand geschreven, van drie duizend en negen-en-sestig Filips-guldens — „maer geen gelt daer in."

Deze vierkante „kiste" en dat „schipken" liggen vol brieven en schrifturen van allerlei aart, die wellicht over deze of gene zaken nog eenig verrassend licht konden verspreiden; gy ziet echter, dat ze „toegezegelt" zijn, en ons de inzage alzoo belet is.

Intusschen moet ge niet meenen, ofschoon er gants geen ruime voorraad van specie blijkt aanwezig te zijn, dat de hofhouding daarom hier beneden de waardigheid eens Borgondiërs is geweest.

Petit Johan is echter òf niet hoffelyk, òf argwanend, òf misschien beiden, en hy houdt den sleutel buiten het slot. Wilden wy ons echter vergenoegen met de lijst daarvan....

„Welnu, Petit Johan! lees op, en laat ons dan ten minste „hooren wat gy ons niet durft doen aanschouwen."

En hy leest:

„Dit ist Silverwerck onder mijn handen gebleven, sint onses saligen lieven Heeren aflyvicheyt.

Eenen cleynen overdecten silveren cop. Noch enen anderen silveren cop van Bisscop David. Noch enen overdecten silveren croes oock van Bisscop David. Item enen silveren vergulden voet tot enen roemer.

Item een silveren vergulden dexel dienende mede tot een roemer. Item seven cleyne silvere croesen van Bisscop David. Item een dubbelt silveren soutvat mit ronde knopkens daer 't op staet. Item een cristallynen glas mit synre custodie.

Item een grooten silveren vergulden croes Bacchus genaemt.

Item twee vergulde coppen mit vergulde decsels van Amersfoert. Item mijns Genadigen Heeren vergulden cop mit schaefkens ende een vergulden dexel. Item ses silvere vergulde schalen mit de wapenen van Hertoch Philips.

Item een silvere waterpot. Item derthien messen die hechten mit silver beslagen. Item mijns Genadigen Heeren soutvat mit een dexel buyten en binnen vergult. Item twee soutvaten opten anderen sluytende mit mijns Genadigen Heeren wapen en divise.

Item twaelf silveren teljoren d'een daer van gegaet. Item drie silveren keerssnuyters. Item drie silvere kandelaren gemaect als tobbekens. Item vijfthien silvere lepelen. Item een gebroken silvere lepel. Item twee cristallyne glasen mit silvere voeten, elcken een rantken vergult."

Maar 't is toch niet mooglyk, dat dit al het disch- en drinkgeraad uitmaakt, dat op een Bisschoppelyk kasteel benoodigd mag zijn, al is 't ook, dat het eigendlyk hof binnen de hoofdstad gevonden wordt.

„Neen," grimlacht Petit Johan: „In 't Camerken boven mijns Genadigen Heeren Oratory ligt nog veel schats daarenboven, en daarvan is dit de lijste:

„Twee silvere cannen mit vergulde draeckskens. Item nog drie groote overdecte vergulden coppen van den Steden van Overysel. Noch een overdecten cop van Denemarcken. Noch twee cleyne overdecte coppen, die een vergult, ende d'ander van silver.

Item een Zee-Ridder. Item noch een cleyn potken mit een silveren decksel. Item een houten cop overdect mit vergulden randen. Item een silveren konfoir. Item een vergulden schael mit dopkens geslagen.

Item twee silvere vergulde dexels tot roemers. Item een silveren voet tot een gebroken roemer. Item een cleyn gulden

soutvat mit drie cleyne silvere soutvaetkens als teerlingen. Item een vergulden gaffelken [1]) den hecht cristallyn.

Item een vergulden cop mit sijn dexel genaemt den cop van Middelburch. Item noch twee beckenen om te wasschen op den anderen sluitende. Item nog een hoogen vergulden cop mit sijn dexel oock vergult.

Item een kinckhoorn mit silver beslagen, ende vergult, om uyt te drincken. Item noch een silveren candelaer mit een steert. Item een eetlepel, heel van fynen golde. Item noch een lepel silver vergult.

Item een silveren barbiers becken"......

Maar waarom houdt Petit Johan nu zoo plotselyk op, daarby met dien trek van groote ergernis op 't gelaat, die overgaat in een volkomen uitdruk van minachting?

Hy-zelf heldert u dat op, sprekende in een toon, die den laatsten uitdruk zijns gelaats geheel en al gelijk is: „Die barbier wil seggen, dat nae olden heercomen in Heeren hoven dit becken hem verschenen is!"

Laat den goeden getrouwen dienaar zijn verontwaardiging over de barbiers-onbeschaamdheid uitvieren, en volg my intusschen naar de Bisschoppelyke kamer op het kasteel.

Terwijl wy daartoe het „clyn geschilderde saelken" doortreden, moogt ge in 't voorby gaan wel letten op die veertien beschilderde hoofden van gebakken aarde, daar boven in den muur geplaatst, in kleine nissen, en die uwe aandacht evenzeer verdienen als de negen stuks keurig tapijtwerk, hangende in de nieuwe zaal, en verwapend met de wapenen van mijn Vrouwe van Ravesteyn.

Echter, hoe fraai die wandtapijten ook zijn mogen — zy halen pas by dezen in des Bisschop kamer. Ik wijs u niet op die twaalf stukken „muyl tapisserye," of op deze twee stukken genaaid

1) Vork. Men ziet, hoe zeldsaam vorken nog voorkomen.

tapijtwerk, maar op **dat**, verwapend „mit die wapenen mit den crommen staf daer by van Bisscop David," en op dat aardig bewerkte stuk, daar die onhoffelyke man op staat, die zich alles behalve een galant jager toont.

Dat die ruige voettapijten „seer versleten" zijn, getuigt van langdurig gebruik; maar te bejammeren valt het van dit kleine „tapytken met die bootscap ons Heeren," dat het zoo vol van gaten is. Beter bewaard zijn daartegen deze beide schilderijen, dit hier, nevens dien sagrijnen Schotschen mantel hangende, en een ik weet niet wat kaerel vertoonende, en dat daar, voorstellende, de wijsheid, „ofte conste." Een andere kamer-verciering vindt ge in dat „tafreel van die linie ende afcompste van Vrancrijck, Engelant, en Bourgoignen," om niet te spreken van dezen spiegel van plat glas, en die twee metalen kandelaars, die van den zolder hangen.

Voor een oogenblik zouden wy ons nu wel eens samen kunnen neerzetten aan deze tafel, „gebloemt met cassidonyen;" ik geef u de keus, van welke dezer twee stoelen, die beiden kunnen worden uitgezet, gy u bedienen wilt: van die met fluweel, of van die met leder is bekleed.

Zoo kunt ge op uw gemak uw oog eens laten gaan over het groene ledikant, welks behang van groen taffetaf, voor de eene helft ter zijde geplooid, ook een groenen „gecontrepointeerden" deken te zien geeft. Bovendien vindt ge hier nog wel drie andere bedden: dat kleine en groote daar, welk laatste daar reeds „van salige Bisscop Frederics tyden" her zijn plaats inneemt, en dan dat derde, met gordijnen van rood en geel taffetaf, met den geborduurden deken, die ook reeds van tijden Bisschop Frederics telt. Daar **tegen** staat nog altoos de zwijnspriet, die Bisschop Filips gewoon was aldus in zijn nabijheid te plaatsen, en er **onder** ziet ge ook nog het „trogbedde," waarop zijn dienstdoende Lijfknaap sliep, die in gevalle van noodzakelykheid aldus immer flux by de hand kon zijn.

In trouwe — wanneer ge een blik vestigt op dat lange ge-

vlamde zwaard; op dat vergulde schild, dat reeds van des Koenen Karels schouders hing; op die twee wind-assen om groote bogen te spannen; op die „vijf cokers mit doel ende ander geschut" — dan denkt ge onwillekeurig, dat de Bisschop des noods er ook op gerekend had, wanneer ongunstig gestemde personen hem hier hadden overvallen, daar hy toch een te Ridderlyk Edelman was, om zich genoegelyk daartoe te bedienen van de tang of een der beide brand-ijzers daar aan den haard onder de breede schouwe.

Mocht ik my hier een „souvenir" kiezen — ik koos dat fraaie banktapijt van „*Verduere*", dat nog met groote eere een „chaise-longue" zou mogen bekleeden; maar van die zelfzuchtige fantazie

comt mi clenen bate;

laat ons des liever — en even te vreden — verder gaan.

Zie hier de eetkamer.

Dat er ook by ten avondmale gerekend is, bewijzen de drie koperen kandelaars aan den muur, die daar vrij eigenaardiger op hun plaats hangen dan deze schilderij van „Lubbert Tas, die men die keye uyt snijt."

Voorwaar — een zonderling tafreel in een eetvertrek!

Gants niet zoo misplaatst is hier ook al weder een ledikant; maar te recht bewondert gy daarvan de pracht waarmeê het „gestoffeert" is: gulden taffetaf, wit, zwart, en paersch, en de hemel en „ommeganck" met gebrocheerd satijn van verschillende kleuren. De Jonker van Bouler keurt het niet minder prachtig dan wy, en hy houdt stijf en sterk staande, dat de overleden Bisschop het hem geschonken heeft. Of het hem baten zal, wanneer hy zijn woord niet met eenigen getuige weet kracht by te zetten, zou ik niet durven beslissen, maar 't is wel denkelyk, want zou een Edelman als „Mijn Joncker van Bouler" liegen om een ledikant! Mag hy 't bekomen, dan kan hy wed-yveren met zijn Heer vaders bed, dat er ik u mede wel weet te toonen.

Gaan wy daartoe naar den grooten toren.

Hier is des Edelmans kamer, en daar het bed. Groot genoeg is het van omvang, „mit tapisserye, een deken op 't bedde, drie groene sayen gordynen." Bovendien vindt ge hier nog een rolbedde met een deksel van tapyt, en „een paer slaeplakens daertoe." En wanneer ge dan eens in 't ronde hebt gesien, en een blik geworpen op de houten stoelen, tafels, banken en scabellen, waarop die twee geborduurde kussens het meest in 't oog vallen; op het „tridsoer," den tinnen waterpot, den metalen kandelaar, het watervat met een bekken van tin — dan kunt ge u ten minste een algemeen denkbeeld maken van de kamers der Edelen op het kasteel.

Neen — klim niet hooger den trap op: de kamer hier boven is een rechte rommelkamer, maar voor een doorsnuffelaar van oudheden, die geen gebrek aan tijd heeft, een waar dorado.

Vraag het Meester Frans eens, hy weet het gewisselyk wel.

En Meester Frans geeft willigIyk aldus den inventaris: „Allerley rekenschappen van den Ampten ende Officiën des gantschen Gestichts ter beyder syden des Ysselen, ende oock mede der Fursten Coeken-boecken, ende een deel brieven, Concordaten, ende Registeren den Gestichte van Utrecht aengaende; item diversche concepten van brieven ende andere scriften by sijnre Genaden tijt uytgegeven; item Reversbrieven die beswaert sijn."

En zie nog daarenboven hier des Bisschops muntijzers, die thands hebben opgehouden dienst te doen.

Meester Frans verplicht ons middelerwijl verder door de inlichting, dat er ook nog wordt gevonden in de „Cancelerie boven en beneden diversche Registeren, Leenboecken, judicialia, officiatoria ende andere Registeren van diverschen Heeren tyden der Kerk van Utrecht ende den Gestichte van Utrecht aengaende." 't Is om te watertanden voor wie maar tijd heeft! Wy moeten verder; maar ik verander van inzicht — klim wel op, maar dan nog een verdieping hooger, waar „Gillam" en „Coyermenneken" huizen.

Dit geeft u een denkbeeld van het vertrek der dienaars van

nog eenigen rang. Beiden hebben zy een bed met een paar lakens en ieder een deken, deze blaauw, gene graauw. Graauw en rood en ook wel een enkele maal blaauw is doorgaans de kleur van de dekens des „dienres," en over 't algemeen zijn ze in goeden staat, maar JOHAN van *Diest* heeft reden tot klachte: hy heeft een recht „quade" deken. Met deze lange tafel op twee schragen, twee scabellen met zitkussens, bestikt met Bisschops FREDERIKS wapen, ziet het er hier waarlyk niet ongezellig uit. En ga nu eens naar de diepe vensternis, en zie eens het raam uit. Welk een heerlyk vergezicht! en daarby — welk een onbelemmerd gezicht hier naar beneden, waar men den aankomende kan bespieden tot aan den zoom der slotgracht! — Geen wonder dan, dat hier deze steenbusse staat: daar is, by vijandelyken overval, van hier uit goed werken meê!

COYERMENNEKEN vindt echter, dat gy 't te hoog ophaalt, en hy wijst u op ERNST van ISENDOORNS kamer; die mag roemen op een goed verblijf: "een groot bedde mit een blauw deken, een rolbedde mit een culre daerop, een lampet met een becken van metale, een tafel mit twee schragen, een sitbanck, een cleercasse, een schup, een tang." — Maar COYERMENNEKEN vergeet daarby den afstand tusschen zich en ISENDOORN, wiens knecht hy wel zou kunnen zijn, en dan moest hy zich behelpen met een bed, twee paar lakens en een graauwe deken, op de eerste der vijf kamers tusschen de stallen, waar des Heeren van BOULERS paarden plachten te staan, en de korenzolders daar boven.

Naardien ge natuurlyk geen lust kunt hebben om de weinig cierlyke vertrekken te gaan zien, waar een kok, of een bakker, of een slager, of een deurwaarder, of een koster, of zulk slach van volkjen huist, doe ik beter met u elders te brengen,

Opdat ge geen verveling oogst!

De waarderobe hiernevens heeft geene byzonderheden, die u tot iets meer dan een vluchtigen blik kunnen noopen, of het moesten die beide schilderijen zijn, „mit naecten luyden," of die

andere kleine „tafreelkens," waarvan het een een gelaat, het ander een wapen voorstelt.

De schrijfkamer hier is nog wel zoo opmerkelyk. Rustig zit men wel, in deze afzondering, met altoos dat hooge licht door de in lood gevatte ruitjens der kruisramen binnenvallende, en dat zoo eigenaardig by die perkamenten en zware niet zeer witte papieren past. Aan die twee brand-ijzers, dien tang en vuurschop daar onder de schouwe aan den haard, blijkt wel, dat de schrijvers geen vreeze voor koude handen behoeven te voeden, en uit dien metalen kandelaar maak ik op, dat er hier ook wel by avond wordt gewerkt. Zijn er meer schrijvers dan twee, zoo moeten die zich het zitten op de harde banken getroosten, want behalven dit roode en dat Friesche kussen, zie ik hier geene andere kussens.

Er is nog een schrijfkamer, „boven opten huyse," maar HELMICH de bode zegt, dat het er zoo wat verward door een ligt: „een bedde, een poeluwe, een rode deken, een paer lakens, een oircussen, een vuyl cantoer van eyken plancken, een boeckas." Wy zullen dat dus maar laten voor wat het is, en gaan liever naar des Stalmeesters kamer.

Geen kwaad vertrek; slechts wat somber, hetgeen nog vermeerderd wordt door het zwaarmoedig voorkomen dezer groote slaapstede met groene saaien gordijnen. Sla ze op, want gy moogt wel den deken bezien, die uit een tapijt met fraai beeldwerk bestaat. Gy ontwaart reeds, dat ge u in de kamer eens beambten van rang bevindt, en „een tridsoor, mit een lange tafel op schragen" zoudt ge ook te vergeefs in een knechts-kamer zoeken. Zie — hier is ook een „achter camerken," waar nog een „cleyn beddeken," is met een hairen deken, grof, maar warm in den winter; dit kamerken zal wel voor kleedvertrek dienen: ziedaar ten minste een kleerkas, en hier een metalen bekken, waarin men zich wasschen kan. Twee kussens, en éen stoel? — Ik denk, dat dit kussen van tapijtwerk een bidkussen is, en het andere, dat op den stoel ligt, daar ook behoort.

Nu is 't waarlyk ook nog de moeite dat ge de Kamer van

Meester Frans eens gaat opnemen. Gy kent hem reeds als een vriendelyk man.

De waardige persoonaadje is uitmuntend gelogeerd, en kan ook zeer goed iemant te waardschap vragen, die best te vreden zal zijn met dat kleine bed met den rooden deken, terwijl de Meester zich kan blijven neervlijen in zijn „groot bedde mit een hemel, ende twee gordynen van root sargie, ende een cussen, twee oircussen." Ja ik geloof zelfs, dat niemant er op zal aandringen om met hem te wisselen: let slechts op, wat dat borduurwerk voorstelt, waarmeê het bedde van binnen behangen is. De historie van Holofernus, de man die slapende het hoofd verloor! Een zonderlinge inval, om met dien indruk zich ter ruste te leggen! Waarschijnlyk vat Meester Frans het echter symboliek op, en is Judith hem het zinnebeeld van de onontkoombare macht, die zeker eenmaal zijn hoofd vellen zal, en die ook even plotselyk kan komen als de schoone verraderesse, en neme zijnen ziele van hem wech. Ik kom tot het besluit, dat Meester Frans een wijs man is.

Brand-ijzers, stoelen, banken, een trezoir, kandelaars, enz. hebt ge nu reeds zoo dikwerf gezien, dat ge daarom niet langer behoeft te vertoeven.

Wanneer ik nu het oude spreekwoord der geleerde monniken omkeer, en zeg:

Castrum sine armamentario quasi claustrum sine armario — [1]

dan begrijpt ge terstond werwaart ik u thands brengen ga.

„Ter wapenkamer?"

Juist: ter „harnasch-camer ende escurie."

Een krijgshafte aanblik!

Al terstond valt uw blik op die volkomen wapenrusting: helm, ringkraag, borst- en rug- harnas, arm-, dij-, scheen-stukken, geheel kompleet. Gy verbaast u over de zwaarte; toch bewijst de vorm u, dat het volstrekt geen groot of breed gebouwd man

---

1) Een kasteel zonder wapenkamer is als een klooster zonder boekerij.

is, voor wien deze rusting is vervaardigd. Geloof my, oefening is alles, en die reuzenkracht onder 't harnas is ook zoo machtig algemeen niet.

Laat ons den rij langs gaan.

Dit kuras met den helm wordt in den strijd eigendlyk niet gebezigd, maar alleen in 't groot tornier. Zie daar nog twee losse kurassen; en wanneer gy dit harnas met armscheenen of armstukken en een bekkeneel of ijzeren kap vrij armelyk vindt in vergelijking met de rusting by den ingang, vergeet dan niet, dat gene een ridderlyke, deze slechts een knechtswapening is. Komt de nood aan den man, dan herschept zulk een harnas Daemken den bottelier, of Maerten den snijder, of Henric den wijnknecht, of Baertolis den bakker, of Jenny den Kok, of wie dan ook der huisbedienden terstond in een wapenknecht.

Mocht ge uit dit drietal helmen een kiezen, zoo viel uw oog gewis op dien geheel vergulde, die men een „huveken" noemt; toch is deze, die van achteren wordt losgemaakt „mit ledekens" wel zoo merkwaardig.

Die been-harnassen — twee, vier, zes — kunt ge wel voorby gaan, maar dezen halsberg of kolder, uit dicht in elkander gevlochten ringen bestaande, moogt ge wel wat naauwkeurig bezien; 't is fraaie, kunstige arbeid, en zwaar — ja — maar verwonderlyk buigzaam en plooiend naar 't gebruik. Hier hebt ge nog twee vierkante stukken van gelijke bewerking, „en een flankaerd daerby;" men bezigt die tot dekking van de onbeschutte plaats onder den oksel, waar armstuk en kuras by de opheffing van den arm eene opening laten.

De vorm dezer beide stalen helmen, om de ooren en de keel sluitende, doet u denken aan dien vergulde van straks; zy worden ook huifkens genoemd. Dit is mede een huive, maar meer „op zijn antique" bewerkt; overigends is hy even blinkend en glanzig als het stalen „beckneelken" daarnevens.

Beproef nu uwe kracht eens, en zwaai deze twee stalen strijdhamers! De geringste schildknecht zou er om lachen, zoo

spoedig als gy het pletterende wapen reeds zinken laat. 't Is hier ook weer oefening en gewoonte.

En 't is hier ook niet alles edel metaal wat er blinkt. Deze spoor is zilver, meent ge? Zie dan eens naauwkeurig toe, hier, en hier, en daar: het zilveren vliesjen is door 't gebruik gesleten, en het ijzer komt weder voor den dag.

Die maliën-kap is een „honscovel," en die acht ijzeren stormhoeden, die daar by die drie of vier paar wapenhandschoenen hangen, zijn hoofddeksels voor artsiers of schutters.

Die armstukken — gy telt er tot veertien — die hellebaarden en spitsen, kunnen door iedereen wel worden gebruikt; deze drie-en-twintig „rugende tuygen," waaronder evenwel drie zonder tessen zijn, dienen bepaald voor voetknechten; maar wilt ge nu iets zien, wat alleen het fiere lijf eens Edelmans waardig tooien kan, open dan eens dezen koffer......

Niet waar? — zulk een prachtige wapenrok van goud laken, rijkelyk met franjen vercierd, past alleen den Edelgeborene. Misschien heeft deze rok voormaals wel den kloeken Admiraal om de leden geplooid.

En wat staat ge daar nu voor die twee lankwerpige, weerzijds gebogen, vrij aardig bewerkte stalen figuren met groote ronde openingen aan de beide zijden? Dat zijn hoofd-harnassen voor paarden, en wy hebben dus het deel der escurie voor ons.

Daartoe behooren natuurlyk ook deze zeven paar stegereepen of stijgbeugels, die maar van eenvoudig ijzer zijn, maar hier hebt ge al een beter soort: deze drie paar zijn vertind, en dit eene is zelfs verzilverd en verguld.

Voorzichtig, trek dien geheel vergulden stegereep niet te sterk naar u toe! Ziet ge niet, dat hy met den riem is bevestigd aan dat fluweelen „gerey" of zadel, welks vorm wel doet kennen, dat het voor een muilezel is gemaakt?

Wilt ge ook andere gereiden zien, sla dan maar een oog hier op deze twee van zwart fluweel, die voor groote paarden dienen, en op dit eene hier, voor wie een klein paard berijden zal.

Daarmede hebben wy alles bezien, wat er van wapenvoorraad in de harnas-kamer gevonden wordt. Eigenaardig verbindt zich hieraan de artillerie, maar, verspreid als die is, zou de kennisneming daarvan byna een geheel nieuwe omwandeling vorderen, en dat is wat sterk. Ik zie daar wel Herman de slachter, die het zeer drok schijnt te hebben, Dirc en Maerten de koks, en waarby Coebel, die zijn kamer heeft op 't nieuwe werk, naby Daemken den bottelier, zich voegt — maar ik ben overtuigd dat geen dezer mannen ons goede inlichting geven kan.

Wacht......... Henric Bussenschuts heeft zijn vertrek op de foye, den algemeenen haard; hy zou onze man kunnen zijn, zoo hy er te vinden ware.

Ziedaar — hy is er werkelyk, en hy bewijst een zorgsaam man te zijn, die een goed stuk huisraad waard is: hoe voorzichtig, en toch hoe net, borstelt hy zijn stoelkussen, daar hy trouwens ook zoowel zuinig als hovaardig op mag zijn, want het draagt Bisschop Frederics wapen in borduurwerk.

Reeds de wijze waarop hy onze vraag aanhoort, verzekert ons dat wy goed te recht zijn, en werkelyk haast hy zich met zijn: „Dit is de lijste van Artillerye op *Duyrsteden*:

„In den yersten twee metalen cortouwen mit alle hoer bereetschap, ende twee hondert en tien clooten daer toe.

„Noch twee metalen nootslanghen, mit horen toebehooren, ende twee hondert en 't sestich clooten mit een metalen vorm.

„Noch vier metalen veltslangen oick mit allen hoeren toebehoren, ende twee hondert ende vyfthien clooten mit een metalen vorm.

„Noch vier metalen slangen achter mit slotelen, ende een metalen vorm mit alle haer reetscap ende een deel gegoten cloten daer toe.

„Item twee ysere veltslangen mit hoer reetscap ende een vorm. Item een lange yseren slange van een schip mit twee

cameren. Item twee ysere schipcortouwen. Item drie ysere mortiers.

„Item een grooten yseren schipbusse in een lade mit twee Cameren. Item XLIV. haeckbussen. Item noch ses haeckbussen in laden, die een luttel grooter sijn van vormen, ende loot van provisie daer by.

„Item noch twee lange dubbelde haken in laden. Item noch LV. ysere haken, gedistribueert door 't huys, mit cruyt, loot, ende saltvaten daer by. Item een yseren vogelaer opten ronden toorn boven mit drie cameren.

„Item noch drie yseren bussen, die niet veel en doegen. Item noch drie ysere vogelaers op die foy staende op schragen. Item tien hellebaerden. Item tusschen vijftich ende tsestich renspessen.

Item twintich knecht-spessen. Item cruyt van provisie, loot, pick, teer, etc. Item een tonne voetangelen. Item een tonne ongebroken swevels. Item noch een tonne fijne gebroken swevels.

Item twee tonnen verloren schots. Item noch vier hellebaerden, twee voer die overste, ende twee voer de nederste poorten. Item noch veel stercke dicke koorden, ende tauwen mit hamen, ketenen ende anders, om 't geschut te voeren. Item noch tien metalen haken, som mit loden ende som mit holten sterten."

Al te zamen een niet onbeteekenende krijgsvoorraad, om een vijand, die lust mocht hebben om het Bisschoppelyk kasteel te bespringen, met kracht van de wallen te verdrijven.

Ik geloof, dat wy daarmede ook alles weten en in oogenschouw hebben genomen wat voor ons onderzoek belangrijk mag worden gerekend. Wy wenden ons alzoo naar 't voorhof, om het kasteel te verlaten.

Zijt ge bevriend met den Drost van *Coevorde*, onzen ouden bekende, Heer Frederic van Twickelo, [1]) dan kunt ge hem thands

[1]) Eerste Serie, I. 94.

ter loops nog een afscheidsbezoek brengen: hy heeft zijn kamer hier boven de voorpoort. Wy vinden er hem echter niet, en het schijnt wel dat hy thands op 't huis geen verblijf houdt. Immers — zoo verward en onordelyk ligt het hier door een, dat ge terstond denkt: Heer Frederick is voor kort of lang, tijdelyk of voor goed, naar elders, en er wordt van zijn afzijn gebruik gemaakt, om kamer en meubelen met Hollandsche zindelykheid eens behoorlyk te doen luchten. Hier een bed, een peluw, een Friesche deken en een paar slaaplakens op de tafel; daar, by den schoorsteen, twee met het blazoen van Bisschop Frederick zaliger verwapende kussens, die er tusschen den tang en het brand-ijzer al een zonderlinge figuur maken; de geel-en-blaauwe gordijnen van 's Drosten slaapstede wijd geopend, en hoofdpeluw, oorkussen dwars over het bed, met een saamgevouwen deken daarby, terwijl het ronde blad, dat men by een opgemaakt bed gewoonlyk, cierlykheids-halven denk ik, tegen het oorkussen of tegen de hoofdpeluw plaatst, thands hier tegen een metalen waschvat is neergezet. Het lijdt geen twijfel, of de Drost is van 't huis vertrokken.

Wy doen als hy; wy treden de voorpoort uit, en laten daarby niet na, om Roelof den poortier een kleinigheid in de hand te laten glijden, opdat hy zich op onze kosten een vrolyken avond verschaffe, en, onzer met een lustig gemoed gedachtig, zich tusschen de lakens onder zijn deken legge.

Wy hebben het kasteel in zijn welstand in nog eenigzins belangrijke periode bezien, immers zoo goed als nog op den tijd, waarvan de Dichter zegt:

Toen Filips, van 't Bourgondiesch Huis,
Er Bisschops myter voerde en kruis,
En 't Sticht als meester wetten gaf,
Maar zien moest, dat de kromme staf

Zijn glans verloor en sceptergoud,
En werd, wat hy geweest was — hout. [1])

Het ging der Bisschoppelyke huizinge-zelf niet beter, ja eigendlyk erger.

Niettegenstaande Bisschop Filips het vijf jaren voor zijnen dood nog had doen verfraaien, en de herbouwingen, door zijn voorganger aangevangen, doen voltooien, ging het toch weldra zijn val te gemoet in vergetelheid. Nog slechts eenmaal doemt het op, onder Filips opvolger, Henrick van Beieren, den man, dien het volk, dat hem evenzeer haatte als verachtte, schimpend den „blaauwen Bisschop" noemde. Deze hield zich, by de groote oneenigheid met zijne onderzaten, doorgaands binnen de veilige muren van het kasteel op. Maar toen *Utrecht* op den 1en Juny 1528, na een bloedig straatgevecht, door zijne party was herwonnen, kwam hy drie dagen later zelf in de stad. Geheel oor voor zijn woesten raadgever, Wolfgang van Afstem, dien hy er tot zijn stadhouder aanstelde, oefende hy er een vreeselyke vergelding, en gedroeg zich niet als een Melchisedek, maar veeleer als een Abimelech.

Na de koeling der eerste hitte zijner wraakzucht, keerde hy naar het kasteel te rug, en voerde eenige aanzienlyke gevangenen met zich. En toen vond daar weldra een even afgrijselyk geheimzinnig tooneel plaats, als waarvan de beruchte toren van *Nesle* meermalen getuige was geweest. De burchtpoort opende zich voor eenige mannen, die twee groote, zware, lederen zakken torschten. Die zakken, over den dijk gebracht, werden in een schuit geladen, zoo midden op den *Rijn* gevaren, toen weder aangegrepen, en over boord geworpen. Hoog spatte het water op, en breede krinkels rimpelden de oppervlakte; maar in de diepte zonken twee rampzalige Edellieden wech, wier bange doodstrijd daar beneden nog eenige oogenblikken den modder naar boven

[1]) Hasebroek.

deed wellen, die kort daarna hunne lijken voor immer bedekte.

Gelukkig kwamen deze afschuwelykheden tot kennisse des Keizers, die zich ten hoogste verontwaardigd toonde, en den Bisschop een streng bevel zond, om met zijne wraakoefeningen op te houden, daar het bloed thands hoog genoeg gestegen was; gelukkig in 't byzonder voor dat twintigtal Edelen, dat nog in de donkere gewelven des kasteels in ijzeren kluisters geklonken zat, en, zonder die machtige tusschenkomst, wellicht eerst door een zelfden vreeselyken dood ontslagen ware geworden.

Op den achtergrond van zulk een somber tafreel vertoonen zich de trotsche muren voor de laatste maal in hun geheel.

Vier maanden later, 21 Oktober, deed de ongeschikte Prelaat afstand van het waereldlyk deel zijns bestuurs over het *Sticht*, ten behoeve van den Keizer, en werd deze door de verheugde landzaten tot hun Erflandvorst, Heere, en natuurlyken Prince gehuldigd.

Er bestaat niet de geringste aanduiding, dat Karel de schoone burcht ooit met den glans zijner tegenwoordigheid heeft bestraald, terwijl zijne huldiging als Heer van *Wijk-by-Duurstede* ook niet dan in den persoon des Graven van Hooghstraten heeft plaats gehad.

Als waren uit hun vochtig bed
De dooden opgestaan,
Om op den grijzen burchtslotmuur
Een somber oog te slaan;

Als hadden zy, de dorre hand
Ter vloekspraak uitgestrekt,
De wrake der vergetelheid
Op al dien glans verwekt —

Zoo ging, nog midden in zijn bloei,
Door al zijn kracht geschoord,

Zijn naam allengs de erinring uit,
En werd niet meer gehoord.

Van uit den donker kwam hy op,
In 't donker ging hy heen,
En naauwlyks bleef een schaduw nog
In 't luttel hoopken steen.

De prentkunst alleen geeft vervolgends nog een enkelen blik op de geschiedenis der lotgevallen van het kasteel. Een fraaie ets van den allerverdienstelyksten kunstenaar Rademaker geeft het in 1640 nog in volkomen welstand. In 1672 kwamen stad en kasteel onder de Fransche overmacht, en, ofschoon het bestuur sauvegarde bekwam, van Juny 1672 tot November 1673, kennen wy de handelwijze dier horden (overwinnaars ten gevolge van een droevig partijdig Staatsbestuur dezerzijds!) genoeg, om — wanneer de eerstvolgende afbeelding ons het kasteel in bouwval geeft — met volkomen overtuiging te zeggen: „Dat hebben de ellendelingen gedaan, die, in *Frankrijks* soldij, en volgends de staatkunde eens Lodewijks den Veertiende, in 1672 en 1673 in de Nederlandsche gewesten hebben huisgehouden op eene wijze, die het jammerlyk tijdvak van 1795 tot 1813 geheel onnoodig hebben gemaakt, om den onverbasterden Nederlander een afschuw te doen verkrijgen van alle Fransche heerschappy."

De tijd, en vervolgends misschien — of liever, laat ik eerlyk zijn — waarschijnlyk de baatzucht van een onkundig en dom bestuur, hebben elk het hunne bygedragen, om de overblijfselen van het oude kasteel byna geheel te doen verdwijnen.

Wat er nog van bestaat, hebt gy in den aanvang van mijn overzicht reeds ontmoet, en de bezoeker, herdenkende wat hy er aanschouwde, zegt wederom met den Dichter:

Daar stond de bouwval, grijs en graauw,
Gelijk een schim van 't dood gebouw,
Die spookte op 't graf, waarin 't kasteel
Verzonk met toren en kanteel.

Het veil, dat slingrend opwaart klom,
Hing 't spook een langen mantel om,
Wiens groen, in 't maanlicht vaal en bleek,
Een witte doodenwâ geleek.

Rondom zijn schedel vloog een heir
Van zwarte raven heen en weêr;
En 't scheen alsof hun raauw gekras
De klaagtoon van het spooksel was,
Dat treurde, omdat het, door den tijd
Een laffen teringdood gewijd,
Waarvoor geen held bezwijken moet,
Bespat met zegehaftig bloed,
Verdonkerd was in 't roemloos graf,
Dat hem 't verval ten beste gaf.

Maar de avondwind, die, schril en koud,
De blaadren roofde aan 't dorrend hout,
Terwijl hy met een schorre zucht
Zacht scheen te fluisteren in de lucht —
't Was of hy 't spooksel in diens rouw
Met redenen vertroosten wou,
Van 't onontkomelyk verval,
Dat alles deelt of deelen zal,
Waarover ooit de herfstwind waait,
En 't luchtgebroedsel zegekraait.

Daar stond hy.

En zoo sta hy er nog lang, de eerbiedwaardige bouwval. Moge *Wijk-by-Duurstedes* tegenwoordig en toekomstig bestuur zijn aanwezen waardeeren; moge het nog méer in hem zien dan, met den Dichter, een spook van het oude kasteel; maar erkenne het hem steeds als een der oudste en merkwaardigste gedenkteekenen uit onze belangrijke geschiedenis.

HET KASTEEL TOUTENBURGH.

W. Hekking Jr. del. — Konl. lith. v. C. W. Mieling.

HET KASTEEL TOUTENBURGH.

HET KASTEEL TOUTENBURGH.

Hoe groot de hoveling ook den afstand rekenen mag, die er tusschen hem en het volk bestaat, tusschen hem, den fijnen, gladden man, en het grove ongebolsterde volk — éen zaak hebben zy met elkander volkomen gemeen, en daarin mogen zy elkander als gezworen broeders de hand reiken: beiden aanbidden de opgaande zon.

Wie in 1469 mocht hebben behoord tot de twijfelaars aan die onomstootelyke waarheid, maar dan op den 13en Mei het voorrecht had gehad zich te *Utrecht* te bevinden, zou van twijfelaar geloovige zijn geworden.

Alles, wat toen in de Bisschoppelyke stad de voeten roeren kon, was er ook op de been, en een luid gejoel heerschte er langs de straten. Allen reikhalsden naar de aankomst van den schoonen stoet, dien men wachtende was — en ziet, eindelyk naderde hy.

Waarlyk — wel een schoone stoet! De Aarts-bisschop van *Trier*, Markgraaf Christoffel van Baden, Jonker Jan van Nassau, en nog zoovele Edelen en Ridders, met een gevolg van zeven honderd paarden! Welk een glansen en blinken van zijde en fluweel, van goudlaken en sindaal, van taffetaf en damast! Welk een prachtige mengeling van purper en azuur, van rozerood en groen, van sneeuwwit en geel! Welk een gevonkel en geflonker van goud en edelgesteente, van zilver en van staal! Welk een

schitterend gewemel van allerlei blazoenen op de mantels, de wapenrokken, de kouverturen! En dan het wapperen van die bonte pluimen op mannen en paarden; het fladderen van die kleurige banieren en pennoenen! En dat alles door-een met paardengetrappel en muziek — de Sint-Maartens-mannen zagen de oogen uit, wuifden met de kaproenen, wierpen de mutsen in de lucht, schreeuwden om het luidst hun vrolyk hoezee! en bogen om het diepst voor de opgaande zon, den voormaligen Schatmeester der kerke van *Keulen*, Heer Frederick van Baden, thands verkoren Bisschop van *Utrecht*, ter wille van wien-alleen al die overige Edelen en Grooten daar waren, om hem te geleiden naar den fulpen zetel die hem wachtte.

De stoet bewoog zich niet te snel door de saamgedrongen menigte, en hield eindelyk voor het stadhuis stil. Daar steeg de Bisschop van zijn paard, en trad er ten zale om er den eed af te leggen in des burgemeesters handen, en der stede privilegiën te bezegelen. De oude en nieuwe Raad was er vergaderd — en de Heeren bogen, gelijk het volk had gedaan, en bevalen zich in zijner gunste.

Nu ging het naar de Buurkerk, waar hem de gedeputeerden der vijf Kapittels wachtten, om hem, met het choorgewaad bekleed, naar het kapittelhuis te geleiden; en zy bogen gelijk de anderen hadden gedaan.

In het kapittelhuis, na het afleggen der belofte van getrouwheid in het handhaven der rechten der Kerke van *Utrecht*, zoo waereldlyk als geestelyk, traden vervolgends de afgevaardigden uit de Ridderschap en der steden *Utrecht*, *Amersfoort*, *Wijck by Duurstede* en *Rhenen* binnen — en zy allen bogen, gelijk allen vóor hen hadden gedaan, de Heeren zoowel als het volk, en daarin elkander volkomen gelijk.

Menigeen, die zich onder Bisschop David voorbygaan of terug gezet achtte, hoopte nu op betere dagen; anderen baden in stilte of luide om bevestiging van het oude en om behoud van wat zy bezaten; velen, op wie de oude zon nooit had willen

schijnen, rekenden nu op de nieuwe; kortom, er waren er niet weinig, die wel wisten waarom zy bogen.

Zooals altoos, zullen er wel een aantal teleurgestelden zijn geweest, en vooral ook zulken, die met leede oogen zagen, dat er ook aan de vreemdelingen, die den Bisschop uit den vreemde in zijn gevolg waren bygebleven, gunsten werden verdeeld. Onder deze begunstigden was er een, dien ik u voorstel te blijven volgen, en daarmede al de overigen te laten in vreugde, ergernis, of wat het best van allen is, tevredenheid.

Ziet ge daar dien krijgshaften Edelman, wiens lijfrok, kap, en korten mantel meer de Duitsche dan de Borgondische snede verraden? Hy is onze man.

Wat zijn adel betreft — men mag wel zeggen dat hy in dubbelen opzichte van hooge afkomst is. In het hart eener boschstreek van *Thuringen*, te midden van het woud, ligt een oude burcht op een rots. Daar woont WILHELM SCHENCK de Oude, Vrijheer van *Tautenburgh* en *Wendischen Eschenbach*, met zijn gemalin KUNIGONDE van TETTAUW, en daar werd hun de zoon geboren, GEORG, of zooals de Stichtenaars hem noemen JORIS, die thands Edelman is in 't gevolg van Bisschop FREDERICK van BADEN.

De Kerkvoogd acht en waardeert hem, en zal hem dat ter gelegener tijd bewijzen.

Het is 1502, en Heer GEORG SCHENCK van TOUTENBURGH kust den Bisschop de hand, met een blik van mannelyke erkentelykheid. Wel mag hy het: hy heeft een blijk ontfangen van genegenheid niet alleen, maar ook van vertrouwen: hem is de waardigheid van Scholte van *Vollenhoven*, en de bewaring van het kasteel aldaar opgedragen, waartoe de Heeren GEERT MULERT, Rentmeester van *Salland*, BARTHOLD van der EEZE, en HENDRICK en HERMAN HAGEN hem vriendschappelyk als borgen ter zijde stonden.

Nu valt het bovendien ook niet te ontkennen, dat Heer GEORG zoo volstrekt niet meer vreemdeling is. Immers, reeds vóor 1496 heeft hy zich ten naauwste verbonden aan een oud en Edel

geslacht uit het *Oversticht*, Jonkvrouwe ANNA DE VOS van STEENWIJCK, Erfdochter van Heer COENRAAD, die in 1481 overleed. Zy bracht haren echtgenoot niet onaanzienlyke goederen in *Overijssel* aan, en hun geslacht was aan 't Bisschoppelyk hof niet vreemd: hun oom ROELOF DE VOS van STEENWIJCK was in 1492 als Huis-maarschalk van Bisschop DAVID overleden. Het zal wel vooral dit huwelyk zijn geweest, dat hem als Scholte van *Vollenhoven* in aanmerking komen deed.

Te gelijk met of kort na zijne aanstelling tot Schout werd hy ook Kastelein der Heerlykheid *Kuinre*, die sedert 1407, by koop, in 't bezit der Bisschoppen van *Utrecht* was.

Zijne betrekking voerde hem nu naar het geboorteland zijner gemalin, en hy hield er waarschijnlyk verblijf op het kasteel van *Vollenhoven*. Dat was echter Bisschoppelyk eigendom, en alzoo slechts een tijdelyke woning voor den Scholte — later Drost — zoolang die deze waardigheid bekleedde. Heer GEORG had evenwel geneigdheid om zich in de streek te vestigen, en de gelegenheid daartoe bood zich weldra aan.

Aan de zuidzijde der stad, binnen de hoeve van eenen JOHAN REDINX, en tusschen de eigendommen der nonnekens van *Clarenberch* , lagen eenige gronden, de *Camp* genaamd, wel geschikt en ruim genoeg om er een sterk gebouw te doen ophalen, naar den zin des stichters en de eischen des tijds. Heer GEORG kocht dien grond, en eerlang was men er bezig met meetsnoer en spade; de grachten werden gegraven, de fundamenten gelegd, en allengs rezen de muren hooger op, in een sterk vierkant, met twee ronde hoektorens en een door torens beschermde poort.

In 1533 was alles voltooid, en wandelde menig een van binnen en buiten *Vollenhoven* derwaart, om het nieuwe kasteel *Toutenburgh* in zijn breede grachten tusschen een dubbelen boomgaard te zien liggen.

Daar nam nu GEORG SCHENCK van TOUTENBURGH voortaan zijn verblijf, ofschoon niet zóo onafgebroken, als hy zich dat by den aanvang der bouwing misschien wel had voorgesteld, want

reeds in Maart 1521, had KAREL de Vijfde hem tot Stadhouder van *Friesland* benoemd, ter vervanging van den onbeteekenenden Oostenrijker WILLEM van ROGGENDORF. Het schijnt evenwel, dat hy het kasteel reeds metter woon betrokken had vóor de geheele voltoojing, want er wordt gezegd, dat Vrouwe ANNA daar in 1526 overleed.

Behalven dezen ramp, had hy zich anders van de fortuin niet te beklagen. Reeds Stadhouder van *Friesland*, werd hy door den Keizer, die hem niet minder waardeerde dan Bisschop FREDERICK en diens opvolgers dat hadden gedaan, achtervolgends benoemd tot Ridder van het Gulden vlies, Rijks Kamerling en eersten Stadhouder van *Overijssel* en *Groningen*, in welk laatste gewest hy *Delfzijl* en *Appingadam* met geweld weder aan 's Keizers zijde bracht.

In 1536 werden die gunstbewijzen naar verdienste vermeerderd. Op den 10en November van dat jaar ontruimde de Geldersche Hopman SELBACH,[1]) door belegering en nood gedwongen, het kasteel van *Coevorde* aan Heer GEORG SCHENCK, en de Keizer was daarover zoo te vreden, dat hy den krijgshaften overwinnaar benoemde tot Stadhouder en Drost of Opper-rechter van *Drenthe*, en Kastelein van *Coevorde*, waarby hy hem tevens beleende met het kasteel *Wedde*[2]) en de Heerlykheden *Westwoldingerland* en *Bellingwolde*.

Dat herwinnen van *Coevorde* mocht Heer GEORG zich echter ook wel eenigzins een schuld van eer rekenen: in 1522, toen hy *Genemuyden* belag, had hy zich door den Goeverneur dier stad, den kloeken CASPER van MERWICK, laten verschalken, en juist dat had het verlies van *Drenthes* eerste sterkte, met *Diepenheim* daarby, ten gevolge gehad.

Overigends was hy alles behalven een man van plichtverzuim, en zijne menigvuldige bemoejingen in 's Keizers dienst, vooral in een onrustig gewest dat, naar verklaring der Staten-zelf, „door Burgherlycke ende bloedighe oorloghen ende exactiën beswaert

---

1) Zie Tweede Serie, I. 95.

2) Zie Tweede Serie, I. 123.

ende uytgheput" was, doorgaands met goeden uitslag bekroond, getuigen zoowel voor de werksaamheid zijns geestes als voor de helderheid van zijn doorzicht. Om hem eenigzins te verlichten, was hem in 1527 wel zijn broeder ERNST als Luitenant ter zijde gevoegd, maar deze sneuvelde ongelukkig reeds in Juny van het volgend jaar by het beleg van *Hattem*. Toch bracht hy veel toe, om orde en rust zooveel mooglyk te herstellen en te handhaven, en vergat te midden daarvan de zorg voor algemeene welvaart niet: de *Zwarte-weg*, die van *Leeuwarden* naar *Tietjerksteradeel*, door een zeer moerassige landstreek voert, is onder zijn bestuur aangelegd, hebbende hy voor zich vrijheid bedongen van den daarop geheven tol, wanneer hy naar zijn daarby gelegen buitengoed reed.

Na een leven vol beweeglykheid, onrust en zorg, overleed hy aan de gevolgen eener wonde, hem reeds in 't beleg van *Genemuyden* door een musketkogel toegebracht, den 2[en] February 1540, een geëerden en geroemden naam achterlatende. Uit zijn eerste huwelyk had hy nog twee kinderen in leven: MARIA, Abdisse van *Rijnsburgh*, en FREDERICK, Proost te *Oldenzaal*; LODEWIJCK, ouder dan FREDERICK, was jong en ongehuwd in *Spanje* overleden. Maar Heer GEORG was reeds in 1526 ten tweeden male gehuwd, en wel met JOANNA, Graaf JOHANS dochter van EGMOND, die hy thands als weduwe met hunnen onmondigen zoon CAREL achterliet.

Zy ontfing vele bewijzen van deelneming in heur smartelyk verlies, en de Keizer-zelf, zoowel als de Landvoogdesse, zonden haar brieven van vertroosting.

Die des Keizers was aldus:

„Edele Walgeborn besundere lieve Moeyhe. Wy hebben uyt „den brieven by uwen hofmeyster den drossaet van Vollenho „ende den greffier van den lande van Overyssel aen onse lieve „ende beminde suster die coninginne van Hongarien, den vier„den van dese maent geschreven, verstaen de aflyvigheyt van „wylen Herren George Schenck, in syn leven fryheere tot Tou„tenborgh ende onse Stalholder generael van Frieslandt Over-

„yssel ende Groninghen, uwen saligen gemael, 't welck ons eene „droeve nyemare is geweest in aensieninge ende gedenckenisse „van synder wysheit, vromicheyt ende geschicklickheyt ende die „goede getrouwe ende menighfuldige diensten, die hy ons altyt, „sonder lyf ende goet te spaeren, gedaen ende bewesen heeft. „Soo hebben wy om toe beclaegen synen dootlicken afganck „niet willen onderlaeten U deshalve toe beschicken ende heb- „ben daerom afgeveerdight onsen getrouwen secretaris mees- „ter Lenart Herdinck, met bevel U van onsentwege te troosten „ende consoleren ende U adverteren, dat wy gantsch geneyght „zyn uwen persone ende uwen sone tot allen tyden in gun- „stige ende speciale recommandatie te hebben gelyckerwys of „die voorn. onse Stadtholder alnoch te lyve waere, soo syne „voors. diensten wel verschult hebben. Begerende seer ernst- „lick dat gy 't geschut, proviande ende andere nooddruft we- „sende op den huyseren ende staten van vrieslandt ende over- „yssel die uwe voorgenaemde gemael aldaer gestelt heeft ende „hem toebehooren, op die zelve huysen ende sloten laten wilt „om alle inconveniënten te schouwen, ende wy sullen u daer „aff doen respondeeren sulx dat ghy redenen hebben zult des „te vrede te wesen, so wy u insgelycx u dencken te doen „ontlasten ende acquitteren van die schulden ende resten van „penninghen daerinne onse voors. stadholder om onsen dienste „verbonden staet, des wy u der goede meyninge niet en heb- „ben willen bergen, gelyck gy breeder by onsen voors. secre- „taris verstaen sult, die wy belast hebben van dese en andere „saken breeder verklaringe te doen, begerende hem gelove te „geven. Hiermede den almachtigen bevolen. Geschreven in onse „stad van Dendermonde den XIIII[e] dagh van Februario XV[c] XXXIX „styl van Brabant.

CHARLES."

De brief der Landvoogdesse MARIA, was deze:

„Edele, walgeboren besundere lieve Moeyhe. Wy hebben

„uyt den schryven van den drost van vollenho uwen hofmeys-
„ter ende Bartholomeus van Colen verstaen die aflyvigheyt
„van wylen heeren Georgien Schenck in syn leven Heere tot
„Tautenborgh ende stadholder generael van Friesland Over-
„yssel ende Groninghen uwen seligen gemael, twelck der key-
„zerlicke majesteyt onzen lieven heere ende broeder, die wy
„daeraf geadvertiert hebben, ende ons eene seer droeve ty-
„dinghe geweest is, in aenmerkinghe van des voors. wylen
„stadholder wysheyt vromicheyt ende geschickelyckheyt ende
„de goede eerlicke ende de menichfuldige diensten, die hy
„zynder majest. wel ende getrouwelycken gedaan ende bewe-
„sen heeft, ende verhoopt hadden hy in toekomende tyden
„noch gedaen solde hebben indien t Godt belieft hadde hem
„te sparen. Dewyle dan Hooggedaghte Keyzerlyke Majesteyt
„om zynen dootlycken afganck te beklagen ende om U te
„troosten ende te consoleren, oock om U verder wervinge
„ende bootschap te kennen te geven, den Secretaris meester
„Lenart Herdinck afgevaerdight heeft, soo hebben wy densel-
„ven Secretaris deshalven gelycke bevel gegeven, begerende
„seer ernstelick dat gy hem guetlyck hooren ende gelooven
„wilt, U houdende voor verseeckert dat wy tot vorderinge
„van Uw en U Soons saecken ende affairen ganschelicken ge-
„neyght ende deselve tot allen tyden by syner Keyz. Mat. en
„elders in favorable ende gunstige recommandatie hebben sul-
„len, soo der voors. wylen stadholders diensten dat verschult
„hebben. Ken God die U bewaren wille. Geschreven tot Den-
„dermonde den XIIII february 1539."

Op den 17en Maart daaraanvolgende voldeed de treurende weduwe aan eene behoefte van heur godsdienstig gemoed, en hield, in het byzijn van *Overijssels* voornaamste Edelen en der afgevaardigden van de drie steden, een plechtige uitvaart in de groote kerk te *Vollenhoven*, waar het lijk midden op het choor begraven werd.

Zy overleefde heur verlies niet lang: in de maand Augustus des volgenden jaars was ook heur stof reeds bygezet, zonder dat de juiste dag heurs overlijden echter bekend is.

Heer GEORG had by testamentaire beschikking over zijn minderjarigen zoon voogden aangesteld, en vier executeuren benoemd, waarmeê Proost FREDERICK echter volstrekt geen genoegen nam.

Dat was niet eerlyk van dezen, want reeds op den 2en April 1527 had zijn vader met hem een „afdracht" gemaakt, waarby al de Duitsche goederen, zoowel leenen als eigendom, op de kinderen uit Heer GEORGES tweede huwelyk moesten vervallen. De Proost, die gierig was, wendde het over een anderen boeg.

Hy beweerde namelyk, dat hem, als oudsten broeder en naaste bloed, de voogdy toekwam, en hy wendde zich daartoe by geschrifte aan den Keizer, in diens geheimen Raad. By vonnis van den Hove van *Friesland*, in Augustus 1541, werd hem die eisch echter ontzegd, als steunende op geen behoorlyke gronden; toch schijnt hem later de bevoegdheid toegekend, om met GEORGIUS van EGMOND, Bisschop van *Utrecht*, als naaste bloedverwanten, een voordracht van drie of vier personen te doen, waaruit de Keizer een voogd zou benoemen.

Terwijl dit alles hangende was, speelde zekere JAN van HENSBURGH den meester op het kasteel, waar de minderjarige CAREL zich mede ophield. De stoutheid van dezen man ging ver, maar het zou wel kunnen zijn, dat hy uit oprechte verontwaardiging gehandeld heeft. Op zekeren dag kwam een deftige stoet, zooals gewoonlyk in die dagen eenen Geestelyke van geboorte en rang vergezelde, van *Utrecht* gereden, en eischte op *Toutenburgh* ingang: Heer FREDERICK, de Proost, was aan 't hoofd. Tot zijn spijt moest hy de honende overtuiging ervaren, dat men hem hier even hoog eerbiedigde, als hy de uiterste wilsbeschikking zijns vaders: HENSBURGH weigerde hem den toegang, zooals die werd geëischt, hield de poort gesloten, en de wallen bezet, zoodat het wel bleek, dat hier volkomen ernst, en geen scherts plaats greep.

Den Proost bleef niets over, dan zich te onderwerpen aan de voorwaarde die hem werd gesteld: slechts van zijn advokaat en een jongen vergezeld, liet men hem de poorte van zijns vaders burcht binnen, en het gantsche gevolg moest daar buiten blijven. Jonker CARELS goederen waren evenwel voor zijne inhalige bloedmagen niet zoo gemakkelyk af te sluiten als de *Toutenburgh*. Bewijs daarvan is de klachte des Heeren BARTHOLOMEUS TWENBERGEN van COLLEN, een der executeuren volgends het testament, aan den Keizer, dat zoowel Bisschop GEORGIUS als de Proost op eigen gezag des onmondigen goederen beheerden. TWENBERGEN was een eerlyk man, met een harte vol dankbaarheid jegens de nagedachtenis des Stadhouders, wiens geheimschrijver hy was geweest, en die hem vervolgends door zijn invloed tot Griffier der Staten van *Overijssel* had bevorderd. Nu bad hy, in 't belang des zoons, den Keizer om voorziening en herstel, en hy smaakte de voldoening, dat zijn woord ingang vond, en hy zelf tot voogd werd benoemd.

De Proost en diens zuster MARIA, Abdisse van *Rijnsburgh* — hoewel zy den naam had van rechtvaardig te zijn, „regt doende nae yders geregtigheyd" — kwamen toen tegen hunne vaderlyke en moederlyke erfmaking op, klaagden dat zy verongelijkt waren, en maakten het hun half-broeder op allerlei wijze moeielyk. Bisschop GEORGIUS mengde zich daarin, en door zijne tusschenspraak werden de geschillen in 1545 by overeenkomst geslist. De Proost zou, levenslang, jaarlyks voor zijn moederlyk goed drie honderd vijftig gulden als lijfrente genieten, en op de zelfde wijze twee honderd goudgulden voor zijn vaderlyk goed, alles boven en behalven het hem besproken legaat van twee duizend gulden; met bybepaling bovendien, dat hy de eenige erfgenaam zou zijn, wanneer zijn broeder CAREL kinderloos mocht overlijden. Der Abdisse werd een som van drie honderd gulden jaarlyks, als lijfrente, verzekerd, behalven duizend gulden in eens, benevens drie vergulde koppen en drie gouden ringen met edel gesteenten.

Uit deze schikking is blijkbaar, zegt de Heer EBBINGE WUBBEN: [1]) dat des Stadhouders bezittingen, zoowel als die van zijne beide vrouwen, genoegsaam allen op zijn zoon CAREL overgingen, en dat de twee levende kinderen uit het eerste bed, die reeds in hoogen geestelyken staat verkeerden, en met rijke beneficiën begiftigd waren, van de ouderlyke nalatenschap weinig erlangden.

Onder de groote goederen, in wier bezit CAREL SCHENCK zijn vader opvolgde, behoorde ook het ons bekende kasteel te *Wedde*, waaromtrent ten „Register van den leenen der Keys. Ma[t]. van der lantschap van Oueryssel" het volgende belangrijke artikel werd ingeschreven:

„Item beleent den waelgeboeren her Kaerl Schenck fryheeren „van Tautenburch, heren van Wedde en Westerwoldingerlant en „Bellingswoldt, na doede syns vaders her Georgen Schenck in sijn „leuen fryheeren van Tautenburch, heren van Wedde, Wester- „woldingerlant en Bellingwoldt ende Keyz. Mat. Stadtholder ge- „nerael der landen van Frieslant, Oueryssel, der Stadt Groe- „ninghen en der Omlanden, dat huys ende slot toe Wedde, „mitten landen dorpen ende herlicheyden van Westerwoldin- „gerlant ende Bellinckwolde, mit sampt den hoylanden, utgorsen, „holdt, broeck, venen, visscheryen ende andere heure appen- „denten, mitten jaertax ende andere reghten, hoege middel „ende lege jurisdictie, herlicheyt ende justitie, nyet daeruan „gereserveert noch vytgescheiden. Ende dat tot eenen ouerys- „selschen leen voer hem ende syne echte soenen ende dochter „ende andere nacoemelinghen van hem in wettigen bedde ende „rechten linye nederdalende ende descendeerende, ende by ge- „breck van dien weder te verallen aan die Keyz. Mat. ende „syne Mat. eruen ende nacoemelinghen, hertoegen ende her- „toeginnen van Brabant, grauen ende grauinnen van Hollant,

---

1) Zie den Overijsselschen Almanak, 1847, die my voornamelyk de bouwstoffen tot dit historiesch overzicht leverde.

„heren ende vrouwen van Vrieslandt ende Overyssell, te ver-„soecken ende te verhergewaden soe menichmael als t selfde „verualt ende ledich wordt mit een paerdt, weerdigh wesende „vyftigh carol. guld. voerbeholdende Keyz. Mat. ende syner „Maj. eruen ende nacoemelinghen als voeren, van de voorscr. „herlicheyt van Wedde Westerwoldingerlant en Bellinckwolde „mit synen toebehoeren huer Mat. souerainheyt oevericheyt, „hoicheyt ende behoerlick ressort, blyckende vorder by der „Keyz. Mat. oepene besegelde brieuen in dato xxv dach au-„gusti anno achtendertich hiervan expedieirt. Ende noch be-„leent Kaerll Schenck voirs. nae doede heren George Schenck „syns vaeders voers. driehondert carolusgulden jaerlicks erf-„rente te losse mitten penninck sesthiene vt der Keyz. Mat: „domeynen van den jaertax van syner Mat. stadt Groeninghen „ender Omlanden, verschynende op kersmisse, voer een Over-„ysselsch leen voer hem ende synen echte soenen ende doch-„ters ende andere nacoemelinghen in rechter linye descende-„rende. Ende by gebreecke van dien weder te verfallen als „voers. ende dat boeuen die sevenhondert carolusgulden van „die jaertax van Westerwoldingerlandt en Bellingerwolde oeuer „dat supplement van dusent carolusguld. jaerlichs losrente, die „den voers. her George Schenck voer inganck van die donatie „ende beleening beloefft is geweest, blickende by andere oepene „breuen der Keys. Mat. daervan expediert. In dato als voeren „pntibus Johan van Yttersom, drost toe IJsselmuyden ende „Willem van Buckhorst. Actum toe deventer den xiij juny „anno 1548."

Leidde de vervoogde Jonker Carel een stil en eenzaam leven op den *Toutenburch* — als Heer Carel veranderde dat niet, en hy was een vreemde uitzondering by den levendigen, prachtlievenden en spilzieken jongen Adel zijns tijds. Dat eenzaam en afgezonderd leven was van geen gunstigen invloed op de stemming zijns geestes. Hy werd afgetrokken en in zich-

zelf gekeerd, somber en zwaarmoedig; men zag hem niet meer in gezelschap, en hy ontfing niemant. Zoo werd hy in den omtrek als een levend gestorvene beschouwd, en het was, als of het kasteel een doodsch voorkomen verkreeg, nu het zoo somberen bewoner ten verblijf strekte.

Eensklaps liep in den omtrek de mare rond: „Op den *Toutenburgh* is een moord gepleegd!"

Men ondervroeg; men vorschte; men zag het somber kasteel met nog meer huivering aan dan vroeger — het rechte kon men niet te weten komen. Er werd dit, er werd dat gezegd; er werd gesproken van een verslagen Heer van *Rollencate*; eindelyk vernam men met zekerheid, dat Heer Carel Schenck zijn eigen knecht had doorstoken.

Waarom?...... Dat werd niet opgelost, en bleef in 't duister; en nog vorscht het proza der historie te vergeefs naar de oplossing van het raadsel.

Zie hier, hoe de legende-poëzy het doet:

I.

Somber flikkeren de luchters
in des Burchtheers slaapsalet:
Op zijn holle en bleeke wangen
heeft zich 't merk des doods gezet.
Allen om zijn stervens-sponde
wenkt hy ernstig: „Gaat gy heen!"
Slechts zijn eenge wenkt hy: „Blijf gy?"
En zijn eenge blijft alleen.

Fluistrend spreekt hy: „Nader, Carel!"
Carel nadert, droevig, stil,
Om de woorden op te vangen
van zijns vaders laatsten wil.

— „Gy zijt SCHENCK van TOUTENBORGH, als
my de zerk dekt — gy alleen?"....
— „Ja...." knikt Jonker CAREL zwijgend.
— „Neen!" kreunt de oude Burchtheer: „Neen!"

Jonker CAREL fronst zijn wenkbraauw,
en zijn oogbol zet zich uit,
En naauw gunt hy d' adem toegang,
by zijns vaders zwak geluid:
WYNAND GRIETENZONE kent ge,
dertig jaren meer dan gy:
„WYNAND draagt den naam zijns moeders —
maar mijn eerstgeboorne is hy.

„Ik kan in Gods blijden hemel
nimmer vrolyk binnengaan —
„Want een engel — allen vriendlyk —
staart daar my slechts ernstig aan;
„Want te midden van de geesten,
lachend in Gods heerlyk licht,
„Zal my éen daar tegenblikken
met een fronsend aangezicht.

„O — wy waren jong nog, beiden;
ik een wakkere Adelzoon,
„Zy de dochter van een dienstbre —
toch, geen Jonkvrouw was zoo schoon.
„My.... sloeg slechts een dorper harte;
haar.... een adelyke ziel,
„Maar wy vloeiden saam in liefde — en
ik verleidde — en zy.... zy viel.

„'k Zwoer by God en by Zijn heilgen,
haar een duren eed van trouw:

„'k Zou haar voeren voor het outer,
als mijn welbeminde vrouw.
„'k Heb dien heilgen eed gebroken —
en ik brak heur edel hart!....
„Weldra was het wichtjen weeskind —
want de moeder stierf van smart.

„Weeskind — want mijn laffe fierheid,
zoo geprezen door de faam,
„Duchtte voor een schampren glimlach
by een vroegen vadernaam;
„Weeskind — als zijn jonge moeder,
by wier al te vroegen dood
„Niet een enkle bittre traandrup
— dan de mijne in stilte! — vloot.

„'k Heb het wichtjen op doen voeden...
als uit meêlij voor het lam.
„Niemant toch, die 't kon verraden,
uit wat bloed het oirsprong nam;
„Niemant dan zijn grijze voedster,
die reeds sidderde op mijn blik,
„En 't geheim zwoer trouw te blijven,
met ontsteltenis en schrik.

„Was het schande, dat een bastert
op zou treden aan mijn zij?
„'k Wist hoe STEENWIJCKS Jonkvrouw 't achtte — en
zie — mijn hooge bruid was zy.
„In mijn wankelmoedig harte
heerschte zy alreeds als vrouw —
„Zy stal my mijn eerste liefde
'k brak om haar mijn eerste trouw.

„Aan den boezem der boerinne,
spelende op oneedlen schoot,
„Groeide 't wicht tot kind, werd knaapjen,
en heur zorge bracht het groot.
„By mijn Lijf- en Edelknapen
werd hy ras met glans geteld,
„En ik had geen trouwer dienaar,
noch in vrede, noch op 't veld.

„Straks lag hy hier aan mijn sponde.
Zie dees uitgedorde hand —
„'t Is een drup nog van zijn tranen,
die er op dees rimplen brandt.
„Al mijn goedren zult gy erven,
luttel minder dan 't geheel —
„Maar de dierste mijner plichten
blijve uw onverdeelbaar deel.

„Als een broeder voor den broeder,
zij uw stille zorg voor hem.
„In zijn blik herdenkt ge u mijner,
en mijn stemme in zijne stem.
„Dat ik — zoo God vraagt daar boven:
„Wat is met uw kind geschied?" —
„Zonder siddring neer durf wijzen, en durf zeggen:
„Heere — ziet!...."

Trillend zonk zijn hoofd op 't kussen;
trillend zonk zijn erfzoon neer
Op de kniën aan zijn sponde....
maar geen adem zuisde er meer.
't Webbe was daar afgeweven;
hier begon een nieuwe draad.
Laat hem bidden, dat de Boze
daar geen vinger tusschen slaat.

II.

Dertien jaar was Jonker CAREL, dertien jaar,
maar stug, en stout,
En zijn hart was slechts in deemoed
jong, in trots en hoogheid oud.
Hooger dan de rots het burchtslot,
waar zijn vader oirsprong nam,
Droeg zijn trotsche borst het wapen
van zijn adelyken stam.

Maagdlyk schoon, noch minlyk wezen
bracht hem ooit de borst in gloed:
Waar vermocht hy een te vinden,
hem gelijk in glans van bloed?
Knaap noch dienstknecht trof ooit onwil
met een woord of wenk of oog:
Hoe toch kon hy tot hun staren —
zy zoo laag, en hy zoo hoog?

Slechts op éen viel soms zijn oogblik —
WYNAND was 't, zijn kamerling,
Die hem altoos moest verzellen,
waar hy stond of waar hy ging.
Die hem wekte met den morgen;
die hem diende by het maal;
Die hem naar zijn rustbed leidde,
's avonds uit de hooge zaal;

Die hem na trad op zijn schreden,
waar zijn luim hem henen bracht:
Ter kapelle als in den boomgaard,
en by wild- als vogeljacht;

Op een tocht in vreemde dreven,
of naar 't Stichtsche hofpaleis,
Waar zijn bloed den kromstaf voerde,
waar zijn bede gold als eisch.

't Was op eenen van die dagen,
dat hy keerde van het Sticht,
't Hart van stoute fierheid gloeiend,
't hoofd nog hooger opgericht,
In 't gewest van *Overijssel*,
heinde en verre, zich-alleen
D'eersten Edelman erkennend,
CAREL SCHENCK, en anders geen.

„WIJNAND — doe de tafel rechten!" —
WIJNAND ging. Der dienren stoet
Kwam den wenk des hoogen Heeren
snel en ijling te gemoet.
— „WIJNAND — dien my!" — WIJNAND diende,
tot zelfs aan het schotelrek.
— „WIJNAND — volg my!" — WIJNAND volgde
naar het eenzaam slaapvertrek.

Trotsch wierp zich Heer CAREL neder
in den vaderlyken stoel,
Die, zijn hooge fierheid streelend
en zijn aadlyk zelf-gevoel,
Met het bont blazoen bestikt was
en de Vrijheerlyke kroon,
En hy zat daar in dien zetel
als de Keizer op den throon.

Op zijn anders bleeke wangen
purpert thands het druivenbloed.

In zijn anders sombre blikken
schittert thands des nektars gloed.
— „Flux! ontschoei my, WIJNAND!" 't Andwoord
toeft. — „Versta wat ik gebied!"
't Andwoord toeft, en toornig rijst hy,
wanklend.... WIJNAND is er niet.

Maar nu treedt weer WIJNAND binnen,
wien 't gelaat van spoeden blonk,
En hy biedt den gulden beker
met zijns Heeren avonddronk.
Grimmig wordt de wijn gedronken,
en het schitterend metaal
Vliegt dan met een wilde zwaajing
rinklend langs den vloer der zaal.

— „Ben ik Heer op *Toutenburregh?*
Ben ik Heer, of ben ik 't niet?....
„Waarom laat men my dan toeven,
waar ik tweewerf zelfs gebied?....
„Zwijg! Ik wil geen woord! Ontschoei my!...."
En zijn wankelenden voet
Duwt hy ten geknielden lijfknecht,
die 't verkropt met stil gemoed.

Maar de bontgestikte rijdlaars,
van een zijden kap omzwierd,
Klemt om den gezwollen enkel,
door onwissen voet gestierd;
En van wijn en drift bevangen
heft zich CAREL, woest van ziel,
En de borst des ouden WIJNANDS
treft hy met gespoorden hiel.

WIJNAND valt — maar heft zich weder,
doodlyk bleek van lip en wang;
En hy blikt zijn Heer in de oogen,
strak, verwijtend, scherp, en lang;
Woorden trillen op zijn lippen —
maar hy spreekt met dof geluid,
En met saamgevouwen armen,
slechts een ernstig: „Schaam u!"..... uit.

— „Knecht!" knarst CAREL in zijn woede:
„Knecht!.... die woorden tot uw Heer!"
Maar met pletterenden nadruk
klinkt thands WIJNANDS „Schaam u!" weer:
„Schaam u, jonkman!...." Ga niet verder,
WIJNAND! want dat woord, die daad,
Striemen duizend geesselslagen
zijne trotschheid in 't gelaat. —

Door zijn heeten roes beneveld,
in zijn hoogheid fel gewond,
Staat Heer CAREL voor zijn zetel,
onbewust haast dat hy stond:
Alles wervelt hem voor de oogen,
gonst hem door het brein, verward —
En zijn ponjert, ijlings flikkrend,
vlijmt door 's trouwen WIJNANDS hart.

— CAIN!...." galmt het, luid en klagend;
en de dood sloot toen dien mond,
Met die vreeslyke openbaring
op zoo jammerlyk een stond.
„CAIN!" rolde 't als een donder
door zijns wilden moorders ziel,
Tot hy, met een luiden hulpgil
naast zijn offer nederviel.

III.

Ziet hem niet by lichten dage,
Toutenburghs gebogen Heer,
Als hy heentreedt in zijn halle,
duizendwerven gints en weer.
Ziet hem niet by lichten dage:
ziet hem in de stille nacht,
Als er niemant schijnt te waken
dan alleen de torenwacht.

— „Als een broeder voor den broeder,
zij uw stille zorg voor hem.
„In zijn blik herdenkt ge u mijner,
en mijn stemme in zijne stem;
„Dat ik — zoo God vraagt daar boven:
„Wat is met uw kind geschied?" —
„Zonder siddring neer mag wijzen,
en mag zeggen: „Heere — ziet!...."

Dat zuist martlend door zijn ziele,
fel en luid, als alles zwijgt,
Hy slechts, wentlend op zijn leger,
te vergeefs naar ruste hijgt.
En dan rolt weer als een donder
die niet aflaat van 't gewelf,
't Vreeselyke „Cain! Cain!"
als het andwoord van hem zelf.

Een voetval voor de Goevernante verschafte hem wel vergiffenis voor de begane misdaad, maar hy bleef steeds somber en in zich-zelf gekeerd, vol zwaarmoedige afgetrokkenheid, zoodat hy niet in staat was om zelf zijne goederen te beheeren, dat dan

ook steeds door den reeds genoemden BARTHOLOMEUS COLLEN van TWENBERGEN werd aangenomen.

Tot in Januari 1571 sleepte hy dat droevig bestaan voort, en overleed toen op zijn eenzaam kasteel, [1]) geene kinderen nalatende dan een bastert, by den naam van Jonker LODEWIJK bekend.

FREDERICK SCHENCK, intusschen sedert 13 November 1561 Bisschop — of eigendlyk, volgends FILIPS nieuwe kerkregeling, Aarts-Bisschop — van *Utrecht*, stelde zich terstond in 't bezit der nalatenschap, en gedroeg zich als eenige erfgenaam. Voor het stoffelyk overschot zijns broeders schijnt hy niet byzonderen eerbied te hebben gekoesterd, want hy gelastte JOHAN VUYST, pastoor der Sint-Niclaes, dat het lijk in het vaderlyk graf, binnen het choor aldaar, moest worden ter aarde besteld naar behooren," maar met voorafgaande byvoeging „sine magna pompa." Meer bezorgdheid toonde hy voor de erfenis, want hy gaf te gelijk den pastoor bevel om „bezit te nemen van het huis *Tautenborgh*, met allen aenklevende Erftael, en alle meubelen, goederen, cleynodiën, gelt, goet, silver, ende voort allen huysraet, kleyn ende groot," ten einde van dat alles een gerechtelyke inventaris te maken en dan „die kostelyke dingen" te doen verzegelen; ook moest de geestelyke het gezin, op den huize aanwezig, voor den nieuwen Heer in eede nemen.

Intusschen werd de Bisschop-zelf eerst in 1573 op den Overijsselschen landdag of, zooals men dat heette, ten lei, met de Overijsselsche [2]) goederen beleend. Hy verscheen nu en dan op het kasteel, en hield er dan een korter of langer verblijf, naarmate de bemoejingen des Bisdoms in die tijden van onrust zulks gedoogden. Vroeger, in een preêk over de woorden van den Euangelist: „Zy hebben alles verlaten" — had hy eens tot zijne hoorders gezegd: „Beminde Katholyken! wat hebben toch deze arme

[1]) De opgave van Heer CARELS dood, my by de bewerking van het kasteel te *Wedde* verstrekt, komt hiermede niet overeen.

[2]) Op blz. 123 staat Duitsche, dat moet natuurlyk zijn Drentsche goederen.

Galileërs verlaten?.... De een een oud scheepjen, de ander een oud vischnetjen, waarmeê zy soberlyk de kost wonnen; en nog vraagt sint PIETER: wat hem daarvoor zal geworden? — Maar heb ik geen reden om den Heer te vragen, ik, die geenszins zulke onwaardige dingen, maar de groote Heerlykheid van *Tautenburgh* verlaten heb en in dit geestelyk ambt ben getreden: wat zal my geworden?" — Hy gedacht ze zeker niet meer, toen hy zich zoo gretig toonde om die groote Heerlykheid weder te bezitten. Ook gaat hem de beschuldiging van groote gierigheid na, die door zijne verdedigers echter spaarzaamheid wordt genoemd, spaarzaamheid, uit zucht om den armen zooveel te meer weldaden te kunnen bewijzen.

Intusschen is het blijkbaar, dat hy zich een groot vermogen verzamelde. De Staten van *Utrecht* daarvan bewust, en behoefte aan gereede penningen hebbende, wendden zich daartoe tot hem. Toen hun bidden echter te vergeefsch was, namen zy hun toevlucht tot een onedel geweld; deden, zijns ondanks, een koffer openen, en lichtten daar veertig duizend gulden uit, die onheuschheid later nog eens met twintig duizend gulden aan zilver herhalende. De Bisschop was natuurlyk daarover zeer geërgerd, maar hy schijnt toch nog een onbekenden troost te hebben gehad, want toen de Heeren met hun buit vertrokken, zou hy schimpend hebben gezegd: „Daar gaan zy nu henen met den drek — maar den gouden berg hebben zy toch niet aangeroerd!"

Overigends was hy een gants niet ongeleerd man, die jegends anderen krachtig het zijne trachtte by te dragen om het ergerlyk en betreurenswaardig onzedelyk leven der geestelyken van dien tijd te keer te gaan. Hoe verregaande dat was, blijkt uit zijne eigene verordeningen op de Synode van *Utrecht*, in 1565, waarin onder anderen, deze bepalingen noodzakelyk werden gekeurd:

„Door ontelbare redenen gedrongen zijnde, ordonneeren, bevelen en gebieden wy, dat alle priesters en kerkelyke personen, die zich binnen het gewest van ons Aarts-stift van *Utrecht* bevinden, alle byzitten en huisboelinnen zullen hebben wech te zen-

den, zonder met haar, na dezen, langer te verkeeren of onder éen dak te wonen, en zulks binnen drie weken tijds na de afkondiging van dit bevel: om de eindelooze ergernissen en ontstichtingen, die daaruit oprijzen, af te snijden, en opdat de achtbaarheid der Geestelykheid, die daardoor te schande geworden is, wederom tot den ouden luister moge opluiken, en er aan Gode, die de zuiverheid liefheeft, reine offeranden mogen opgedragen worden. En wy bevelen onzen fiscalen en oficialen, ieder waar het zijn beurt is, dat zy de kerkelyke straffen, naar de uiterste gestrengheid die hun mooglyk zal zijn, tegen de ongehoorzamen te werk zullen hebben te stellen, ja al zulke strafmiddelen te bezigen, als zy zullen oordeelen, dat het allermeest zullen gevreesd worden, alles voor de vuist, en knaphandig af, zonder het gerammel en den vorm der rechtbanken, dewijl in openbare feiten geen vorm van rechten behoeft onderhouden te worden.

„Wy keuren af en verbieden, dat de jonge kerkelyke of Adelyke personen, zonder een rechtmatige en hoog dringende oirzaak, zich begeven naar de vertrekken of slaapplaatsen der nonnen; zy zullen daar niet verkeeren met te nacht of by dag te drinken en te klinken of andere ongebondenheden te bedrijven: maar zy zullen de nonnen ongemoeid laten, om heur schuldige plicht in het choor te voldoen en in alles de tucht van den kloosterregel te onderhouden. Dit verzoeken wy van een ieder, met innige genegenheid, en op de deugd der gehoorzaamheid, opdat het niet noodig zij andere middelen te werk te stellen, om dit gevaarlyk misbruik uit te roeien."

En zeker — zulke misbruiken moesten wel tot eene in 't oogloopende hoogte gestegen zijn, wanneer ze een man als Bisschop Frederick aldus ergerlyk waren geworden. Dat toch zijn eigen wandel verre van onberispelyk was, daarvan konden Ida Claessen en Anna Jansen getuigen, die den hoogen Prelaat tot minnaar hadden, en die hy na zijn dood daarvoor ook bedacht, door ze uit zijne proven, in 1588 gevestigd, elken zondag zeven en een

halven stuiver toe te leggen; een schamel vrouwken, door „zijne Genade van hare eer beroofd," genoot den zelfden onderstand, en bovendien werden er nog *f* 2088 op lijfrenten belegd, tot onderhoud van andere vrouwen, die „den Aarts-Bisschop vriendschap gedaan" hadden.

Hy overleed op den 25sten Augustus 1580, op het Kasteel te *Wijck by Duurstede*, in zeven-en-seventig jarigen ouderdom en wel van onrust zat. Hy had de Hervorming ook binnen *Utrecht* zien veld winnen, en was getuige geweest van de beroerten, in de Nederlandsche gewesten daardoor ontstaan. Stervende nam hy de woorden van den vader der Machabeën op de lippen: „Wee „my, dat ik geboren ben om de verdrukking mijns volks en „de verdelging der heilige stad te aanschouwen!"

Zijn lijk werd naar de Bisschoppelyke hoofdstad gevoerd, waar men hem in den dom ten grave wenschte te brengen. Niemant had daar tegen. De deuren van den dom, onlangs by de godsdienstberoering binnen *Utrecht* gesloten, werden dus geopend. De stoet naderde, en stapte over het puin der middeleeuwen voorby een groote menigte aanschouwers, meerendeels protestantsch of althands tot verandering van godsdienst besloten. Als zoodanig stonden mannen en vrouwen met Datheens Psalmboek in de hand, doch zwegen eerbiedig stil, totdat eindelyk het lijk van Frederick Schenck van Toutenburgh werd nedergelaten, waarmede men, naar hun inzien, tevens de oude religie begraven had; toen openden zy het boek, en zongen den honderd negen-en-twintigsten Psalm, een teeken, dat *Utrecht* voor altijd was gereformeerd geworden, en er geene missen van requiem meer te passe kwamen.[1])

Intusschen was de Toutenburgh, met de overige Overijsselsche, Drentsche en Friesche goederen reeds in 1575 door den Bisschop verhuurd geworden aan den Sekretaris van Hasselt, Jan van Wilp. De akte, daarvan op den 4en Maart beteekend, hield in, dat dit zoowel betrof bouwlanden als weilanden,

---

1) Prof. Visscher.

veenen, visscherijen, huizen, hoven, broeken en anders, niets daarvan uitgezonderd, en verder alle pachten, renten en opkomsten dier goederen, zonder bespiering of wederspraak van iemant: en zulks gedurende tien jaren, uitgezonderd de renten van *Egmond-Beierland*, *Wedde*, en *Wendischen Esschenbach*. Die huur rechtigde hem ook om zich desverkiezende metter woon te vestigen op *Toutenburgh* of op *Batingen*, met aanliggende boomgaarden, mits de Bisschop, in *Overijssel* komende, zich steeds van beide huizen zoude kunnen blijven bedienen. Wilp zou genieten alle pachten van geld, rogge, hoenders, schapen, varkens, of andere inkomsten, tot die beide huizen behoorende; collatiën van beneficiën of verzoek van leenen en erfpachten waren daaronder echter niet begrepen, en evenmin mocht hy bestaande weilanden tot bouwlanden doen maken, of boomen laten vellen.

De huur voor al dit bezit, vruchtgebruik en voordeel bedroeg jaarlyks: twee duizend gulden; twee vette ossen en een vat goede roode meiboter, en daarenboven, als voorkeur of keursnede, honderd gulden of de waarde daarvan in eetbare waren als boter, kaas, varkens, of dergelijken. Daarenboven moest hy zich ook laten welgevallen alle lasten, uitgangen, onderhoud van dijken, bruggen en wegen; „ook de beide huizen in rack en dack holden" en daarby op zich nemen „den last ende perickel van oorloch, roverye, excessiven duren tijt, ongewas, inbreucken van dyken en vloed van water", hoe zeldsaam die ook mochten zijn, uitgezonderd wanneer de beide burchten of een daarvan met geweldige hand werden vernield of verbrand.

Nadat Wilp de goederen had aanvaard, ontfing pastoor Vuyst van den Aarts-Bisschop last om al het zilverwerk, op den huize *Toutenburgh* aanwezig, bestaande in groote en kleine credentskroezen en bekers, door Heeren en Steden voormaals aan Heer Georg geschonken, zoo mede in borden en andere voorwerpen, naar *Utrecht* op te zenden.

Dit laatste was een maatregel, die voorzichtigheidshalven wel vroeger had kunnen geschieden, want reeds in 1572 had het

kasteel gevaar geloopen van ingenomen te worden door den hopman WILLEM LIEUWESSEN, die daartoe van SONOY last had bekomen. Graaf WILLEM van den BERGH echter, ook plotselyk aan den *Yssel* opgedaagd in 't belang der Staatsche party, noodzaakte den Hopman met diens wapenknechten om te vertrekken, en maakte zich by verdrag zelf meester van het huis. Naderhand ging het meermalen over, van de eene party in de andere, zoodat ook WILP luttel van zijn huurgoed genoot. Hyzelf, beschuldigd van verstandhouding met den vijand, moest zich met de vlucht naar buitenslands redden, en zijne goederen werden door de Ridderschap en steden in 1582 in beslag genomen.

Nu Bisschop FREDERICK zonder testament overleden was, beschouwden Dekenen en Kapittel der vijf Godshuizen te *Utrecht* zich als zijne geregtigde naaste erfgenamen. HENDRICK van DOMPSELER, JOHAN van WILPS borg, werd dan ook door den Vice-domdeken AUSONIUS GALEMA en eenige andere leden der Kapittels, gedeputeerden ten sterfhuize, tot betaling der verschuldigde pacht gedaagd.

De huurder-zelf deed zich echter voor zijn borg hooren, en andwoordde op den gedanen eisch, dat de Aartsbisschop sedert vele jaren grootelyks was voorzien geweest van tijdelyke goederen, en tot eenige erfgenamen had nagelaten CHRISTOFFEL SCHENK en JOACHIM en STEVEN van den BOETSELAAR, dochters kinderen van des overledenen oom. De gerechte van *Utrecht* erkende ten volle het geldige dier terechtwijzing, en ontzegde, by vonnis van 27 Juny 1581, den Geestelyken hun eisch. Aanvankelyk, en vrij lang vervolgends ook, hielden dezen zich doof, terwijl bovendien de bastert FREDERICK SCHENCK en zijne zuster, gehuwd met JACOB TYMANSZOON, zich mede in 't bezit van een gedeelte der nalatenschap huns vaders en schoonvaders hadden gesteld. Wederom volgde een vonnis van den gerechte, waarby zy allen werden gelast te ontruimen en over te leveren wat hun niet toekwam, en het Hof van *Utrecht* bevestigde dat op den 31sten July 1585

Niettegenstaande de BOETSELAERS aldus als de eenige wettige erfgenamen werden erkend, hadden zy toch groote moeite om zich in hunne rechten te doen gelden. De pachters dier goederen in *Friesland*, *Drenthe* en *Overijssel* moesten veelal met geweld tot de ontruiming worden gedwongen. Een hunner, JOHAN van den CLOOSTER, dreef de onbeschoftheid zoo ver, dat hy het door hem bewoonde *Batingen*, van 1580 tot 1601, alzoo gedurende een-en-twintig jaren, bleef inhouden, en toen het eerst voor Graaf WILLEM LODEWIJKS krijgsvolk ontruimde.

JOACHIM, STEVEN en OSWALD van den BOETSELAER, zich verstaan hebbende met CHRISTOFFEL SCHENK, Pandheer op *Schuilenburgh*, schijnen nu rustig in het bezit der hun toegewezen goederen gebleven te zijn. In 1630 werd hun dat echter wederom betwist. Uit *Gend* in *Vlaanderen* daagde toen Vrouwe LEVINA SCHENCK, weduwe van Heer ADRIAEN van MANGELAER op, en beweerde een dochter te zijn van JOHAN SCHENCK, zoon van Heer GEORG, uit diens tweede huwelyk met JOHANNA van EGMOND. JOHAN SCHENCK zou de Spaansche zijde gekozen en alzoo in de zuidelyke *Nederlanden* verblijf gehouden hebben. Daar was hy, te *Gend*, in tweeden echt getreden met PASCHINA DEECKENS, die hem een zoon en een dochter schonk, JOOST en LEVINA. In 1615, tijdens het bestand, was deze jonkman zelf naar *Overijssel* gereisd, ten einde zijn goed recht te bewijzen, en de zaak in der minne op *Toutenburgh* met de BOETSELAERS te schikken. In hoeverre dat ook was geschied, zou wel voor eeuwig een geheim blijven: den uchtend na zijn vertrek van daar, lag zijn bloedend lijk niet verre van het kasteel, en toen men het dus vond en onderzocht, waren de papieren, die hy by zich droeg, in stukken gescheurd.

Over dien raadselachtigen moord, die tot de vreeselykste verdenking aanleiding moest geven, is nimmer eenig licht opgegaan.

LEVINA SCHENCK rekende zich dus de gerechtigde tot voortzetting der aanspraak, en zy toog naar *Vollenhoven*. Zy deed hare aankomst aldaar echter nog eerst vooraf gaan door een Deductie,

later gevolgd door een Appendix en nader advertissement van rechten, waarby zy, voor zooveel het geneälogisch gedeelte betrof, werd geholpen door JEAN de CARPENTIER en voor het rechtskundige door prof. VAN TIENEN. Daarin werd, zoowel door getuigenis van nog levende personen als met aanhalingen uit schrijvers van naam, bewezen: dat de Stadhouder SCHENCK gesproten was van JOHAN SCHENCK en LUDOMILLA van SCHLEINITZ, en dat JURRIAEN of GEORGE SCHENCK uit zijnen tweeden echt verwekt had drie zonen: CAREL en JURRIAAN, beiden ongehuwd en zonder wettige nakomelingen overleden; en JOHAN SCHENCK, die in tweede huwelyk had nagelaten JOOST SCHENCK, in 1615 by *Toutenburgh* vermoord, FRANCINA SCHENCK, getrouwd met DANIËL van ACKE, en LEVINA, gehuwd aan ADRIAEN de MANGELAER, by wien zy verkreeg ADRIAEN, JOHAN en JURRIAEN de MANGELAER, met den toenaam SCHENCK.

De BOETSELAERS dienden zich steeds van de pen des bekenden rechtsgeleerden ANDRIES WINHOFF, en grondden hun recht op de volgende afkomst. De nagelaten broeder van den Stadhouder SCHENCK was WILLEM de jongere, Vrijheer van *Toutenburgh*, Heer te *Korteplan*, Overste kommandant van *Steenwijck*, in dienst der Borgondische regeering. Hy was gehuwd met MARGARETA, Gravin van REBBERSRUIT, uit welk huwelyk geboren werd ANNA SCHENCK, die trouwde met RUTGER van den BOETSELAER, Rechter der Hoogheid *Wisch*, *Verseveld* en *Silwolde*. Uit dezen echt werden geboren JOACHIM, STEVEN, en OSWALD, hier boven genoemd.

Ofschoon er van de zijde der MANGELAERS herhaalde instantiën werden gedaan, bleef de zaak hangende tot in 1669, toen zy de BOETSELAERS met meerder aandrang aangrepen. Nu verscheen er ook van de laatsten een Memorie, getyteld: Solide en Waerachtige Demonstratie — dienende tot straffe van seeckere fameuse ende caluminante deductie — op den naem van eenige Vagabunden ende Bedriegers, sich noemende MANGELAERS, met den toenaem van SCHENCK;" een pamflet, waarin zy breedvoerig de mid-

delen van bedrog betoogden, door hunne tegenparty gebezigd, om zich als afstammelingen van den Schencken-stam te willen laten gelden.

De Mangelaers zwegen daarop natuurlyk niet, maar — de Boetselaers waren hen in aanzien en vermogen boven het hoofd gewassen, en in 't bezit der goederen, zoodat zy zonder al te bezwarende nadeelen den loop van het rechtsgeding aanvankelyk rustig konden aanzien. Dat was niet het geval met de Mangelaers: dezer middelen gedoogden niet om de kosten der procedure hunner zijds te dragen, en hun verzoek aan de Ridderschap en Steden, om een advokaat te mogen erlangen op kosten des lands, werd van de hand gewezen.

De Boetselaers daagden hen toen zoo wel voor de Hoven van *Friesland* en *Utrecht* als het Schoutengericht van *Vollenhoven*, en een vonnis van bannissement volgde daar op.

Ofschoon nu het proces — dat gerekend wordt tot de merkwaardigste rechtsgevallen in ons vaderland te behooren [1]) — op deze wijze bleef steken, beschouwden de Ridderschap en Steden van *Overijssel* het recht der Mangelaers niet gants ongegrond. Dit blijkt daaruit, dat zy, hoewel ongenegen om den vreemdelingen op 's lands kosten een advokaat te verschaffen, toch de Boetselaers by expresse resolutie aanmaanden, om de zaak met hunne mededingers te schikken.

De Schencksche goederen nu aan de Boetselaers gebleven zijnde, zoo kwam de *Toutenburgh* onder anderen aan Steven van den Boetselaer, zoon van Rutger. Hy huwde met Ermgarde van Wytenhorst, en liet by zijn dood het kasteel aan zijn zoon Rutger na.

Byzonderheden vallen er thands van den *Toutenburgh* niet meer te verhalen, en wat my overblijft is nog, met geringe uitzondering, slechts alleen het geven eener naamlijst van hen, die er de bezitters van zijn geweest tot op het oogenblik zijner vernietiging.

---

[1]) Robide v. d. Aa.

Rutger van den Boetselaer had geen zoons; zijne echtgenote, Beatrijs Mulert, schonk hem slechts eene dochter, Ernestina, die vervolgends huwde met Frederick Adolf van Rheede van Amerongen. Deze, een zoon van Godard van Rheede, Heer van *Amerongen* en *Ginckel*, en van Anna van den Boetselaer van Toutenburgh, was Kanunnik van den Dom te *Utrecht*, en Kornet in Staatsche dienst. Hy overleed reeds op den 18en Juny 1638, in den nog jeugdigen ouderdom van vier-en-twintig jaren, zijner weduwe geene kinderen nalatende. Zy trad reeds ten volgenden jare wederom in den echt, en wel met Anthonie van Haersolte, Heer van *Paesloo*, *Hoogerbeck*, *Harxen*, en *Egede*, [1]) Kolonel-luitenant en Kommissaris-generaal der Militie in dienst van den staat, wiens dood haar in 1670 ten tweedemaal weduwe maakte.

Volgends mutueel testament van 1667 werd hun oudste zoon Zweder bezitter van den *Toutenburgh*, met al de begraafplaatsen in de groote kerk van *Vollenhoven*, de saalstede *Paesloo*, en verdere goederen, in het drostambt *Vollenhoven* en de Heerlykheid *Kuinre* gelegen.

Vrouwe Ernestina had de grievende droefheid ook dezen haren zoon, die reeds in 1674 overleed, te overleven. Zijn broeder Rutger van Haersolte erfde daarop den *Toutenburgh*, en was, door vroeger erfrecht, tevens Heer van *Haerst* en *Paesloo*. Vrouwe Ernestina daalde eerst in Mei 1686 ten grave.

Rutger van Haersolte stierf in 1703, en liet *Toutenburgh* en *Paesloo* aan zijn zoon Ernst na, die het kasteel in 1712 als riddermatig goed bezat.

Met de zonen van den eersten Rutger ging het als met die van den eersten Zweder: Ernst overleed kinderloos, en liet

---

[1]) Vermoedelyk was hy een zoon van Zweder van Haersolte, Heer van *Haerst*, *Harxen*, en *Zwaluwenborgh*, die in 1621 Landrentmeester, en in 1639 Drost van *Salland* geweest is; een man van veel invloed, die in 1644 overleed. — Robidé v. d. Aa, wiens bydrage over *Toutenburgh* my mede van zeer veel nut is geweest.

zijne bezittingen aan zijn broeder RUTGER ZWEER van HAERSOLTE na. Dat die goederen in dezen tijd nog altoos van eenige beteekenis waren, blijkt daaruit, dat zy in 1726 een zuiver inkomen van vier-en-twintig honderd gulden opleverden. RUTGER ZWEER bezat ze tot aan zijn overlijden, dat in 1744 plaats vond, waarop zijn zoon RUTGER Heer van *Haerst*, *Toutenburgh* en *Paesloo* werd.

RUTGER van HAERSOLTE, op den huize *Haerst* wonende — waar hy in 1782 overleed — stelde daarom minder prijs op het bezit van den *Toutenburgh*, dien hy dan ook verkocht aan ARENT, Baron SLOET tot TWEE-NYENHUIZEN, Landdrost van *Salland*, ofschoon hy tot dien verkoop misschien niet bevoegd is geweest, daar het kasteel, zoowel als *Haerst*, met fideicommis bezwaard was.

Baron SLOET had in tweeden echt Vrouwe JOHANNA PHILIPPINA van DEDEM VAN DE GELDER, die hem overleefde, en zich daarna in huwelyk begaf met WILLEM DE LILLE, Prezident van den Etstoel of het Gerechtshof te *Assen*.

Deze man schijnt luttel prijs te hebben gesteld op het bezit van een kasteel, welks naam in zoo naauw verband stond met een geslacht, zoo bekend in onze historie; misschien was te dier tijd ook de prijs van het puin gestegen; hoe het zij — DE LILLE deed er in het begin dezer eeuw den moker aan leggen, en het schoone gebouw, dat, blijkends de daarvan bestaande afbeeldingen, byzonder uitmuntte door groote eenheid van stijl, terwijl het inwendig prachtig was vercierd door het kostbaar tapijtwerk, waarmeê de muren van verschillende vertrekken waren behangen, en door een aantal schilderstukken, onderging het lot van zoo velen, aan den houweel der sloopers ter buit gegeven — het zonk in puin.

De oude Skald had hierby zijn lied kunnen zingen:

In logge klompen
  Valt de ijzren steen;

Het stof der eeuwen
Waait wervlend heen.
De geesten zwerven
In droefheid af
Van hun ontheiligd,
Geschonden graf.

De vlinders fladdren
De distlen rond,
Aan 't puin ontwassen
Op d' ouden grond.
De kleine vogel,
Gekweekt in 't nest
Des hoogen torens
Van de ouden vest,
Dwaalt in 't geboomte,
Van kruin tot kruin —
En klagend kwelen
Omruischt het puin.

Te midden van dien jammerlyken arbeid openbaarde zich plotselyk een schouwspel, dat de werklieden onwillekeurig huiveren deed, en menig hunner een siddering door de leden joeg. Terwijl men in tegenwoordigheid van den kleinzoon van Baron ARENT, den jongen Baron WILLEM JOHAN PHILIP SLOET van TOUTENBURGH, bezig was met het omverhalen van een der muren, vond men daarin onverwacht drie nissen, en in die nissen — duidelyk herkenbare sporen van menschelyke geraamten. De nissen waren zoodanig ingericht, dat de lijken in eene liggende houding daarin moesten geplaatst worden. Veelvuldig waren de gissingen, ter opheldering van dit ontzetting barend geheim gefluisterd; natuurlyk allen onvoldoende: het blijft een dier sombere raadselen van het verledene, wie geen toekomst ooit in staat zal zijn om op te lossen.

Wie thands de schoone dreven bezoekt van het aanzienlyk landgoed *Old-Ruitenburg*, vindt te midden daarvan, tusschen hoog geboomte, en zich spiegelende in een waterplasch, de nederige maar schilderachtige bouwvallen van een poort en twee ronde torens: dat zijn de eenige overblijfselen der trotsche stichting van Georg Schenck, den beroemden Stadhouder van *Overijssel*.

HET JACHTSLOT TEYLINGEN.

K. F. Bombled del.

Koninkl. lith. v. C. W. Mieling te 's Hage

HET JACHTSLOT TEYLINGEN.

HET JACHTSLOT TEYLINGEN.

Ik voer u voor een breede burchtslotgracht,
Wier rimplend blaauw van uit de diepe kil
Het blaauw des hemels vriendlyk tegenlacht
Als was ze erkentlyk voor die kleurgift. Stil
En ernstig, als in mijmerenden droom,
Schaart zich het oud geboomte in dichten stoet
Rondom den plasch, haast tot den ruigen zoom.
Het vochtig mosch omkleedt den zwaren voet,
En om de takken weeft het ijl geblaârt
Dat blinkend waas van purper en van goud,
Waarmeê zich 't najaar avondrood verklaart
Des wech gestorven zomers.
Minder stout,
Maar even rijk, en teerder nog wellicht
Van kleur, weerspiegelt zich aan de overzij
Het geel en pluimig rietbosch, hoog en dicht
Gewassen, of 't by zwellend watertij
Den breeden voet van 't statige kasteel
Beschermen wilde, dat met voorburcht, poort,
En dubble brug en hoog omwald rondeel,
Daar in den glans van 't najaarszonlicht gloort.

De roode muren rijzen uit den krans
Van 't herfstgroen hoog maar vriendlyk ernstig op;
En krachtig teeknen gevel, spits en trans
Zich tegen 't week azuur; en op den top
Des torens blinkt de gulden weerhaan ver
In 't rond, als waar' hy tintelende ster.
En over heel het heerlyk landschap heen:
Door 't bruinend loover; om den rooden steen;
Langs 't diep azuur, en over 't spieglend nat,
Spreidt zich dat onuitspreeklyk rustig, dat
De herfstdag soms, als zichtbre luchtmuziek,
Rond ademt en doet drupplen van zijn wiek.

't Is 't jachtslot *Teylingen*, dat eeuwen reeds
Dus met het landschap éen geweest is, éen,
Als met den groenen terp de tombesteen.
Zelf is 't ook tombesteen des liefs en leeds,
Van Teylingens geslacht.

Ja, dat was het eenmaal; en toen gold het meer dan jachtslot: toen was het de stamburcht van dat roemruchtig Geslacht, dat, door een jongeren zoon uit het Huis van Holland gesproten, zelf op zijn beurt een jongeren telg schonk, om den schoonen naam en het Edel bloed der Brederodes in stand te doen blijven. [1])

Ik heb u Syvaert, den Stamheer dezes Huizes, niet meer te herinneren: gy kent hem nog van zijn oude burcht in *Kennemerland.* [2]) Van zijne twee zonen, Diedryc en Symon, volgde de

[1]) Dat Syvaert twee zonen had, Diedryc van Brederode en Simon van Teylingen, zooals Joannes de *Leydis* verhaalt, is zeer wel mooglyk. Buiten twijfel mag het echter worden gesteld, dat de eerste Brederodes vóor de helft der dertiende eeuw waren uitgestorven. Dat Diedryc van Teylingen, zoon des eersten Willems van Teylingen, toen met de Brederodensche goederen is begiftigd, is niet zoo gants onwaarschijnlyk.

[2]) Eerste Serie. Dl. I. 50.

eerste hem in de Heerlykheid *Brederode* , de andere in die van *Teylingen.*

Toen de laatste zich hier vestigde, had de landstreek wel een eenigzins ander voorkomen. Het thands reeds zoo ingekorte Haarlemmer hout schijnt toen nog wel tot aan *Noordwijc* gereikt te hebben, maar de sedert hier en daar afgezande en nog afgezand wordende duingrond was reeds van toen af het voorwerp van bezorgdheid, en de beplanting der duinen tegen het verstuiven een maatregel van orde. Reeds verhieven zich in die grijze oudheid meer burchten en kasteelen in den omtrek, en van *Leyden* af, tot *Haerlem* toe en hooger op, was het land daarmede als bezaaid. Daarvan mogen getuigen de nu nog hier en daar verspreide overblijfselen en de geschiedboeken van den voormaligen tijd. Wat al bedrijvigheid, wat al leven heerschte er toen reeds in dit oord, dat, ofschoon naar eene andere orde van zaken ingericht, daarom niet minder woelig en grootsch was. [1])

De geschiedenis der eerste Heeren uit het Geslacht der Teylingen, levert echter luttel meer dan eene dorre genealogie.

Symon, die als jongste broeder de Heerlykheid *Teylingen* zal verkregen hebben, trad in den echt met Heer Jans dochter van Altena, die hem twee kinderen schonk, waarvan de eene, een dochter, huwde met Henric van Bosinchem, terwijl de andere, een zoon, Geraert van Teylingen, hem in zijne bezittingen opvolgde.

Geraert van Teylingen, gehuwd met eene dochter van Heer Jan (den Tweede) van Arckel, overleed in 1100, en liet een zoon na, die mede den naam van Geraert droeg, en met de Brederodes, de Arckels, de Heusdens, de Altenaas en anderen onder den voornaamsten Adel van *Holland* werd geteld.

Hy verbond zich in den echt met de Erfdochter des Heeren van der Lecke, en bracht daarmede ook de Heerlykheid van dien naam in zijn Geslacht. Zijne echtgenote schonk hem een zoon,

---

[1]) Mr. Verbrugge.

HUGO, op wien in 1164, GERAERTS sterfjaar, het aanzien des Huizes overging.

Als een fier en machtig Ridder zegelde Heer HUGO te paard, en voerde, als teeken zijner hooge afkomst, in zijn blazoen den keelen liebaart van HOLLAND, gebroken met den barensteel van lazuur. Uit zijn huwelyk met Heer DANIËLS dochter van de MERWEDE werden hem drie zonen geboren: WILLEM, SYMON, en FLORIS. Heer SYMON, die zich de gulden spooren aan de hielen zag gespen, huwde met eene Jonkvrouwe van CULEMBORCH, en liet by zijn overlijden slechts een dochter na, ADA van TEYLINGEN, die in 1316, hoog bejaard, in de adelyke abdy van RIJNSBURCH den staf als Abdisse ontfing, maar ook in het zelfde jaar overleed. FLORIS, die zich met eene Jonkvrouwe van POELGEEST verbond, ontfing het huis en de Ridderlyke hofstede van *Tol*, met omstreeks vijftig morgen lands daaraan verbonden, gelegen in de lage Waard, by *Leyden*. Aldus werd hy de stamheer van het Geslacht van TOL, dat het wapen der TEYLINGEN bleef voeren, maar gebroken met blokjens van keel rondom den liebaart.

WILLEM van TEYLINGEN, de oudste zoon, erfde by doode zijns vaders, in 1172, de goederen van *Teylingen* en van der *Lecke*. Hy huwde met Jonkvrouwe ELWYNE van EGMOND, dochter van dien gevreesden Heer WOUTER, die den bynaam van den Kwade voerde. Even als zijn oom SYMON behoorde hy niet slechts tot de Edelen, maar ook tot de Ridderen des Graafschaps van *Holland*, en by de onlusten, die het Graafschap na des Zevenden DIEDRYCS overlijden beroerden, hield hy de zijde van den wettigen Landsheere, Grave WILLEM. Deze stelde hem, nevens FILIPS van WASSENAER en den Heer van EGMOND, tot Bevelhebber der Rijnlanders aan. In 1304 had er een scherp treffen met de party van Graaf LODEWIJK van LOON plaats, niet verre van de stad *Leyden*, by de Heymens-brug, die ongelukkig niet in den besten toestand verkeerde. Over-belast door het gewicht eener dichte massa zwaargewapenden, stortte zy in, en maakte de strijders, die daarby in verwarring te water geraakten, weerloos. Ook

Heer WILLEM bevond zich te midden van dat dubbel gevaar, en zijne redding voerde tot krijgsgevangenschap, waaruit hy niet, dan tegen betaling van een zwaar losgeld, ontkwam.

Vrouwe ELWYNE schonk haren echtgenoot twee kinderen, beiden zoons, waarvan de oudste, WILLEM, zijn vader by diens dood, in 1244, opvolgde, terwijl de jongste, DIEDRYC, in 1226 als Drossaat voorkomt. [1]) Beiden waren, even als hun vader, ten Hove zeer gezien, en hun naam komt dikwerf op de Grafelyke gunstbrieven onder de eerste Edele getuigen voor. Heer DIEDRYC de Drossaat bezat — of bouwde wellicht — het kasteel *Teylingen* by *Warmond* (in de vijftiende eeuw *Oud-Teylingen*, en sedert 1511, naar de opvolgende LOCHORSTEN, *Lockhorst* geheeten) en in hem bloeide de stam der TEYLINGEN, ofschoon niet altoos met den zelfden roem, voort.

Heer WILLEM van TEYLINGEN, Ridder, Heer van *Teylingen* en van der LECKE, huwde voor de eerste maal met Jonkvrouw GEERTRUYDE, Heer HERMANS dochter van WOERDEN, die hem slechts één kind, een dochter schonk, CATHERYNE genaamd. Zijne tweede gemalin, Vrouwe ODA, overleefde hem als kinderlooze weduwe, toen hy in January 1224 overleed, den Kloostere van *Egmond* vijftien stuivers besproken hebbende voor het heil zijner ziele.

Toen viel *Teylingen*, by ontstentenis van een wettig mans oir, naar leenrecht aan de Graaflykheid te rug. Maar Jonkvrouwe CATHERYNE, van wier uitnemende schoonheid een roep uitging in het land, was inmiddels gehuwd met Heer AELBRECHT van VOORNE, Burchtgraaf van *Zeeland*. In 1287 ontviel haar heur echtgenoot door den dood, en was zy weduwe, gelijk hare moeder; toen begiftigde Graaf FLORIS de Vijfde haar met de schoone

[1]) Het is deze DIEDRYC, de Drossaat, Baliuw, of Opper-rechter van *Holland*, die dan het leen der uitgestorven BREDERODES zou hebben ontfangen en den naam des Geslachts voortgezet. Welke bezwaren zich hiertegen echter opdoen, heeft vooral de Baron d'YVOY uiteengezet in SCHELTEMAAS Oud en Nieuw. II. 60.

burcht in de liefelyke dreven van *Sassenheim* en al wat daartoe behoorde, voor geheel heur leven lang.

In de eerste helft der volgende eeuw werd de betrekking van Spijsbezorger, in de bloeiende abdy der Benediktyners te *Egmond*, door een geleerden monnik, Heer Willem, bekleed. Deze rechtschapen man was om zijne geleerdheid in aanzien en met vele zaken bekend. Niemant was daardoor beter gerechtigd tot het schrijven eener kronyke van de voorvallen zijns tijds dan hy. Hy verrijkte dan ook, tot groot voordeel voor het nageslacht, de reeds zoo rijke kloosterboekery met een door hem vervaardigd Chronicon. Maar toen hy daaraan in het jaar 1322 nog te schrijven zat, en by de gebeurtenissen van anno CIↃ.CC.LXXXII ook den dood des Burchtgraven van *Zeeland* vermeldde en van diens weduwe sprak, kon hy niet laten nôg van haar te getuigen: „pulcherrimae videlicet Dominae." Toch was zy toen een zeer bejaarde vrouwe — die den Grave van *Holland* een zoon geschonken had.

Zy overleed in 1328, en *Teylingen* kwam daarmede weder in 's Graven handen.

Graaf Willem de Vierde, de Oorlogsman, verlijdde er in 1339 Heer Simon van Benthem mede, by dezen leenbrief:

> Willem, grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant, maken cond aan allen luyden, dat wy ghegheven hebben ende gheven Haren Symon van Benthem, onsen trouwen Ridder, ende Ver [1]) Agniese, Heren Dirck Boeckels dochter van Rotterdamme, zynen wyve, om menighen trouwen dienst, die hoor vorders onsen vorderen ghedaan hebben, ende Heeren Simon voorschreven ons noch doen mach, onse huys te Teylinghen met ses morghen landts, luttel min oft meer, legghende by den voorschreven huyse; ende die ambachten van Voorhoute ende van Lisse, met al sulcken dienst,

1) Vrouwe.

als de luyden van den voorschreven ambochten schuldigh zijn den huyse van Teylinghen, ende die gherechten van die twee ambochten voorschreven, als anders Ambochts-Heeren hebben in Noort-Hollandt; ende L [1]) ponden Hollandts syaers, uytte onse renten in Lisse ende Voorhoute, ende wat onse renten aldaer beter zijn dan die L ponden Hollandts elcx jaers, die willen wi. dat onsen Rentmeester van Noord-Hollandt ontfaen ende opheffe tonser behoef, wilc huys, landt, ambochten, dienst, gherichten, ende rente voorschreven Heere Symon van Benthem, ende Ver Agniese, zijn wyve voorschreven, houden sullen van ons ende onse nacomelingen te leene, alsoo langhe, als si beyde leven, jof die eene van hem tween, sonder arghelist. Ghegheven tote Valenchijn, des Vridaghes nae Kers-dach, int jaer ons Heeren XIII^c. ende negen en dortich."

Vervolgends blijkt het in 't bezit te zijn geweest van Heer Willem van Wateringhen, Ridder.

Na het uitbarsten der staatkundige verdeeldheden onder Vrouwe Margareta en haren zoon Willem, wiens heerschzucht te ongeduldig was om den afstand of den dood zijner moeder te verbeiden, eer hy voor vast den voet kon zetten op de trappen des Gravenzetels van *Holland*, geraakte menige burcht in het gewest te gronde. Dat was nu wel niet het geval met *Teylingen*, maar de oorlog bracht het toch in andere handen. Het schijnt dat Heer Albrecht van Wateringhen, een bloedmaag van dien Geraert, die onder des waanzinnigen Hertogs dolk gevallen was, met hulpe van Foycken Willemsen, Symon Naghel, en Bartholomeus, bastert van Wateringhen, zich van het kasteel heeft meester gemaakt; niet voor zich, maar ten behoeve van Heer Willem van Wateringhen, Heer van *Teylingen*, die zich toen in zijns vijands banden bevond. Om het bezit veiliger te bestendigen gingen zy tot een maatregel over, die in zulke tijden meer-

1) Vijftig.

malen genomen werd, en vonden goed, om het in 1359 als een open huis op te dragen aan Hertog Aelbrecht van Beieren, destijds Ruwaard van *Holland*. Daarvan bezorgden zy den 22en Maart in *'s Gravenhage* dit geschrift:

„Allen den ghenen die desen brief sullen sien jof hooren, hoe dat ick Albrecht van Wateringhen condt ende kenlick make, dat ick opghedragen ende in zijnen handen gegeven hebbe mynen lieven Heere, Hertoghe Albrecht van Beyeren, Ruwaardt van Henegowe ende van Hollandt, dat huys te Teylinghen; ende wy Albrecht voorschreven, Foycken Willemsz. Simon Naghel, Bartolomeus, Bastart van Wateringhe, doen condt, ghelyen midts desen brieve, dat wy dat huys ende Burch te Teylinghe voorschreven ontfangen hebben van onsen lieve Heere, Hertoghe Albrecht voornoemd, te behoeden ende te bewaren tot onsen lieves Heeren behoef ende te zyne oirbaer, ende daer op nyegheman te ontfaen, noch te comen te laten van ons liefs Heeren wederpartie: maer worde eenich der vrienden onses lieves Heeren voorschreven belast, dat hy dat huys noed hadde, die souden wy inlaten om te beschudden nae onser macht. Waer oock dat sake, dat onse lieve Heere voorschreven des huys nood hadde hem selven mede te behelpen tegens zynen vyanden, so soude hy daer op leggen moghen gelijcke knapen, daer wy onsen lieven Heere selve bekostighen zoude ende quyten. Ende soo wanneer Heer Willem van Wateringhe vry werden mach van ghevanghenisse ende sekertheyt, ende comt vry op zyne voeten, so sullen wy van dese beloftenisse quijt wesen, ende Heer Willem sal comen op sijn Huys voorschreven in allen rechten ende manieren als hy was eer hy ghevangen werde. Ende want wy alle voorschreven Puncten ende Voorwaerden ghelooven, ende voor seker hebben wettelick ende wel te houden onsen lieven Heere voorschreven, soo hebben wy Albrecht, Foyken, ende Simon voor ons ende voor Bartolemeus voorschreven, want hy gheenen

Zeghel en hevet, om bede wille desen Brief bezeghelt met onsen Zeghel. Ghegheven in den Haghe des vrijdaechs nae Sinte Geerden dach, int Jaer ons Heeren duysent ccc.lvij."

Of dat nu is geschied, en of de gevangen Ridder weder in vrijheid van zijn huis heeft gebruik gemaakt, kan ik niet beslissen. Blijkbaar, hetzij dan langs welken weg, werd *Teylingen* weldra als een jachtslot voor goed aan de Graaflykheid gehecht, en aldus vinden wy het in 1376 bewoond door den Houtvester der waranden en wildernissen van *Holland* — en wy herkennen in hem Foicken Willemsen, wien de Graaf-Hertog gewis op deze wijze voor zijn betoonde diensten heeft willen beloonen.

Voor het Houtvesterschap was het huis by uitnemendheid goed gelegen: niet verre van *Hollands* duinen, en te midden van het eerbiedwaardig woud, dat zich nog, met minder of meer verbreiding, uitstrekte van *Hollands* zuidelyken hoek tot achter de banne van het verre noordwaart gelegen *Scoorle.* Vooral in de streken rondom de burcht had dat woud een stout en majestueus voorkomen. Ruim twee eeuwen later herinnerden zich nog ouden van dagen, dat het zware geboomte er „so overvloedich, dicht ende dick gheweest is, datmen daervan conde comen over de Boomen ende deur de Tacken, sonder ter aerden af te stygen, eene sparre, om somwijlen van den eenen boom te schieten op den anderen, te hulpe ghenomen, tot aen de Stadt van *Haerlem.*"

In den lommer dier trotsche eiken, prachtige beuken, statige esschen, vriendelyke berken, en tusschen hazelaar en allerlei struikgewas, tierde daar het wild in overvloed: niet alleen hazen en konijnen, maar ook vossen en herten, en hier en daar nog een woudstier. Evenmin was er gebrek aan reigersoorten, die in de hooge boomtoppen nestelden, en waarop de Edelen zoo gaarne jacht maakten.

Geen wonder derhalven, dat de Landvorsten *Teylingen* nu tot een jachtslot inrichtten, en er zich dikwerf ophielden „als sy haer selven wilden verlustigen ende vermaken met de oeffeninghe

des Jaghts." Ook den Edelen van Grafelyken bloede en anderen was het gegund, om in die schoone woudstreek te vliegen metten vogelen: de valkenjacht te drijven. Dan schalde het in het ronde van horenklank en rosgetrappel en hondgeblaf, en van het luid geruchte, door een breeden jachtstoet verwekt, en schrikten er de vrome „clusenaersters" uit hare devote ruste. Zoo hadt ge er in 1369 Jan van Bloys kunnen vinden, vliegende en jagende met Mevrouwe van Holland, die hem te *Rijnsburcht* genoodigd had. Wanneer de Edelen den dag in de wildernis, gelijk men de woudstreek noemde, wilden doorbrengen, dan genoten zy dáar ook het middagmaal, dat hun uit *Rijnsburcht* werd nagezonden, terwijl de wijn uit *Leyden* werd gehaald. Met het vallen van den avond trokken zy naar deze stad, of naar *Rijnsburcht* of *Noordwijc*, of zy begaven zich naar het jachtslot, en brachten daar de nacht door; zeker op *Teylingen* stiller dan te *Rijnsburcht*, waar ge u de avonden van dansen en banketteeren nog wel herinnert, waarmeê een der Heeren van ter *Goude* zooveel ophad. [1])

Foicken Willemsen, die gewis meermalen zulke schitterende jachtpartijen bywoonde, nam zijn gants niet gering geacht ambt waar tot in 1380, toen hy er in werd opgevolgd door Heer Bartholomeus van Raephorst, een edel Ridder, die zijne spooren reeds verdiend had voor *Adingen* (*Enghien*) in 1367, en die in 1399 nog even fier met den Hertog ten Friezen trok. Hy had toen het houtvesterschap reeds lang nedergelegd, namendlyk in 1386, na het alzoo zes jaren te hebben bekleed.

Toen betrok een Zeeuwsch Edelman den *Teylingen* metter woon: Heer Willeman van Weldamme, een Schouwenaar, en zoon waarschijnlyk van dien Heer Ogier, die Rentmeester-generaal van *Zeeland* beooster *Schelde* was. Naastdenkelyk heeft hy de waardigheid van Houtvester bekleed tot omstreeks 1392, waarna hy, in het jaar 1395, tot Baliuw van *Aemstel-* en *Waterland* werd benoemd.

---

[1]) Zie hiervan Dl. I.

Hollands wildernissen kwamen toen onder opzicht van Heer JOHAN van CROONENBURCH, een Kennemer Edelman, die omstreeks Paschen van 1394 eerst vervangen werd door zijn landgenoot, Heer COEN CUSER van OISTERWIJC, voor den tijd van drie jaren en daarna tot weder opzeggends, volgends bepaalde voorwaarden, die zy onderling met elkander hadden goedgevonden en vastgesteld, op zondag na Sint-Lucien 1393. In 1396 blijkt hy tevens geweest te zijn „bewaarder van het Reygersbosch tot *Blindelmeerbrouck.*"

Hem volgde in het jaar 1397 Heer WILLEM SYMENSZ, van wien overigends geene byzonderheden bekend zijn.

Daarna werd Heer JAN van HAEMSTEDE met het ambt van Houtvester, en derhalven ook het recht der bewoning van het jachtslot beleend, met de som van drie duizend vijf honderd negen-en-seventig pond, dertien stuivers, en elf penningen.

Op den 17en Mei 1403 kwam er weder verandering. HENRIC van der WOORDT „verkreeg toen tselve officie, eerst van dien tijt af tot den xiij Febr. daer aen volghende; ende daer nae dry Jaren lanck, ende voorts gheduyrende ten wedersegghen, midts betalende in handen vanden voorschreven Heer JAN de somme van iijM. vc. lxxix. Ponden, xiij. st. XJ. pen. den Nieuwen Hollantschen Schildt voor een Pondt gherekent; ende tselve te besitten tot dat hy van de selve Somme voldaen soude zijn: daer op zijn ghevolcht Brieven van Confirmatie van Hartoghe WILLEM soo van date den xvij Mey xiiijc. iij. als van den x. November xiiijc. iiij."

Zes jaren later was Heer HENRIC dezer waereld overleden, want toen werd zyner weduwe „Joffrou BEATRIS" eene „alimentatie" toegelegd van honderd Fransche kroonen 's jaars, welke ondersteuning, waarvan de termijn van uitbetaling op Sint-Maarten in den winter bepaald was, tot wederzeggens werd verleend.

Of zy nu nog korten tijd de eerste Houtvesterinne, en als zoodanig de voorgangster der latere, evenzeer beklaagbare als beroemde, bekleederesse dier waardigheid is geweest, kan niet met

zekerheid worden gemeld, zoo min als het tegendeel. In elk geval bestaat de mooglykheid, want met name komt er vooreerst geen Houtvester weder voor, dan ten volgende jare: namendlyk Heer NICLAES van RUYVEN, naamgenoot en grootvader van dien ongelukkigen Edelman, wiens deerlyk mishandeld lichaam door het woeste kaas-en-brood-volk aan zijne echtgenote met gruwzame spotternij werd toegezonden.

Heer NICLAES, die in 1390 gehuwd was met Jonkvrouwe AGNIESE, Heer WILLEMS dochter van SCOTEN, overleed in het laatst van 1420, en werd in zijn ambt van Houtvester der wildernissen en Overste Duinbewaarder van *Holland* opgevolgd door den zoon zijns voorgangers HENRIC van der WOORDT, ADRIAEN van EEMSKERC van der WOORDT, by brieve van 1 January 1421.

Na hem werd Heer HENRIC van BORSSELE VAN DER VERE in dat ambt aangesteld, die het bekleedde tot op den 15en April, 1433.

Van toen af ging de naam van 't jachtslot weer
Door 't land. Maar wat zich aan dien kloeken steen
Nog hechten mocht en fluistren van 't verleên;
Van donkre daân of heldenfeiten — 't scheen
Voor altoos wech gezonken en verdween.
't Was of een najaars-lichtstraal, fijn en teer,
Nu niet meer afliet om met bleeken glans
De burcht te omspelen, van den voet beneên
In 't ruischend riet, tot aan d'ommoschten trans;
En in dat licht smolt ook de dubble naam
Van *Teylingen* en Vrouw JACOBA saâm.

Het meerendeel van hen, die van onze geschiedenis geschreven heeft, zou vreemd en met verbazing hebben opgezien, wanneer zy eens in werkelykheid een blik hadden kunnen slaan op die eenzaamheid en vergetelheid, waarin — volgends hun zeggen — de rampspoedige Vrouwe heur laatste levensjaren heeft doorgebracht; zy zouden gewis al groote oogen hebben ge-

zet by het gezicht van die levendigheid, die er alom in het jachtslot heerschende was, en welhaast te rug zijn gekomen van hun denkbeeld eener aan ontbeering grenzende eenvoudigheid van levenswijze en betrekkelyk armelyke inrichting van heur verblijf.

Het was wel aan alles te zien, dat de tegenwoordige bewoneresse een Vrouwe was van hooge geboorte, in weelde opgevoed en daaraan behoefte hebbende; en het groot aantal harer dienaren en dienaressen van hoogen en lageren rang toonde evenzeer, dat hier niet aan bekrompenheid werd gedacht, al was de schuldenlast, die er nog moest worden afgedaan, niet gering.

En hoe kon het anders? De Gravinne van OOSTERVANT, wier gemaal wel met recht een rijk Ridder mocht heeten, kon niet leven in den meer eenvoudigen staat eener gewone Edelvrouw.

Maar laat ons de burcht binnen treden, en zelf een en ander eens van naby opnemen.

In 't voorbygaan moet ik u doen opmerken, dat men toebereidselen voor een rid schijnt te maken: zie slechts, hoe men daar bezig is de paarden te spannen voor dien rooden wagen, die voorzien is van een behang of gordijn van de zelfde kleur, en van vier kussens, evenzeer van roode verwe; die twee lederen kussens zullen wel „der dienren" zitplaatsen zijn. GERYTKYN GOELYFF, de toomlooper, staat er by, alsof hy de wacht houdt, en hy slaat er een oog op, alsof hy by zich-zelf dacht: „Mocht dat schoone tuig het mijne zijn!" [1])

En nu schijnt het wel, dat de Gravinne groote voorliefde heeft voor de krachtigste der twee kleuren van HOLLAND. De kamer toch, die wy thands betreden, schittert weder van rood. Rood is het tapijtwerk dat de wanden behangt, met fonteinen geborduurd; rood zijn de drie kleeden op de zitbanken, rood de drie kussens op de stoelen. Dat werk is prachtig genoeg, om te gelooven dat het behoort tot die goederen, die de schoone bewoonster „vanden houe ende uten houe" heeft doen vervoeren.

---

[1]) De Gravinne vermaakte het hem by testament.

Dit zelfde geldt ook wel, denkelyk, van de andere „rode camer mitten oirgelen, mit x stukken, iij lange banc cleder ende iij sitcussen."

Voor afwisseling doe ik u hier een korten blik werpen in deze groote kamer, welker behang met schapen is bestikt, en waar de drie zitkussens met zwart zijn overtrokken.

Maar nu hebt ge hier weder een nieuw rood kleed met ringen; daar een lang smal, rood tapijt, benevens twee roode gordijnen, „die men ouer bedden slaet sonder verhemelt;" nu weder een dubbelen rooden deken, gevoêrd met wit, en dan weder een enkele, op de zelfde wijze bewerkt; ook drie roode saaien gordijnen, maar die behooren eigendlyk op het huis te *Oostvoirn*, in de kamer waar ge het wandtapijt met gedierten vindt bestikt, en die daarom de „beestcamer" wordt genoemd.

Aan kamerkroonen, ter verlichting der vertrekken, is geen gebrek: gy telt er terstond vier; deze, van lichter maaksel, is een tentkroon.

Werpt ge een blik op de aanwezige kleinodiën en het zilverwerk der Gravinne, dan zult gy wederom van geen schaarschheid spreken. In de eerste plaats deze gouden kroon, een geschenk harer moeder: een prachtig cieraad, met zijn „zeven-en-twintig marauden, zes-en-dertig ballaze ende tachtig pairlen." Dan hebt ge hier een gouden span, met drie robynen, een diamant, en drie diamanten, met een gouden keten waaraan een diamant en twee paerlen hangen; een „bandekijn om den hals" met een robijn en een diamant daaraan hangende; een span met een „ballais," drie diamanten en drie paerlen, en een keten daaraan met drie robynen, vijf diamanten, en drie paerlen; een andere span, met een robijn, een diamant, vijf paerlen, en een keten daaraan met een bloem van robijn, waarin een diamant staat, twee paerlen, en een robijn; een derde span met een robijn, een diamant, vijf paerlen, en de keten daaraan met twee robijnen en een diamant; dan nog een vierde span met een robijn, een „scerpe" diamant en twee „scilde" diamanten;

een halsband, waarin een robijn, twaalf „ballais," veertien saffieren, en honderd negen-en-tachtig paerlen; een „pairlen treck" van twee rijen van honderd sestig paerlen en nog zes paerlen daarby; een „grauwen gulden halsbant"; een span met een robijn en drie paerlen; een halsband met zes „ballais", zes saffieren, en sestig paerlen; twee kleinodiën, door Mevrouwe van Egmond aan de Gravinne geschonken, met een robijn en een diamant; een witte bloem, waarin een robijn, en een keten daaraan met een diamant en twee paerlen; een gulden biesken van „conincx gout"; een paerlen voorsnoer van drie rijen, bestaande uit vijf-en-tnegentig groote paerlen en twee honderd negentig kleine paerlen; een paerlen paternoster van honderd paerlen en tien „groter teykenen" paerlen.

Al genoeg dunkt my om u te overtuigen, dat er nog rijkdom van cieraden bestaat, en ik zal u derhalven niet wijzen op het aantal ringen, met allerlei kostbare gesteenten vercierd. Beter is het, om nog een oogenblik te verwijlen by de waarderobe, die niet minder goed is voorzien, en waar ge een volkomen rijkdom vindt van „alsulke cleder, gulden, zijden ende andere clederen," als der Gravinne toebehoort.

Laat ons zien.

Zie hier een witten tabbert van goudlaken, met marter gevoërd; een rooden tabbert van goudlaken, gevoerd met klein bont; een blaauwen tabbert van goud laken, mede met klein bont gevoerd; een tabbert van graauw damast, met marter gevoerd; een zwart-lakenschen tabbert, met kleine mouwen, gevoerd „boven mit lynnen laken, ende beneden mit fineerden bonten"; een rood-lakenschen tabbert, met kleine mouwen, van boven met linnen, beneden met fineerd bont gevoerd; een zwarten tabbert, „geuoert bouen mit witten laken, ende beneden mit kelen van marteren"; een graauwen tabbert; een rooden tabbert met klein bont gevoerd: een zwarten nachttabbert, en een tabbert van zwart floers, gevoerd met klein bont; een zwart-zijden tabbert; een rooden tabbert, waarvan de

mouwen met paerlen zijn bestikt; een purperen „floers tabbert , bouen gevoert mit witten ende beneden mit fineert bont"; een zwart-damasten tabbert met lange open mouwen, boven met wit, beneden met fineerd bont gevoerd; een huik; een vrouwenkovel; een zwart, klein, „eenwissel" huiksken; een „witten bokesinen vestrock"; een vaste eenwissel vestrok; „een root gulden doeck mit open mouwen, gevoerd met graauwe ruggen"; twee paar stukmouwen, het een van rood, het ander van blaauw goudlaken; twee paar „floerscier" mouwen, het eene paar rood, het ander purper; een zwarten kovel, gehaakt met een timp; een graauwen kovel, evenzeer met een timp gehaakt, en nog een zwarte ongehaakt.

Zoo is er ook een ruimen voorraad van bedden, met gordijnen, slaaplakens, hoofdkussens, en wat daar meer toe benoodigd mag zijn, zoowel als „maerspieten" of voetkleeden, tapijten, tafellinnen, dwalen, dressoir-lakens, en dergelijken, waarnaar ge de kamerlingen kunt vragen.

„Cokengewant" is er mede in ruimte: groote en kleine tinnen schotelen, potten, pannen, ijzeren speten, roosters, metalen potten, treeften, en al wat er verder behoort.

Vraag eens de „bottelgiers" naar wat zy onder hun beheer hebben, en gy zult zien, dat het er evenmin ontbreekt aan behoorlyken voorraad van gouden en zilveren kannen, kroezen, schalen, kruidnappen, bekkens, en dergelijken. En hebt ge nu eenmaal blik voor zulke zaken, dan vallen u hier tinnen „kannetgens", daar tinnen „commetgens", elders tinnen of metalen „waterpotgens" in 't oog; dan wijs ik u hier op een grooten koperen ketel, op een kleinen ketel, en nog op een derde „dair men 't was mede warmt;" dan toon ik u daar by dien rooden geverwden stoel; groote, kleine en platte bekkens en koolbekkens, en dan kunt ge een vergelijking maken, in hoeverre de toenmalige ijzeren treeften in vorm van de tegenwoordigen verschillen.

Dirc van *Rijn*, de bottelgier, zal u ook bewijzen, dat er

„alrehande prouancen” aanwezig zijn: wijnen in soorten, zoo mede bieren, en ook „een vaetgen vergus,” [1]) dat echter voor de eene helft aan Graaf FRANC behoort.

CORNELIS „uten lardier” zal u niet minder weten aan te toonen van azijn, zout, Berger visch, venyzoen, ponden kaarsen, en wat verder in den lardiere gewoonlyk voorkomt.

Wilt ge u nu vervoegen tot ENGELBRECHT, of tot HEYN BRODSE of WOUTER, wie hunner thands als stalmeester de dienst waarneemt, zoo zult ge ook gants geen ledigen stal vinden. Daar is, in de eerste plaats, de schoone zwarte hengst, dat edele dier, door de Gravinne van haren gemaal ten geschenke ontfangen. Deze rood bles telganger is mede een geschenk, en wel van den Abt van *Middelburch.* Dien valen hengst dáar, den Weysuyper genoemd, moet ge niet al te naauw in 't oog nemen: het arme dier toch is byna blind, maar deze graauwe hier, kan den toets zooveel te beter doorstaan: 't is een dier, van stellig meer dan acht pond waarde. Dan hebben wy hier nog een rood bles valen hengst; een bruinen bles hengst, die op *Sint-Maartensdijc* is groot gebracht; een graauwen hengst, en mede den hengst geheeten „oude wtkerken.” Hebt ge nu ook een blik geworpen op den graauwen telganger, de twee Henegouwsche merriën, het bruine paard, dat ENGELBRECHT van AIRNT van der AA kocht, het paard dat den naam van den „Coelmeeus” draagt, het kleine graauwe paardeken, en den telganger „manke Trude,” een goed paard voor GERRYT „Jaech den Duvel” te *Delft* — zoo kunt ge den veestal wel eens gaan opnemen.

Ik beken echter, dat daar minder aan te zien is, en daarom willen wy eenvoudig een opgave vragen van MEEUWIS, „mijns Heeren vleyschouwer van OISTERVANT.”

En MEEUWIS levert ons deze lijst, waarby hy beleefd genoeg is, om zelfs de waarde van den koopprijs te voegen:

---

[1]) Verjus, groene of jonge wijn, uit onrijpe druiven geperst.

In den eersten	iij ossen om	. . . .	xxxj scilde.
Item	iij quenen om	. . . .	xxxvj scilde.
Item	iiij coeyen	tsamen om . .	xlj scilde.
Item	iij veersen		
Item . . . . , .	vj scaep om	. . . .	iiij scilde.

Comt tsamen cxij Philips scilden.

My dunkt, dat ge thands wel tot de overtuiging zult gekomen zijn, dat Vrouwe „JACOPS" verblijf toch niet zoo onwaardig was ingericht als men zich gewend heeft dat voor te stellen. Evenmin was het er aanvankelyk zoo stil en treurig. Zoowel als de Gravinne bezoeken bracht, ontfing zy ze ook; zoowel als zy op het huis te *Sant*, te *Sint-Maertensdijc*, te *Oostvoirne* en andere plaatsen levendigheid en reurigheid rondom zich verspreidde, wanneer zy er nu en dan verscheen, en er heur verblijf op *Teylingen* meê afwisselde — zoowel was op het jachtslot-zelf de weelde en de overvloed, dien ge er hebt aangetroffen, niet te vergeefs samen gebracht: Buiten allen twijfel verscheen er nu en dan een Edelstoet, Ridders, Vrouwen en Jonkvrouwen, om er te „cort-avonden, te banketteeren en te feestynen. Er werd daar evenzeer gequaerd, geschaakt, geworptafeld of gedobbeld als op iedere andere burcht; de vedel en de guiterne, de macaire [1]) en de harp deden er hun zoeten snarenklank hooren, zoowel als de liefelyke stemme der maagdenkeelen, wier lied de eere des Ridders, de trouwe der Jonkvrouw prees, of het geneuchte of de smarte der minne bezong.

De konstrijke Spreker, die cierlyk een gedicht zeggen kon, werd niet voorby de poorte gewezen, en den bootsemakers en minstreels — de naam der dichterlyke zangers van voorheen werd nu reeds slechts aan zwervende muzikanten gegeven — verbood men den toegang tot plein en zale niet.

Stellig verlieten hengsten en hakkeneien niet alleen voor reistochten den stal, maar ook evenzeer voor de lustige jacht. Dan

---

[1]) Rinkelbom.

schalde de horen, en klonk de klaroen, en galmde het geblaf der honden, het getrappel der rossen en het geschreeuw der jagers onder het welig gebladerte luidruchtig ondereen. Dan reed daar, te midden van dien rijken, prachtigen stoet, de belangwekkende Gravinne, nog zoo jong, al waren vele jaren van leed over heur hoofd gegaan, nog zoo schoon, al had heur kroon de rijkste juweelen verloren; heur glimlach was nog de helderheid van wie haar omringden, en de glans van heur oog was nog de zonnestraal, in wier gloed allen zich koesterden. En zooals zy dan daarheen draafde op den geschimmelden hengst, of voorthuppelde op de graauwe telle, was zy nog altoos de hooggeboren Vorstinne, die door geen bitterheid des lots kon worden gebogen, de Hertooglyke bloem uit Beierens gaarde, die door geen staatsstorm kan worden geknakt.

Maar allengs kwamen andre dagen;
En — wat door niemant werd vermoed —
Na 't buldren van zoovele vlagen,
Na elke storm had uitgewoed,
Toen kwam een suizing, zacht en zwijmend,
Onmerkbaar, of ze 't oog ontvlood,
Maar heimlyk kankrend, heimlyk vlijmend,
En steeds omvleugeld van den dood.

Wie daaglyks in de onmiddellyke nabyheid der schoone Gravinne verkeerde, zag dat vlak en helder voorhoofd allengs vermageren, zoodat de smalle wenkbraauwen en de fijne neus zelfs scherp werden van vorm; de breede kin verloor allengs van hare rondheid, al bleven de fijne lippen, waar rondom nog steeds een zekere beslotenheid speelde, de zelfde tedere rozenkleur behouden, die het lichte blosjen op de wel langsaam maar toch gewisselyk slinkende wang tintte. [1])

[1]) Portret, waartoe de afbeelding op het Trippenhuis de aanwijzing van lijnen en kleuren gaf.

Zy-zelf — heeft ze het zich misschien ook willen verheelen — zy-zelf kon het zich niet ontveinzen, dat de ringen die haar de vingeren der kleine mollige hand cierden, niet meer pasten met de vroegere geslotenheid; zy kon het zich niet verbergen, dat heur adem rasser vloot, heur bloed sneller stroomde, en dat die versnelde polsslag gedurig meer afmatting met zich bracht. Jonkvrouwe Spierincx van Aelburch, die haar zoo lang en trouw had gediend, moet wel menigmaal een heimelyken traan van de wimpers hebben wech gewischt, wanneer zy opmerkte, hoe hare schoone meesteresse, die toch nog niet eens zes-en-dertig jaren telde, daaglyks meer en meer verviel.

Toen mag het wel zijn geweest, wanneer zy in zwakte nederzat in de vensternis, en rondschouwde over het schoone landschap, welks herfstwaas hare ziele nog weemoediger stemde dan ze reeds was — dat zy de klachte uitte, door de poëzy haar op de lippen gelegd; dat zy, het oog wendende in de richting van *'s Gravenhage*, en denkende aan den man die haar byna alles had ontnomen, en zich de gebeurtenissen, daaraan verknocht, voor den geest roepende, luide of zacht mijmerde:

Zijn sterrebeeld stond glansrijk naast het mijn.
Hy moest mijn gade — of wel mijn vijand zijn.
Hy werd het laatste: — en heel Euroop kan tuigen,
Dat, schoon ze in 't end voor zijn geweld moest buigen,
Jacoba lang genoeg heeft wederstreefd,
En door haar val zich niet vernederd heeft.

'k Heb hem gehaat — gelijk een vrouw kan haten;
Maar 'k voel ook thands de wraakzucht my verlaten.
Mijn geest wordt dof: mijn levenskracht neemt af.
En 'k zie te wel, by 't naadren van het graf,
Wanneer de dood ons dreigend toe komt wenken,
Betaamt het niet, aan vijandschap te denken.
'k Moet willig tot vergeven zijn, indien
Ik zelf mijn schuld my wil vergeven zien.

Want o! te zeer voel ik my overladen
Door 't drukkend wicht van ondoordachte daden.
'k Weet, hoe mijn schuld vergiffenis behoeft,
'k Erken de hand van God, die my beproeft
En lout'ren wil: en daarom, zonder klagen,
Moet ik dat wee, die kwellingen verdragen:
En daarom wordt de rust my dag en nacht
Ontzegd, en roept verbeeldings toovermacht
Voor mijn gezicht dat leger op van schimmen
En beelden, die my dreigend tegengrimmen.
't Zijn de offers aan mijn heerschzucht eens gewijd,
Die duizenden, gevallen in den strijd,
Of die een haat (dien 'k eens rechtvaardig noemde
Maar thands vervloek) tot erger straffen doemde:
't Is Beyling, wien de gapende aard verslond,
Die dreigend zich weêr opheft uit den grond,
En my het lot verwijt, door hem geleden;
't Is Lamberts zoon, die my komt tegentreden,
De onnoozle knaap, om éen loszinnig woord
Op 't strafschavot te schandelyk vermoord.
't Zijn vrouwen, die met saamgewrongen handen
En hangend hair my heur geliefdste panden
Afvorderen met jammerlyk misbaar,
Alsof hun dood slechts my te wijten waar'.
Was ik dan ooit bloeddorstig? Wreede plagen!
Moet ik de schuld van al die rampen dragen?
'k Beval, 'k verlangde, o neen! die gruwlen niet;
Mijn misdrijf was, dat ik het plegen liet.

Beeft Vorsten! gy, die rekenschap moet geven,
Niet enkel van hetgeen gy hebt bedreven,
Maar ook van 't kwaad, dat, niet door u belet,
In bloedschrift op uw schuldboek wordt gezet! —

En ik was zwak, en moest veel kwaad gehengen.

O Moedermaagd! O zie my tranen plengen!
Dat jegens my uw liefde zich betoon'.
O sterk my! Wees mijn voorspraak by uw Zoon,
By Hem, wiens dood ons aller schuld betaalde —
Vergeef my, 't zij mijn hart loszinnig dwaalde,
't Zij zich dat hart tot schuld vervoeren liet! —
En, nageslacht! vloek gy JACOBA niet.

Meester MARTIJN, der Gravinne geneesheer, moest zich angstig hebben gemaakt over den droogen kuch, die eindelyk maar al te duidelyk bewees, hoe het jonge leven verraden was; hy kan het niet hebben gezwegen tot broeder POUWELS, den biechtvader, dat diens hulp weldra meer dan de zijne, ja eenig, nutten zou.

Het werd stiller op den *Teylingen*.

JAN van der Huet en JAN van der *Heze*, oude WALRAVEN en jonge WALRAVEN, en wie er meer als lijfknapen in dienst waren, of by de kamerlingen werden geteld, hadden daaglyks meer te andwoorden op de treurige vragen, hoe het toch met de genadige Vrouwe was; de belangwekkende kranke verliet weldra heur kamer niet meer, en was eindelyk aan het ziekenleger vastgekluisterd.

Den armen OOSTERVANT, nog slechts sedert zoo kort met de vrouwe zijner liefde vereenigd, moet het harte wel klein geworden zijn, want het was te zien — hier viel geen redding meer te hopen.

Toch beproefde men nog wat er beproefd kon worden, al ware het dan ook maar alleen nog verzachting van lijden.

Meester MARTIJN was reeds in zijne konste gesteund geworden door den Dordtenaar Meester JAN van *Apeltaren*, maar dat had geen bate gebracht. Nu had men de hulp van twee andere medicynen ingeroepen, die van grooten naam waren; en alzoo ver-

schenen op den 3^{en} July 1436 meester JAN van *Leyden* en meester GIJSBRECHT van *Amsterdam* op *Teylingen*, en brachten er by sommigen nog eenige verlevendiging van zwakke hope.

Vergeefs; met de maand, met de week, met den dag eindelyk verminderde de kranke.

Het werd al stiller en stiller op *Teylingen*, en een treurig waas hing over den gantschen omtrek: de zwaarmoedige toon van het woud met zijn afnemend loover en zijn blaauwen vochtigen najaarsnevel stemde daar wèl mede overeen.

Eindelyk kwam de 8e Oktober. De vier medicijnmeesters bevonden zich in het zieken-vertrek; twee Regulieren uit het konvent van *Leyderdorp*, en drie Bagynen waren mede daar aan de sponde; ook de pastoor van *Voorhout* was er tegenwoordig, en broeder POUWELS mag wel niet afwezig zijn geweest. Maar noch de eersten door hunne medicynen, noch de laatsten door hunne gebeden, vermochten de scheidende ziele te kluisteren aan het afgemat en uitgeteerd lichaam. Zy volstreed haren doodstrijd, en ontsliep.

Straks flikkerden de wastoortsen en kaarsen met heur bleeken schijn rondom het tedere lijk, en verder en verder verspreidde zich de treurige mare van het afsterven. Veler oogen stonden vol tranen, veler harten zegenden de goedhartige en beminnelyke Vrouwe, in wier boezem plaats was geweest voor de herinnering aan zoo menig een, ook uit den lagen, min geachten stand.

By heur naderend sterf-uur was zy niet minder goedhartig, niet minder milddadig, dan gedurende geheel heur leven: den armen gedacht zy in ruime mate, en geen harer dienaren werd door haar vergeten, zoo min als hare arme bastertzuster KERSTINE, die in schamele vergetelheid te *Utrecht* leefde.

Waarschijnlyk slechts in een houten kist werd het zielloos lichaam der voormalige Gravinne naar *'s Gravenhage* vervoerd, waar het, tegen haren laatsten wil, zou worden ter aarde besteld, omdat de executeurs de onkosten wilden besparen, die eene begrafenis te *St. Maertensdijc* na zich zou slepen.

Zy werd dan naar *'s Gravenhage* gevoerd en in de hofkapel, het heiligdom waar zy, achttien jaren vroeger, zich in het huwelyk met Hertog Jan van *Brabant* verbond, en waar zy, ruim drie jaren geleden, hare hand en hare trouw had geschonken aan den man harer keuze. In de nabyheid van het hoog-altaar, waar die geheiligde band was gelegd, daar zou nu heur zielloos hulsel ten grave dalen.

Overal ontmoette de treurende lijkstoet diepe verslagenheid op zijnen weg naar het oord des vredes. Volgends de begeerte der overledene deelde men onder de armen, die heur baar naderden, kleine geldsommen uit, want zelfs in den dood wenschte zy wel te doen wie tot haar kwamen.

En toen de valbrug van het Vorstelyk Binnenhof van *'s Hage* was neergelaten om den lijkstoet te ontfangen, toen verzamelde zich daar nog eenmaal al wat Edel en groot was, en werd de Hertooglyke Gravinne van voorheen nog eenmaal omringd door alles wat praal en pracht kon byzetten aan een weidschen stoet. Magen en verwanten, Edelen en Edelvrouwen van hoogen rang volgden het lijk der toch zoo jeugdig gestorvene kapelwaart, en de statige tonen van het dreunende orgel, begeleid door de bevende stemmen van bejaarde priesters en het schel klinkend geluid van jeugdige schoolknapen, ontfingen onder het hooggewelfde dak het lijk van haar, die zooveel wisseling aanschouwd had in het leven, en nu onder de kille zerk een onstoorbare rustplaats vond. [1])

Een droevige bedrijvigheid verving nu op *Teylingen* weldra de doodelyke stilte, die er in de laatste dagen van Jacobaas leven en lijden had geheerscht. Overal kwam er leven, drokte en gewoel. Maar voor wie daarby peinzend toezag, was dat alles niet minder droef dan de geheerscht hebbende stilte-zelf, en het moet hem geweest zijn, als had hy de dood, die ijzeren onverbiddelyke, met sarcasme tot al die bezigen en bedrijvigen hooren fluisteren:

---

1) Kroon.

„Wech nu maar met de dekoratien, wech met den toestel —
„de gordijn is gevallen, het treurspel is afgespeeld."

Het vee uit de stallen, de voorraad uit de kelders, het gewand en het huisraad uit de vertrekken, de kleederen uit de waarderobe, de kleinodiën en het goud en zilverwerk — alles werd van den huize gebracht en vervoerd naar *'s Gravenhage* of elders. Veel daarvan werd, volgends begeerte der gestorvene, aan vrienden of arme bastert-verwanten, aan kerken, kloosters, of noodlijdenden wech geschonken om Gods wil; maar veel ook ging by koop in andere hadden over, en weldra was het vergeten, dat het eenmaal had behoord aan de belangwekkende Landsvrouwe, die zeker by menig een fellen haat, maar toch ook by menigen ander innige liefde had opgewekt.

Het moet den executoren testamentair, vooral de Heeren Jan Ruychrock van de Werve en Jan van der Mije, die optraden voor vrouwe Margareta en Graaf Franc, tusschenbeiden treurig te moede zijn geweest, wanneer zy, de uitvoering der laatste wil beschikkende, zich de Edele vrouwe nog zoo gants voor den geest haalden; en gewis moet het hun daarby wel eens behoefte des harten zijn geweest, om, wanneer zy te zamen ter uitvoering bezig, en in dorre perkamenten en rekeningen verdiept, elkander of een der andere executoren, de Heeren van *Ysselstein*, van *Welsingen*, of Heer Floris van Kijffhoeck, of wel Meester Gilles van *Wissenkercke*, of den Vikaris, broeder Jan van *Neck*, met weemoedige aandoening op menige bepaling te wijzen en daarby te zeggen: „Zie — hoe goed zy toch was!"

En viel dan de schemering spoedig in die treurige winterdagen, en speelde de flikkering der vlammen van onder de ruime schouwe fantastiesch door de groote holle zaal, dan was het hun als kwam hare gedaante hun weer voor oogen, en zy konden zich naauwlyks voorstellen, dat zy toch werkelyk voor goed was heengegaan.

Met haren dood verloor *Teylingen* plotselyk weder den Vorstelyken gloed, waarvan het slechts zoo kort had geschitterd;

de naglans echter bleef, als een zacht avondrood, zweven om de burcht, en waart thands zelfs nog altoos om den eenzamen bouwval.

Franc van Borssele, Grave van Oostervant, overleed op den 19en November, 1470, en op den 16en January daarna deed de Graaf van *Roche*, Heer Anthonie, bastert van Borgondiën, den eed als Houtvester en Opperste Duinmeier van *Noord-Holland*. Hy droeg de waarneming dier betrekking echter op aan Filips van Wassenaer, over wiens bestuur niet te roemen viel, zijnde, gelijk men klaagde, „alsdoen deur mishandeling en quaet regiment de Duynen, Bosschen ende Wildernissen seer vergaen ende verbijstert."

Den Aarts-Hertog Maximiliaen, aan 't Graafschap gekomen zijnde, stond die toestand tegen, weshalven hy besloot, om de houtvesterij onmiddelyk aan het stadhouderschap van *Holland* te hechten, maar dan daarby tevens aan te stellen een Luitenant-Houtvester en Onder-Duinmeier, „macht hebbende alle breucken ende boeten, aldaer vallende ende verschijnende, so wel Criminele als Civile, te berechten, te calangeren ende exploicteren voor den gerechten ordinaris der selver Houtvesterie, also men dede ten tijden als wijlen de Grave van Oostervant Houtvester ende Opperste-Duynmeyer was, ende van oudts ghewoonlick is: de welcke Lieutenant-Houtvester sijne Residentie houden sal op onsen voorschreven Huyse en de Slote tot *Teylingen*, ende dat bewaren op die Wedden, Profijten ende Emolumenten gewoonlicken daertoe behoorende, ende gelyck die voorschreven Heer Anthonis de Bastart, ende wylen de voorschreven Grave van Oostervant, ende anderen voor hun, daer af te hebben plegen, ende daerenboven om die onderhoudenisse van de Knechten, Dienaers, Huysgezin, Paerden ende Honden, die hy noodelick sal behoeven om 't bedienen der voorschreven Officie, so sal hy noch hebben een ghedeelte in te boeten, bruecken, ende exploicten inde voorschreven Hout-vesterie Jaerlycx vallende ende verschijnende, midtsgaders ander sulcke baten, nutschappen ende pro-

fyten uyter selver Hout-vesterie, als hun by onsen voorschreven Stadthouder Generael ende Rade van *Hollandt*, ende den Luyden van onser Rekeninge aldaer, toegevonden ende getaxeert wesen sal naer gelegentheydt der last, cost, ende arbeyt, die den voornoemden onsen Lieutenant-Houtvester om 't bedienen ende bewaren der voorschreven Officie, doen sal moeten."

De eerste, die door den Aarts-Hertog met deze nieuwe waardigheid van Luitenant-Houtvester en Kastelein van *Teylingen* werd bekleed, was Ridder Cornelis Cruesinck, „volkomentlijck betrouwende zijnre wijsheydt, ghetrouwicheydt, ende goede ernsticheydt."

Die betrekking bracht nu mede: „te doen ghebieden ter bequamer tijdt over al de Wildernisse, ter plaetsen daert behoort, den Helm te planten, de Honden te coten, de Catten de ooren af te snijden, de Erven van de Wildernissen te beheinen, etc." Ook was het hem opgedragen om te doen schutten „de Beesten, die tot somer oft Winter Gras-huyren niet ingeschreven en zijn, oft, ingeschreven zijnde, over den bestemden tijdt in de Wildernisse loopen; met de Meesters daer van naer gelegentheyt van de sake composerende, als oock met andere, die in de Wildernisse voghelen vanghen, de Tacken afhouwen, ende de zelve mitsgaders ander hout wech draghen of voeren; de Conijnen in de Duynen stelen; die versuymich zyn den Helm te planten, zijne Honden te coten, ende Catten de ooren af te snijden." En gelijk op dit alles, zoo moet hy ook het oog doen houden „op Jaghers, Rommelaers, ende Conijndieven."

Dit is dan nu alzoo de macht, die van den huize *Teylingen* uitgaat.

Welke nu de „Emolumenten, Wedden ende Profijten" zijn, die ter houtvesterije behooren, zoo blijkt uit eene verklaring van Keizer Maximiliaan, dat die werden gevonden in de helft van „den Windval, Erf-huyren, Boeten, Stellen van Officieren en Rentmeester van de Wildernisse," en dergelijke zaken meer.

Met dat al waren Luitenant-Houtvester noch Opper-Houtvester rechters in hunne zaken der Houtvesterij. De Meester-Knapen „welckers Collegie is een van de oudste in *Hollandt*, zijn eygentlick int stuck van de Hout-vesterie Rechters;" zy alzoo zijn het, die „op de clachte en de aensprake" van den Luitenant-Houtvester, of diens gemachtigde, recht doen en vonnis spreken.

Heer CORNELIS CRUESINCK overleed den 11en December 1520, en na hem werd het ambt van Luitenant-Houtvester en Kasteleyn van *Teylingen* achtereenvolgends bekleed door Edellieden, die behoorden tot de „treffelickste" Geslachten des landts.

Zijn onmiddelyke opvolger schijnt geweest te zijn Heer WILLEM OEM van WIJNGAERDEN, uit een oud Dortsch geslacht gesproten, Heer van *Albrantswaerd*, Ambachtsheer van *Grysoorde*, en Baliuw van *'s Gravenhage.*

Veroorloofde zijn ambtsbezigheid van Baliuw hem werkelyk het jachtslot te betrekken, en heeft hy er zijne gemalinne gebracht, dan moet dit verblijf op deze een eigenaardigen indruk hebben te weeg gebracht. Zy toch was een geboren Jonkvrouwe RUYCHROCK van de WERVE, en alzoo eene verwante van dien getrouwen Ridder der Gravinne JACOBA, wiens bemoejingen hier zoo dikwerf waren ingeroepen. Heer WILLEM had bovendien het genoegen, zijn eenigen zoon, CORNELIS OEM van WIJNGAERDEN, te zien opgenomen in het Collegie der Meesterknapen van *Holland.*

Daarna verwisselde de Heer van *Bergen*, BALTHAZAR van BREDERODE, zijn verblijf in het noorden van *Hollands* wouden met dat ten zuiden, ten minste, wanneer hy den *Teylingen* als Luitenant Houtvester metter woon betrok.

Hy was gehuwd met Vrouwe CATHERYNE van BRONCHORST VAN BATENBURGH, en overleed, op zestigjarigen ouderdom, in 1556.

Toen werd het ambt van Luitenant-Houtvester en Kastelein van *Teylingen* opgedragen aan Heer NICOLAES van der DUYN,

een Edelman, door den bloede zijns stamvaders aan zijn voorganger verwant, die zich van moeders zijde afkomstig rekende van de Graven van VERDUN. Hy had ten huwelyk Jonkvrouwe ALEYDE van ALBOUT AVESAET, die hem echter reeds op twintigjarigen leeftijd ontviel. Slechts vier jaren later, 1 Oktober 1564, volgde hy haar in het graf.

ARENT van RIJNESTEYN, een Stichtenaar, zoo ik gis, volgde hem als Luitenant-Houtvester en *Teylingens* Slotvoogd op, en na dezen treedt een vreemdeling, FRANÇOIS van VIERY, in die betrekking op, zonder dat er van hunne aankomst of aftreding eenige tijdsbepaling bekend is.

WILLEM van BLOYS-TRESLONG, een Edelman uit het in onze historie zoo beroemde geslacht, en afstammende uit het Gravenhuis, dat wy reeds op den huize van der *Goude* leerde kennen, zag zich vervolgends de dubbele waardigheid opgedragen. Hy was Heer van *Grysoorde*, *Oude en Nieuwe Tonghe*, *Nieuwenhoorn*, enz.

Dat was het wel-verdiend rustige eindbedrijf van een leven, geheel ten beste van het vaderland besteed, doch welks diensten gants niet altoos op den rechten prijs werden gesteld niet alleen, maar eenmaal zelfs met den grofsten ondank beloond. Hy, die onder anderen in February 1567 een nieuw verzoekschrift der Edelen naar *Brussel* bracht, en het der Gravinne overhandigde, stond natuurlyk op de bloedlijst van ALVA; maar hy was koen en gelukkig genoeg, om, in vergelding daarvan, den eersten naam te kunnen schrijven op de lijst der steden, die onder het gezach van WILLEM van ORANJE de gewetenloze tyranny gingen bestrijden van FILIPS van OOSTENRIJK. [1])

De kloeke held schijnt in *Zeeland* machtige vijanden te hebben gehad, lafaarts, die het niet waagden hem te belagen, zoolang

---

[1]) Het is bekend, dat de inneming van den *Briel*, een feit, altoos als de hoeksteen van het weldra zoo krachtig gebouw vau Neerlands onafhankelykheid erkend, voornamelyk aan TRESLONG moet worden gedankt.

zijn beschermer, de Prins, nog leefde, maar, toen de muichelmoord daar een einde aan had gemaakt, hem op de hatelykste wijze het leven verbitterden. Eenige sterke uitdrukkingen, die hy zich in 't begin van 1585 had laten ontvallen over sommige flaauwe leden der Zeeuwsche Admiraliteit, werden te baat genomen om hem in hechtenis te stellen. De Baliuw van *Middelburgh*, David Zomer, een lasteraar en ongerechte rechter, beschuldigde hem van vele en zware misdaden, doende een eisch van hals en goederen. Intusschen — een bevoegd beoordeelaar sprak later: „De meeste beschuldigingen, door den Baliuw van *Middelburgh* ingebracht, beduiden niets; men moet er zich over schamen." [1])

De goede gezindheid, hem door het Engelsche hof toegedragen, bracht te weeg, dat zijn zaak voor de Staten van *Holland* werd gebracht, die hem volkomen onschuldig verklaarden, en voorloopig een jaarwedde van zevenhonderd guldens toelegden, tevens beloovende, „dat zy alle goede middelen by den Prins en den Raad van State gebruiken zouden, om hem, die een ingeboren Edelman dezer landen was, in zijn goeden naam en eer te herstellen, en met de daad in 's lands dienst te gebruiken."

Dat de Staten woord hielden, blijkt uit zijne benoeming van 22 Januarij 1592, terwijl de Prins hem een jaar later bovendien aanstelde tot Luitenant Groot-Valkenier van *Holland.*

Zijne kloeke gestalte en deftig gelaat werden evenwel niet dikwerf op *Teylingen* gezien, dat ook door den oorlog te veel had geleden om een aanzienlyken ambtenaar tot woonplaats te strekken. Hy hield meestal op het huis te *Zwieten*, naby *Leyden* verblijf, en overleed daar in 1594.

Het onpartijdig nageslacht, hem na grondig onderzoek zijner daden beoordeelende, heeft aldus uitspraak gedaan:

„Hy was een Hollandsch Edelman van den echten stempel."

Zijn opvolger was, wederom vreemd genoeg in de Hollandsche

1) Te Water, Verbond der Edelen, II, 232. Zie ook van Groningen, Gesch. der Watergeuzen, 162; en v. d. Aa, Biogr. Woordenb. II. ii. 639.

bosschaadjen, mede een oude Watergeus en Admiraal: Heer JOHAN van DUVENVOIRDE, Heer van *Warmont*, *Alckemade* en *Esselickerwoude*, die echter reeds het volgend jaar weder voet te schepe zettede, en het bevel over de vloot met leger- en krijgsvoorraad voerde, toen Prins MAURITS de schitterende overwinning by *Nieuwpoort* behaalde. Hy sloeg de Spaansche zeemacht, ontnam SPINOLA verscheidene galeien, en voerde die triomfantelyk te *Ostende* binnen.

In 1610 werd hem opgedragen om aan het hoofd van een aanzienlyk gezantschap naar *Engeland* te vertrekken, doch vóor die afreize werd hy ziek, en overleed te *'s Gravenhage*, op den 15en April des zelfden jaars.

Ook hy, die zijn gewoon verblijf op zijn prachtig huis te *Warmond* hield, verscheen gewisselyk zeldzaam, ja misschien volstrekt niet op *Teylingen*, dat, by daardoor ontstane verwaarloozing en gebrek aan behoorlyk onderhoud, hoe langer hoe meer verviel.

De volgende Luitenant-Houtvesters, JAN van WASSENAER, Heer van *Duvenvoirde*, *Voorschoten* en *Sterrenburg*, en POLYANDER van der KERCKHOVE, Heer van *Heenvliet*, zullen er wel evenmin hunne woonplaats hebben gevestigd.

De krijgsman, die daarna, in 1660, met het toezicht over *Hollands* wildernissen en duinen belast werd, was de Goeverneur der stad *Heusden*, JACOB van WASSENAER, Heer van *Wassenaer* en *Obdam*, wien de Staten, in hunne byzondere wijsheid, goedvonden uit den zadel op het scheepsdek te zetten. Van welken uitslag deze keuze was voor den wakkeren held, is bekend: de strijd tegen YORK, 1665, kostte hem het leven.

Een Leydsch Curator, maar wiens betrekking van Baliuw en Dijkgraaf van *Rijnland* er zich beter by voegde, AMELIS van den BOUCKHORST, Heer van *Wimmenum*, werd toen met het Luitenant-Houtvesterschap vereerd, en ook hy, die op den 27en September 1669 overleed, zal wel zelden *Teylingen* hebben bezocht, dat weldra nog maar voor een enkel gebruik in aan-

merking kwam: tot het gevangen zetten van zulke misdadigers, die zich aan het jachtrecht hadden vergrepen; een verblijf, dat dien delinquenten zeker dubbel onaangenaam en angstverwekkend moest zijn, daar het huis reeds sedert meer dan een eeuw den vreeswekkenden naam had, dat het daar niet was, zoo als het wel behoorde: het spookte er! [1])

Langsamerhand ging het gebouw aldus zijn ondergang te gemoet.

Dokter SMIDS, die — ofschoon het levend bewijs, dat klassieke opleiding volstrekt niet kan behoeden voor kleinburgerlyke plompheid — veel open zin voor Hollandsche oudheden bezat, aanschouwde den bouwval met het hoog rondeel, op den 30^{en} Mei 1705, „in het verbyrijden van achteren, in een dichte boschagie." Wat hy in beschrijving te wenschen overlaat, vergoedt hy door een duidelyke afbeelding, die nog in veel herinnert aan MERULAAS woorden van 1605: „Leght nu deerlick vervallen ende vernielt deur het Inlandtsch Oorloch, weerdich om by de Graeflickheid tot eene eeuwighe Ghedachtenisse weder op ghericht te werden op de oude fondamenten ende overblijfselen: die sich jegenwoordich in Perspective, als eene cleyne stadt verthoonen."

De tijd was echter voor goed voorby, dat het huis en wat daartoe behoorde „den Princen des Landts altyt soo lief en waart" was, „datse bynaar in alle ordonnantiën, op 't stuk van de Wildernisse in 't gros uytgegeven, verboden hebben de vryheydt van 't voorsz. huys en 't gene tselue van alle tyden toegeëygent is geweest, als de keuken-duyn soo die genaamt wert (jegenswoordig afgezant, en tot Bouwland, en Weyland uytgegeven) eygen warande, partyen van Landen en anders, niet te verstooren of te beschadigen, gelijkerwys sulx volkomentlyk blijkt

1) Ik begrijp niet, hoe de geleerde SCHOTEL de aanleiding tot het gerucht dier spokerijen, by JUNIUS geboekt, wil ophelderen uit het geraas door het weidende vee in de wildernisse rondom *Teylingen* gemaakt!

by den inhout soo van andere plaatsen als dewelke gepubliceert zijn in den jare 1524."

De trotsche bouwval kwam in 1802 door verkoop in bezit van onderscheidene eigenaars — sloopers natuurlyk, zooal niet van beroep, dan toch van aart — en zy handelden naar hun aart, en het grootste gedeelte werd met den grond gelijk gemaakt. Door wat wonder het rondeel nog is gespaard gebleven, heb ik te vergeefs trachten op te sporen.

In later tijd was de Heer Jac. Bronkhuyze eigenaar, die het, na een kort bezit, verkocht aan de Gravinne van Bylandt, Vrouwe Agatha Willemina Twent, wier echtgenoot het na haren dood in vruchtgebruik bezat. Dezen, Jonkheer O. A. Graaf van Bylandt, dankt men de tegenwoordige gunstige gelegenheid om den eerwaardigen bouwval nog omringd te zien van een schoon landschap en levendig groen, dat er de ligging schilderachtig doet uitkomen.

Liefelyk, en als met de kleuren der natuur, schildert de Heer Verbrugge dat stille landschap, zooals hy het genoot op een der weinige schoone zomeravonden, die het jaar 1841 geschonken heeft.

Neergezeten onder een bladerrijken treur-esch van een naby-gelegen buitenverblijf, had hy recht voor zich een schoone weide, van naby begrensd door de boomen van *Teylingen*, die, hoog getopt en dicht in een gegroeid, een prachtig gordijn vormden; ter linker zijde werd het uitzicht bepaald door een jong plantsoen van elzen- en esschenhout, met hier en daar verspreide welig groeiende eiken- en beukenboomen, dezerzijds beplant met een rij van populieren.

„Daar echter deze geheele aanleg nog maar weinige jaren telde, zoo staken de nu allengskens gerooid wordende hooge populieren, die de laan van het kasteel omboorden, boven dat plantsoen uit, en bood zich de gelegenheid aan, om den majestueuzen romp van het overoude slot *Teylingen* van dien kant te beschouwen, die de buitenzijde van het ronddeel vertoont; en

daarin aanleiding te vinden tot het nadenken der gebeurtenissen, waardoor dit verblijf des oudsten land-adels zulk een treurige bekendheid in onze geschiedenis verwierf."

Te midden van dat schoone geboomte, krachtiger geworden inmiddels, en dikwerf weder door ander vervangen, ligt de bouwval thands nog.

De storm des tijds woei kneuzend over kruin
En gevel, poort en muur. In 't drabbig slijk
Der ruige gracht mengt zich des torens puin;
De voorburcht ligt met akkergrond gelijk,
En jong geboomte slaat zijn wortlen uit
In de oude graven. Slechts het forsch rondeel
Staat op zijn eenzaam eiland. 't Schor geluid
Der raven, nestlend in 't verweerd kasteel
Braveert op 't roode puin en 't groenend kruid
De stilte, die onstoorbaar hangen moest
Op zulk een steengevaarte, trotsch en woest
Daar rijzend, of 't een reuzen rustkoets is,
Waarin verzwonden eeuwen sluimren, maar
By wijlen ook ontwaken, om elkaâr
Te fluisteren van hun geheimenis.

Ook de gracht rondom den bouwval heeft nog eenige vermaardheid. Niet omdat men hier — even als by elke dergelijke overblijfselen van middeleeuwsche burchten — kannetjens heeft gevonden, die aanleiding hebben gegeven tot het flaauwe gebeuzel van JACOBAAS kannetjensmakerij, of zelfs — grof en onkiesch! — van hare voorliefde voor het ledigen dier kannetjens, die ze dan over het hoofd in de gracht wierp!..... [1]) De

---

[1]) Moet men niet denken, dat zulk een walgelyke voorstelling het produkt is der verbeelding van een dronken koetsier — en schaamt men zich dan niet, om het tot zelfs in geschiedboeken over te nemen!

oirzaak dier vermaardheid is wetenschappelyker: de geneeskundige H. W. Waardenburg, (in 1833 te *Naarden* overleden) nog student zijnde, vond er, by het doen van natuurkundige nasporingen in de vijvers eene soort van een zoetwater weekdier, Clausilia genaamd.

Op den 8en Oktober 1857 werd te *'s Gravenhage* verkocht het landgoed *Berg-en-Daal*, waaraan de gronden van *Teylingen* waren verhecht geworden. De perceelen, waartoe de bouwval van het oude jachtslot behooren, zijn toen gekocht door en behooren thands nog aan Jonkhr. Mr. D. G. van Teylingen van *Kamerik*, en Jonkhr. H. T. van Teylingen van *Hilvarenbeek*.

Nomen sit omen. — Er bestaat geen vreeze, dat dit aloude gedenkteeken vooreerst aan het wandalisme prijs zal worden gegeven.

Wie dus, by het doorbladeren onzer schoone geschiedrollen, behoefte heeft om de herinneringen des verledenen nog in het tegenwoordige te aanschouwen; wie, by de wisseling der menschelyke lotgevallen, die het geschiedboek voor hem openslaat, zijne belangstelling voelt boeien door uw leed, dikwerf zoo mannelyk bestreden, aan uw lijden, met zoo veel moed getorscht, rampspoedigste der Gravinnen van *Holland!*

Hy trekke in beêvaart naar den bouwval heen,
Waar 't muurkruid, dat er opschiet uit den steen,
Verkwijnen moog en dorren voor altoos,
Maar nooit uw naam, zoolang de laatste spriet,
Het laatste halmpjen uit den bodem schiet.

Daar moog hy u, te vroeg verbleekte roos!
In schaduw van den stam der Borsslens zien
Verwelken vóor den tyd. Hy zal — misschien —
De blikken wenden van zoo menig daad,
Die om uw beeld een donkren sluier slaat;

Maar — keert hy 't oog dan niet moedwillig af
Van hen, wier ijzren vuist of valsche lach
Uw voet verstrikte of als een klemme omgaf;
Wier wrok of sluwheid op uw heldren dag
Een nevel wierp, die U op andre baan
Deed doolen, dan gy-zelf ooit op woudt gaan;
Die, vlinder! u omsponnen met hun web,
Of, fiere duive! u met hun valkeneb
Bestookten en benaauwden — dan verstomt
Het harde woord dat op hun lippen komt,
Of smelt ten klachte in 't diepste van hun ziel:
„Wee! wee der vrouw, die dus verzeld moest gaan,
„En op wier onbeschutte levensbaan
„De donkre schaduw van die mannen viel."

HET KASTEEL TE SCHAGEN.

Koninkl. lith. v. C. W. Mieling,

HET KASTEEL TE SCHAGEN.

Nog altijd is het voor mijn verstand en gevoel eene onloochenbare waarheid, dat het geen denkbeeldig, maar een waarachtig genot is, als men gebeurtenissen van den meest merkwaardigen aart mag nadenken op de plaats-zelf waar zy zijn geschied. Nog altijd blijven zy my dierbaar, die in stille afzondering doorgebrachte avondstonden, wanneer de natuur ons uitlokt tot bewondering van al hare veelzijdige en veelvuldige schoonheden; wanneer het oog zich verlustigen mag in zooveel stoffelyk schoons of merkwaardigs, dat den geest opleidt tot hooger leidende beschouwingen; wanneer, na het besef van zijne daaglyksche plichten getrouwelyk en met liefde te hebben volbracht, de daardoor vrijer geworden geest zich gereedelyker laat verlokken tot onwillekeurige zoete mijmeringen, waardoor men zich als door een tooverslag verplaatst vindt te midden van geheel andere tijdperken, en dus eene andere denkwijze, en gevolgelyk andere zeden en gewoonten, gade slaat. En wie, die dat genot slechts eenmaal smaken mocht, zou het zich voor altijd willen of kunnen ontzeggen? [1])

1) Mr. M. Verbrugge.

Het is my lief, den weerklank der denkbeelden, die ik zoo dikwerf heb uitgesproken, ook by anderen te ontmoeten; en ik weet geen eigenaardiger overgang van het kasteel *Teylingen* tot dat te *Schagen*, dan deze woorden van algemeene waarheid, onder den invloed der herinneringen aan het eerstgenoemde kasteel neergeschreven.

Schagen is een overoude plaats. Toen Graaf DIEDRYC de Tweede, de erfelyke beheerscher der gowen *Masalant*, *Rinlant*, *Kinheim* — en *Westerlinga* later daarby — die te zamen vervolgends het graafschap *Holland* gingen uitmaken, in de tweede helft der tiende eeuw het op nieuw en van steen opgebouwd klooster van *Egmond* begiftigde, schonk hy het onder anderen ook zes hoeven, met de daarby behoorende landerijen, die te *Schagen* gelegen waren.

Intusschen handelden die Schagers nog drie eeuwen lang, alsof er nooit een Heer ware geweest, die door den Keizer met goederen in hunne landstreek begiftigd was; in verbond met de overige West-Friezen handelden zy tegenover het hun beschikt gezach als echte voorstanders eener roode republiek.

In zooverre waren zy hun tijd vooruit; in menig ander opzicht echter zeer ten achteren, wat wel meer met mannen van dergelijke beginsels het geval is. Het „juiste midden" schijnt ook daarin voor de massa moeielyk te treffen te zijn, uit hoe vaardige schutters zy voor 't overige moge bestaan.

Graaf FLORIS de Vijfde maakte echter een eind aan die wilde gemeenebest-gezindheid, en toen zy zich nog eenmaal, door den zegen eens Utrechtschen Bisschops gesterkt, trachtten los te worstelen en het hoofd met nieuwe koenheid meenden te verheffen, sloeg de hand van een kind hen te pletter. [1])

Dat was overigends van meer voor- dan nadeel voor het gantsche gewest, want nu kwam er orde en regel, waaraan het vroeger maar al te zeer had ontbroken, en de klimmende wel-

---

[1]) Graaf JAN de Eerste, ook als Graaf nog het kind van HOLLAND.

vaart laat er zich van dat oogenblik even gemakkelyk nagaan, als de ontwikkeling eener plant, nadat de kiem zijne lobben eenmaal boven de voedende aarde heeft ontplooid.

Het gezach over *West-Friesland*, by erfrecht van Holland op Henegouwen gekomen, ging vervolgends op het Huis van Beieren over.

Graaf-Hertog Aelbrecht, op wiens zedelyke ingetogenheid evenmin valt te roemen als op die van het groote meerendeel der Vorsten van zijnen tijd, had, ten gevolge zijner uitspattingen met adelyke Jonkvrouwen, voor het onderhoud van zonen te zorgen, die by zijn overlijden op geen wettig erf konden aanspraak maken. Zijn zinnelyk gemoed had evenwel zijn natuurlyk gevoel van vaderliefde nog niet verbasterd, en hy zorgde daarom reeds by zijn leven voor zulken zijner zonen, als na zijn dood waarschijnlyk in afhankelyke omstandigheden zouden komen.

Onder die allen had ook Jonkvrouwe Maria van Bronchorst hem een zoon geschonken, Willem genaamd, een kloek en moedig jonkman, die zich zijn hooge afkomst naar Ridderen wijze waardig toonde, en in de oorlogen met de Friezen over zee zijne gulden spooren won.

Na den dood zijns vaders en den afstand zijner nicht Vrouwe Jacoba, bleef Heer Willem aan het Hertooglyk hof in gunst, en stond by Filips den Goede, wiens kamerling hy was, zoo hoog in aanzien, dat deze zelfs van Paus Nicolaas eene wettiging zijner geboorte wist te verkrijgen, zoodat hy nu kon optreden als een der Edelste Edelen van 's Hertogs staten. In hoeverre Filips daarmede staatkundige oogmerken had, valt moeielyk te beslissen, evenmin als zich bepaald andwoord laat uitspreken op de vraag: Heeft hy den neef willen vergoeden, wat hy der nichte misdeed; of heeft hy om haars zelfs wille en uit goede genegenheid aldus naar onbevangen inspraak zijns gemoeds gehandeld; of heeft hy dus gedaan, zijn trots ten gelieve, opdat de zoon des voorlaatsten Hertogs uit het vorige stamhuis by zijne dienende Edelen werde geteld?

By veel kwaads, had de BORGONDIËR ook veel goeds, by veel ijskoude berekening ook veel grootmoedigs; en, waar de keuze der beoordeeling vrij staat, zie ik geen genoegsamen grond om het denkbeeld te verwerpen, dat grootmoedigheid hier de drijfveer zijner daden is geweest. [1])

Een ander, niet minder krachtig bewijs van 's Hertogs genegenheid te hemwaart bestond in de milde schenking der dorpen *Schagen*, *Burghorn*, *Barsingerhorn*, *Colhorn* en *Harinchuysen*, gezamendlyk vereenigd tot éene Heerlykheid, met den naam der eerstgenoemde plaats.

Dat geschiedde waarschijnlyk in den jare 1427.

Reeds op den 6[den] Augustus van dat zelfde jaar hadden de Schagers recht om zich over het bezit van een eigen Heer te verblijden, want WILLEM beschonk hen toen met vrijdommen en poortrecht, by een uitvoerig privilegie van twee-en-tachtig artikelen.

Zijn krijgsmanshoedanigheden beletteden hem geenszins om ook een blik te hebben voor die zaken van landhuishoudkunde, die een Edelman van die dagen — ten minste wanneer hy eigen bezittingen had — niet verwaarloozen mocht. Zelfs zag hy verder dan menig hunner, en hy had daarvan reeds een blijk gegeven in 1388, toen hy het gebroken land, de gorzen en ondiepten, die aan de *Sype* lagen en gedurig door het zeewater werden bedolven, deed bedijken. En ofschoon, by de gebrekkige uitvoering van zulk een arbeid in die dagen, die bedijking weldra inbrak, en het reeds gewonnen–geächte *Nyelánt* weder gants verloren ging en toen weder honderd zestig jaren lang met de zee gemeen bleef liggen — toch mag men hem de eere niet onthouden van de eerste te zijn geweest, die dit „sonderlinge wonderwerk" onderstond, ter bekoming van dien „heerlyken aenwas", door hem met dijken te „besingelen." [2])

---

[1]) Minder gelukkig was zijn arme onteerde moeder, die door hare over heur lichtzinnigheid vertoornde broeders WILLEM en OTTO, in 1417 van het vaderlyk erfrecht werd uitgesloten.

[2]) JACOB AERTSZ. COLOM, in zijn Vyerighe Colom.

De erkentelykheid der Schagers voor de hun geschonken verheffing was, zoo het schijnt, niet byzonder groot, want men leest dat de mannen van Schager en Nydorper koggen hem het vischrecht betwistten en daarover met hen in geschil geraakten. Gekommitteerde Raden deden daarover in 1439 uitspraak, maar op den 23en Augustus 1440 bevestigde de Hertog zijn gunsteling in het bezit, en zy werden genoodzaakt dezen jaarlyks honderd zes-en-vijftig nobels te betalen.

Omstreeks dien tijd heerschte er op het ruime plein bezuiden de Schager kerk groote drokte. Het was geheel afgepaald en als met loopgraven doorsneden. Gravers arbeidden er uit al hun macht; metselaars en hunne gezellen waren in de regelmatig aangelegde diepten afgedaald, en hun troffel liet niet af om steenen en cement samen te smeden tot zware ijzervaste muren, en alzoo onder de aarde grondslagen te leggen, wel in staat om een reusachtig gebouw te dragen, dat zijne muren hoog boven alles daar rondom heen verheffen zou.

De beitel der steenhouwers klonk er op het graniet; de zaag der timmerlieden knarste er door het hout; smeden hamerden er lustig op toe, en zoo was het er een tooneel van woeling en bedrijvigheid, zooals de Schagers het daar nooit voorheen hadden aanschouwd.

En aldus rees met den dag hooger en hooger het stoute kasteel, dat Heer Willem daar tot een vast verblijf voor zich en zijn geslacht deed ophalen.

Toch werd er weinig ruste in hem gevonden. Behalven het aandeel dat hy in oorlogvoeren nam, en behalven zijne bezigheden ten hove, deed hy nog twee malen een tocht naar *Palestina*. Het is gants niet onmooglyk, dat hy by een dezer gelegenheden de bekende marmeren zuilen heeft meêgebracht, en waarvan de mare ging, dat zy van het oude *Carthago* afkomstig waren. [1])

---

1) De opgave van sommigen, alsof misschien de Schagers by hun tocht naar

Met deze zuilen deed hy, naar men zegt, de breede schouwe schragen, wier vuur de groote burchtzaal verwarmen moest, en waarop in lateren tijd de volgende vaerzen des Hoogleeraars BARLAEUS werden geschreven:

Quicumque priscae bellicas Carthaginis
Miraris artes, alta Byrsae maenia,
Didonis urbem: cerne queis olim stetit
Urbs illa fulcris: cerne quas vectas mari
Lybico columnas belga noster possidet.
Qucumque eas tueris, disce cielsas principum
Et sorte belli et seculo labi domos.

Hiervan gaf men deze verduitsching:

Bewonderaars van oud Carthagoos wallen
En Byrzaas hoog kasteel!
In Didoos hofstad lang door 't oorlogslot vervallen —
Hier ziet ge een eeuwrijk deel:
Twee zuilen van die stad, gevoerd van 't Lybiesch strand,
Door Batavieren vlijt.
Leer hieruit het verval van huizen, rijk, en land,
Door oorlogslot en tijd.

Heer WILLEM was voor de eerste maal in den echt getreden met Jonkvrouwe ALEYDE van HODENPIJL, [1]) die hem een zoon schonk, AELBRECHT genaamd. Na haren dood huwde hy ten tweeden male, met MARIA van POLANEN, uit welk huwelyk mede twee zonen, JAN en WILLEM, sproten. Bovendien had hy

---

Damiate deze zuilen hebben meêgevoerd, verdient, dunkt my, geen het minste geloof. Schager dorpers, die prijs stelden op marmeren zuilen van *Carthago!*

[1]) Volgends het opschrift op den grafsteen van WILLEM van SCHAGEN, in 1548 overleden, zou zy JOANNA hebben geheeten. Chron. v. *Schag.* 26.

nog twee dochters, BARBARA, die met Heer HENRIK van ZUYLEN, en JOANNA of JENNE, die met Heer FILIPS RUYCHROC in den echt trad.

Hy overleed in den jare 1473, oud van dagen en zat van onrust: hy had de regeering van vijf Graven beleefd.

Zijn oudste zoon, AELBRECHT van SCHAGEN volgde hem in het bezit der Heerlykheid. De dapperheid van dezen Edelman kan wel niet worden betwijfeld, daar Hertog KAREL de Stoute hem in den Luykschen oorlog, 1467, Ridder sloeg. Van eene andere zijde schijnt zijn karakter echter weinig beminnelyks te hebben gehad. Broederliefde mag hem wel gantschelyk vreemd zijn geweest; hebzucht schijnt hy in groote mate te hebben bezeten.

Langen tijd toch weigerde hy om zijnen half-broeders JAN en WILLEM van SCHAGEN de hun als vaderlyk erfdeel toegelegde goederen over te leveren, en pleegde daarby dikwerf ook geweld aan anderen, zoodat er van verschillende zijden klachten tegen hem inkwamen.

Gerechtelyk gedagvaard zijnde, ten einde zich te verandwoorden, gaf hy hieraan niet slechts geen gehoor, maar ging voort met zijne onwettige handelwijze, alsof hy zich boven de wet verheven mocht achten. Met de tegen hem geslagen vonnissen dreef hy den spot, bleef zich steeds binnen de sterke muren van zijn kasteel ophouden, en weigerde ieder gehoor.

Dat kon in een land van goede justitie niet ongestraft blijven. Hoe machtig en zeker hy zich waande in zijn dolzinnigen overmoed — weldra trok het onweder samen dat hem verpletteren zou.

In den nazomer van 1477 wemelde het aan de noordelyke Kennemer duinen van speeren en zwaarden, en spiegelden de geele bladeren zich in de blank geschuurde stormhoeden en harnassen der krijgsbenden die zich daar verzamelden. *Egmond* en *Schoorl*, zoo rustig en liefelyk wechgescholen in hun rijken lommer aan den voet der schilderachtige heuvelen, waren het

geklank der wapenen ontwend, sedert de West-Friesche tuimelzucht aan banden was gelegd; thands ratelden er weder de wapenen, trappelde er het krijgsros, en dreunde er de ijzeren voet des oorlogsmans.

En weder gold het dus een West-Fries.

Met het begin van den winter trokken die krijgers, versterkt met gewapende poorters van *Alcmaer*, *Haerlem*, *Leyden*, *Delft*, *Amstelredam*, *Hoorn* en *Medemblic*, onder aanvoering van Filips van Wassenaer, Heer van *Voorburch*, Jan van Cruninghe, Heer van *Pamelen*, en vele andere Ridders en Edelen, onder het opperbevel van den Stadhouder van *Holland*, Heer Wolfert van Borssele, *West-Friesland* in en op *Schagen* aan.

Nu zag zich de geweldenaar belet om het kasteel, waarin hy zich besloten hield, ook zelfs metter vlucht, te kunnen verlaten, want wanneer hy uit de hooge ramen staarde, waren het standerts en wapenen alom wat hy ontwaarde, en hy vond zich ingesloten als de wolf in zijn kuil. Hy beproefde niet eens weerstand, maar gaf zich den Stadhouder over, die hem naar *'s Gravenhage* voerde, waar hy in voorloopige hechtenis werd gehouden, tot dat hy zich met zijne schuld-eischers zou hebben verstaan.

In 1478 werd hy gevankelyk naar de sterke burcht van *Medemblic* gebracht, vanwaar wy reeds zijn lijk in 1480 naar de kerk van *Schagen* hebben zien voeren. [1])

Uit Heer Aelbrechts huwelyk met Adriana van Nyenrode werd alleen eene dochter geboren, Jonkvrouwe Josina van Schagen, die alzoo erfdochter was. Zy, eerst gehuwd met den Heer van *Benthuysen*, Wouter van Egmond, en later met den Ridder Joost van Borssele, overleed hoog-bejaard, in 1524, nadat zy zes maanden te voren de Heerlykheid *Schagen* had vermaakt aan haren neef Jan.

Heer Jan van Schagen, kleinzoon van Heer Willem, was

---

[1]) Zie Dl. 1.

een wakker krijgsman, die reeds sedert 1465, na den bloedigen slag van *Montlery* de ridderspooren droeg. Die heldhaftigheid kon hem echter niet vrijwaren van een proces, hem door zijne nicht JOHANNA aangedaan. JOHANNA, [1]) een dochter van WILLEM van SCHAGEN, ouder broeder van JAN van SCHAGEN, Heer JANS vader, maakte op grond van dien ouderen graad van bloedverwantschap aanspraak op de Heerlykheid. Hieruit ontstond een langdurig rechtsgeding voor den Hove van *Holland*, dat eindelyk ten-voordeele van Heer JAN besliste. Dit proces is een der — trouwens zeer menigvuldige — bewijzen voor den verbeterden maatschappelyken toestand der latere middel-eeuwen, in vergelijking met dien der vroegeren. In oude tijden zou zulk een verschil den grondslag hebben gelegd tot een vede; het zwaard zou voor een der partijen hebben moeten beslissen, en de onderdanen zouden het hebben betaald met bezittingen, tranen, en bloed.

Zonder leed bleven de Schagers onder zijn bestuur echter niet, maar dat viel geenszins hem te wijten. In 1517 ondernamen de Geldersche Friezen, bekend onder den naam van Zwarten hoop, een plonder- en strooptocht in *Noord-Holland.* FLORIS van IJSSELSTEYN lag op het kasteel om dat te beschermen en te behouden. En hy beschermde en behield het ook — maar deed overigends niets meer. In het gezicht der bezettelingen, die geen uitval durfden wagen, wierp de Zwarte hoop zich in het dorp, stelde het met den omtrek op een zware brandschatting, en dreigde, by gebreke van betaling, den rooden haan zoo lustig te laten kraaien, dat er de gantsche omtrek van weergalmen zou. En de Schagers, door den nood geperst, zagen zich tot de opbrengst gedwongen, zonder dat hun van het kasteel eenige de minste hulp gewerd.

Heer JAN beleefde den hoogen ouderdom van ruim tnegentig

---

1) Zy was eerst gehuwd met FLORIS van der BOUCHORST, en na diens dood met GIJSBRECHT van SCHOTEN.

jaren: geboren voor 1452, stierf hy in 1542, nadat hy den staf over *Holland* vier malen in eene andere hand had zien overgaan, even als zijn Grootvader, die ook vijf Graven als tijdgenoten had gezien.

Uit zijn huwelyk met Jonkvrouwe Catharina van Schengen werden hem een aantal kinderen geboren. Zijne zonen waren Willem, Jan — gezegd Berckenroede, — Christoffel, Gerrit, Aelbrecht, en Joost; zijne dochters: Joanna, gehuwd met Joost Ruychrock van de Werve, en Aefjen, in echt verbonden met Joost van Treslong.

Willem van Schagen die eerst op bedaagden leeftijd in 't huwelyk trad, en wel met Jonkvrouwe Elisabeth van Bronchorst, wier jaren niet weinig met de zijnen verschilden, bezat zijne heerlykheid slechts zes jaren: hy overleed op Sint-Thomas 1548, terwijl zijne weduwe hem nog vier-en-veertig jaren overleefde, en eerst in 1592, mede op Sint-Thomas-dag het tijdelyke met het eeuwige verwisselde.

Lang van duur, was die leeftijd ook rijk aan beproevingen en leed. Is zy der christelyke godsdienst in die oude vormen getrouw gebleven, dan heeft zy wel het genoegen gesmaakt, dat heur eenige zoon dat voorbeeld volgde; behoorde zy — weinig nadenkende over, en alzoo weinig prijs stellende op de vrijheid van den menschelyken geest in zake van godsdienst — tot de blinde navolgers eener eenzijdige en onvoldoende uitlegging van de overigends zeker zeer ware spreuk „alle macht is van God gegeven", en kleefde zy diensvolgends het door erfrecht allezins wettige gezach van Koning Filips aan, dan moet het haar goed hebben gedaan, dat heur eenige zoon in de rijen der Spaanschen en Spaansch-gezinde Nederlanders tegen zijn eigen vaderland het zwaard voerde. Maar diep leed moet het haar daarentegen zijn geweest, dat zy en heur kroost van hunne Heerlykheid waren verstoken, en dat van het kasteel te *Schagen* niet de oude banier — de drie banden, goud en zwart, van Hodenpijl, gebroken voor 't vierde deel, in den hoek, door

Beieren, gekwartileerd met Henegouwen — maar het oranje wit en blaauw des Princen uitwoei. Feitelyk toch waren Heerlykheid en het kasteel door 's Princen Goeverneur in *Noord-Holland*, Jonkheer Diedryk Sonoy bezet, ongetwijfeld ten gevolge der keuze, waardoor Heer Jan zich naar de Spaansche zijde had laten leiden.

Intusschen was die keuze niet bestendig. In 1573 vinden wy den Heer van *Schagen* op de *Zuiderzee*, onder de Bevelhebbers van Bossu, de neerlaag lijdende tegen de Geuzen-scheepkens. In 1587 daarentegen zien wy hem onder de afgevaardigden die, namens de zich mondig gesteld hebbende Nederlanders, aan Koningin Elizabeth van *Engeland* eene soevereiniteit — dat is eene door privilegiën gewijzigde oppermacht — aanbieden, die zy, te recht, Koning Filips van *Spanje* onwaardig hadden gekeurd.

Jan van Schagen moet alzoo het voorbeeld zijns voormaligen Opperbevelhebbers, den Grave van Bossu, gevolgd en de Staatsche zijde omhelsd hebben, ofschoon hy den ouden vormen der godsdienst getrouw bleef.

Is hy werkelyk tot het eenvoudig en natuurlyk, maar in dien tijd van nog byna gevestigd gezach zeer vreemd klinkend bewustzijn gekomen, dat de Vorsten zijn om het volk en niet omgekeerd; dat een de behoefte zijns volks te gemoet komend Vorst moet worden geëerd en gevierd met dankbaarheid en liefde, als een onschatbaar en voortreffelyk hoofd van den staat; maar dat daarentegen de alleenheerscher, die door zijn bestuur toont, dat hy de behoeften zijns tijds en van zijn volk niet kent, en die de rechten van het gezond verstand verguist, moet worden wechgestooten van den zetel dien hy onwaardig is te bekleeden; deelde hy waarlyk de overtuiging dat Willem van Oranje — die, welke zijne feilen als mensch dan ook mogen geweest zijn, ten allen tijde het voorbeeld eens vrijzinnigen regents moet worden genoemd — als de uitstekendste der Nederlandsche Edelen verdiende aan het hoofd der vereenigde ge-

westen te staan; of zijn het andere beweegredenen geweest, die hem ten overgang hebben genoopt?....

Hierop valt niet meer te andwoorden.

Der aanbiedinge van de soevereiniteit aan Elizabeth, al hoewel hy zich der noodzakelykheid van het oogenblik onderwierp, was hy echter niet genegen, en evenmin der verheffinge van Prins Maurits. Ook hield hy in de jammerlyke twisten tusschen de orthodoxen en de remonstranten met Oldenbarneveldt de zijde der laatsten; en toen dien grijzen staatsman het lot eens gevangenen was ten deel gevallen, trachtte hy met den Heer van *Asperen*, hoewel te vergeefs, hem te bevrijden. Hy had eenigzins verplichting aan Oldenbarneveldt, want deze was het, die hem, nevens den Heer van *Warmondt*, in de Ridderschap van Holland beschrijven deed.

Hy overleed op den 27en February 1618, in den ouderdom van seventig jaren, waarvan hy, te rekenen van den dag waarop zijns vaders tytels op hem, nog geen jaar oud, overgingen, seventig jaar Heer van *Schagen* geweest was.

Feitelyk bezitter al dien tijd gants niet. Hadde dat mogen geweest zijn — een bloedige bladzijde in de geschiedenis van de Staatschen, een van de weinigen gelukkig toch nog, tegenover de zoo ontelbaar velen van die der Spaanschen, zou misschien wechgevallen zijn.

En toch zou men niet dien bloedigen gruwel hebben gezocht op een plaats, waar zoo kort geleden juist een daad van vergeldende rechtvaardigheid was geschied.

Hopman Michiel Krock, een ruwe dronkaart, was de slechte voorganger van moedwillige soldaten, die, hadden zy hun plicht gedaan, *Noord-Holland* tegen den moedwil der Spaansche benden hadden moeten beveiligen. Daartoe waren zy door Sonoy te *Egmond* en elders in de dorpen gelegerd; maar de klachten over hunne baldadigheden en rooverijen werden zoo menigvuldig en luid, dat zy eindelyk het oor des Princen bereikten. Oranje schreef daarover aan zijn Goeverneur, en in 't byzonder aan

de Hoplieden, met ernstigen last om voortaan de krijgstucht onder de soldaten strenger te handhaven.

Dat was echter van luttel betering, inzonderheid by KROCK, die daarom nogmaals by SONOY werd ontboden en met gestrenge straf bedreigd, indien hy langer met zijn schandelyke handelwijze voortging. De woestaart beloofde beterschap, en hield zich aanvankelyk aan zijn belofte. Maar, allengs weder in den ouden sleur geraakt, en zich op zekeren dag te *Langendijck* door den drank bedwelmd hebbende, ontmoette hy een weêrloozen priester, dien hy baldadig gevangen deed nemen en aan den staart van zijn paard binden. Met die beschimping nog niet te vreden, sneed hy hem te *Oudcarspel* het eene oor, by de *Kromme-brugh* het andere oor, by de *Zuyderbrugh* den neus af, en duwde hem eindelyk te *Broeck op Langendijck* den degen door het hart.

Zulk een laaghartig bedrijf stiet zelfs zijne eigene manschappen tegen de borst, en zijn Luitenant, zijn Vaandrig en andere Officieren klaagden hem by SONOY aan, verklarende niet langer onder zulk een bevelhebber de wapenen te willen voeren.

De Goeverneur deed hem nu in hechtenis nemen en te *Schagen* in boeien sluiten, en kwam weldra zelf op het kasteel, om een gestreng voorbeeld te stellen. By trommelslag werd het vendel van KROCK in een kring geschaard, en SONOY trad daar binnen. Nadat hy al de schandelyke misdrijven en den onlangs gepleegden moord, waaraan de Hopman schuldig was, had opgehaald, eindigde hy, tot niet geringe ontzetting der soldaten, met de verklaring: dat MICHIEL KROCK, als onwaardig om den Staat te dienen, en door zijn roofzucht en bloeddorst des doods schuldig, terstond en in hun midden zijn straf zou ondergaan.

Zoo gestreng als het daar viel, werd het vonnis echter niet ten uitvoer gebracht, hoewel de zedelyke verzachting meer geschiedde ten gevalle der soldaten dan om den wille des misdadigers: in den morgen van den 10^{en} February 1572 werd hy in den voorhof des kasteels onthalsd.

Wat er drie jaren later geschiedde, was van nog ergerlyker aart.

In 1575, op den 27^en^ Mei, rukte GILLES van BARLAIMONT, Heer van *Hierges*, en namens den Koning, Stadhouder van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht*, plotselyk met eenige benden ruitery en voetvolk, maar zonder eenig geschut, uit de *Beverwijck Noord-Holland* in; plunderde en verbrandde eenige huizen en hutten benevens den meelmolen van het dorp *Schoorl*, en keerde toen, zonder iets meer te verrichten, naar zijn vroegere standplaats te rug. Die zonderlinge en zoo 't schijnen moest onvoorzichtige inval, verwekte by SONOY en de Noord-Hollandsche steden argwaan, en deed het vermoeden ontstaan, dat er eenige binnenlandsche verstandhouding met den vijand, waarvan reeds vroeger gemompeld werd, ook werkelyk aanwezig moest zijn; bovendien werd er geschreven, dat zich op het platteland allerlei slach van vreemd volk ophield, waarop een naauwkeurig en waaksaam oog moest worden gehouden, omdat het maar al te gemakkelyk de bewoners van het Noorder kwartier verraden, en de dorpen in brand steken kon.

SONOY zond daarom uit *Alckmaer* een schrijven aan de Schouten der verschillende dorpen, hun gelastende om alle vreemdelingen aan te houden. Ten gevolge van dezen maatregel duurde het niet lang, of er werden achtereenvolgends omstreeks dertig personen gevankelyk binnen *Alckmaer* gebracht, en na scherpe ondervraging — op de pijnbank — bleek het, dat velen, zoo niet allen of de meesten hunner, in minder of meerder graad aan diefstal schuldig waren. Dat was echter het eigendlyke niet wat men van hen weten wilde, maar zy moesten den kommissarissen belijden aan welke boeren in *Noord-Holland* zy wel de meeste kennis hadden; en zy noemden de Roomschgezinde Wognummers, COPPEN CORNELISSEN en NANNING COPPENS zijn zoon, gegoede huislieden die hun menigmaal nachtverblijf en aalmoezen hadden geschonken. Daarna werd hun, onder toezegging van vrijheid na openhartige bekentenis, gevraagd of die twee hen niet hadden omgekocht om, by nadering des vijands, som-

mige dorpen in brand te steken; en acht der ellendigen beschuldigden niet alleen de reeds genoemde twee, maar nog bovendien de gebroeders Pieter en Claes Nanninx van *Bennenbroeck*, Reynier Pieters van *Hoochtwoude* en eenige anderen, doch toen zy, ondanks de gedane belofte toch tot den brandstapel werden verwezen, en dit vonnis op verschillende dorpen aan hen werd volvoerd, herriepen zy de aantijging zelfs in het aangezicht der vlammen.

Maar vóor deze opendlyke herroeping, waren de arme beschuldigden reeds in hechtenis genomen, en eerst te *Alckmaer* en vervolgends op het kasteel te *Schagen* gevangen gezet. De beschuldiging door de landloopers, op hope van vrijheid, toen in hun aangezicht volgehouden, werd hun voorgelegd, maar zy bleven standvastig ontkennen. Toen ging men wederom over tot dat helsche gebruik, dat zoovele eeuwen lang ook het meest wettige rechts-onderzoek heeft ontwijd: de scherpe ondervraging.

De huiveringwekkende tooneelen, nu eerst te *Alckmaer*, en daarna in den pijnkelder van het kasteel voorvallende, bezoedelen de schitterende geschiedenis van *Noord-Holland* dier dagen. Het was of de rechters, door Sonoy in deze zaak benoemd, eerst met yver een les hadden genomen by *Spanjes* en der Inquizitie meest ervaren beulen, om daarna hun onderwijzers in afgrijselykheid van vinding naar de kroon te steken.

Die tooneelen te schilderen, zooals de historie ze hier by het licht van een rooden walmenden fakkel aan de verbeelding te aanschouwen geeft, zou een ontwijding der taal zijn; de meest korte, minst gekleurde voorstelling verdient ten eenenmale de voorkeur, en toch galmt u reeds daarby het jammergeroep en angstgeschrei der gefolterden onophoudelyk tegen.

De geringste foltering die men hun aandeed was intrekken, spannen, en geeselen met versche berkenroeden, in water week gemaakt. Van het hoofd tot aan de voetzolen blakerde men met in brandewijn gedoopt en daarna in brand gestoken lijnwaad hunne lichamen, totdat zy zwart werden als kolen,

en de zenuwen hier en daar bloot lagen; ook bezigde men soms brandende zwavel en kaarsen, om de rampsaligen onder de oxelen en voetzolen te branden. Dus gemarteld, liet men hen eenige nachten op den harden grond liggen, en met roeden geeselen om hen uit den slaap te houden.

Men gaf hun pekelharing en andere zoute spijzen tot voedsel, en weigerde hun elken druppel dranks, hoezeer zy daarom kermden.

SONOY [1]) zond in persoon de ratten over, die, eerst onder een steenen stolp, en daarna onder een houten lade, gedekt met een koperen pan, op de bloote borst en buik der gemartelden geplaatst werden; dan perste men het gedierte door vuur, op den stolp of op de pan gelegd, om uit benaauwheid den gepijnigden naar hart en ingewand te knagen. De wonden, door het ongedierte geknaagd, werden vervolgends met gloeiende kolen weder toegeschroeid. Ook snerpte men de lichamen met gesmolten spek.

By zulke monsterachtige onmenschelykheden, waarvan reeds de bloote vermelding het harte van afgrijzen doet sidderen, voegde men nog andere pijnigingen, wier vinding alleen kan ontstaan in een diep bedorven gemoed, en die van de verregaandste zedeloosheid der pijnigers getuigen.

COPPEN CORNELISSEN, de oude man, bezweek in den namiddag van 2 Juny, en gaf den geest in de tegenwoordigheid zijner nietswaardige rechters en schandelyke beulen. Zijn zoon NANNING, door de afschuwelykste pijnen gefolterd en zedelyk vermoord, bekende de waarheid van wat men hun te laste legde, en betichtte bovendien nog de Hoornsche burgers JAN JEROENSEN en PIETER ELLERS, en den Medemblicker SYBOUT JANSEN van meêplichtigheid.

Na het afleggen dezer verklaring werd hy naar *Hoorn* gevoerd,

---

1) Zie over SONOYS persoonlyke handelingen in deze afschuwelyke zaak echter ook BEELOOS „Noord-Holland en de Noord-Hollanders." 223—225.

om daar, hoewel met grooten weerzin der stedelyke Magistraat, het over hem gevelde doodvonnis te ondergaan.

Voor hy het schavot betrad, had men hem door drank bedwelmd, maar toch hield hy voor de verzamelde menigte zijn onschuld staande, en toen de onwaardige predikant Jurriaen Epesen hem daarby herhaaldelyk in de reden viel, daagde hy dien binnen drie dagen voor den onmisleidbaren rechterstoel Gods.

Hy onderging het vonnis van landverrader. Levend werd hem het hart uit den boezem gesneden en in het aangezicht geworpen; daarna werd het lichaam in vier stukken gekapt, en aan de stadspoorten ten toon gesteld, terwijl het hoofd, naar *Wognum* gevoerd en daar boven aan den kerktoren werd gehangen.

Weinige dagen later was ook Jurriaen Epesen een lijk.

Op den 25en September betrad Pieter Ellerts de gevangenis van het kasteel, waar ook Jan Jeroensen vervolgends werd opgesloten, benevens twee vrouwen, die den 16en Oktober derwaart uit *Hoorn* werden gebracht. Wederom geschiedde er ondervraging, niettegenstaande men der Hoornsche regeering beloofd had dit niet dan in hare tegenwoordigheid te doen. Doch nu gaf de lang gesmoorde verontwaardiging zich lucht; er ging een kreet op in *Noord-Holland*, en Oranje werd verwittigd op welke wijze er in het kasteel van *Schagen* recht werd geoefend. Hy, wien zulke barbaarschheden een gruwel en ergernis waren, trok zich de zaak der gevangenen aan, en benoemde Kommissarissen tot onderzoek.

Inmiddels volgde de pacificatie van *Gend*, en op grond daarvan hadden de gevangenen recht op ontslag. Zy weigerden er echter gebruik van te maken: zy wilden geen voorrecht, maar recht. Dit liep tot in den aanvang des jaars 1577, toen Gerrit Hendricksen Calff, de kastelein, en schurkachtige medestander der onwaardige rechters, voor zeer onwelkome gasten de poort moest openen, en Jonker Artus van Brederode en Pelgrom van Loon met den sekretaris de Glarge als gemach-

tigde van den Hove van *Holland* op het kasteel verschenen. Nadat zy alles ernstig onderzocht en de stukken opgeeischt hadden, vertrokken zy weder naar *'s Gravenhage*, en reeds den 6en February daaraanvolgende moest de slotpoort worden geopend voor den Prokureur-generaal met eenigen der zijnen.

Rechters en kastelein, het onweder ziende opdagen, hadden zich inmiddels uit de voeten gemaakt, en de onbeschaamde CALFF had zelfs zijner onbeschoftheid de kroon opgezet, door de sleutels der gevangenis met zich te nemen, zoodat de sloten met geweld moesten worden verbroken.

Toen verlieten de gevangenen hunne duistere holen, om ze niet weder te betreden. Voor het Hof gevoerd, volgde er op den 15en Juny 1577 ontslag onder handtasting, en daarop weldra volkomen vrijspraak.

Zoo eindigde deze afschuwelyke zaak, die bestemd scheen te zijn, om als een kleine tegenhanger tegenover het groote tafreel der Spaansche gruwelen te moeten dienen.

Ofschoon het niet bepaald wordt gemeld, schijnt het toch uit de geregelde erf-opvolging te blijken, dat Heer JOHAN van SCHAGEN in het vervolg van tijd weder aan zijne Heerlykheid gekomen is. Hy ligt er begraven in het choor der kerk, onder een tombe van toetsteen, met zijn beeltenis, in levensgrootte uitgehouwen, nevens zijne gemalin, ANNA, Heer DIRCKS dochter van van ASSENDELF, op den 12en November 1630, in drieen-tachtig jarigen ouderdom overleden.

Hunne kinderen waren AELBERT, DIRCK, Heer van *Goudriaen*, ADRIANA, gehuwd met JAN WYTENHORST, Heer van *Zonsvelt*, LYSBETH, gehuwd met VINCENT SCHELLAERT, Heer van *Susteren*, en CATHARINA in 1618 nog ongehuwd.

AELBERT van SCHAGEN, reeds by zijns vaders leven Heer van *Burghorn* genoemd, en gehuwd met THEODORA van DUVENVOORDE, vervolgde nu den rij der Heeren van *Schagen*. Hy liet in 1627 door den bekenden Leydschen landmeter JAN PIETERSEN DOUW, eene opmeting doen van de Schager kogge, hou-

dende sestig bunders lands, en begrijpende zijne vrije Heerlykheden, en daarvan een kaart vervaardigen, die, op den 17en Mei voltooid, nog in de volgende eeuw op de rekenkamer van het kasteel werd gezien.

Heer Aelbert had uit zijn huwelyk drie kinderen: Adriaen, Catharina en Margareta. [1]) Adriaen, die alzoo erfzoon was, schijnt evenwel nooit aan het bestuur geweest te zijn. Misschien is hy, even als zijne zusters, jong en ongehuwd gestorven, ten minste als opvolger van Heer Aelbert wordt genoemd Heer Willem, de derde van dien naam.

Deze, Willem Anthoni, Graaf van *Warfuse*, was geboren uit het huwelyk van Heer Dirck van Schagen, Heer van *Goudriaen*, en Margaretha van der Noot, die zeer kort na de geboorte huns kinds overleed.

Hy was een man, die geen lust had om zich door de stijfhoofdige West-Friesche boeren te laten ringelooren. Toen die van *Winckel* en *Nydorp* in verzet kwamen wegends het leggen der Boeresluis, verzamelde hy een sestig- of seventig-tal gewapende Schagers, en trok met hen den dijk op, naar de strijkmolens by *Lutjewinckel.* De muitemakers echter, thands den schrik krijgende, legden spoedig het hoofd in den schoot, en de rust werd hersteld, zonder dat de moed der Schagerhelden op de proef werd gesteld, of met Winckeler of Nydorper bloed behoefde bezegeld te worden.

Hy durfde nog meer. Den geloove zijner vaderen getrouw gebleven, viel het hem zwaar, dat de Roomsche gemeente te *Schagen* zich met een enkelen priester en een bekrompen vergaderplaats behelpen moest. Op eigen autoriteit verschafte hy haar alzoo een tweede lokaal, en deed er de dienst verrichten door een Franciskaner monnik. De Staten van *Holland*, meer bekrompen dan dat in die dagen nog te verandwoorden was,

1) Aldus meldt hun grafschrift. Goudhoeven en van Leeuwen, de eerste door den laatste nageschreven, noemen haar Elisabeth.

deden echter hun veto hooren, en Heer Willem had hiertegen geene Schagers te wapenen, maar moest zich, hoe noode dan ook, onderwerpen, en den Franciskaner, volgends bekomen bevel, wech zenden.

In verband met deze zaak, dunkt my, moeten de regels worden beschouwd, die Vondel — in zijn „Harpoen" aan den allegorischen Jonker Landeslot: Heer van *Vryburg* — den Heer van *Schagen* toezong:

Dies loven wy met recht den wackren heer van Schagen,
Die toomt den voerman, voor het hollen van den wagen,
En maeckt hy 't hem te grof, hy besight self de sweep,
En graent eens: bengel hou! flus krijghje van de leep.
Hy leert den leeraer uit een ceêl sijn schuld bekennen,
Soo word hy handelbaer, en kan de paerden mennen
Op 't Euangelisch spoor. wat schiet den man te kort,
Die soo demoedigh, en ten lesten saligh word?
Hy leert hem, na sijn staf is, springen, en niet verder:
Dus is de Schager heer sijn eygen prekers harder.
Rechtschapen edelman, hoe edel is uw siel!
Hoe luyster-scharp uw oor, op 't rollen van het wiel.
„Al word men uytgeluyd voor godeloosen schellem:
„Soo schold Datheen wel eer den wijsen held prins Welhem.
„De laster-kunst valt licht: de botste kanse best."

Den domine van *Schagen* heeft het vermoedelyk niet gesmaakt, dat zijn Dorpsheer een tweeden pastoor benoemde, en Heer Willem zal hem daarvoor op zijn plaats hebben gezet. De predikanten dier dagen toch waren bloot van formulier en rok veranderd, de oude heerschzucht zat hun nog even diep in de borst.

Heer Willem was met die lofspraak evenwel gants niet ingenomen, ja hy verklaarde het zelfs hoogst onaangenaam te zijn, „voor alle de werelt uitgekreeten te worden, als een persoon,

die zijnen lust naame in 't draagen van roem, op zulk een verrichtinge tegens zijnen Prediker."

Hy overleed in 1658, tien jaren na zijn gemalinne, en nog in dat zelfde jaar, op Sint-Niklaas, werd de Heerlykheid verkocht in *'s Gravenhage*, voor eene som van twee-honderd drie-en-sestig duizend gulden.

De kooper was Georg van Cats, de ons reeds bekende Heer van ter *Coulster*, die aan zijne nieuwe Heerlykheid te danken had, dat hy op den 7[den] February 1675, als Lid der Ridderschap van *Holland*, ter dagvaart te *'s Gravenhage* aanwezig was.

Vóor dien tijd had hy echter op het kasteel reeds eene andere onderscheiding genoten. Door zijne echtgenote Justina van Nassau was hy van verre aan het Huis van Oranje verwant, en nu viel hem in 1666 de eere te beurt om den jeugdigen vertegenwoordiger van dat geslacht, die weldra als Willem de Derde zou optreden en een onsterfelyken naam in de geschiedenis van *Europa* verwerven, binnen zijne muren te ontfangen en te herbergen.

Gantsch *Schagen* was van nieuwsgierigheid in rep en roer; zulk een rijkgedoschten stoet had nooit iemant de kasteelpoort zien binnen rijden. Daar was de Keurvorst van *Brandenburg* met de Vorsten van *Holstein* en *Anholt;* daar was Graaf Maurits van Nassau met de Graven Solms, Dohna, en Hoorne; daar waren de Edelen Brederode, Gent, en een aantal anderen. Maar de belangrijkste voor allen was de tengere, zestienjarige knaap, dien allen zoo niet reeds met genegenheid, ja liefde, dan toch met eerbied vierden, en wiens bleek gelaat, kennelyk den zoon des tweeden Willems aanduidende, zooveel te denken gaf voor wie schors en kern wel wisten te onderscheiden.

Het was op den avond van den 15[den] Mei, toen die Edelstoet het kasteel binnen reed, om er een gastvrij nachtverblijf te genieten.

En waarlyk, het Schager kasteel, met zijn voorburcht, poorten en torens, in zijne breede vijvers, tusschen boomgaarden, tuinen,

en beplante lanen liggende, mocht wel het niet onwaardig verblijf eens Vorsten worden genoemd.

Wie aan de voorpoort, de poort der voorbrug, stond, aanschouwde haar, weerzijds gevleugeld met een stevigen, zwaren ringmuur. Zy was hoog en sterk, met een gevel in renaissance stijl, en had ter rechter zijde een toren, die, zijn met leien gedekte spitse kap mede gerekend, ruim vijftig voet hoog was. Op dezen toren hield de rentmeester der Heerlykheid zijn kantoor en gewoon verblijf, en somwijlen bevond er zich ook een voorwacht.

Wie de poort doorging, betrad een groot en net beplant voorplein, palende aan een breeden vijver, die rondom het eigendlyk kasteel vloeide. Naar dat gebouw voerde een steenen brug, van drie bogen, die vervolgends over een ophaalbrug ter binnenpoort bracht: een zwaar, vierkant, hoog gevaarte, gedekt met een vierhoekig, spits samenloopend dak, en aan de binnenzijde op elken hoek geflankeerd door een ranken, hoogoprijzenden toren, waarvan de linker zes-, de rechter vierhoekig was opgetrokken. [1]) Een kruisraam, met ijzeren traliën dicht bezet, gaf uit die poort het uitzicht op voorplein en buitenpoort, terwijl een daar boven geplaatst dakvenster het oog nog ruimer weiden deed over de omliggende landerijen, „een der vermakelykste gezichten"…. voor koehouders en veeboeren.

Waart ge de poort doorgetreden, dan bevond ge u op een ruim, bestraat plein, waar ter linkerzijde een gaanderij was gebouwd, leidende naar de eigendlyke woning, vertrekken en benedenzalen, die men ook over de plaats kon binnengaan,

---

1) De lithograaf, die mijne teekening van het kasteel niet begrepen schijnt te hebben, heeft den eenen toren al te schoorsteenvormig gemaakt, te veel naar voren gebracht, en niet tegen den muur aangesloten, zoo als dit had behooren voorgesteld te worden, terwijl hy bovendien de arkels, aan de voorhoeken van den oostelyken donjon, geheel heeft weggelaten. De platen waren reeds geheel afgedrukt, toen ik deze zoo zeer in 't oog springende fouten ontdekte.

en die twee kolossale vierkante torens innamen, door een lager tusschengebouw vereenigd.

De beide hoektorens, die, uit de gracht oprijzende, de binnenpoort en kasteelmuren beschermden, waren tot verschillend gebruik ingericht: de oostelyke was aan de verblijven der bezitters getrokken; de westelyke, in drie verdiepingen onderscheiden, diende tot een vaste en veilige gevangenis voor strafschuldige kwaaddoeners en andere aangeklaagde personen, en hier bevond zich ook die afgrijselyke kelder, waarin woeste en koude beulen de monsterachtige folteringen ten uitvoer brachten die, tot schande der menschheid, zoovele eeuwen achtereen vergezeld gingen aan het reeds op zich-zelf onteerend gebruik der pijnbank.

Was dit vloekwaardig hol, waar de echo van zooveel angstgehuil, jammergegil en doodsgereutel in klam vocht aan de graauwe muren scheen verkild te zijn, het somberste vertrek van geheel het slotgebouw — het meest statige en prachtige was de groote zaal, alom beroemd door hare schoorsteen-zuilen van zwart marmer met geele aderen, zoo glad en glansig steeds, als waren zy daar zoo even door de hand des kunstenaars vervaardigd. Op deze prachtige zuilen rustte de schoorsteen, die een zwarten steen omvatte, waarin het reeds vroeger gemelde gedicht van Prof. Barleus met gulden letteren gebeiteld was.

In de zelfde zaal hingen ook nog een aantal geschilderde afbeeldingen van de bezitters en andere Edelen.

Alzoo was het waarlyk wel een gebouw, dat met eere een hoogen gast als Oranje herbergen mocht. Den 16^{den} Mei, tijdig op den morgen, terwijl de zwoele lentezon de bloesems bestraalde in den rijken boomgaard, [1]) verliet de Prins met

[1]) Deze boomgaard, ruim twee morgen groot, was zoo vruchtbaar in allerlei soort van ooft, dat hy somtijds in opendlyke verpachting tot zes en zeven honderd gulden huur opbracht.

zijn gevolg weder het kasteel, om zich naar *Texel* te begeven, ten einde daar 's lands vloot in oogenschouw te nemen.

In 1668 verloor het grootsche gebouw, door een zonderlinge luim van Heer George, veel van den harmonischen indruk, dien het tot hiertoe steeds op den beschouwer gemaakt had: terwijl hy het binnenplein deed bestraten en beplanten, liet hy de steenen poorten nederwerpen, en in de plaats daarvan een houten poort timmeren.

Zeven jaar later, 11 July 1675 was er een aantal belangstellenden en nieuwsgierigen by-een in de herberg de Roode Leeuw, te *Schagen*. De Heerlykheid werd er in veiling gebracht.

Gegadigden schijnen er slechts in gering getal aanwezig te zijn geweest, ten minste was de wedyver om het bezit niet groot. Voor eene som van zes-en-vijftig duizend gulden werd de gantsche Heerlykheid gemijnd door zekeren Pieter Cornelissen Gortmolen.

Heer Gortmolen van *Schagen!*......... Gelukkig ging die onwelluidende verbinding niet door, waarschijnlyk ten gevolge van het al te onbeduidende van den koopprijs, en op den 24en January 1676 beproefde men een nieuwe aanbieding, maar toen te *'s Gravenhage*, en met beteren en zelfs zeer gelukkigen uitslag: Floris Carel van Beieren, Graaf van *Warfusee*, Heer van *Goudriaen*, en bovendien een Edelman, afstammende uit het geslacht der eerste Heeren van *Schagen*, werd nu eigenaar van zijn voorouderlyk goed, tegen den niet geringen prijs van honderd seventig duizend gulden.

Floris Carel overleed op den 22en Mei 1699, kasteel en Heerlykheid nalatende aan zijn zoon Dirk Floris, een wakker krijgsman in dienst van den Staat, maar wien reeds de bloedige slag van *Ramelies* het leven kostte. In dien strijd, 23 Mei 1706, werden hem de beide beenen door een kanonkogel wechgenomen, aan welke doodelyke verwonding hy den volgenden dag overleed.

Hem was slechts eene dochter geboren, Maria Isabella,

die een jaar na heurs vaders dood, kort voor de vasten, in 't huwelyk trad met Franciscus Paulus Emilius, Graaf van *Oultremont* en *Han*, die in 1737, vijf jaren na zijne echtgenote, overleed.

Dat het kasteel intusschen sints lang niet meer dan een lustplaats, een prachtig verblijf van de adelyke bezitters der Heerlykheid was, spreekt van zelf; en — gelukkig het land, welks geschiedenis zoo spoedig zulke veranderingen mag boeken, als het noodwendig gevolg van den vooruitgang zijns maatschappelyken toestands.

Sedert een geheel vreemd geslacht echter bezitter van het schoone goed was geworden, was het fiere gebouw wel een heerlyk, maar niet meer Heerlyk verblijf gebleven, en natuurlyk tot zijn nadeel. In zulke omstandigheden toch wordt er zelden, ja misschien mag men hier gerust stelliger spreken, en zeggen, wordt er nimmer met die naauwgezetheid meer voor een behoorlyk onderhoud gezorgd. Het verblijf van weelde en grootheid, waar alles aan elkander evenredig dient te zijn; of een bezwarend perceel, dat men zeldsaam ziet, waarvan men nog zeldsamer geniet — is verwaarloozing er al het gevolg niet van, veronachtsaming zal toch in den regel niet uitblijven.

De oorlog kwam onverwacht het zijne daartoe bybrengen.

In 1799, terwijl Theodoor, Graaf van Oultremont en Warfusee, Heer van *Schagen* was, vond de bekende inval der Engelschen plaats, en *Noord-Holland* werd voor een poos door hunne benden overstroomd. Een dier benden, op het kasteel gelegerd, liet er by heur vertrek de sporen eener echte soldatenbaldadigheid achter: de prachtige schoorsteenmantel, wiens algemeene bekendheid zoo menigen vreemden bezoeker naar dat anders zoo weinig uitlokkende Noorder-kwartier trok, was door de woestaarts vernield.

De beroemde kolommen, die nu zulk een droevige vertooning by de overige vernieling maakten, werden later naar het choor der kerk gebracht, en aldaar ter bewaring neergezet. Felix,

Graaf van MERODE, Markies van *Westerloo*, Prins van *Rubenpree* en *Eversbergen*, Heer van *Schagen*, eischte ze in 1821 op, en hoe leed het den Schagers ook mocht zijn — zy moesten ze zien vertrekken: MERODE had er, als zijn wettig eigendom, natuurlyk de vrije beschikking over. De Heer VAN DE KASTEELE, Konservator van 's Rijks Muzeum te *'s Gravenhage*, wendde nog moeite aan om ze voor die inrichting te verkrijgen, maar te vergeefs: zy gingen naar *Brussel.*

Het is vergeeflyk, dat een MERODE, in het harte van *België* wonende, geen byzondere sympathie koesterde voor een verouderde, ja vervallen burcht in het noorden van *Noord-Holland*, al behoorde die dan ook tot zijne erfgoederen; evenzeer is het natuurlyk dat de Sardinische Prins de CISTERNE, met wien zijne dochter huwde, geen roeping kon hebben om zich te *Schagen* te vestigen, ook al had heur broeder CHARLES, die het erven moest, het zijn schoonbroeder afgestaan. Alzoo werden de breekijzers tusschen de steenen gezet, en het kasteel zonk in puin.

De beide ronde hoektorens echter bleven gespaard, en de een daarvan wordt gebezigd tot gevangenis, terwijl de ander den veldwachter en cipier tot woning dient. De grond binnen de vijvers, behoorlyk opgehoogd, werd tot een kerkhof aangelegd, en op het ontmantelde voorplein, nog de kaatsbaan geheeten, werd later een kolfbaan in de open lucht opgericht. De tuin, een lief boschjen, bestaat nog achter het logement.

Bloeit de Schager r o o s nog in het gemeente-wapen — de eigendlyke Schager r e u s is gevallen, en de tenant is thands niets meer dan zijn symbolieke schim.

HET KASTEEL BUCHORST.

W. J. Hofdijk del. Konl.e lith. v. C. W. Mieling.

HET KASTEEL BUCHORST.

HET KASTEEL BUCHORST.

„Bouven inne de hörste
„Doar hange de spiele mit wörste;
„Doo mi eenen langen ,
„En loat dee kleine mer hangen!”

zingt de Twentenaar, en bedoelt met zijn horst de plaats aan de balken, naast den grooten schoorsteenboezem, waar het vleesch en spek en de worst opgehangen wordt. [1]) Zoo beteekent dat woord in 't algemeen een hooge plaats, en daarom worden in de overzeesche provinciën de hooge plekken in de lage velden en broeken evenzeer horsten genoemd!

Zulk een hoogere grond lag er in reeds zeer vroege tijden te midden der lagere velden noord-oostelyk van *Swolle.* Overschaduwd van eerwaardige beuken, wier toppen zich in statigen ernst opwaarts hieven, werd die schoone plek verre in het rond gezien, en het landvolk noemde haar de hoogte der beuken, buchorst.

Te midden van dat vreedsame lommer lag, mede in reeds zeer vroege tijden [2]), een hoeve, het verblijf eens Saxischen

---

[1]) HELDERMAN.

[2]) In den giftbrief van 9 Oktober 807, waarby aan den geloofsprediker LUDGER eenige goederen vermaakt worden, komt *Bochursi* voor. BONDAM is niet vreemd aan het gevoelen, dat hierdoor dit *Buchorst* moet worden verstaan. Er ligt echter nog een *Bokhorst* by *Spankeren.* HAASLOOP WERNER. — Het wordt gelijktijdig genoemd met *Telgud,* thands de buurschap *Telgt,* by *Putten,* op de *Veluwe.*

Edelings, die, zonder dat hy daarom leenhoorig behoefde te zijn, aan den Bisschop van *Utrecht* verplicht was tot krijgsdienst en tot bywoning van de landsvergadering en het gericht diens Keurvorsten. Daarom heette de hoeve dan ook een recht zetelgoed of hovemans zate, saamgetrokken gewoonlyk havezate.

In de twaalfde eeuw was die hoeve waarschijnlyk een kasteel geworden, misschien zoo als men die in deze streken meer vond: een groote sterke toren, hooge burcht of donjon, te midden van een groot plein, binnen een wijde gracht gelegen, bezet met de woningen en hutten der dienstlieden en hoorigen, met schuren, spykers en stallen, en dat alles weer omgeven door hooge sterke palisaden, en omringd van een breede diepe buitengracht. Misschien waren het ook reeds meer steenen gebouwen, die zich der hooge burcht aansloten, en was het niet meer slechts puntig paalwerk, maar een hooge, sterke, gekanteelde muur, die alle nadering van buiten voor den onwelkomen bezoeker afsloot.

Hoe dit zij — in de eerste helft der twaalfde eeuw behoorden de Edelen van Buchorst onder de aanzienlyksten dier streek, en toen Rudolf van Steinfort in 1133 het klooster te *Letten*, onder het Bisdom *Munster*, met twee-en-twintig waarschappen van zijne vrije erfgoederen beschonk, telde men onder de aanzienlyke Ridders, die daarby als getuigen optraden, Godfried en Diedrich van Buchorst.

Misschien is dat vader en zoon geweest, want twaalf jaren later, 1145, toen de Roomsch-Koning Coenraad de Derde *Utrechts* Bisschop Herbern van Bierum bevestigde in het bezit der landschappen *Oostergoo* en *Westergoo*, „myt allen horren toe behorren und alle dat daer an clevet," stonden daarover als getuigen de Bisschop van *Havelbergen* met vele geestelyken, en Graaf Henric van *Gelre* met een groot aantal Edelen, en onder deze laatsten merkte men ook Diedrich van Buchorst en diens broeder Wermbolt op.

Beiden leefden nog in 1165, toen zy verschenen als getuigen

van Bisschop GODFRIED van RHENEN, die dat jaar in tweespalt lag met Grave FLORIS van *Holland.*

Even „getrouwe luiden en vrienden" der Bisschoppen als de genoemde BUCHORSTEN waren ook DIERIC en HENRIC, die in 1213 voorkomen. De een-en-twintig jarige Bisschop OTTO van GELRE, met zijn jong welwillend gemoed, maakte in 1213 al zijn hoorige lieden, wonende op hunne hoeven in het kerspel van *Wilsem* en van *Salc* op den veene, vrij, zoodat hunne erfgenamen voortaan wettig van hen zouden kunnen erven; bovendien onthief hy hen van alle schatting en gaf hun de zelfde vrijheid te genieten, als *Salc*, *Swolle*, en andere omliggende dorpen en steden verkregen hadden. Den Heeren DIEDRIC en HENRIC van BUCHORST verleende hy daarby de macht, om in die landen hofsteden te verhuren, en er jaarlyksche pacht van te innen; tevens verleende hy er hun het lage of voetgericht, maar behield voor zich-zelf het hooge gericht, met de smal- en grof-tienden van het gezaaide land.

Nog in het zelfde jaar naar *Rome* willende reizen, werd hy te *Nordhuysen* krank, en de koorts raapte hem wech.

Onder zijn opvolger OTTO van der LIPPE verandert de houding der tot hiertoe zoo getrouwe leenmannen tegenover hunnen Leenheer, en de zwarte leeuw aarzelt geenszins om zijne scherpe klaauwen aan het zilveren kruis te slaan. De oirzaak lag echter naar het schijnt by de mannen des Bisschops, en was deze:

De Heeren van *Buchorst* bezaten de voogdij over eenige goederen, behoorende aan de beroemde vrouwen-abdy van *Essen*, en gelegen in *Salland.* Heer GERHARD van BUCHORST verkocht deze voogdij aan Grave GERHARD den Derde van *Gelre*, ontfing ze wederom van dezen in leen, en bleef derhalven diens rechten handhaven. Nu geschiedde het, dat de tijnsplichtigen, op die goederen wonende, door de ambtenaren van den Bisschop ten onrechte werden genoodzaakt, om, wanneer de Kerkvoogd in *Salland* het hoogste gericht kwam houden — dat tweemaal 's jaars plaats vond — zijne paarden te onderhouden, een ver-

plichting, die alleen rustte op de Sint-Maartens-mannen of lieden der Kerke van *Utrecht*. In weerwraak over dit onrecht, door de Bisschoppelyke ambtenaren gepleegd, en waartegen geen klachten baatten, had Graaf GERHARD de Sallandsche kooplieden op den *Rijn* met drukkender tollen te *Lobede* bemoeielykt en nog bovendien hunne goederen in beslag genomen.

Een oorlog tusschen de beide Vorsten was onvermijdelyk geworden. Heer GERHARD van BUCHORST, de twee VOËRSTEN en eenige andere Sallandsche Edelen hielden daarby 's Graven zijde, brachten een heir van twee duizend man samen, en sloegen zich daarmede by *Swolle* neer.

Bisschop OTTO sammelde niet met te verdedigen wat hy voor zijn goed recht hield. Zijn broeder Graaf HERMAN van der LIPPE en de Bisschop van *Munster* deden hem bystand, zoodat hy in staat was om een niet gering leger op de been te brengen.

Te *Deventer* byeengerukt, doet hy zijne manschappen, niettegenstaande het land geheel overstroomd was, door het water op de krijgsmacht der Sallanders aanrukken. By den galm der bazuinen en den klank der klaroenen ontstaat een hevig gevecht. Dapper is de aanval der Stichtschen, hardnekkig de weerstand der Sallanders, en een poos blijft de uitslag twijfelachtig. Eindelyk was het grootste verlies van volk aan de zijde der laatsten, zy werden geslagen, en de verbonden Edelen zagen zich gedwongen tot een terugtocht, die weldra vlucht werd.

Bisschop OTTO vervolgde zijn behaald voordeel. Zonder verwijl trok hy voor de kasteelen der Heeren van VOËRST, en beiden werden door hem vernield [1]. Nu lag het huis *Buchorst* aan de beurt, welks bezitter met de VOËRSTEN tot de hoofden van den zoogezegden opstand gerekend werd. De Bisschop sloeg er het beleg voor, en het overschot van Heer GERHARDS krijgslieden was niet in staat tot eene behoorlyke verdediging. De Bisschoppelyke vaan was er weldra geplant, maar ook ter-

---

1) Zie 2e Serie, Dl. I. blz. 4.

stond daarop van dikke rookwolken omgolfd. Het lot van den VOËRST was ook dat van den *Buchorst.*

De goede verstandhouding tusschen de BUCHORSTEN en de Bisschoppen, aldus gedwongen hersteld, werd vooreerst niet gestoord. Integendeel: de Augustusmaand des noodlottigen jaars van 1227, die zooveel Adelyke Geslachten in en buiten de Nederlandsche gewesten in rouwe dompelde, kostte ook den Huize BUCHORST twee looten [1]). Toen het Bisschoppelyk leger met zoo fieren moed de legertenten by *Ane* verliet, en tegen de ongeoefende benden van Burchtgraaf RUDOLF van *Coevorde* inrukte, toen wapperde ook de pennoen van BUCHORST onder de Riddervanen. Maar toen de hardnekkige strijd in het verraderlyk moeras ten einde was; toen de stilte der nacht en des doods over dat slagveld hing, dat een bloedig kerkhof geworden was, waar de verminkte en vertreden lijken saamgehoopt of dooreengeworpen, half uitgeschud of gants naakt, de verstijfde leden slechts ten deele verbergende in hun vochtig graf, meer door de duisternis dan door de aarde werden gedekt — toen lagen er onder de gebroken wapenen ook verbroken schilden met den zwarten liebaart van BUCHORST, en onder de misvormde lijken lagen ook DIEDRYC van BUCHORST en zijn zoon.

Deze noodlottige uitslag verminderde de trouwe niet, die het Geslacht aan den Mytervorst had beloofd. GIJSBRECHT van BUCHORST, die vijf jaren later tegenwoordig was by de inwijding van het klooster *Mariënberghe,* aan het *Zwarte water,* gesticht tot rust der zielen van de zoo droevig verslagenen, bevond zich ook in het gevolg van Bisschop WILLEBRAND, toen deze omstreeks den zelfden tijd het bloeiende *Swolle* tot een stad verhief. By de beleening der Ridders GERHARD en RUDOLF CLENCKE en HACKO STEVENS van HARDENBERGH met het kasteel *Coevorde* als burchtleen [3]), door Bisschop HENRIC van VYANDEN,

---

1) Zie Tweede Serie, Dl. I. 64. sqq.

2) Aldaar, 69.

3) A. w. 81.

trad hy onder de nabestaanden en vrienden dier Drentsche Ridders op, en behoorde te gelijk tot de Edelen, die zich voor de richtige bewaring van het kasteel ten borg stelden.

Heer GIJSBRECHT had waarschijnlyk twee zonen, WILLEM en GERHARD, waarvan de eerste de oudste zal zijn geweest. Beiden verkochten in 1277 de helft hunner landbezitting in *Salc* aan het klooster *Sint-Odulf* te *Staveren*, te gelijk met een gedeelte hunner visscherij in den *IJssel* en van hun waarschap in *Mastenbroec*, voor drie honderd pond gebruikelyke munt, waarby zy evenwel de moerassen van *Hollanderbroec* en *Camperveen* voor zich-zelf behielden. Evenzeer behielden zy het waereldlyk gericht over de verkochte streek, met dien verstande echter, dat de monniken met hunne dienaren onder des Abts gerichte zouden blijven, zelfs — en het strekt den Staverenschen Conventualen niet bijster tot eere, dat een dergelijke bepaling ten hunnen behoeve moest worden gemaakt — wanneer zy elkander sloegen of verwondingen toebrachten. De gewoonte des tijds, om vele zulke overdrachten in het openbaar te doen plaats hebben, werd ook in deze gevolgd. Op het kerkhof te *Salc* zat de rechter ENGELBRECHT, by schijnende zonne, met den witten staf, het teeken zijner waardigheid in de hand; en voor hem kwamen partijen en getuigen, en werd de gantsche zake verordend en ten einde gebracht, en was nu onverbrekelyk vast.

Heer WILLEM liet by zijn overlijden twee zonen na, GIJSBRECHT en WOLTER.

WOLTER van BUCHORST had neiging voor den geestelyken stand, waarby hy toch zijn ridderlyke gezindheid niet behoefde op te offeren. Daartoe was goede gelegenheid by eene dier drie beroemde Orden, die, uit de kruistochten voortgekomen, aan Ridderlyken heldenmoed tevens geestelyke onderworpenheid verbonden, en hy begaf zich alzoo in de Orde der Marianen of van het Duitsche Huis, waarvan voor *Nederland* de hoofdzetel te *Utrecht* gevestigd was. GIJSBRECHT schonk toen in 1289 aan de Utrechtsche Balie het collatie-recht te *Eelde*, zoowel om

zijns broeders wille als uit eigen devotie. Eenigen tijd daarna geraakten hy, Hake van den Rutenborch, Walter van IJsselmuden en andere Ridders en Knapen, benevens de poorters van *Deventer*, *Campen*, en *Swolle*, in een twist met Heer Sweder van Voërst en andere Edelen. Bisschop Willem van *Utrecht* echter, die er maar al te veel belang by had, dat het *Oversticht* geen prooi werde van de onderlinge geschillen der Edelen, al te dikwerf met het zwaard beslecht en met plondering en uitschudding van den jammerenden landzaat betaald, kwam daartusschen, en bewerkte dan ook op den 4en Juny 1297, dingsdag na Pinksteren, een verzoening, waarby Buchorst en de Edelen zijner zijds in het gelijk werden gesteld.

De Leenheer vond by zijn leenman geen groote erkentelykheid, naar het schijnt, en was in 1309 genoodzaakt om evenzeer zijn gezach te doen gelden tegen Buchorst, als hy het vroeger tegen Voërst had gedaan. De bezittingen der Buchorsten mogen wel niet van de grootsten zijn geweest; een gevoelig bezwaar in een tijd, toen de Adel zich van de in welvaart klimmende poorters vooral zocht te onderscheiden door een prachtige levenswijze, die steeds aanmerkelyke uitgaven vergde. Het was misschien wel een dergelijke oirzaak, die Heer Gijsbrecht tot den willekeurigen stap bracht om den dorpers van *Camperveen* een schatting op te leggen. De dagen waren echter voorby, waarin de gedrukte stand in zulke gevallen zwijgend het hoofd boog, en, machteloos tot rechtverkrijging, zich de knevelary liet welgevallen. De Camperveenders wendden zich haastig met hunne klachten tot den Bisschop, en deze, Heer Gijsbrecht ten eenenmale ongerechtigd verklarende tot het nemen van zulke maatregelen om zijn tassche te vullen, maakte er terstond een einde aan, en beloofde den dorpers om hen steeds in hunne voorrechten en vrijheden te zullen blijven handhaven.

Heer Gijsbrecht liet by Vrouwe Femme, zijne echtgenote, twee zonen na, Willem en Gijsbrecht, waarvan de eerste hem moet zijn opgevolgd.

Er is van dien Edelman echter byna niets anders bekend, dan dat hy waarschijnlyk vóor 1338 overleden is, en twee zonen en een dochter naliet.

De oudste dier zoons, Johan van Buchorst, verschijnt als Heer in 1338; maar al wederom in een licht, dat niet ten gunste zijner geldelyke aangelegenheden spreekt: in overeenkomst met zijn broeder Willem en hunne zuster verkocht hy aan Evert Spaen de helft van den Oord, buiten de kerk te *Salc* gelegen, en aan diens broeder Goossen en hun neef Diedryc van Salc de andere helft van dien Oord, nevens een waarschap aldaar, met al de rechten, die zy daarop bezaten, op water en weide, op dijken en wegen. Heer Gijsbrecht, de oom van Buchorst, hing mede met andere getuigen zijn zegel aan den verkoopbrief.

In den tweespalt tusschen de beide broeders van Gelder hield Johan de zijde des wettigen maar ongeschikten Reynalds, die zich daarover niet onbetuigd liet; maar Vrouwe Agnese van Buchorst, na den dood heurs echtgenoots, bevredigde zich met Eduard, en verklaarde, dat zy noch heure kinderen de geleden schade op den Hertog verhalen, noch de brieven en beloften, „sprekende op ampte, lande, gerichte, rente, gulde, schettinge, bede, of van schout," door haren gemaal van Hertog Reynald verkregen, tegen Hertog Eduard of diens kinderen of erven zou doen gelden. De zoenbrief, daarvan opgemaakt, door Willem van Buchorst en zijne schoonzuster bezegeld, dagteekent „des derden dages na sent Lambrechts des heylgen mertellers", 1361, waaruit derhalven blijkt, dat Heer Johan toen overleden was.

De kinderen van Johan en Vrouwe Agnese waren wederom twee zonen, die den naam van Johan en van Willem droegen.

Johan van Buchorst verkeerde in goede omstandigheden, en verlangde het oude kasteel, dat hem te klein was, te vertimmeren en te vergrooten. Maar wederom ook waren de dagen voorby, waarin een Edelman zulks deed naar eigen verkiezing en

goeddunken. De kasteelen werden zoowel door de Landsvorsten als door de steden meer en meer beschouwd als roofnesten, wier bewoners slechts roovers of jagers waren, die hengsten en honden bevoorrechtten, en de arme boeren onderdrukten; die de geringste beleediging met brand en plondering vergolden, en de geroofde buit naar hun verblijf sleepten, achter welks muren en grachten zy een veilige schuilplaats vonden [1]). De wassende macht der steden, die zich by den Vorst aansloten, had een overwicht boven den Adel geboren doen worden, aan wier belemmering deze te vergeefs trachtte te ontworstelen. Heer Johan, willens of onwillens, moest er zich mede aan onderwerpen. De opbouw en vergrooting van zijn kasteel werd hem toegestaan, maar — naar een „scampioen" of bestek, dat hem voorschreef om geen dikker dan twee steens muren op te halen; tevens werd hem de plechtige belofte afgevergd, dat hy den Bisschop, diens Sticht, of de steden van *Salland* uit dat kasteel nimmer „mit rove, mit brande of geweltlyken saken" beschadigen zou.

Op die voorwaarde werd dan het nieuwe gedeelte tegen de westzijde van het oude opgetrokken. De breede opgang en de lichtramen in den voorgevel, de trapsgewijze zijmuren en de overige cieraden droegen duidelyke kenteekenen van lateren bouwtrant, en bezaten geenszins het oorlogzuchtig voorkomen van het daarnevens staande oude kasteel, welks dikke muren met kleine vensters, vierkant opgetrokken, van breede deksteenen, open kanteelen en borstweeringen voorzien, nog tijdens de slooping de ruimte aanwezen, vanwaar de verdedigers, op de muren geplaatst, met pijlen en steenen de bespringers konden begroeten.

---

[1]) Moulin, Kamper Kronijk. By de samenstelling der geschiedenis van *Buckorst* volgde ik voor het geheel de hoogst belangrijke medêdeeling van Haasloop Werner, in den Ov. Alm. voor 1849.

In het laatst der vijftiende eeuw komt Heer JOHAN voor als Ambtman van *Diepenheim*, maar op den 11en February 1405 werd hy bekleed met de waardigheid van Drost van *Coevorde* en *Drenthe* [1]). Hy oefende dat ambt uit tot in den nazomer van 1412, toen een beroerte plotselyk een einde aan zijn leven maakte. Uit zijn eerste huwelyk liet hy JOHAN en AGNES, uit zijn tweede — met Vrouwe LYSBETH van ALMELO — GEERT en WILLEM na.

JOHAN, gehuwd met Jonkvrouwe SWENNE van der EESE, werd toen Heer, de derde zijns naams, van *Buchorst*.

Van welk een beteekenend overwicht de Overijsselsche steden in die tijden reeds waren geworden, mag mede ook wel daaruit blijken, dat Heer JOHAN en zijne gemalinne zich in 1434 als poorters deden inschrijven op de poorterrolle van *Campen*, waarby zy tevens hun huis *Buchorst* eenigermate in afhankelykheid van de goede stede stelden.

In 1442 lag Vrouwe SWENNE in oneenigheid met die van *Campervene*, over het lage of voetgericht en de andere rechten, die den BUCHORSTEN in 1213 door Bisschop OTTO waren geschonken [2]). Het geschil liep hoog genoeg, dat Bisschop RUDOLPH van DIEPHOLT er zich meê moeide en het besliste, waarby bleek, dat de muitzieke opgezetenen wel vijf jaren, met zelfs nog vroegere verzuimenissen, achterstallig waren. De Bisschop veroordeelde hem tot het aanzuiveren daarvan, maar bepaalde tevens, dat zy, tegen betaling van zeven honderd Rijnsguldens voor het vervolg altoos ontslagen zouden zijn van al zulke tijns en gerechtigheid, als Vrouwe SWENNE en hare voorzaten aan die plaatse hadden bezeten; het gerichte kocht hy haar voor zich-zelf — of liever voor het Sticht — weder af, en betaalde daarvoor twee honderd Rijnsguldens.

---

[1]) Tweede Serie, Dl. I. 88.

[2]) Zie blz. 219.

Met de Swollenaren stond Heer **Johan** tot hiertoe op een goeden voet. In de veerstal te *Coten*, of het Caterveer, bezat Henric van Laer als eigenaar drie vierden van de opbrengst, waarvan der stede éen vierde behoorde. Johan kocht hem dat aandeel af, en maakte in 1443 een nieuwe schikking met zijn Swolsche geburen, waarby overeengekomen werd, dat de opbrengsten gemeenschappelyk genoten, en de onkosten gelijkelyk gedragen zouden worden. Ten opzichte van de verpachting van dit veer, waarvan ook reeds in die dagen gewis een drok gebruik werd gemaakt, bepaalde men onderling dat zy jaarlyks zou geschieden op het wijnhuis te *Swolle*, in des Heeren tegenwoordigheid van *Buchorst;* mocht het evenwel zijn dat hy uitbleef, en der deftige vergaderinge zijne tegenwoordigheid onthield, dan zou men echter ten bepaalden ure met den inzet kunnen aanvangen.

De goede verstandhouding werd echter gestoord.

Onbekend om wat oirzaak, had Heer Johan zich in 1448 meester gemaakt van twee Swollenaren, die zich op eene of andere wijze tegen hem moeten hebben vergrepen. Zy kregen reden om het bitter te berouwen: Heer Johan handelde als een ouderwetsch Edelman tegen poorters, en wierp hen in den vunzen kelder onder het kasteel. Hevig vertoornde zich het stedelyk bestuur daarover. Het ontzeide hem de stad, verbood den poorters alle gemeenschap met hem, en stelde er een boete van tien oude schilden op, indien zy zich verstouten mochten om met hem te eten, te drinken, of ook maar zelfs eenige samenspraak met hem te houden.

In 1450 pachtte hy van Bisschop Rudolf van Diepholt de bouwhoeve *Monnikengarde*, aan den *IJssel*, te *Salc*, tegen vijf-en-twintig heeren ponden 's jaars, waarby de Bisschop een daaraan verbonden visscherij echter voor zich-zelf behield. Tusschen dit tijdstip en 1459 moet hy overleden zijn, zonder kinderen na te laten, want op Vrijdag na Sinte Lucie des laatstgemelden jaars, was het zijn halfbroeder Geert, die, als Heer van *Buchorst*, met zijne echtge-

note ALEYD van HOENLO [1]) het kasteel weder van het Camper bestuur afhankelyk maakte, even als zijn broeder dat vroeger had gedaan. Vrouwe SWENNE komt nog in 1476 voor.

GEERT van BUCHORST kan de Heerlykheid slechts zeer kort hebben bezeten, en is zekerlyk niet later dan in het voorjaar van 1460 overleden.

Hy liet drie kinderen na: WILLEM van BUCHORST, Ridder, JOHAN en JOHANNA, die met elkander de goederen huns vaders en van hunnen oom deelden. Intusschen schijnt het wel, dat de beide broeders evenzeer aanspraak maakten op het bezit van kasteel en Heerlykheid, zoo zelfs, dat zy beiden, met hunne echtgenoten JACOBA en CATHERYNE, zich op den zelfden dag op de rolle der poorters van *Campen* deden inschrijven, waarby zy — gewis om het harte en de gunst der Magistraat daarmede te winnen — het huis onder nog grooter afhankelykheid brachten, dan er vroeger ooit op gedrukt had.

Heer WILLEM, waarschijnlyk wel ten gevolge eener minnelyke schikking, die op 2 Mei 1460 plaats vond, komt dan vervolgends als Heer van den *Buchorst* voor.

De omstandigheden des tijds werden nu van dien aart, dat zy den ridderzwaarde wel de gelegenheid gaven om zich uit de schede te ontblooten, en te toonen dat de vuist der Edelen van BUCHORST nog niet onder de vreedsame bezigheden van landhuishoudkundige en dergelyke bemoeijingen van hun oude kracht was vervallen.

In 1456 werd de Domproost GIJSBRECHT van BREDERODE op wettige wijze en met byna eenparige stemmen der Kapittels tot opvolger van RUDOLF van DIEPHOLT benoemd. Zijne Gezanten trokken naar *Rome* om, tegen den gewonen prijs van vier duizend dukaten, de Pauselyke goedkeuring op die verkiezing te verwerven, maar FILIPS van BORGONDIË zond een grooter som

---

[1]) Of ten minste waarschijnlyk uit dat Geslacht. Zie HAASLOOP WERNER, in het aangehaalde stukjen uit den Overijsselschen Volks-almanak.

daarover heen, met de belofte tevens, dat hy tegen de Turken zou trekken, indien zijn bastert DAVID den myter verkreeg, en alzoo werd de laatste door den Paus tot Bisschop van *Utrecht* benoemd.

De Stichtenaren hielden echter vol voor hun wettig verkozen Heer, maar toen het machtig leger van den Hertog in het Neder-Sticht verscheen en eenige vorderingen maakte, oordeelde GIJSBRECHT te moeten toegeven, en stond tegen bepaalde voorwaarden zijn goed recht aan den Borgondiër af.

Het Oversticht had intusschen geen lust om dat voorbeeld te volgen, maar hield zich aan het genomen verzet, zoodat FILIPS genoodzaakt werd zijn banier ook dáar te ontrollen. Weldra verspreidde zich de mare, dat het leger der Hollanders in aantocht was. Aanvankelyk klonk het, dat het *Campen* gelden zou, maar weldra ontfing men de verzekering dat het op *Deventer* gemunt was. Toen verlieten de Sallandsche Edelen, vazallen van het Sticht, hunne burchten en kasteelen om met gewapende mannen der bedreigde stede ter hulpe te snellen. Daar kwam DIRC ten BUSSCHE, en hem geleidden zeven mannen te paard; daar kwamen COENRAED die GREVE en ROELOF van MARXVELDE, ieder met dertien man, en DIRC van CAMFERBEKE en GODERT van ENS elk met acht man. Daar verscheen de Ridder van der HORST met dertien paarden en een vaandel voetknechten van twee-en-tachtig man, terwijl RUDOLF van LANGEN zelfs honderd en zestien knechten aanbracht. Ten dien tijde verliet ook Ridder WILLEM van BUCHORST zijns vaders kasteel; en toen hy er de poorte uitreed, volgden hem zestien gewapende mannen te paard en drie-en-twintig voetknechten.

Hoewel het goed-versterkte *Deventer* op deze wijze tachtig Edelen met vijf honderd en twintig ruiters en twaalf honderd drie-en-dertig voetknechten binnen zijne muren ontfing, bleek het echter op den duur niet tegen de Hertooglyke legermacht bestand: 14 Augustus 1456 deed FILIPS zijne eerste tenten en pavilioenen opslaan, en „den zaiventynden dach Septembris"

daaraanvolgende ging de stad by verdrag aan Bisschop David in hand.

Natuurlyk waren ook de Edelen mede begrepen in dien zoen, en dat Heer Willem zich in 1456 binnen *Deventer* had bevonden, belettede niet, dat de Bisschop hem, na zijns vaders dood, op den 26en July 1460 beleende, eerst met eenige landen in het kwartier van *Vollenhoven* en onder *Wyhe*, en daarna met het gericht over Salcker kerspel, met uitzondering van dat wat aan den lijve ging, even zoo als dit in 1213 aan zijne voorzaten Dirc en Henric van Buchorst geschonken was geweest.

De visscherij op den *IJssel*, behoorende by het sedert 1450 aan de Buchorsten in pacht gekomen *Monnikengard*, maar door den Bisschop aan zich gehouden, schijnt, wegens verval, door de Prelaten verwaarloosd geworden. Heer Willem vatte haar weder op, en de uitslag daarvan was in 1492 belangrijk genoeg, om de aandacht des Bisschoppelyken Rentmeesters te trekken, die — geenszins ten onrechte en zelfs zeer gematigd — een aandeel in de winst verlangde, „ten profyte van zijnen genadigen Heere David." Buchorst was daartoe niet zoo dadelyk geneigd, en er ontstond verschil; doch, waarschijnlyk wèl overtuigd van des Bisschops goed recht ten deze, liet hy zich vinden tot een minnelyke schikking, die reeds op den 22en Augustus van het zelfde jaar tot stand kwam. Daarby werd bepaald: „Dat heer Willem die visscherye bevisschen sal tusschen dit „ende middewinter naestcomende alleen tot synen proufyte ende „schaede, ende dan voortaen sal men die visscherye tot *Salck* „gebruiken half ende half, alsoo dat myn genad. heeren ende „heer Willem voors. den schaede ende boete daeraff gelycke „doen ende hebben sullen, ende offte de visscherye compt tegens „myns genad. heeren lande offte tegens heer Willems lande „altyt des niet tegenstaende sullen sie altyt half ende half hebben „ende gebruicken als voors. is geschreven."

Aan deze overeenkomst heeft men zich weerszijds zoo getrouw en stiptelyk gehouden, dat de Heeren van *Buchorst* de halve

visscherij te *Salck* niet alleen van de Bisschoppen, maar ook vervolgends van de Staten van *Overijssel* in pacht hebben gehad.

Met Bisschop DAVIDS opvolger FREDERIC van BADEN stond Heer WILLEM evenzeer op vriendschappelyken voet, en hy werd door hem bevestigd in het gerichtsleen van Salcker Kerspel.

Na een lang, en over het geheel naar het schijnt niet onrustig leven, overleed de oude Ridder in den aanvang der zestiende eeuw: op het laatst van 1501, of in het begin van 1502.

Heer WILLEM schijnt tweemaal gehuwd te zijn geweest, en tusschen de kinderen, uit die beide huwelyken voortgesproten, ontstond in 1505 een allerjammerlykste twist. JOHAN, de oudste zoon en als zoodanig ook bezitter van het kasteel, werd door zijn half-broeder ARNOLD beschuldigd, dat hy hem en diens andere broeders en zusters de afdoening der vaderlyke erfzaken weigerde. Misschien is dat werkelyk zoo geweest; maar de wijze, waarop ARNOLD zich aanvankelyk recht zocht te verschaffen, was eene zoodanige, als niet geschikt is om ons voor hem in te nemen, terwijl de uitslag ook van dien aart was, dat er uit blijkt hoe de ingeroepen scheidsrechters evenmin gunstig over zijne aanspraken schijnen te hebben gedacht.

Op een tijd, toen JOHAN afwezig was, drong ARNOLD den *Buchorst* binnen, en maakte er zich meester van. En niet alleen dat hy er zich nu als heer gedroeg, maar hy maakte zich bovendien nog schuldig aan daden, die ook den meest gewetenloozen geweldenaar zouden hebben geschandvlekt. Het was hem niet genoeg, dat hy het gezin mishandelde en alles in rep en roer bracht, maar hy dreef zijne laaghartigheid ten top tegen zijns broeders gemalin: hy stiet en schopte haar met den voet, en sleurde haar by de hairen over den grond [1]).

Deze schandelyke daad, in den omtrek bekend geworden, wekte er de hevigste verontwaardiging op. De Camper Magistraat, te recht beseffende dat men niet straffeloos een harer burgers

---

1) Een staaltjen der beschaafdheid van vele Edelen uit dien tijd!

aldus beleedigen mocht, zond toen terstond een aantal gewapende burgers derwaart, en deed het kasteel door hen omringen. Van *Deventer* en *Swolle* kwamen er mede toegeschoten, en zelfs de Bisschop, vreezende dat de Hertog van *Gelder*, steeds tuk op vermeerdering van gezach, er zich meê bemoeien zoû, zond ook eenige zijner ambtmannen met gewapende volgers. Het scheen dat er een volkomen belegering zou gaan plaats grijpen, en dat maakte den geweldenaar misschien eenigzins gedweër. Tegen een legermacht van buiten, en, behalven eenigen zijner gewisselyk even woeste rotgezellen, van binnen met ingenoten, die hem te recht haatten en verachtten, mocht hy wel niet de minste hope koesteren om zich staande te houden. Alzoo gelukte het den afgevaardigden der drie steden eindelyk om hem te bewegen het kasteel in hunne handen te stellen. Hy trok er dan ook uit, nadat hem de verzekering gegeven was, dat hem goed recht zou geschieden, en reed naar *Swolle*, waar hy besloten had om het einde der zaak af te wachten.

Yverig waren nu de afgevaardigden in de weer, om een vergelijk tot stand te brengen, waarin zy echter niet slaagden. Johan volhardde in zijn verklaring, dat de wettige verdeeling der ouderlyke nalatenschap met zijne broeders en zusters volkomen en in orde had plaats gehad, waarvan hy de onbetwistbare bewijzen leveren kon. Arnold gaf dat niet toe. Hy beschuldigde Johan van bedrog, tegen hem en zijne broeders en zusters by de deeling gepleegd, en waarvan de bewijzen, volgends zijn beweeren, in genoegsamen overvloed voor handen waren; dat hy brieven van voldoening geteekend had, bewees niets, want armoede en geldgebrek hadden hem daartoe genoodzaakt. Hy drong er op aan, dat alles by de drie steden mocht worden nagezien en onderzocht, „opdat Johan niet verder met zijne klaauwen in de erfenis zou kunnen slaan."

Wat nu de steden mogen hebben gedaan of niet gedaan — dit is zeker, dat de woeste Arnold zich in zijne uitkomsten bedrogen zag. De hand, die zich zoo laag en schennig aan

eene vrouw had vergrepen, deed zich niet te goed aan het begeerde goud, en viel even machteloos te rug, als zy zich woest had opgeheven. In eene stemming, zoo als waarin zulk een gemoed zich na teleurstelling en nederlaag bevinden moet, verliet hy het Oversticht, en begaf zich naar *Wageningen*. Op wrake broedende, vond hy er daar gelegenheid toe, en wel eene, die in onze dagen dien naam niet alleen naauwlyks verdienen zou, maar nog bovendien als zóodanig zelfs zeer licht belachelyk zou worden gerekend: hy huwde een vrouw van geringe afkomst, en wierp alzoo een smet op het adelyk wapenschild, dat ook door zijn broeder werd gedragen. Men was nog drie eeuwen verwijderd van de gezonde denkbeelden daaromtrent, die na 1787 gelukkig vrij algemeen zijn geworden, en daarom was die wrake feller en kwetsender, dan men zich dat thands zou voorstellen.

Het valt wel niet meer te beslissen, in hoeverre het onrecht, waarover de onridderlyke Arnold zich beklaagde werkelyk heeft bestaan. Dat is zeker dat, waar Arnold zich kennen deed van eene zeer ongunstige zijde, Johan daarentegen bewijzen gaf, dat hy niet ondankbaar was. Had toch de Raad van *Campen* getoond, dat zy in hem haren burger wilde beschermen en by diens rechten handhaven — in 1512 gaf hy van zijne zijde bewijs, dat hy die stede wederom dienst wilde doen.

Toen namelyk in dat jaar de Coevorder Drost Rudolf van Munster den *Kinckhorst* bouwen deed, zond *Campen* een tweehonderdtal zijner poorters, goed uitgerust en wel gewapend derwaart, onder het opperbevel van twee burgemeesters om het nieuwe kasteel onder den voet te halen. De afgezondenen volbrachten de hun opgedragen last by uitnemendheid wel [1]; zy keerden met rijke buit nog bovendien beladen te rug, en Drost Rudolf mocht wèl klagen, dat hem een duchtige Camper streek

---

1) Zie 2e Serie. II Dl.

gespeeld was. Vergramd als hy was, deed hy echter nog meer: hy eischte schadeloosstelling van de stad, maakte zich op het kasteel van *Coevorde* sterk, en nam een vyandelyke houding tegen de steden aan. Toen vereenigde Johan van Buchorst zich met de Edelen van Ittersum, Ittersum Schenck en Vos van Steenwijck om den vertoornden Rudolf tot rede te brengen, en ofschoon deze zich vervolgends weer even eigenmachtig gedroeg, zoo neemt dit evenwel de verdienste niet wech van Buchorst en de anderen, die hem aanvankelyk tot beter inzicht wisten te bewegen.

Met Bisschop Frederic van Baden stond hy op goeden voet, en deze beleende hem in 1517, het beruchte jaar van den Zwarten hoop, met het gericht te *Salck*, op dezelfde voorwaarden als dat zijn vader gegund was geweest. Misschien waren daar ook de drie vikaryen in de kerk, een aan Sint Peter en Paulus, een aan Sint Laurens, en een aan O. L. Vrouwe gewijd, door zijne voorzaten gesticht, want de begiftiging daarvan was ten minste erfelyk in het Edel Geslacht.

Een twist tusschen de goede steden *Campen* en *Swolle*, over den tol op het *Swarte Water*, had voor Johan hoogst onaangename gevolgen, die geen gunstig getuigenis van de goede trouw der toenmalige Swollenaren afleggen.

Reeds hadden de Swolschen in 1521 te *Nyerbrugge* eenige Edelen gevangen genomen en hunne kasteelen geplunderd of geheel verwoest, toen ook de Heer van *Buchorst* in den strik viel, dien zy hem verraderlyk hadden gespannen. Veinzende met hem in onderhandeling en mondgesprek te willen treden, noodigden zy hem uit om zich daartoe naar het klooster *Claerwater* te begeven. Oprecht van zijne zijde, en goed geloof hechtende aan het woord der stedelingen, trok hy naar de aangewezen plaats; maar wel verre van het minzaam onthaal dat hy er wachtte, vond hy er een aantal gewapenden, tegen wier overmacht hy niet was opgewassen, en die hem gevangen namen.

Vol vreugde over het gelukken van hun verraderlyken aanslag, togen de Swolsche benden thands naar den *Buchorst*, waar noodwendig een volslagen verwarring heerschen moest. Zoo gemakkelyk als men 't misschien meende, ging de overgave echter niet; de ladders moesten wel degelyk worden aangelegd, en geweld van wapenen was er noodig om het kasteel te kunnen bemachtigen. *Swolle* stelde er toen een kastelein aan, en in de zalen en gewelven, waar de zwarte gekroonde liebaart der BUCHORSTEN was gebeeldhouwd in den steen, of geschilderd op den muur, of geborduurd in het tapijtwerk, gaf nu de zoon eens Swolschen herbergiers het bevel als slotvoogd.

In 1524, op den 24en Augustus, viel echter de Swolsche arend van den trans, en de Geldersche leeuwen rezen er in top: Hertog CAREL van GELDER had het kasteel overmeesterd. Op het einde des jaars zat er de rechtmatige eigenaar echter weder in zijn zetel. De vrede was gesloten, de gevangen Ridders waren ontslagen, en zoo trad JOHAN van BUCHORST ook weder handelende op, en vervulde zelf weder de verplichtingen, die zijne betrekking als rechter te *Salck* hem oplegde. De Camper Burgemeester CLAES CROESE mocht zich daarover verheugen, want nu verkreeg hy in wettigen vorm den gerechtelyken waarborg, dien hy verlangde voor het geleende losgeld ten behoeve der Heeren van *Salck*, die, tijdens de Geldersche onlusten in een gevecht by *Aperloo* gevangen, uit hunne gevangenis te *Hattem* moesten worden vrijgekocht.

De juiste tijd van JOHANS overlijden is niet bekend; zeker echter was zijn gebeente by dat zijner vaderen verzameld vóor den 31en Oktober 1541, want toen werd zijn zoon WILLEM met Heerlykheid en kasteel beleend.

Men heeft gegist, of Jonker WILLEM wellicht onder het bestuur des Keizerlyken Stadhouders, Graaf MAXIMILIAEN van BUREN, in eenige betrekking was geplaatst, die hem de waarneming van het richter-ambt te *Salck* bezwarend, zoo niet misschien onmooglyk maakte. Iets dergelijks zal het wel moeten

geweest zijn, dat hem die waardigheid, altoos door zijne vaderen persoonlyk bediend, aan anderen heeft doen opdragen. In 1547 verpachtte hy ze in elk geval aan SWEER HEYLBRINCK, onder „voerworden, soe wanneer mijn juncker voors. mochte doene hebben monsteringe to rijden int voert bijwijle t' doen hadde an den heren van den lande in *Betouwe*, tho *Nykerk*, sal SWEER geerne doen op mijns junckeren peert ende kost. Des sall mijn Juncker Zweer geven bynnen die sess jaren twee eerlike cleedinge, gelick sinl. dienaars sonder hoesen ind wamboys." Er valt hieruit op te maken, dat de nieuwe waarnemende richter te *Salck* geen man van hoogen staat was, daar hij niet onder de leenmannen, maar onder de dienaren gerekend werd.

Jonker WILLEM, met Jonkvrouwe MECHTELD OEM van WIJNGAERDEN gehuwd, liet by zijn overlijden zeven kinderen na: drie zoons: JOHAN, WILLEM, FLORIS, en nog vier dochters: OTTINA, FLORENTINA, ALEYD, en MARIA. Jonker JAN is gewisselyk zijns vaders opvolger als Heer van *Buchorst* geweest, maar als bewoner des kasteels treffen wy er in 1571 zijn oom JOHAN, den oude, en wel onder de vreeselykste omstandigheden. Wat daar toen geschiedde, Woensdag na nieuwe jaar, was zoo ontzettend, dat het een allertreurigst getuigenis aflegt van de onveiligheid dier dagen, zelfs binnen de muren van menig versterkt huis en kasteel, wanneer er niet op de strengste wijze werd wacht gehouden en gewaakt, alsof het te midden van volle oorlogsbedrijvigheid ware.

Jonkvrouwe OTTELYNE OEM van WIJNGAERDEN, eene nicht van den rampspoedigen ouden man, hield destijds op *Buchorst* haar tijdelyk verblijf. Op dien bangen Woesdag was zy tot haar groot geluk afwezig by hare nichte van ITTERSUM op het hof te *Swolle*. Maar Saturdag-avond vóor Sint-Peter daarna, zette zy zich neer, en schreef, by den flikkerwalm eener brandende kaarse, haren beminden vader een langen brief, waarin zy hem een omstandig verhaal der gebeurtenis levert. Zy schreef aldus:

Genade en vreede sij u van God den vaeder, en den sone Jesum Christum, en die heylichmaakende kracht des heyligen geest moet in mijn lieven vader wassen en vermeeren.

Nae de behoorlijke groetenisse mijn hart frundelijcke lieve vader, zoo zal mijn lief vader believen te weeten, dat ik nog reedelijcken wel te passe ben, die heer zij daarof ghelooft, als ik hoppe altijd van mijn hartfrundelijcken lieve vader te hooren. Voorts kan ik mijn lieven vader niet berghen die eelende die te Bochorst geweest is. Daar zijn gekoomen twaalf boeven, naa zij hebben konnen sien, omtrent agt uren als zij aan die taafel saeten, met een hecken dat op den dijk stont, en hebben de doore opgheloopen, en hadden torsen in die hant, en waaren vermomt, en riepen: slaat doot! en moije in den olden Jan van Bochorst met mijn nichten vielen altemaal op haar knien, en badden haar lijffs ghenade, en zy gaeven den olden Bochorst voort een wondt in hoofft, en zij seijden, ghij olden kerel wij hebben langhe genoch naa u gelt gestaan, en hij seijde laat mijn leeven, ik wil u geven al dat ick heb, en zij seijden: laeten wij u altemael leeven, wij sullen daar een ongenaedigen heere over krijghen, want sij hielden haar off zij gussen [1]) waeren, en seijden gij zijt ons tot een roof ghegeven, gij papistijghe hoeren, en doe slooten se in de wasscamer. En te wijlen liep den olden Bochorst naa zijn kaamer bij zijn gelt, en toch den riem in, en doe quaemen zij daar boven, en bracken die kaamer op, en vermoorden hem op sijn bedde, als schijnt aan 't bloet, want hij lach in zijn kleeren, hij hadde drie wonden in zijn borst en drie in 't hoofd, want ik hebbe alle ses die wonden gesien, en doe naamen zij al sijn gelt, en sleepten hem op de olde cuckencaemer, en leijden hem een cussen op die mont, en quamen doe en haelden mijn moije [2])

[1]) Geuzen. [2]) Moei.

uijt de wascaemer, en brochten se boven bij den olden Jan van Bochorst, die daar dood lagh, en daar en moesten niet een van haare kinderen met haer gaan, en stieten hem dat cussen van den mond en seijden wijst ons meer gelt, of wij willen U daarbij leeggen. Nu mach mijn lieve vader denken hoe mijn moeije te moede was.... Doe seijde mijn lieve moije had het al genomen dat daar is, en hadde den olden man laeten leven, holt [1]), daar sijn mijn sloete, neemt al dat daar is, maar zij seijden wijst ons meer gelt of wij legt u olden hoer daarbij. Doe seijde mijn moije hebt ghij dan op sijn kaemer niet geweest; doe seijden se kompt wijst ons, ghij olde hoere, en gelijk die joeden joeghen se mijn moije door sijn bloet hen, doe seijde mijn moije ghij hebt der al geweest, ik en weet u nu niet meer te wijsen; doe leijden se mijn moije weer off, en brochten se in de wasscamer en slooten se weer toe en ghingen doe al t huijs door, en sloegen alle kisten, kasten op, en die dooren ontwee, en hebben al genoomen dat was van gelt en silver werk en drie kettenen, en vier stukken doeks, dat fijn was, en mijn moije haar ringhen, en daar was eenen ringh meede die mijn moije van haer moer geërvet hadde, en dan ettelijke manscleeren, een paar lange hossen [2]) van mijn neef Willem met een rock met twee slegte mantels en twee bussen...... een paar leerzen en twee hoeden, en lieten daar twee olde hoeden daar weer voor leghen daar aan mijn hartfrundelijke lieve vader wat het voor volk was. Voort kan ik mijn hartfrundelijke vader niet berghen dat se mijn lieve vader ook berooft hebben, en uwe kisten onder ontwee gheslaegen, en hebben al genoomen dat daarin geweest heeft; daar is niet in gebleven als een wanbuijs en een paar hossen daar hebben sij die neerhos ofgesneeden, en dat ijsere kistken daar die brieffven in waaren, hebben zij ook ontwee geslaagen, dat

1) Houdt, neemt aan.

2) Hozen.

alle die brieven langs die kaamer laagen uijt uw beijde kissten. Zoo wolde ik dan mijn hartfruudelijke lieve vader ghebeeden. dat mijn lieff vader dit niet al te seer ter harte en neemt en zij togh geduldig in zijn lijden, en spreekt met die geduldighe Job en zegge: God gaeff, God nam, het hoort dog al den heere toe, naakt zijn wij gebooren naekt moeten wij daar weer hen, en wij en sullen tog niet met foeren dan een linnen kleet en een kist van seeven voeten. Daarom mijn lieve vader laet ons dit tijtelijke lijden setten teegen die eeuwige vrucht [1]) die bereijd is sijn uijtverkooren, want ons is tog anders niet opgelegt dan ban, druk en trijbelaetij, want David zegt: quelt u daar niet mee, dat het den goddeloosen wel gaat, misgunt hun ook niet al den korten voorspoed die hen godt geeft, want sij sullen verdwijnen als gras al op den velde. David 37. Voort ik was eens jonck en ben nu olt geworden, ik en sag den vroomen niet verlaeten nog sijn saet om broodt gaan, maar hij hadde altijd ghenog den armen mede te deelen. David 37. Ziet alle die schrifture is troostrijk genoch voor alle die geene die eenig lijden aankomt, als nu mijn lieve vader ziet aan alle zijden omvan........ Mijn lieve vader betrouwe altijd de heere hij sal genoch weder geven, ist hier niet soo ist hier naemaels want hij is nog soo als hij van te vooren. Mijn lieffve vader neemt tog een exempel aan Job. Ick wolde mijn lieff vader meer vertroostinghe geschreeven hebben, dan ik hadde de tijt niet mijn......... savonds laat eerst een boede, dat ik bij de keers moest schrijven, en mijn moije begeerde dat ik mijn lieff vader schrijven solde alle gelegenheijt, want haar was soo jammerlijke dat sij niet schrijven en mogte, dat ik sorch dat mijn moije tot een teering setten sal, want zij en beklaacht anders niet dan den dood van Jan van Bochorst en mijn lief vaders gelt, want doe sij 't naamen doe seijde zij teghen volk o mijn arme broers gelt! zoo dat ik zorghe dat mijn moije daar

---

1) Vreugde.

mede in last komen sal dat zij mijn vaders gelt geberch heeft, want het is hier streng verbooden, en het volk heeft het naa geseijt, en mijn moije seijt het is haer geweest, en zij seijde teghen die boevent, want zij hielden hen voor gussen en seijden sij waaren uijt het haere verdreeven, en nu mosten zij wat weder krijghen en zij waegden op de galghe die wisselijke wel nae volgen wolt: zijt ghij gussen, ach ik heb ook eenen eenighen broer die uijt alle zijn verdreeven is, en het selfde dat hij hadde dat stont daar, en dat hebt ghij nu meede genoomen, die kraije bijt die andere die ooghen niet uijt. — Doe seijden sij, die hoere die liecht het, en doe hebben zij in mijn moije cantoor gheghaan en hebben daar voor haar ooghen genoomen al dat daar was; dan in mijn moije slaapkamer daer en hebben zij niet in geweest, want daar liep mijn nigt Ott in en deede die toe, daar hadden mijn nichten nog wijffkettenen dat zij die beholden hebben, anders en hebben zij van gelt of goltwerk ofte silverwerk niet beholden dan vijf silver leppelen, die stak de bouwknegt in den bossen, want die leghen bij hem in waskamer, want allet bouwvolk hadden zij boven gehaalt, en hadden se bij hem in die waskaamer gheslooten, en Heije en die Scroer waaren op der tinnen gheloopen, konnen se altemaelen sien hoe veel dat daar was, en die kock sat op groene kamer op hansolder, en die eene melkmecht [1]) sat in de kelder onder een cuijp zoo dat zij zeer verstrooijt waren en beangst....... Doe sij alle dinghen beschicht hadden doe gingen zij wat.......... en moesten hem alle die cannen met wijns tappen, en bragten se daer buijten die de wacht hielden, en doe sij ginghen doe slooten se altemaelen in die wijnkelder, en bonden die toe en drijgden mijn moije, zoo veer als sij se nae screven, soe wolden zij Bochorst aan brand leggen, en sij waaren daar soo becondich [2]) want zij vraegden nae Heije en naer die Scror

---

[1]) Melkmaagd.

[2]) Bekend.

en nae die olde stomme, en Heije sach se gaen. Doe kwam Heije off en liep nae t dorp en liet die clocke slaen. Mijn nigt Otto en die Scroer............ en sogten haer moer, want zij meenden dat zij alle vermoort waaren, en lieten se uijt die kelder, en sij hebben mij mijn kleijne schat ook benoomen, en ik was tot alle geluk hen Swoll gegaan tot mijn nigt van Ittersom op 't hoff. Voort kan ik mijn hartfrundelijke lieve vader niet berghen dat mijn moije van mijn lieve vader hartgrondelijke begeert dat mijn lieve vader zoo veel wil doen en schrijven haar een brief, of Symen daar bij mijn lieve vader is, dan of hij in holland is, want hij was te Bochorst, en hij zei, hij wolde daar weder aenkomen als hij van Emden quaem, en dat was al in voor van den winter. Niet meer op dit pas en weet ik mijn lieve vader te schrijven, hoewel 'k wel weet dat dit mijn hartfrundelijke lieve vader dit geen blijde tijdingh weesen en zal, zoo verhoop ik den heere hartgrondelijke voor mijn lieff vader te bidden dat den Heere ue geduldigheijt geeve in ue lijden. Hiermede wil ik mijn hartfrundelijke lieve vader den allmagtighen heere beveelen, die mijn lieve vader wil spaaren in langwijlighe gesontheijt tot een salig eijnde, hiermede veel hondert duijsent goede nachten mijn lieve vader. Mijn moije en mijn nigten en mijn nigt van Ittersom gebieden hen seer aan mijn lieve vader, en mijn hartfrundelijke lieve vader zij........... segge mij mijn lieff broer goede nagt. Gescreeven metter haast saturdag voor sint peter bij mij

Otto van Wijngaerden UE goedwillige en onderdanige dogter.

Soe dit geschiet is dat was woensdag na nieuwe jaar A°. 1571.

De Edele Jonkvrouwe, wier schrijven zulk een beminnelyke inborst, zooveel liefde voor haren vader, zooveel onderworpenheid aan den Goddelyken wil uitspreekt, werd het volgend jaar, by de gelukkige wending der zaken in *Holland* met de terug-

komst heurs vaders verblijd. Heer JACOB OEM van WIJNGAERDEN keerde in 1572 in zijn vaderland weder, en werd reeds in Maart des volgenden jaars door Prins WILLEM aangesteld tot Goeverneur en Baliuw van ter *Goude* en *Oudewater*, waarby my hem dan ook reeds als „Castelein van den Slote en Huyse van der *Goude*" vroeger hebben ontmoet. [1]).

OTTELYNE — zy heeft toch genoeg onze belangstelling opgewekt om met een enkel woord van haar verderen levensloop te gewagen — trad vervolgends in den echt met Heer CAREL van den RHIJNE, Ridder, Heer van *Nieuwenburg*, en Voogd van *Yperen*, toen de stad door de Spaanschen werd bemachtigd. Hy sneuvelde op den zeetocht met den Admiraal Van der DOES; zy overleed te *Leyden* in 1609, eene eenige dochter nalatende, die gehuwd was met JACOB OEM van WIJNGAERDEN, Heer van *Benthuysen*, *Soetermeer* en *Segwaert.*

Na dit uitstapjen in *Zuid-Holland* staan wy weder te midden der venen van *Overijssel*, en staren met een blik van meêwarigheid op het geplonderde huis, waar zooveel angst is doorgestaan, en waar de bloedige wonden in het lijk des ouden Edelmans nog de droevigste getuigen zijn van het afschuwelyk feit.

In de verwarring dier tijden viel het den boosdoeners dikwerf al te licht om zich aan de straffende hand der vergelding te onttrekken. Niet allen schuldigen aan de hier gepleegde misdaad viel echter dat betreurenswaardig voorrecht ten deel. In het stedelyk archief te *Elburg* is nog een schrijven voorhanden van Burgemeesteren, Schepenen en Raad te *Swolle*, van den vierden July 1573, houdende verzoek om over te zenden de bekentenis eens gevonnisden misdadigers, „welke mede gespolieerd zoude hebben het huis *Bukhorst.*"

In 1578 was JOHAN van BUCHORST nog bezitter van het kasteel, en op den 17en April van dat jaar vergaderde hy mede met de Edelen en afgevaardigden der steden, die waren samengeko-

[1]) Zie Dl. I. blz. 76.

men in het Bergklooster, om te beraadslagen over het aannemen van den Grave van Rennenberg tot 's Princen Stadhouder in *Overijssel.* De meerderheid der Edelen drong dat door, niettegenstaande heftige tegenkanting van velen, en der zelfs volslagen weigering der gedeputeerden van de drie steden. Johan behoorde zeer waarschijnlyk tot de meerderheid, want zonder dat er eenige melding bestaat van dwang, vindt ge weldra op het kasteel een tien- of elftal soldaten, wier vaandel de oranjekleur draagt, en die zelf den klinkenden naam dragen van Staatsche bezetting. Zy lagen daar tot in 1585, maar het blijkt niet, dat zy noodig hebben gehad hunne lontroeren op Spaansche aanvallers los te branden; de gunstige ligging van het kasteel, onder de dubbele bescherming van *Swolle* en *Campen* wordt geacht daarvan wel voornamendlijk de oirzaak te zijn.

Waarschijnlyk overleed Johan in den aanvang des jaars 1580, want toen, op den 11en Maart, werd zijn broeder Floris met *Buckhorst* beleend.

Floris van Buckhorst, gehuwd met Anna Bentinck, overleed zeven jaren later, en zijne weduwe, die hy kinderloos achterliet, hertrouwde met Goossen van der Lauwick, Drost van *Bredevoord.*

De Heerlykheid met het kasteel schoven nu wederom een tak verder, en verërfden voor de laatste maal in het oude stamhuis: zy kwamen op Florentina, sedert 1586 in den echt verbonden met Johan Sloet, de jonge, en deze werd er, als man en momboir zijner echtgenote, op den 28en Augustus 1587 mede beleend.

Ook uit dit huwelyk sproten geene zoons, zoodat reeds weder terstond de naam *Buckhorst* aan een vreemden stam verbonden werd. Mechteld Sloet, Vrouwe Florentinaas oudste dochter, was in 1606, op nog geen twintigjarigen leeftijd, gehuwd met Borchard van Oer. Beide echtgenoten legden in 1613, op aanschrijven des Raads van *Campen*, aldaar den burger-eed af, gelijk dat by de opvolgende bezitters der Heerlykheid een

gewoonte geworden was. Vier jaren later was zy reeds weduwe, en zy bleef dat zeer lang, want zy overleed eerst in 1650.

Twee kinderen waren uit haren echt met Borchard voortgesproten: een zoon, Lambert Bernhard, en eene dochter Agnes Florentina. De laatste huwde met Johan van Welevelde; de eerste werd den 5en Juny 1650 met de Heerlykheid beleend. Hy overleed echter kinderloos, en op den 31en December 1675 werd zijn neef Borchart Joost van Welevelde met de goederen der Heerlykheid beleend, en noemde zich nu Welevelde tot Buckhorst. Als Heer van *Buckhorst* wordt er niets kwaads van hem gemeld, maar als Drost van het Ambt *Ysselmuyden* „verschijnt hy in geen behaaglyk licht, daar hy op de voorrechten van den Magistraat te *Genemuyden* aanspraak maken, en zich het onderzoek en den ijk van tonnen, maten, en gewichten aanmatigen wilde.”

Een reeks van namen, maar bykans zonder eenige byvoeging van feiten, en die ik den Heeren Haasloop Werner en van Doorninck naschrijf, is het thands wat zich verder nog als historische herinnering aan den *Buckhorst* verbindt, terwijl hy zijn roemloos einde in stilte te gemoet gaat; een oude schoone boom, die, nadat hy in zijn groene kracht eeuwenlang het oog van naby en van verre tot zich getrokken heeft, allengs bladeren en twijgen verliest, in zich-zelf vermolmt, en eindelyk wordt omgehouwen en vergeten.

Borchart Joost van Welevelde tot Buckhorst was gehuwd met Anna van Keppel tot Molencate, en uit dat huwelyk werd als oudste zoon geboren, Johan, die, na zijner ouderen overlijden, toen hy op den 14en December 1712 beleend werd, nog minderjarig was, maar op den 9en April 1716 in persoon den eed als Leenman der provincie *Overijssel* aflegde, en zich in het zelfde jaar *van Buckhorst* verschrijven deed. Hy is echter reeds vóor den 7en April 1718 overleden, want toen verzocht Lambert Joost van Hambroek tot der Arendshorst voor zich-zelf en in naam der gezamendlyke erfgenamen van Johan van Wele-

VELDE, Heer tot *Zalck*, om met die Heerlykheid beleend te worden.

Dat geschiedde; maar in 1733 verkocht hy ze aan JOHAN ZEGER van WELEVELDE tot DIEPENBROECK, die er dan ook op den 18^{en} July meê beleend werd. Zijn broeder SEINO ARENT van WELEVELDE, in 1751 van *Buckhorst* verschreven, geraakte vervolgends in het bezit, en na diens dood de zoon hunner zuster AGNES FLORENTINE HADEWICH en WOLF BENTINCK, WILLEM JAN, in 1757.

Aldus kwam het oude huis in het bezit der BENTINCKS, waaraan het tot op zijn einde verbleef. Evenwel niet in doorgaande lijn, want WILLEM JAN schijnt het te hebben verkocht aan ZENO ARENT BENTINCK, die er zich in 1761 van liet verschrijven. Hoe in deze tijden, waarin het eigendlyk leenrecht reeds sedert eeuwen vergeten was, en ook volstrekt niet eens meer begrepen werd, toch nog uiterlyke vormen van waardigheid waren overgebleven, dat kan u blijken uit den volgenden leenbrief, door ZENO ARENT ten behoeve van COENRAAD WILLEM BENTINCK afgegeven:

„Ik Zeno Arent Bentinck, Heer van den Huyse Buckhorst en onderhorige leenen, doe hiermede te weten: hoe dat voor mij en hier onder benoemde leenmannen in den Leengerigte persoonlyk gecompareerd ende erschenen is de Heer Coenraad Willem Bentinck, Heer toe Werkeren, te kennen gevende, hoe dat alle die gene, dewelke eenige goederen aan den huyse Buckhorst leenhorig besaten, so bij kerkenspraken als andersints geciteert waren ten fine van naa dode van den laatst overledene leenheer Willem Jan Bentinck toe Langeveltsloo en Buckhorst etc. mij als hunnen nieuwen leenheer na leenregte te erkennen. Weshalve de Heer comparant mij als zijnen leenheer erkennende, met verder verzoek als tegenwoordig bezitter, na dode van deszelfs heer vader, nu meerderjarig geworden zijnde, wegens de havezathe Aenhem onder Wijhe cum annexis en met de geregtigheid van

dien, aan den huyse Bukhorst leenhorig wederom beleent te mogen werden, in voegen hierover voormaals gepasseerde leenactens. Welke versoeken met de nabeschrevene leenmannen in deliberatie gelegd sijnde so is sulks goedgunstiglijk geaccordeert. Weshalven de heer comparant wegens voornoemde havezathe Aenhem onder Wijhe gelegen en aan den huyse Bukhorst leenhorig, beleit en beleent wordt in en vermits desen, hebbende hulde hiertoe staande gedaan en belooft, al hetgeene een goed en getrouw vasal zijnen wettigen leenheer schuldig is te sullen nakomen, den leenheer des huyses Bukhorst derselver besitteren en een ijder sijn goed hebbende regt onverkort. Daar dit aldus geschiedde waren nevens mij leenheer hier aan en over als mannen van leen Gerrit Asjes en Jan Fox leenmannen deses. Verder in oirconde der waarheyt hebbe dese onder mijn hand en zegel afgegeven. Actum op den huyse Bukhorst den 9 September 1700 twee en sestig."

Willem Jan verkreeg vervolgends den 18en Oktober 1763 oktrooi om de Heerlykheid *Zalck* en onderhoorige leenen te mogen vervreemden, waarvan hy ten volgenden jare gebruik maakte, waarna Zeno Arent er zich op den 21en Augustus mede liet beleenen.

Met *Zalck* en de Buckhorster tienden werd den 19en September 1778 beleend Vrouwe Anna Baronnesse Bentinck, gemalin van Willem Anne Baron van Spaen tot Hardenstein, en deze erlangde op den 28en Juny des volgenden jaars de approbatie van den door hem gedanen verkoop der Heerlykheid *Zalck* en der Buckhorster of Zalcker tienden aan Berend Hendrik, Baron Bentinck, Majoor van het regiment kavallerie van Stavenisse Pous, en diens echtgenote Carolina Mediobürgensis, Baronnesse van Borssele.

Berend Hendrik, die zich reeds den 19en February 1779 *van Buckhorst* had laten verschrijven, bracht over het oude goed nog weder eenigen glans van aanzien. Hy, die in 1787 als Kolonel der kavallerie voorkomt, werd in 1813 tot Goeverneur van

Overrijssel benoemd, en bekleedde deze waardigheid tot aan zijn overlyden, in 1830 voorgevallen.

Weinige jaren later volgde hem ook zijn gemalinne in het graf, en de dood huns eenigen zoons bleef mede niet lang uit. Deze, Hendrik Koninck Bentinck, minder begaafd en minder geëerd dan zijne ouders, wijdde zich ook minder aan het belangrijk beheer en bestuur zijner aanzienlyke Heerlykheid toe, en overleed in 1839, ongehuwd, en zonder beschikkingen

De uitgestrekte landgoederen waren niet zeer geschikt ter verdeeling, en de erfgenamen, die langs verschillende zijtakken afdaalden, besloten derhalven tot een openbaren verkoop. Deze vond den 8en September 1840 plaats, en voor een som van *f* 245,455 ging het eigendom der goederen, in negen-en-vijftig perceelen verdeeld, in handen van ruim dertig personen over. Het kasteel met de havezathe, benevens het aan dien grond verbonden recht van jacht en visscherij in de geheele uitgestrektheid der Heerlykheid *Zalk* en *Vecaten*, kwam toen in handen van den Baron Bentinck tot Schoonheten, wien ook het recht der benoeming van den predikant, den onderwijzer, en den koster behoort. De grondbezitting van *Bukhorst*, die eene oppervlakte van ruim drie honderd bunders besloeg, is tot eene oppervlakte van dertien bunders ingekrompen, tegen eene waarde van *f* 17,000. Den kasteele, allengs meer landhuis geworden, ofschoon nog merkelyke teekenen van oudheid dragende, was daarmede zijn ondergang toegezegd. Het heerenhuis, tegen de westzijde van het vierkante kasteel gebouwd en daaraan verbonden, was het zelfde, dat door Heer Johan in 1391 is opgebouwd. De breede opgang en de lichtramen in den voorgevel, de trapsgewijze zijmuren en overige cieraden droegen duidelyke kenteekenen van lateren bouwtrant, en hadden niet dat oorlogzuchtig aanzien, als het daarnevens-staand kasteel, welks dikke muren met kleine vensters, vierkant opgetrokken, van breede deksteenen, open kanteelen en borstweeringen voorzien, nog in 1840 de ruimte aanwezen, vanwaar de verdedigers, op de mu-

ren geplaatst, met pijlen en steenen de bespringers konden begroeten. Dit oude gevaarte telde by de slooping vijf honderd en sestig jaren; het nieuwe, van 1391, vier honderd en vijftig jaren. Beiden vertoonden de hechtheid en duurzaamheid der werkstukken van vroegeren bouwtrant, en de oudheidminnaar huiverde op het denkbeeld, toen dit trotsche gedenkstuk voor het breek-ijzer van den gevoelloozen slooper moest bezwijken en in puin nederstorten [1]).

Intusschen — het viel, en werd met den grond gelijk gemaakt. Wat waardig was om in de negentiende eeuw als een herinnering aan vervlogen eeuwen te worden aanschouwd, verdween; wat der negentiende eeuw onwaardig is, en met de middeleeuwen had moeten uitsterven — heerlyke rechten — bleef bestaan. Er zal echter een tijd komen dat ook zy hun dag hebben gehad, en by hun afbraak en puin zal niemant treuren dan alleen.... de demon der zelfzucht.

---

[1]) Haasloop Werner.

INHOUD.

	Bladz.
HET HUIS TE ROZENDAAL.	1.
HET KASTEEL TE WIJK BIJ DUURSTEDE.	71.
HET KASTEEL TOUTENBURGH.	113.
HET JACHTSLOT TEYLINGEN.	149.
HET KASTEEL SCHAGEN.	187.
HET KASTEEL BUCHORST.	215.

EB.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410